

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU
STRATEGIAN LAITOS
JULKAISUSARJA 1: STRATEGIAN TUTKIMUKSIA No 28

NATIONAL DEFENCE UNIVERSITY
DEPARTMENT OF STRATEGIC AND DEFENCE STUDIES
SERIES 1: STRATEGIC RESEARCH No 28

**UHKA JA KUMPPANI
VENÄJÄ SUOMEN PUOLUSTUSHALLINNOSSA**

ARTO NOKKALA

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU
Strategian laitos
HELSINKI 2009

Arto Nokkala: Uhka ja kumppani: Venäjä Suomen puolustushallinnossa
Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos
Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 28
National Defence University, Department of Strategic and Defence Studies
Series 1: Strategic Research No 28

Uusimmat julkaisut pdf-muodossa
<http://www.mpkk.fi/fi/tutkimus-opetus/julkaisut/stratl/>

Kannen kuva: Ismo Hietanen
Kansikuvan kuvalähteet: SA-kuva

ISBN 978-951-25-2002-2
ISBN 978-951-25-2003-9 (PDF)
ISSN 1236-4959
Maanpuolustuskorkeakoulu – National Defence University
Strategian laitos – Department of Strategic and Defence Studies

Edita Prima Oy
Helsinki 2009

ESIPUHE

Joskus 1990-luvun alkuvuosina kerroin isälleni, miten venäläinen sotilas-kuoro oli laulanut Helsingissä Finlandian. Isäni, sotainvalidi ja reserviupseeri, totesi innottomasti: ”Joo, kyllä ne lauloi sen jo vuonna 1945, mutta ei niiden kuuluisi laulaa sitä. Sehän kertoo niistä.” Tämä keskustelu palautui mieleeni aloittaessani tutkimusta, jonka tuotos tämä kirja on. V.A. Koskeniemen sanoituksen Venäjä-kuvat ’yön uhka’, ’orjuus’ ja ’sorto’ olivat isän mielestä sellaisia, joista vain suomalaiset voisivat ja saisivat uskottavasti laulaa. Tässä kirjassa huomion kohteena on se, miten Venäjästä puhutaan Suomen puolustushallinnossa. Mikä siinä on sallittua ja kiellettyä? Sana-han on aina sosiaalisesti valvottu. Puolustushallinto esittää ja muotoilee uudelleen jatkuvasti Venäjää, Suomea ja kummankin suhteita. Samalla se valvoo omiensa ja muidenkin kielenkäyttöä, jolla tietoa ja käsityksiä muovataan.

Työskentelin upseerina neljännesvuosisadan, pääosan ajasta tutkimuksen ja ammattiupseerien koulutuksen parissa. Tuona aikana opin sen, miten puolustushallinnossa suhtaudutaan tietoon ja kieleen. Oikea tieto on kouriintuntuvaa, kuin lapiolla kaivettua maata. Asiat ovat aistein havaittavissa tai luotettavista ja arvovaltaisista lähteistä tarkistettavissa. Puhe on parhaimmillaan, jos se on ”asiaa” eikä ”teoriaa”. Tärkeitä ovat kovat tosiasiat kuten raha, materiaali, operatiiviset suunnitelmat ja viralliset sopimukset. Puolustushallinnossa painotetaan osaamista ja monipuolista kokemusta.

Näillä ajatuksilla lähestyin siviilielämään vakiintuneena tutkijana aihetta, jota pidin ennakolta varsin herkkänä. Tiesin myös, ettei tutkimuksella pidä yrittää ”opettaa” puolustusvoimille mitään. Ajattelin silti, että voin olla mukana kasaamassa tietoa, joka voi hetkittäin auttaa organisaatiota katsomaan itseään etäämpää. Lähdin myös siitä, että tutkimuksessa on seurattava hieman eri sääntöjä kuin sen kohteessa. Näin voi löytää uutta siitä, miten puolustushallinto käsittää ja esittää Venäjän ja mikä tuota esittämistä ohjaa. En ole suunnannut kirjaa kuitenkaan vain puolustuksen piirissä toimiville ja sen hyvin tunteville. Toivon, että kuka tahansa lukija saisi teoksestani eväitä keskusteluihin, joissa Venäjä, Suomen Nato-suhde ja puolustuksemme lähitulevaisuudessa ovat esillä. Hänen arvioitavakseen jää, miten olen onnistunut pyrkimyksissäni.

Tutkimus oli osa hanketta *Uusi ja vanha Venäjä Suomen ja Venäjän suhteiden siirtymäkeskusteluissa*, jonka kotipaikkana oli Tampereen yliopisto ja joka kuului Suomen Akatemian Muuttuva Venäjä -tutkimusohjelmaan (2004–2007). Akatemian lisäksi puolustusministeriö on rahoittanut hanket-

ta. Tästä huolimatta osuuteni on tavanomainen akateeminen tutkimus, niin riippumaton kuin se sellaisena voi olla. Se ei ole puolustushallinnon puheenvuoro vaan pelkästään oma tulkintani sen käsityksistä.

Kiitän lämpimästi haastateltaviani, keskustelukumppaneitani ja kaikkia muita, jotka ovat tutkimustyön mahdollistaneet. Kiitän tutkimushankkeemme johtajaa Helena Rytövuori-Apusta ja jäseniä Pami Aaltoa, Osmo Apusta, Anni Kangasta ja Kari Möttölää sekä aineiston haussa avustaneita Marjukka Honkalaa ja Antti Toivasta. Erityisesti kiitän Corinna Wolffia, joka tutkimusavustajana teki mittavan hakutyön. Puolustusministeriötä ja puolustusvoimia kiitän avarakatseisuudesta, jota ne osoittivat antaessaan luvan tutkimuksen tekemiseen. Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitokselle kuuluu erityiskiitos tämän tutkimuksen hyväksymisestä julkaisusarjaansa.

Riihimäellä, 6.3.2009

Arto Nokkala

SISÄLLYS

1 SUOMEN PUOLUSTUS JA VENÄJÄ	1
2 PUOLUSTUSHALLINNON KESKUSTELUT JA POLITIIKKA	5
3 KYLMÄN SODAN PERINTÖ	13
4 MUUTTUNUT TILANNE – UUDET PUHEET	25
5 SUOMEN PUOLUSTUKSEN INTRESSIT	35
5.1 Venäjä Suomen turvallisuuspolitiikassa	35
5.2 Puolustushallinto turvallisuusintressien tulkkina	41
5.3 Kansallinen ja kansainvälinen	46
5.4 Suhtautuminen keskusteluun ja selontekoihin	51
6 VENÄJÄ VALTIONA JA YHTEISKUNTANA	59
6.1 Suuri naapuri	59
6.2 Eriäinen yhteiskunta	66
6.3 Venäjä puolustushallinnon julkisuudessa	68
7 VENÄJÄ JA SUOMEN TURVALLISUUS	75
7.1 Uhka?	75
7.2 Yhteistyökumppani	82
7.3 Uhkaa, ei uhkaa...	86
8 MITÄ VENÄJÄSTÄ PITÄISI TIETÄÄ?	105
8.1 Puolustushallinnolle kelpaava tieto	105
8.2 Missä ovat Venäjä-tuntijat?	107
8.3 Puolustushallinnon Venäjä-tieto	110
8.4 Kenelle sitä annetaan?	116
8.5 Puolustusministeriö ja Maanpuolustuskorkeakoulu	120
9 PUOLUSTUSHALLINTO VENÄJÄ-ASiantuntijana	127
9.1 Neljä roolia	127
9.2 Sidosryhmien näkökulma	129
10 PUOLUSTUKSEN VENÄJÄ	133
10.1 Puheiden perusta	133
10.2 Intressien ja toimintaympäristön ristiriidat	134
10.3 Institutionaalinen Venäjä-diskurssi	136
10.4 Sotilasasiantuntija kohtaa uuden Venäjän	143
11 EPILOGI: VENÄJÄ-KÄSITYKSET NATO-PAINEISSA	147
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	153
TIIVISTELMÄ	177
ENGLISH ABSTRACT	179
LIITE: Tutkimusseloste	181

1

SUOMEN PUOLUSTUS JA VENÄJÄ

Suomessa korostetaan mielellään omia turvallisuuden erityispiirteitä, vaikka eurooppalaisia ratkaisuja yhdenmukaistava kansainvälisyys painaakin entistä enemmän. Vellovasta keskustelusta huolimatta Suomi ei ole pitänyt kiirettä Nato-jäsenyyden hakemisessa. Miesten suuri enemmistö pääsee vieläkin varusmiespalvelukseen, mikä Euroopassa on yhä harvinaisempaa. Maanpuolustus ymmärretään myös yhä vahvasti sotilaallisena.

Venäjä nousee helposti esiin, kun puhutaan Suomen ainutlaatuisuudesta. Toisen maailmansodan perintö on elänyt vahvana näihin päiviin asti. Jo kauan on vaalittu ajatusta, että Suomi menestyi hyvin taistelussaan itäistä suurvaltaa vastaan. Maa säilyi miehitykseltä ja onnistui jopa luomaan toimivat suhteet entisestään vahvistuneeseen naapuriinsa.

Venäjä on pysynyt Suomen julkisen turvallisuus- ja puolustuskeskustelun pääaiheena. Tavallinen käsitys on, että puolustus on kehitetty erityisesti itänaapurin uhan varalta, mutta kaikesta ei tarvitse puhua. Luottamus puolustuskykyyn on juurtunut syväälle yhteiskuntaan, vaikka monien mielestä voimanlisäkään ei olisi pahitteeksi. Samalla entistä enemmän länteen integroitunut Suomi kohtaa kuitenkin suuresti muuttuneen Venäjän. Suomen puolustukseen vaikuttavat vahvasti myös haasteet, jotka nousevat paljon kauempaa mutta toisaalta oman yhteiskunnan muutoksesta.

Puolustushallinto¹ osallistuu keskusteluun nyt paljon enemmän kuin kylmän sodan aikana. Sotilasasiantuntemus on päässyt esille. Puolustusministeriö näyttäytyy puolustuspolitiikan suunnittelijana. Yhdessä puolustusvoimien kanssa se määrittelee jatkuvasti Suomen turvallisuusympäristöä ja Venäjän merkitystä siinä. Hallinnolla on oma toimintapolitiikkansa eri valtioiden suhteen ja vahva halu vaikuttaa turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaan.

Koulutus, toimintavalmiuden ylläpito, toisten viranomaisten tukeminen ja mukanaolo kansainvälisessä kriisinhallinnassa ovat puolustusvoimien kehonkieltä². On syytä olettaa, että tarvittaessa armeija taistelisi hyökkääjää

¹ Puolustushallinnolla tarkoitetaan tässä kirjassa puolustusministeriötä ja puolustusvoimia kokonaisuutena.

² Kehonkieltä ovat esimerkiksi havaittavissa olevat materiaaliset ja muut voimavaratekiijät ja niiden muutokset kuten sotilaiden ja tärkeimmän kaluston määrä, puolustuksen

vastaan, mitä sen ei ole onneksi tarvinnut tehdä yli 60 vuoteen. Puolustus Euroopassa muuttuu entistä kansainvälisemmäksi, mutta – toisin kuin kylmän sodan aikana – sen käytäntöjä ei ole suunnattu itäistä suurvaltaa vastaan. Sotilaalliset toimet ovat aikaisempaa selvemmin ”sotaretkioperaatioita”³ maailmalla tai varautumista kotimaassa ei-sotilaallisiin turvallisuusuhkiin. Siksi onkin perusteltua kysyä, miten Suomen puolustushallinto tässä tilanteessa tulee toimeen muuttuvan Venäjän kanssa.

Tämä kirja perustuu tutkimukseen, jossa huomio kiinnitetään puolustusinstituution tapoihin puhua Venäjästä, ei niinkään tuohon kehonkieleeseen. Hallinto kantaa diskursseissaan mukana omia piirteitään ja historiaansa ja tulkitsee niitä aina uudelleen muuttuvissa yhteyksissä. Niistä tärkeimmät ovat pitkä kokemus Neuvostoliitosta kylmän sodan ajalta, sen jälkeinen kansainvälinen muutos sekä suomalainen turvallisuuskeskustelu. Silmäys näihin on välttämätön hallinnon Venäjä-puhetapojen ymmärtämiseksi.

Hallinnon Venäjä-puhe nojaa sen tulkintoihin omista ja Suomen yleisistä turvallisuus- ja puolustusintresseistä. Se jakaa toimintaa kansalliseen ja kansainväliseen ja ilmaisee käsityksiään turvallisuuden ja puolustuksen vaatimuksista ja poliittisista ratkaisuista. Puolustushallinto toimii omassa institutionaalisessa kentässään⁴, joka on ennen muuta sotilaallinen, strategiaan ja turvallisuuteen liittyvien käytäntöjen läpikäyntikenttä. Siinä se käy keskusteluja useissa toisistaan poikkeavissa puitteissa.

Tässä kirjassa tulkitaan sitä, miten puolustushallinto hahmottaa Venäjää kolmesta näkökulmasta. Naapuri nostetaan aluksi esille valtiona ja yhteiskuntana. Toisessa näkökulmassa Venäjä liittyy Suomen turvallisuuteen uhkana mutta myös kumppanina, kansainvälisten suhteiden tavallisilla konflikteilla ja yhteistyön ulottuvuuksilla. Venäjää käsitellessään hallinto esittää samalla vähintään peitetysti Suomea sekä naapurusten ja niiden asevoimien suhteita. Tällä tavalla se määrittelee omaa identiteettiään.

Hallinnolla on oma vankka tietovarantonsa ja käsityksensä kyvyistään ja roolistaan. Siksi tutkimuksessa koetettiin saada sen edustajat ottamaan etäisyyttä lausumiinsa Venäjä-käsityksiin ja arvioimaan hallinnolle ylipäätään käyttökelpoista tietoa. Puolustushallinto esiintyy Suomessa yhtenä kollektiivisena Venäjä-asiantuntijana. Tuon asiantuntijuuden luonnetta haluttiin

rahoitus, fyysiset rakenteet, varuskuntien lukumäärä ja sijainti, koulutustoiminta, sotaharjoitukset ja muut joukkojen liikkeet..

³ ' Expeditionary operations'. Ks. esim. Raitasalo 2008, joka yhdistää käsitteeseen niin sotilaallisen kriisinhallinnan kuin hyökkäykselliset operaatiot valtio- tai liittolaisalueen ulkopuolella. Näistä jälkimmäisiä on toteutettu 2000-luvulla etenkin ”terrorisminvastaisen sodan” nimissä.

⁴ Tuo institutionaalinen kenttä koostuu tiedosta, vallasta ja luottamuksesta, ks. ja vrt. Williams 1997, myös Bourdieu 1991.

selvittää, jolloin myös itsekin Venäjää tutkivien laitosten edustajat saivat lausua siitä käsityksensä.

Puolustuksen Venäjä-kuvaa ei ole aikaisemmin tällä tavoin tutkittu. Venäjään liittyviä turvallisuus- ja puolustusasioita on salattu. Turvallisuuspolitiikkaan on Suomessa myös liitetty voimakasta yksimielisyyspainetta,⁵ joka on rajoittanut kriittistä tutkimusta. Missään valtiossa ei ole myöskään helppoa lähestyä asevoimia julkisen tutkimuksen keinoin. Organisaatiossa käsitellään paljon sotilaallista erityistietoa ja tutkimuksia valvotaan tiukasti muun muassa lupamenettelyjen avulla. Tämän kirjan tekijällä on omaa kokemusta puolustusvoimien sisältyä, mutta sitä tärkeämpiä ovat kuitenkin tutkimusvalinnat. Ne sallivat työskentelyn julkisella aineistolla hukkaamatta merkittävää informaatiota.⁶

⁵ Esim. Törnudd 2001.

⁶ Ks. selostus tutkimuksen toteuttamisesta liitteessä. Tutkimuksen tärkein aineisto koostuu puolustusministeriön ja puolustusvoimien avainhenkilöiden 22 teemahaastattelusta. Lisäksi käytiin yhdeksän niitä vapaampaa keskustelua Venäjä-tiedon alalla tärkeimpien hallinnon sidosryhmien edustajien ja kahden hallinnossa työskentelevän asiantuntijan kanssa. Hallinnon asiakirjat, puheet, esitelmät, mediaesiintymiset ja muu julkinen tekstiaineisto täsmentävät ja täydentävät tulkintoja. Haastateltaviksi valittiin keskeisissä johtotehtävissä olevia henkilöitä, joiden voitiin olettaa merkittävästi vaikuttavan Venäjä-tiedon hallintaan. Heistä kolmetoista työskenteli haastattelun aikaan upseerinvirassa ja yhdeksän siviilivirassa. Seitsemän haastateltavaa oli puolustusministeriöstä ja viisi toista puolustusvoimista. Kirjassa on nimettöminä annettuja lainauksia teemahaastattelusta, jotka erotetaan toisistaan sattumanvaraisesti valituilla koodeilla (H 1, H 2 jne.). Lista, joka yhdistää koodiluettelon nimiin, on tekijän hallussa. Kaikilta pyydettiin lupa nimettömänkin lausuman julkaisemiseen. Joskus nimettömyyttä oli mahdotonta taata. Tuolloin haastatellulta pyydettiin lupa nimen julkaisemiseen, mikä poikkeuksetta myös saatiin. Haastattelut tehtiin 4.4. – 13.12.2005 välisenä aikana ja luvat lausumien julkaisemiseen pyydettiin pääasiassa maaliskuussa 2007.

2

PUOLUSTUSHALLINNON KESKUSTELUT JA POLITIIKKA

Puolustushallinnon toimintatarpeet ja säännöt¹ ohjaavat sen osallistumista keskusteluihin yhteiskunnassa toisistaan poikkeavissa institutionaalisissa puitteissa. Siksi puolustuksen suunnittelussa toimitaan toisin kuin turvallisuus- ja puolustuspolitiikan muotoilussa. Hallinto lähtee mukaan laajaan kansalaiskeskusteluun eri tavalla kuin vaikkapa hallituksen, eduskunnan ja eri viranomaisten kanssa käymäänsä. Tosin poliitikkojenkin kanssa voidaan keskustella hyvin pidättyvästi, jos niin edistetään parhaiten hallinnon etuja.² Ministeriön ja puolustusvoimien sisäinen keskustelu puolestaan eroaa vielä enemmän muista.

Puolustushallinto on pitänyt tärkeitä yhteyksiä sekä Naton että Euroopan unionin jäsenvaltioihin ja niiden asevoimiin, mutta myös etenkin Venäjään ja Kiinaan. Hallinnon edustajia ovat sotilasasiamiehet, joita Suomella on muun muassa kaikissa naapurimaissaan sekä Iso-Britanniassa, Kiinassa, Ranskassa, Saksassa, Sveitsissä ja Yhdysvalloissa. Sotilasedustus on myös Euroopan unionin, Etyjin, Naton ja Yhdistyneiden Kansakuntien päämajoissa. Puolustushallinnolla on lisäksi yhä enemmän muita kansainvälisiä yhteyksiä, joita tarvitaan esimerkiksi koulutuksen, kriisinhallinnan ja materiaalihankintojen vuoksi sekä tutkimus- ja tiedustelutiedon vaihtamiseksi.

Kaiken kaikkiaan puolustushallinto käy keskustelunsa laajassa sidosryhmäkentässä, johon kuuluu paitsi politiikantekijöitä niin myös tutkimuslaitoksia, järjestöjä ja hallinnon tai talouselämän yksiköitä niin kotimaassa kuin ulkomaillakin. Mukaan voi laskea myös toisten valtioiden asevoimat, nekin, joita pidetään mahdollisina vastustajina kriisitilanteissa. Yleisen asevelvollisuuden vallitessa puolustusvoimat on sitä paitsi huomattava koulutus- ja kasvatustulos, jota tarkkaillaan ja jonka käsityksiä kuunnellaan.

¹ Säännöillä tarkoitetaan tässä laajasti niin virallisia kuin epävirallisiakin normeja instituutiassa.

² Ks. esim. Tilander 2006, 234. – Kenraaliluutnantti evp. Heikki Tilander antaa esimerkin puolustusvoimain komentajan, kenraali Gustav Hägglundin keskusteluohjeistuksesta ns. taisteluhelikopterihankkeen kiivaimmissa vaiheissa 27.8.1997: ”Ei pidä puhua helikopterihankinnasta, vaan maavoimien kehittämisestä. Me emme lähde julkisuuspyörytykseen emmekä keskustelemaan mediassa, vaan esittelemme asiat vastuullisille poliitikoille. Puolustusvoimat on asiantuntija ja suunnittelee tilausvaltuuden sisällön. Eivät poliitikot siihen pysty. Emme käy esittelemään yksityiskohtia.”

Valtion turvallisuus ja asevoimien valmistelut ovat kautta historian olleet salailun aluetta. Sillä ei kuitenkaan tähdätä vain siihen, ettei vastustaja saisi tietoa, jota se voisi vakavassa konfliktissa käyttää hyväkseen. Salaaminen on myös byrokraattista kilpailua tai keino kansalaisten käsityksiin vaikuttamiseksi.³ Valtiot käyvät lisäksi tiedoilla vaihtokauppaa keskenään sopimillaan ehdoilla. Sitä paitsi vaikeneminen ja hiljentäminen ovat tavanomaista vallan käyttöä, jolla organisaatio turvaa olemassaoloaan ja toimintaansa.⁴

Erityisesti vaietaan puolustussuunnittelussa, joka usein ei ole suoraan tieteellisen tutkimuksen ulottuvilla, vaikka aikaisemmasta suunnittelusta⁵ onkin tutkimustietoa. Suomessa puolustushallinto on itse tuonut suunnittelua esille jo kylmän sodan ajoista lähtien⁶ ja historian tutkimus paljastanut sen tuotoksia esimerkiksi 1950-luvulta.⁷ Vaikenemisen tärkeyttä osoittaa se, että suunnitelmia ei aina esitetty edes poliitikoille.⁸ Sotilasoppienkin on usein katsottu todellistuvan oikeina periaatteina vasta sodassa.⁹

Se toki tiedetään, että puolustusvoimat laatii valtakunnan sotilaallisen puolustamisen ja muun asevoiman käytön suunnitelmat, joihin sisältyvät esimerkiksi uhka-arviot.¹⁰ Puolustusministeriö rakentaa puolustuksen tavoitetta 20–25 vuoden päähän.¹¹ Salaisista suunnitelmista kehitellään julkiseen

³ Ks. näistä esim. Gibbs 1995.

⁴ Foucault 1990, 27, ks. myös Dhawan 2005, Linde 2003, 528-131. Erilaisista hiljentämistavoista esim. McGowan 2002, Sunderland 2002.

⁵ Suunnittelussa voidaan erottaa strateginen, operatiivinen ja taktinen taso eli koko valtakuntaa ja puolustusvoimia, eri yhtymiä ja joukkoja koskeva toiminnan suunnittelu ja toisaalta toimintavalmiuden säätely. Suunnittelu voidaan myös jakaa strategiseen ja operatiiviseen suunnitteluun sekä toiminnan suunnitteluun ja ohjaukseen. Suunnittelu kuvataan puolustusvoimissa osaksi kokonaisuutta, johon kuuluu puolustusjärjestelmän suorituskyvyn suunnittelu ja rakentaminen sekä sen ylläpito ja käyttö. Ks. ja vrt. Kenttäohjesääntö 2007.

⁶ Ks. esim. kylmän sodan loppuvaiheista Klenberg 1988, myös Kanninen 1996b, 128-132.

⁷ Esim. Tynkkynen & Jouko 2005.

⁸ Kanninen 1996b, 139, 143-145. Kannisen mukaan 1950-luvulla oli vaihe, jolloin edes puolustusvoimain komentaja ei perehtynyt niihin. Yleisesikunnan päällikkö (1955-61), kenraaliluutnantti T.V. Viljanen oli ehdottanut komentajaksi vuonna 1959 tulleelle Sakari Simeliukselle suunnitelmiin perehtymistä ”vihdoinkin”, minkä Simelius oli hyväksynyt. - Toisaalta operatiiviset runkokäskyt saattoivat olla voimassa pitkäänkin ja suunnitteluprosessi silti edetä esikuntatyönä. Esimerkiksi puolustusvoimain komentaja (1953-59) K.A.Heiskanen oli vuonna 1957 hyväksynyt operatiivisen käskyn, johon liittyvät suunnitelmat olivat pääosin voimassa 1960-luvun puoliväliin asti. Tästä ks. Tynkkynen 2006, 451-463.

⁹ Esim. Salminen 1992, ks. myös Agrell 1985.

¹⁰ Kenttäohjesääntö 2007, ks. myös esim. Peltoniemi 2007, 123-130.

¹¹ Esim. Cederberg 2006, vrt. Kenttäohjesääntö 2007, 58-60. – Kenttäohjesäännön yleisen osan mukaan puolustusvoimien strateginen suunnittelu tuottaa puolustusjärjestel-

käyttöön sopivia versioita. Niillä osallistutaan osaltaan turvallisuus- ja puolustuspolitiikan muotoiluun, jossa hallinto voi noudattaa hyvinkin erilaisia sääntöjä kuin puolustusta suunnitellessaan.¹²

Vaikenemissäännöistä huolimatta sotilaiden ja muiden puolustushallinnon virkamiesten on aina jonkin verran keskusteltava siitä, miten järjestelmä on suunniteltu toimimaan. Vieraat valtiot – erityisesti niiden sotilaat – arvioivat sitä, millaisiin mahdollisuuksiin toisen valtion asevoimien puheet ja kehonkieli viittaavat. Puolustuskyvyn uskottavuus nojaa sellaisiin arvioihin. Mahdolliselle vastustajalle on luotava näkymä siitä, että maahan tunkeutuminen aiheuttaisi suuria menetyksiä ja kustannuksia, joten sen ei kannata kehittää hyökkäysaikeita. Toinen puoli uskottavuutta on omien kansalaisten sekä liittolaisten tai sellaisiksi ajateltujen vakuuttelu. Heidän halutaan luottavan siihen, että puolustus toimisi kutakuinkin rauhan aikana esitetyllä tavalla. Siksi esimerkiksi alueellisen puolustuksen toiminnasta on vähintään perusidea kerrottava.

Puolustushallinto ei tuota tietoaan ja luo käsityksiään vain tutkimustoiminnalla, vaikka se määriteltäisiin laajastikin.¹³ Kattokäsitteenä käytetään tiedustelua, jota pidetään usein epäpoliittisena tiedonhankintana.¹⁴

Puolustusvoimien tiedustelu- ja valvontajärjestelmällä tuotetaan tietoa valtion ja puolustusvoimien strategisen, operatiivisen ja taktisen tason johtamisjärjestelmään päätöksenteon tueksi ja ylläpidetään puolustusjärjestelmän johtamiseen tarvittavaa tilannekuvaa mukaan lukien paikka- ja olosuhdetieto. Järjestelmällä tuotetaan ennakkovaroitus, ylläpidetään tosiaikaista tilannekuvaa alueellisen koskemattomuuden valvontaan ja turvaamiseen sekä sotilasstrategisten päätösten tekemiseen ja yhteisoperaatioiden vaikutuksen kohdistamiseen sekä annetaan perusteita puolustusjärjestelmän suunnittelulle, rakentamiselle ja ylläpidolle.¹⁵

män ja puolustusvoimien toiminnan tavoitetilan noin 10-20 vuoden aikajänteellä sekä puolustusvoimien kehittämis- ja tutkimusohjelmat.

¹² Esimerkkejä prosessien kytkennöistä ja toimista selontekojen valmistelujen yhteydessä sekä kuvausta Pääesikunnan operatiivisen osaston työstä osastopäällikön näkökulmasta vuosina 1992–1995 ks. Tilander 2006., 172-191, 219-255, 280-281 - Pääesikunnassa puolustussuunnittelu on 1.1.2007 voimaan tullessa kokoonpanossa operatiivipäällikön ja hänen alaiensa osastojen harteilla. Ne ovat tiedusteluosasto, operatiivinen osasto, suunnitteluosasto sekä johtamisjärjestelmäosasto. Ks. Ruotuväki n:o 6/2007, 12.

¹³ Lindblom & Cohen 1979.

¹⁴ Kokonaisesitys sotilastiedustelusta Suomessa 1944-1974 (tosin ilman lähdeviitteitä) ks. Viitasaari 2006, 422-433. – Kenraalimajuri (evp) Yrjö Viitasaari oli puolustusvoimien tiedustelupäällikkönä 1990-luvulla.

¹⁵ Kenttäohjesääntö 2007, 40.

Järjestelmä kerää, käsittelee, analysoi ja jakaa tietoa ”mahdollisista vastustajista ja kolmansista osapuolista sekä ympäristöstä ja olosuhteista”. Siihen kuuluu johtoportaita, henkilöstöä, sensoreita, yksiköitä, tietojärjestelmiä ja toimitiloja sekä eri viranomaisten yhteistoimintaa. Strategista päätöksentekoa tukevan tiedustelun on varoitettava ”ulkovaltojen ja sotilasliittojen politiikan huomattavista muutoksista, teknologian merkittävästä kehitymisestä tai sotilaallisista toimenpiteistä”.¹⁶ Hyvinkin epävirallinen informaation tavoittelu voidaan kytkeä tiedustelun osaksi.

Puolustusvoimissa tiedustelua johtaa operaatiopäällikön alainen tiedustelupäällikkö, jolla on apunaan tiedusteluosasto. Sotilasasiamiehet ovat tiedusteluhenkilöstön merkittävä ryhmä.¹⁷ Vuodesta 2007 lähtien on toiminnassa lisäksi erityinen tiedustelukeskus.¹⁸

Sotilastiedustelu antaa toiminnastaan varsin vähän tietoja.¹⁹ Sen henkilöstö ei myöskään ole viime vuosiin asti juurikaan esiintynyt julkisuudessa.²⁰ Kuitenkin tiedustelu on yhä enemmän miltei kenen tahansa ulottuvilla olevien julkisten lähteiden seuraamista. Niistä suuri osa on verkossa. Tietoa saadaan myös kirjastoista, tutkimuksista, konferensseista ja näyttelyistä sekä tavallisista arkikeskusteluista ihmisten kanssa. Julkistenkin lähteiden tiedoista voidaan kasata tietokantoja, jotka leimataan vähintään luottamuksellisiksi. Muihin kuin avoimiin lähteisiin kuuluvat henkilö-, kuvaus-, sig-

¹⁶ Emt., 40, 106.

¹⁷ Vastatiedustelutoiminnasta (puolustusvoimiin kohdistuvan tiedustelun paljastamisesta) huolehtii Pääesikunnan tutkintaosasto. Tiedustelutietoa tuottavat käytännössä kaikki puolustusvoimien organisaatiot. Sotilasasiamiesten tehtäväkenttään on kuulunut olennaisesti ulkomailla tapahtuva tiedustelu. – Tiedustelusta laajemmin ks. esim. Paul 2005; esimerkki sotilaallisesta tiedustelusta kriisinhallinnassa Välimäki 2000. Ks. myös Tlander 2006, 94-116.

¹⁸ Keskus toimii pääesikunnan alaisena, puolustusvoimien operaatiopäällikön johdossa ja tiedustelupäällikön ohjauksessa. Pääesikunnan tiedote 30.3.2006. Lisäksi ilmavoimiin kuuluva Viestikoelaitos huolehtii signaali- ja satelliittikuvaustiedustelusta sekä elektronisen sodankäynnin tukemisesta. Kenttäohjesääntö 2007, 41.

¹⁹ Tämä oikeus on usein myös vahvistettu, esimerkkinä tapaus, jossa tutkiva journalismi oli koettanut saada tietoa Viestikoelaitoksesta. Korkein Hallinto-oikeus oli hylännyt valituksen, joka oli tehty Pääesikunnan kiellosta olla antamatta tietoja julkiselle sanalle. Ks. YLE Uutiset 9.4.2007.

²⁰ Tutkijan kokemuksen mukaan strategisen ja operatiivisen suunnittelun kanssa tekemisissä oleva henkilöstö pidättyy helposti mediajulkisuudesta mutta myös esimerkiksi tutkimushaastatteluista. Mahdollinen sääntö on kuitenkin kirjoittamaton ja ristiriidassa Yleisen palvelusohjesäännön 2002, 131-132 kanssa, jonka mukaan sotilas voi esiintyä julkisuudessa kirjoittajana tai haastattelun antajana, kunhan ei käsittele salaisia asioita. Tiedusteluhenkilöstöä suojellaan joskus julkisuudelta silloinkin, kun he toimivat ”konsultteina” puolustusvoimiin ja maanpuolustukseen liittyvissä asioissa palveluksesta erottuaan. - Ruotsissa sotilastiedustelupalvelu (MUST) sen sijaan luettelee tehtävänsä verkossa. Ks. Militärä underrättelse- och säkerhetsjånsten.

naali- sekä mittaus- ja tunnusmerkkiedustelu.²¹ Tietoa kerätään paljon kotimaasta, vaikka pääkohteet olisivatkin maan rajojen ulkopuolella. Pidättyvyydestään huolimatta sotilastiedustelunkin tulee tuntea julkisuus ja osata käyttää sitä oikein, mihin liittyy myös vaikuttaminen toisten toimijoiden tietoon. Kysymys on siitä, millainen tieto itselle halutaan ja toisille sallitaan.

Julkisiin lähteisiin nojaavan tiedustelun kasvu osoittaa myös tiedustelun ja tutkimuksen kosketuspintaa, vaikka nuo kaksi toimintaa koetetaan puolustushallinnossa usein erottaa toisistaan. Tutkimuksesta puhuminen painottaa tiedonvaihdon julkista puolta. Sillä korostetaan varsinkin *tieteellistä* tiedon hankintaa. Se palvelee tiedustelua, jos sen piirissä niin päätetään.

Puolustushallinto tavoittelee toimintapolitiikkaa, jota se pitää itselleen sopivana.²² Se liittyy turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaan *politiikkana*, joka on keskustelua vähintään puolijulkisissa puitteissa.²³ Keskustelu kiteytyy päätöksiksi, joista seuraava toiminta joutuu aina ennen pitkää uusien keskustelujen kautta kyseenalaiseksi. Niissä puolustuksen, kuten muunkin hallinnon, erityinen voimavara on asiantuntijuus. Hallinto tuottaa siis osaltaan *ammattimaisesti* turvallisuus- ja sotilaspolitiikan jatkuvuutta ja muutosta. Asiantuntijuus palvelee organisaation tärkeintä lopputuotosta: fyysistä toimintaa eli voimankäyttöä, jos pelkkä sillä uhkaaminen ei riitä.

Hallinnon piirteet ja säännöt vaikuttavat sen kaikkiin toimintamahdollisuuksiin. Organisaation piirteitä pidetään usein sodan ajan vaatimusten²⁴ sanelemina. Ne ovat iskostuneet asevoimien kulttuureihin ja niistä muistutetaan toistuvasti.²⁵ Rauhan ajan sotilaskokemus eroaa vaikkapa palokunnasta tai sairaalasta erityisessä suhteessa: toimintaan vaikuttavan ympäristön tärkein materiaallinen luonne ei ole välittömästi läsnä.²⁶ Siksi käsitys sodasta

²¹ Kenttäohjesääntö 2007, 40.

²² March & Olsen 1989, 16-19, 160-162.

²³ Se, mikä on politiikkaa ja mikä ei, vaatii tulkintaa, ks. Palonen 2007 [2003]. -. Puolustusvoimissa politiikalla on ymmärretty usein vain puoluepolitiikkaa, jonka ylä- tai ulkopuolella halutaan pysytellä. Turvallisuuspolitiikka sen sijaan on esitetty ”epäpoliittisena”, yhteisenä asiana. Tällöin jätetään kuitenkin mainitsematta ne monet toimet, joilla hallinto koettaa raivata itselleen julkista pelitilaa ja käyttää sitä asioissa, joissa sillä on yhteydet, kokemus, asiantuntemus ja välineet. Näin voidaan väittää, että puolustushallintokin politisoi ja politikoi.

²⁴ Näihin kuuluu muun muassa se, että toiminta vihollista vastaan on kamppailua ajasta. Kaikenlainen sitä kuluttava sosiaalinen kitka toimii vastapuolen hyväksi - sikäli kuin sillä ei ole vastaavaa hidastetta.

²⁵ Edustava esimerkki ks. Krogars 2006. – Marco Krogars oli artikkelin julkaisemisen aikaan puolustusministeriön hallintopoliittisen osaston päällikkö.

²⁶ Toiminnan ja toimintaympäristön luonteesta organisaatiokulttuurin näkökulmasta, ks. Ott 1989, 79-84. - Organisaatio joutuu konstruoimaan tulevaisuuden epätoivottavaa ja

on äärimmäisen pakottava ja se on voitava arkipäiväisesti konkretisoida.²⁷ Tästä huolimatta laitos ei voi elää rauhan oloissa pelkästään sodan ajan sääntöjen mukaan. Puolustusvoimat joutuu rakentamaan kahta todellisuutta samanaikaisesti. Tämä kahtiajako ohjaa muun muassa Venäjistä puhumista.

Suomalaiset sotilaat elävät kuitenkin tänään siinä tilanteessa, että kenelläkään ei ole tuoretta kokemustietoa suuren aseellisen hyökkäyksen torjunnasta, mikä kuitenkin on puolustusvoimien haasteellisin tulevaisuudenkuva. Organisaation ”ydinosaamisalueita” on tutkittu tieteellisestikin²⁸, mutta rauhan ajan simulaatiot, kriisinhallinta ulkomailla ja toisten kokemusten tutkiminen eivät voi täysin korvata puutetta.

Laitoksen päällikkövaltainen hierarkkisuus ohjaa myös yhä puolustushallinnon keskusteluja. Esimies vastaa muodollisesti yksin antamastaan käskystä²⁹ ja alaisen on noudatettava sitä ilman neuvotteluvaraa³⁰. Puolustusvoimat joutuu omaksumaan rauhan ajan käytännöllisistä syistä johtamiseen aineksia, joita se ei tarvitse taistelukentällä ja joiden toimivuus saattaisi nopeasti tulla siellä kyseenalaiseksi. Näin aikahyöty, jonka sotilasorganisaatio voi saada valmiudellaan ja koulutuksellaan, voi aina joutua riskinalaiseksi.³¹ Hierarkkisuus tekee organisaation tavallista herkemäksi sille, miten yhteinen etu ja esimiesten ajattelu on otettava huomioon laitokselle arkaa tai tärkeää asiaa käsiteltäessä.

Puolustushallinto ei toki ole ainoa hierarkkinen laitos Suomessa. Sen alakulttuuria selventää kuitenkin toinen, hyvin suomalainen erityispiirre: ainakin palveluksessa olevat upseerit tuntevat toisensa varsin hyvin. Kasva-

epätodennäköistä suursotaa. ”Konkretiaa” se saattaa saada mukanaolosta esimerkiksi ajankohtaisessa kansainvälisessä kriisinhallintatehtävässä.

²⁷ Halonen 2007, 21-24.

²⁸ Ks. ja vrt. Peltoniemi 2007, 196-219.

²⁹ Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, että käskeminen olisi ainoa tapa sotilasorganisaation esimiesviestinnässä. Esimiehen tahdon ilmauksena, kuten käsky yleisesti määrittellään, sillä on kuitenkin puhetekona erityinen asema. Alaorganisaation johtaja on henkilökohtaisesti vastuussa käskyn toimeenpanosta, jota varten hänellä on koko joukkonsa ”käytettävissään”. Sotilasorganisaatiossa on kuitenkin myös hallintomenettelyä, jossa asian esittelijällä on päätöksentekijän ohella oma muodollinen vastuunsa.

³⁰ Esikuntatyöskentelyssä korostuu sotilasorganisaation yksi sääntö, jonka mukaan alaisilla on ennen johtajansa päätöstä jopa velvollisuus lausua oma käsityksensä, epäilyksensä jne.. Päätöksen jälkeen on eri mieltäkin olevien kuitenkin ryhdyttävä toimimaan sen toteuttamiseksi. Uusissa, sodan ajan johtamista koskevissa läntisissä virtauksissa käytetään ”käskytaktiikan” sijasta alijohtajien itsenäisyyttä painottavaa ”tehtävätaktiikkaa”. Tämä ei kuitenkaan ole muuttamassa sitä, että viime kädessä yksi henkilö, komentaja, pysyy vastuussa organisaation suorituksesta. Sen vuoksi johtosuhteet pyritään pitämään mahdollisimman selkeinä.

³¹ Ks. ja vrt. Halonen 2007, 26-30, 157-171, Puukka 2005, 26-35, 252-264; myös Krogars 1998, 62-83, 130-143, 149-148, vrt. Krogars 2006.

tus, koulutus ja ammattikokemukset ovat pitkälti yhteisiä. Ammatti on yhä pitkälti elämänura. Upseeriston yhtenäisyyttä lisää se, että se asettaa itse ammattikuntaan pääsyn ehdot ja hyväksyy tulijat. Keskustelujärjestystä tukee myös se, että upseeri ei voi urallaan ohittaa kovin nuorena virkaiältään vanhempia eikä pääse ylimpiin tehtäviin ilman monipuolista kokemusta. Siinä arvostettuja ovat komentajatehtävät ja yhä enemmän kansainväliset tehtävät.³²

Suomen laaja yleinen asevelvollisuus vaikuttaa puolustushallinnon henkilöstön osallistumiseen keskusteluihin. Sen ansiosta suomalaisilla on usein, toisin kuin yhä useammin muilla eurooppalaisilla, muutakin kuin median välittämää kosketusta sotilastoimintaan. Tällainen erityissuhde painottaa puolustusvoimia varusmiesten koulutusorganisaationa, joka vaikuttaa suuresti asevelvollisen elämään vähintään puolen vuoden ajan.³³

Oma piirre on myös se, että puolustusvoimiin luotetaan Suomessa vahvasti ja maanpuolustus on kokonaisvaltaista. Se on 1950-luvulta lähtien järjestetty eri viranomaisten, yritysmaailman ja kansalaisyhteiskunnan tiiviin yhteistoiminnan perustalle. Sotilaallinen puolustus korostui ennen muuhun maanpuolustukseen verrattuna, koska juuri sotilaiden odotettiin olevan ”kriisimaailman” asiantuntijoita. Vaikka tämä piirre onkin heikentynyt viime aikoina, niin kokonaismaanpuolustus on tuonut poikkeusoloihin varautumisen lähemmäksi kansalaisia kuin ehkä useimmissa Euroopan maissa.

Puolustushallinnon läheinen yhteiskuntasuhde houkuttelee sitä ilmaisemaan käsityksiään, mutta tuottaa samalla osaltaan harkintaa ja varovaisuutta julkisiin esiintymisiin. Suhteen vaaliminen ohjaa käytäntöjä ehkä jopa enemmän kuin muualla demokraattisissa maissa. Venäjän voi päätellä puolustushallinnolle muistakin syistä tärkeäksi ja herkäksi asiaksi. Siksi hallinto joutuu kaikissa keskusteluissaan ajattelemaan yhtenäisyyttään ja sodan ajan vaatimuksia. Samalla se kuitenkin voi törmätä siihen, ettei toinen keskuste-

³² Upseeri voi ohittaa virkaiältään vanhempia vasta aikaisintaan noin 15 vuotta ammattiin valmistumisesta. Ylimpiä sotilastehtävien haltijoita on Suomessa vain satakunta noin 16 000 palkatusta henkilöstä. Siviilihenkilöillä on upseereita huomattavasti harvemmin johtava asema jollakin puolustushallinnon toimialalla. Heitä pidetään kapean erityisalan asiantuntijoina.

³³ Goffman 1961. – Goffmanin mukaan esimerkkejä totaalisista instituutioista ovat hoitolaitokset, vankilat, varuskunnat, laivat, työleirit ja luostarit. Voidaan kuitenkin väittää, että totaalisuus on etenkin eurooppalaisissa asevoimissa rauhan oloissa vähitellen heikentynyt. Taistelukentällä oleva armeija on toki sotilaille aina ”totaalinen” mutta eri tavalla kuin varuskunta. Yleisen asevelvollisuuden myötä rakentuu laajalti kokemuksia sotilaan peruskoulutuksen toiminnoista. Puolustusvoimien toiminnan monipuolisuus jää varusmiehille vieraaksi. Tämä lienee osaltaan vahvistanut arkikäsitystä armeijasta laitoksena, jossa ennen muuta käsketään ja komennetaan ja joka eroaa suuresti muista yhteiskunnan organisaatioista.

lukumppani välttämättä ymmärrä noita vaatimuksia enää samalla tavalla kuin puolustushallinnon edustaja. Hallinnon oma tausta on kuitenkin vahva ehdollistaja. Sen vuoksi on syytä katsella puolustuksen yhteyttä Neuvostoliittoon kylmän sodan aikana ja sen jälkeisessä tilanteessa.

3

KYLMÄN SODAN PERINTÖ

Meillä oli YYA-sopimus voimassa. *Todellinen uhka* oli tietysti, silloin operatiivisen osaston sisällä sen me tiesimme, se oli idässä. Me tiesimme hyvin, että mikään länsivalta ei niissä olosuhteissa Suomeen pystyisi hyökkäämään, mutta tämä asiahan piti tietysti ottaa huomioon. Olimme solmineet YYA-sopimuksen, meidän oli myös sellaisen *teoreettisen tilanteen* varalle varauduttava. Siis puolustus 360 astetta joka suuntaan.¹ (Kurs. AN).

Kylmän sodan aika on vielä tiukasti puolustushallinnon Venäjämunistissa, olihan Suomen turvallisuussuhde Neuvostoliittoon jatkuvasti esimerkiksi tutkimuksissa esillä.² Hallinnolle suhde ongelmineen oli itsestäänselvyys. Toisen maailmansodan aikuisina kokeneet sukupolvet olivat keskeisissä päättäjätehtävissä yhteiskunnassa ja myös puolustushallinnossa pitkälle 1980-luvulle asti.

Ensimmäiset sodanjälkeiset puolustussuunnitelmat oli vielä tehty Neuvostoliiton hyökkäyksen varalta, mutta sen jälkeen uhkasuuntana oli aina 1950-luvun lopulle asti länsi.³ Neuvostoliitto lienee ollut kuitenkin huomattava sotilasuhka ainakin upseerien mielissä, suunnitelmaluonnoksissa tai valmiutena sopeuttaa suunnitelmat sen hyökkäyksen torjuntaan.⁴ Muuten on tuskin ymmärrettävää, miten nopeasti Neuvostoliiton suurhyökkäystä päädyttiin pitämään suunnitelmien varsinaisena perustana.⁵ Sittenkin, 1960-luvulta lähtien Suomen alueellisen puolustuksen suunnittelun olen-

¹ Kanninen 2001. – Yya-sopimus eli sopimus ystävydestä, yhteistoiminnasta ja avunannosta Suomen ja Neuvostoliiton välillä oli voimassa 1948–1991.

² Suomen ulko-, turvallisuus- ja/tai puolustuspolitiikkaan liittyviä tutkimuksia kylmän sodan ajalta esim. Allison 1985, Apunen 1977, Brodin 1975, Lindberg 1994, Penttilä 1988, Ries 1988, Salminen 1995, Visuri 1989, Väyrynen P 1988, Väyrynen R 1982.

³ Tynkkynen 2006, 434-435.

⁴ Myös Tynkkynen & Jouko 2005 ottavat 1950-luvun operatiivisten suunnitelmien arvioinnin lähtökohdaksi sen, että ”naapurina oli ideologisesti hyvin aggressiivinen, sotilaallisesti ylivoimainen Neuvostoliitto”. Heidän mukaansa suunnittelijat pääesikunnan operatiivisella osastolla tiedostivat, että Suomi voisi joutua hyökkäyksen kohteeksi joko idästä tai lännestä, mutta YYA-sopimuksen johdosta laadittu muistio ei käsitellyt ollenkaan hyökkäystä idästä.

⁵ Ermei Kanninen on todennut Salmisen 1995, 323 mukaan, että ”salaisimpien puolustussuunnitelmien” perustana oli pahin mahdollinen uhka eli Neuvostoliiton suurhyökkäys.

naisin syöte oli kuitenkin kaappaushyökkäyksen uhka, jollaiseen vain Neuvostoliitolla arvioitiin olevan voimavarat.⁶ Uhka kohdistui erityisesti pääkaupunkiseudulle.⁷ Länsiuhka käsitettiin sen sijaan kovin toisella tavalla, kuten kenraaliluutnantti Ermei Kannisen lausuma edellä osoittaa.

Uhan muutokset liittyvät pitkälti kylmän sodan aikaisen kriisinhallinta-ajattelun korostumiseen,⁸ jolla toisin kuin tänään tarkoitettiin maan sotilaallisen puolustusvalmiuden asteittaista kohottamista. Kriisin kärjistymistä oli tarkoitus estää voimannäytöllä, lisäämällä pelotetta. Suomen puolustusoppi oli vähitellen keskittynyt maavoimien suurtaistelukyvyn sijasta entistä enemmän alueloukkausten ja yllätyshyökkäysten torjumiseen.⁹ Neuvostoliiton asevoiman kasvu teki mahdottomaksi toisessa maailmansodassa vielä käytetyn rintamapuolustuksen rajan tuntumassa.¹⁰ Toisaalta sotilaallinen ajattelu muistutti siitä, että valtion, talouselämän ja viestinnän tärkeät laitokset olivat rannikolla vain 80 kilometrin päässä Neuvostoliitosta. Tšekkoslovakian miehitys vuonna 1968 antoi myös mallia siitä, millainen yllätyshyökkäys voisi olla.

Alueellinen puolustus oli rakennettu myös niin, että suuret joukot¹¹ voisivat aloittaa torjunnan kaikkialla maassa, vaikka yhteydet keskusjohtoon olisivat häiriytyneet. Uskottiin, ettei hyökkääjän tunkeutuminen syvällekkään Suomeen olisi kohtalokas tappio. Puolustajalle jäisi paljon alueita, joihin turvaten se voisi pysäyttää hyökkääjän ja lyödä sen pois maasta. Laaja sisitoiminta vihollisen selustassa oli olennainen osa näitä operaatioita.

Alueellisen taistelun periaatteista voitiin julkisuudessa keskustella varsin havainnollisestikin. Edes kylmän sodan lopulla puolustusta ei kuitenkaan ollut tapana avoimesti liittää Neuvostoliiton uhkaan. Puolueettomuuslinjan mukaisesti viitattiin itsenäisen valtion ”luonnolliseen” puolustusoikeuteen joka suuntaan. Yya-sopimukseen sai vedota, jos pitäytyi sen tekstissä. Siinä esitettiin hyväksytyllä tavalla uhkatilanne ”Saksan tai sen kanssa liitossa

⁶ Jouko 2006, ks. myös kenraalimajuri evp. Juhani Ruutu Palokankaan & Joukon 2006 haastattelemana sekä Palokangas & Säämänen 2007. – Palokankaan ja Säämäsen mukaan kaappaushyökkäys-käsite vaihdettiin pian neutraalimmaksi ajateltuun yllätyshyökkäykseen, josta kuitenkin oli vuonna 1970 todettu pääesikunnan operatiivisella osastolla: ”yllätyshyökkäys voi tulla ainoastaan Varsovan liiton taholta, mutta julkisissa keskusteluissa jätetään suunta aina avoimeksi”.

⁷ Raunio 2002, 165-167, 188-189.

⁸ Ks. Visuri 1989, myös Suomi & Suominen 2008, 227-230. – Tuonaikainen kriisinhallinta oli lähinnä sotilaallisen puolustusvalmiuden asteittaista kohottamista, omaa valtiota välittömästi koskevan kriisin kärjistymisen ”hallintaa”, ei nykyistä osallistumista kansainväliseen interventioon ulkomailla, jossa kriisi ei välttämättä paljoakaan kosketa sen hallintaan osallistuvaa valtiota.

⁹ Visuri, emt.

¹⁰ Visuri 2006, 199.

¹¹ Vuoteen 1966 asti kolme divisioonaa ja 1966–1992 seitsemän sotilasläänää.

olevan valtion” hyökkäyksestä. Sopimus tuotti tosin ajoittain ristiriitaisia tulkintoja,¹² joihin sotilaat eivät välttämättä osallistuneet.

Monet tutkijat ovat todenneet Suomen politiikan vahvan kaksijakoisuuden.¹³ Yhtäältä oli toisteltava ”yaa-liturgia” eli vakuuteltava puolueettomuuspolitiikan peruslauseiden pitävän. Toisaalta oltiin ilmeisen selvillä siitä, että joutuminen toteuttamaan keskinäistä avunantoa Neuvostoliiton kanssa voisi olla pienelle maalle kohtalokasta.¹⁴ Yaa-sopimusta ei haluttu pitää sotilaallisena liittosopimuksena. Suomen edun mukaista oli, että puolustuksesta voitaisiin huolehtia itse. Kiistoja asiasta tosin oli.¹⁵

Tällaiseen puhetapaan ei sopinut se, että varsinkaan johtavat poliitikot ja virkamiehet olisivat pohdiskelleet julkisesti ja yksityiskohtaisesti Suomen puolustusvaihtoehtoja ja niiden yhteydessä Neuvostoliittoon liittyviä ristiriitoja. Ulkopoliittikka pidettiin näkyvästi etusijalla puolustuspolitiikkaan nähden. Näin otettiin etäisyyttä kriisinäkymiin, joita idän ja lännen suhteissa oli riittämiin. Neuvostoliittoa piti vakuuttaa yaa-sopimuksen tärkeydestä Suomen puolueettomuuspolitiikan lähtökohtana. Tästä huolimatta koettiin pitää naapurin suuntaan hienovaraisesti yllä taivuttelevaa pelotetta.¹⁶ Kotimaiselle yleisölle haluttiin luoda uskoa Suomen puolustuskykyyn siinäkin tapauksessa, että uhka totutusta puheesta huolimatta tulisi Neuvostoliiton suunnalta.

Tällainen kaksinaisuus johti eräänlaiseen dilemmaan. Suomen turvallisuutta lisättiin samanaikaisesti sekä sopivan läheisellä itäyhteistyöllä että varautumisella siihen ehkä nopeastikin kriisissä tuleviin ongelmiin.¹⁷ Neuvostoliitolle ei saanut antaa aiheita rajoittaa Suomen toimintavapautta. Sen kaventumiseen oli silti varauduttava ja päästävä tarvittaessa Suomelle edulliseen kahdenvälisen kriisien ratkaisemiseen maan itsenäisyyden ja kansalaisten elinmahdollisuuksien turvaamiseksi.¹⁸ Neuvostoliitto-dilemma koski nimenomaan puhetapoja: idänsuhteet piti *esittää* oikein. Ei saanut syntyä vaikutelmaa, etteikö itänaapuri voisi puheista huolimatta olla Suomen suurin turvallisuushaaste. Tämä ristiriita jopa korostui, kun Neuvosto-

¹² Jonkin verran keskusteltiin tosin siitä, tarkoittaako ”Saksa tai sen kanssa liitossa oleva valtio” Natoa.

¹³ Esim. Brodin 1975, Penttilä 1988, Salminen 1995. – Penttilä tosin tekee lisäksi eron ”sotilaallisen puolustuspolitiikan” kahden suuntauksen, ”traditionalistisen” ja ”modernistisen” välillä. Niiden synteesi syntyi hänen mukaansa 1960-luvun lopulla ja nousi myös julistukselliseen politiikkaan.

¹⁴ Tämä käy myös ilmi esimerkiksi presidentti J.K. Paasikiven ”poliittisesta testamentista”, ks. Visuri 2006, 328-329.

¹⁵ Särkiö 1998, 58-59.

¹⁶ Tätä on tuonut esille Ries 1988.

¹⁷ Kiitän professori Osmo Apusta huomioni kiinnittämisestä tähän seikkaan.

¹⁸ Ks. ja vrt. esim. Brodin 1975, Penttilä 1988, Salminen 1995.

liitto koetti 1970-luvulla hakea Suomen kanssa aikaisempaa tiiviimpää puolustusyhteistyötä.¹⁹

Ristiriidasta huolimatta ulkopolitiikka voitiin ilmeisesti presidentti Urho Kekkosen vahvassa johdossa virtaviivaistaa. Puolustushallinnon luja kosketuspinta yhteiskuntaan aiheutti kuitenkin oman jännitteensä sotilaiden ja muiden virkamiesten julkisiin esiintymisiin. Samanlainen ongelma ei valinnut puolustussuunnittelussa, jos suunnittelu vain kyettäisiin pitämään Neuvostoliitolta piilossa. Suomella näyttää kuitenkin olleen tarve varautua hätätilassa osoittamaan itänaapurille, että länsiuhan varalta olisi yya-sopimukseen sopiva suunnitelma olemassa.²⁰

Puolustusvoimat suhtautui pragmaattisesti Neuvostoliittoon. Tästä huolimatta niiden kriisien varjo, joissa armeijan toimintakyky olisi punnittu, toi erityistä varovaisuutta. Puolustusvoimille oli helpointa ja suojelevaa, jos se saattoi keskittyä varsinaisiin ammattiasioihin ilman julkista pohdintaa naapurin sotilasavun riskeistä tai Suomen puolustamisesta itää vastaan. Tosin puolustuskyvyn riittävyttä myöskään lännestä tulevaa uhkaa vastaan ei sopinut käsitellä miten tahansa. Tunnetuin esimerkki lienee presidentti Kekkosen kirje puolustusvoimain komentaja Yrjö Keinoselle, joka oli väittänyt voitavan määritellä yya-sopimuksen edellyttämä vähimmäispuolustuskyky.²¹

Sotavoima pystyy kääntymään jopa äskeisiä liittolaisiakin vastaan, jos poliittista painetta on tarpeeksi. Suomen historiassa esimerkkinä on taistelu saksalaisia vastaan 1944–1945 Neuvostoliiton kanssa solmitun aselevon ehtojen mukaisesti. Kitkatonta astuminen idän leiriin läntistä maailmaa vastaan olisi tuskin kuitenkaan ollut. Ilman kriisiäkin tiivis puolustusyhteistyö Neuvostoliiton kanssa olisi merkinnyt puolueettomuuspolitiikan loppua. Suomi käytti yya-sopimusta myös identiteettinsä rakentamiseen korostamalla oman puolustuksensa eroa Neuvostoliiton liittolaisten puolustuksesta.²²

Puolustusvoimilla oli siis hyvä syy tukea kaksijakoista politiikkaa, mitä sotilaskulttuuri helpotti. Näin voidaan oikeuttaa armeijan olemassaolo pitkänkin rauhan oloissa. Silloin suurin uhka on aina epävarmassa ja ei-toivotussa tulevaisuudessa, vaikka nouseekin sieltä joskus kiivaidenkin

¹⁹ Ehdotuksia tehtiin varsinkin 1970-luvun lopulla. Tunnetuin niistä oli Neuvostoliiton puolustusministeri Ustinovin ehdotus yhteisistä sotaharjoituksista. Ks. esim. Heiskanen 1993, myös Kanninen 1996b, 195-200, Tarkka 2002, 216-231.

²⁰ Operatiivisen ja liikekannallepanosuunnittelun tilanteesta ja suhteesta yya-sopimukseen 1960-luvun alussa Kanninen 1996b, 138-139.

²¹ Ks. Airio 2007, 202-205.

²² Harle & Moisio 2000, 152.

keskustelujen kohteeksi.²³ Uhan tällainen luonne tuottaa sotilaille suuren haasteen kulloisenkin keskustelutilanteen oivaltamisesta. Pitkässä rauhantilassa tosin sotilaallista ajattelua saadaan ravistella. Nyt 2000-luvulla asevoimat muuttuvat yhä selvemmin järjestyksenpitäjiksi ulkomailla. Sen myötä myös ammattisotilaista tulee aikaisempaa selvemmin ”poliitikkoja”,²⁴ jotka osallistuvat asevoimia ajankohtaisissa kriiseissä koskeviin keskusteluihin. Toisaalta yhä useampi heistä voi saada taistelukokemusta. Se voi tosin olla erilaista kuin Suomen puolustus omalla alueella, mutta yhtä kaikki: aseita käytetään muuallakin kuin rauhan ajan ampumakentillä eikä vastapuoli ole simuloitu.

Puolustushallinnon oli kylmän sodan aikana kehitettävä erityisiä keskustelustrategioita, joissa se pystyi noudattamaan itänaapurista puhumisen kaksijakoisia sääntöjä. Sopivan vaikenemisen ohella sotilasstrateginen teoriointi auttoi esittämään kaikkia toimintaympäristössä olevia sotilaallisia kykyjä Suomen puolustuksen luonnollisina syötteinä ”epäpoliittisesti” ja symmetrisesti. Vihollisia tai edes vastustajia ei tarvinnut nimetä.²⁵ Tosin upseeristö tuskin edes aina tunsivat ulkopoliittisia yyy-keskusteluja niin hyvin, että se olisi rohjennut vällinneissa oloissa lähteä niihin mukaan.²⁶

Puolustuksen kehonkielessä näkyi myös rajoja siinä, miten pitkälle oltiin valmiita menemään. Sotilasyhteistyö Neuvostoliiton kanssa rajoitettiin vierailuihin, urheiluun ja joidenkin upseerien kurssitukseen itänaapurissa.²⁷ Lisäksi tehtiin itämateriaaliin liittyviä tutustumis- ja koulutusmatkoja.²⁸ Samoja yhteistyömuotoja oli tosin myös monien länsimaiden asevoimien kanssa. Suomalaisia sotilaita osallistui lisäksi vuodesta 1956 lähtien Yhdistyneiden Kansakuntien rauhanturvatehtäviin, joita koskevassa koulutusyhteistyössä oltiin niin ikään mukana.²⁹

²³ Olen käsitellyt tätä mm. Nokkala 2001, 99-114 ja myös 388, 393.

²⁴ Ks. ja vrt. Huhtinen 2005, myös Puukka 2005.

²⁵ Puolustusvoimiin kuuluvat saattoivat kyllä keskustella sotilasstrategiasta julkisuudessa ja käsitellä rajoitetusti siinä yhteydessä nimettyjen valtioiden, suurvaltojenkin, sotilaallisia oppeja ja niiden sovellutuksia Pohjolassa. Suomen osuus Neuvostoliiton turvallisuusjärjestelmässä voitiin myös kuvata sen strategisesti tärkeiden alueiden kautta. Sen sijaan mahdollisuutta Suomen konkreettisesta vastakkainolosta jommankumman suurvaltaliittouman kanssa ja ehkä toiseen liittyneenä ei käsitelty. Edustava esimerkki ajan strategisesta keskustelusta on Särkiö & Hägglund 1975.

²⁶ Noottikriisiin liittyvistä kokemuksista 1960-luvun alkupuolella ks. Hyvärinen 1998, 67.

²⁷ Visuri 2006, 239.

²⁸ Kanninen 1996b, 236. - Vierailutoiminnassa ei kuitenkaan lähdetty tapaamisiin Varsovan liiton puitteissa.

²⁹ Tosin rauhanturvajoukko ja myös YK-Koulutuskeskus toimivat suoraan puolustusministeriön alaisina.

Sotilaallinen ajattelu korostaa vieraiden valtioiden aikeiden epäiltävyyttä, mikä osaltaan painotti varautumista Neuvostoliiton vaatimuksiin ja niiden sotilaallisiin seuraamuksiin. Puolustushallinto tuskin saattoi luottaa siihen, ettei jännityksen kiristyessä Suomelta vaadittaisi jotakin Natoa vastaan suunnatun sotilasyhteistyön lisäämiseksi. Olihan jokaisen suomalaisen upseerin mieleen iskostettu opinnoissa kuva siitä, miten Neuvostoliitto koettaisi kriisissä työntyä Pohjois-Norjaan ja Atlantille sulkemaan Naton meriyhteyksiä. Kuva vastasi läntisiä käsityksiä³⁰, mutta sitä ei ollut helppo yhdistää Suomen julistettuun ulkopolitiikkaan. Puolustushallinnossa ei lie myöskään uskottu, että Suomi saisi lännestä tukea neuvotteluihin, joissa Neuvostoliiton suurvaltastrategiset edut olisivat pinnalla. Siksi on hyvin ymmärrettävää, että puolustusvoimat suunnitteli ja valmisteli puolustusta sekä lännen että idän sotilaallisen hyökkäyksen varalta, vaikka suunnat eivät olleetkaan yhteismitallisia eikä lännen uhkaan välttämättä paljoa uskotukaan. Alueellisen puolustuksen käyttöönotolla oli tärkeä diskursiivinen merkitys. Se helpotti esittämisingelmia, koska myös idän suuntaa voitiin *sotilaskulttuuria ravistelematta* käsitellä selkeämmin kuin entisen rintama-puolustuksen aikaan.³¹

Puolustushallinnon keskustelustrategioille tuli erityistä käyttöä parlamentaarisisissa puolustuskomiteoissa. Niistä vielä kolmannessa pidettiin esillä lännen uhkaa,³² vaikka sen kanssa oli myös sotilasyhteistyöhankkeita.

³⁰ Hyvä esimerkki on Bitzinger 1989. Tuon RAND-tutkimuslaitoksessa työskennelleen Pohjolan turvallisuuteen erikoistuneen tutkijan mukaan ”Suomen Lappi olisi todennäköisesti neuvostojoukkojen pääasiallinen siirtymäreitti niiden matkalla Ruijaan ja Pohjoiskalotille ja Suomen ilmatila olisi tärkeä oikotie Ruotsiin ja Norjaan”.

³¹ Ainolan 2002 tulkinna mukaan alueellisen puolustuksen symmetrisyys mahdollisti sen, ettei ketään tarvinnut nimetä ”potentiaaliseksi hyökkääjäksi”. ”Kun vihollisia ei nimetty, ei niistä voitu puhua kuin luotetussa seurassa suljettujen ovien takana”. Vrt. Tynkkynen 2006. - Tutkimus osoittanee jossakin vaiheessa, oliko 1950-luvun tilanteeseen erityisenä perusteena se, että idän suuntaa koskevien suunnitelmien olisi vakavasti pelätty joutuvan Neuvostoliiton käsiin. Lännen varalta tehtyjen sen sijaan saattoi olettaa ehkä paljastuessaankin vakuuttavan Neuvostoliittoa siitä, että yya-sopimusta noudatetaan tiukasti.

³² YLE TV 1, 27.11.2000. – Ohjelmassa todetaan, että komitean papereiden mukaan Nato ja Yhdysvallat näyttää olleen ”Suomen päävihollinen”. Ohjelmassa haastatellun Jukka Tarkan mukaan komiteassa esitetyt kannanotot näyttivät pyrkivän hyvin usein siihen, että Neuvostoliitto voisi tarvitessaan käyttää Suomen aluetta mahdollisimman helposti sotilaallisesti hyväkseen. ”-- kyllä komiteassa käydyt keskustelut ja siellä esitetyt asiantuntijalausunnat herättää pian aidosti sen kysymyksen, että minkä valtakunnan asialla siellä poliittisen eliitin melkoinen osa ja myös asiantuntijaeliitin melkoinen osa liikkui.” Sotilasasiantuntijat eivät kuitenkaan olleet maininneet vihollisen nimeä. Kenraali Valtanen oli arvioinut, että ilmapuolustus ja pysyvät maavoimien joukot Lapissa olisivat välttämättömiä, jotta Nato tai Neuvostoliitto kumpikaan ei tuntisi houkutusta toimia sotilaallisesti alueella kriisitilanteessa. Komitean pääsihteeri Gustav Hägglund puolestaan oli korostanut, että puolustusvoimat piti *suunnittelussaan* yya-velvoitteet esillä ja koetti katsoa uhkakuvia myös Neuvostoliiton kannalta. Ohjelman mukaan ulkoministeriö ja sotilaat kuitenkin kammoksivat puolustuksen yhteensovittamista Neu-

Suomi lienee ollut valmis mielellään ottamaan länsiapua, jos sitä vain olisi ollut saatavissa.³³ Suomen sotilaspoliittinen asema kuvattiin kuitenkin *suo-jaiseksi* itse komiteamietinnössä vuodelta 1981. Alueella oli kyllä *välinearvoa* ulkopuolella olevien strategisten kohteiden saavuttamiseksi, mutta Suomella itsellään ei sanottu olevan sellaisia.³⁴ Neuvostoliiton arvio Suomen kautta tulevasta uhasta määritettiin maallemme keskeiseksi sotilaspoliittiseksi kysymykseksi.³⁵ Tämä viittasi siihen, että naapurin käsitys voisi olla Suomen puolustukselle kohtalokas.

Kylmän sodan loppupuolella puolustushallinnon ääni kuului pitkälti puolustusneuvoston, parlamentaaristen komiteoiden, puolustusvoimain komentajan tai joskus muiden korkeimpien sotilashenkilöiden kautta. Sotilaspoliittisiksi keskustelijoiksi erottautuivat etenkin Gustav Hägglund, Jan Klenberg, Aimo Pajunen, Hannu Särkiö ja Jaakko Valtanen. Hyvin harvat, varsinkaan nuoret upseerit käsittelivät silti laajassa julkisuudessa turvallisuus-

vostoliiton kanssa. Jukka Tarkan mukaan lännestä tulevan hyökkäyksen torjunta oli ”ainoa asia minkä voi sanoa ääneen ja kirjoittaa paperille”, vaikka hän pitääkin selvänä, että Pääesikunnassa oli suunnitelmat puolustautumisesta idän suunnassa. Hänen mukaansa kyseessä oli ”hyvin hankala ja mielenkiintoinen tämmöinen simultaanipeli, se oli semmoista *orwellilaista kaksoispuhetta* (kurs.AN)”. Ohjelmassa myös haastateltu kenraaliluutnantti evp. Paavo Junttila katsoi, että Suomi suunnitteli puolustautuvansa jokaiseen suuntaan ja tähän tähtäsi myös alueellisen puolustuksen kehittäminen, missä oli kuitenkin mahdollisuus muuttaa painopisteitä. Ohjelman toimittajan Olli Ainolan tulkinnan mukaan suunnitelmia Neuvostoliittoa vastaan käytävään puolustussotaan ei ollut, koska alueellisen puolustuksen myötä oli riittävää, että sotilaslääniä komentajilla oli käsky puolustaa aluettaan ja ennestään tiedettäisiin, mitä reittejä Neuvostoliitto hyökätessään käyttäisi.

³³ Verkkouutiset 23.4.2004. Uutisen mukaan Yleisradion A-pisteohjelmassa kerrottiin siitä, miten Suomi oli Yhdysvaltain aloitteesta tehnyt vuonna 1966 päätöksen ns. suosituimmuusaseman vahvistamisesta. Kenraali Jaakko Valtanen oli todennut ohjelmassa, että Suomi pyrki selviytymään omin avuin, mutta oli kuitenkin valmis ottamaan apua, jos sota olisi syttynyt. Suomi sai myös tiedon siitä, että amerikkalaisilla oli suunnitelma Suomen sotaan joutumisen varalta. Ohjelman toimittajat olivat tavoittaneet sotilaslähteen, jonka mukaan Suomen sotilastiedustelu nojasi 1970-luvulla merkittävästi Yhdysvaltain apuun ja käytti lännen asiantuntijoita tiedustelutiedon analysoinnissa. Puolustusvoimat toimitti Yhdysvalloille muun muassa vesikuuntelutietoa Suomenlahdelta sekä tietoja Neuvostoliiton tutkajärjestelmästä. – Ks. myös Forss 2000 Ruotsin salatusta sotilasyhteistyöstä lännen kanssa. Forssin mukaan (viitaten mm. toimittaja Mikael Holmströmin selvityksiin) länessä alkoi vahvistua käsitys, että Suomen puolustusvoimat taistelisi ”käskyn saatuaan” Neuvostoliittoa vastaan ja länsi laski Suomen jo 1960-luvun lopulta lähtien mieluummin omaan kuin vastapuolen leiriin kuuluvaksi.

³⁴ Tämä vastaa Penttilän 1988, 181-184 käsitystä vähitellen vahvistuneesta ”modernistisesta uhkakuvasta”, joka myös painotti Suomen joutumista sodanvaaraan Naton ja Varsovan mahdollisen keskinäisen kriisin yhteydessä. Toisaalta voidaan kyseenalaistaa se, missä määrin pienen valtion sotilaallisessa suunnittelussa tehdään eroa alueen strategisen itseisarvon ja välinearvon välille, jos organisaation tehtävä on nimenomaan puolustaa omaa aluetta ”kaikissa oloissa”.

³⁵ Komiteamietintö 1981:1.

poliittisia tai edes heille ammatillisesti läheisempiä sotilasstrategisia kysymyksiä.

Puolustushallinnon puheissa oli tavallista, ettei Neuvostoliittoa mainittu nimeltä uhkien ja ongelmien aiheuttajana. Ennen muuta puhuttiin suurvaltasuhteista ja kummastakin suurvallasta niitä liiemmin arvostelematta. Jos kritiikkiä ilmeni, se saattoi kohdistua yksittäisiin läntisiin maihin,³⁶ mutta ei Neuvostoliittoon ja sen sotilaalliseen toimintaan. Suurvaltakilpailun arvostelu sen sijaan vahvistui vuonna 1983, jolloin kylmä sota oli entisestään viilentynyt euro-ohjuskiistoinen ja Neuvostoliiton Afganistanin miehityksineen. Myös ydinaseuhka korostui, josta puhuttaessa tultiin jo lähelle suurvaltojen politiikankin avointa arvostelua. Puolustushallinnossa oltiin ilmeisesti myös hyvin selvillä siitä, millaista huolta Neuvostoliitto kantoi Yhdysvaltain risteilyohjuksista, jotka strategisessa päätelyssä saatettaisiin suunnata itään Suomen ilmatilan kautta.³⁷ Yhdysvalloissa presidentti Reaganin hallinto ajoi pontevasti niin sanottua Tähtien sota -oppia ja kehitti kohti itää työnnettyä meristrategiaa.

Monet kuvaavat lausumat antavat johtolankoja puolustushallinnon puheta-poihin ja niiden ehtoihin kylmän sodan loppuvaiheissa. Esimerkiksi Gustav Hägglund totesi vuonna 1983 puolustuspolitiikan olevan kysymystä siitä, miten Suomen oloissa voidaan käytettävissä olevilla voimavaroilla parhaiten estää *alueen hyväksikäyttö* sodassa, joka kuitenkin oli varsin epätodennäköinen. Kuitenkaan: ”sodan laadusta ei ole tietoa, eikä vihollisesta”.³⁸ Neuvostoliiton ohjuksen harhautuminen Suomeen loppuvuodesta 1984 sai puolustusvoimain komentajan puolustamaan niukkaa tiedotuslinjaa sillä, että asiaan liittyi *suurvaltapoliittisia spekulatioita*.³⁹ Tällaisella tavallisella peiteilmaisulla viitattiin ei-toivottuihin ja liian yksityiskohtaisiin julkisiin sotilasstrategisiin pohdintoihin.

Puheita pidettiin 1980-luvun lopulla kuitenkin jo nopeasti muuttuvassa kansainvälisessä tilanteessa. Neuvostoliitossa ryhdyttiin Gorbatshevin linjan myötä puhumaan puolustuksellisesta riittävydestä. Se kytkeytyi Länsi-Euroopassa jo 1970-luvulta lähtien käytyyn keskusteluun yhteisestä turvallisuudesta ja puolustuksellisesta puolustuksesta.⁴⁰ Reykjavikin huippukokous vuonna 1986 oli merkittävä askel aseidenriisunnassa ja kehityksessä, joka pian johti kylmän sodan päättymiseen.

³⁶ Pajunen 1980.

³⁷ Ks. Suomi & Suominen 2008, 302-304.

³⁸ Hägglund 1983.

³⁹ Valtanen 1985.

⁴⁰ Yhteinen turvallisuus (common security) oli myös esillä 1980-luvun alussa ns. Palmen komission raportissa. Komissioon kuului mm. Neuvostoliitosta Georgij Arbatov. Ks. Common Security 1982.

Suomessa parlamentaarinen puolustustoimikunta toi esille Pohjois-Euroopan *strategisen merkityksen kasvamisen*, jonka se kytki pitkälti ase-tekniikan kehitykseen. Konfliktien rajoittumiseen uskottiin silti aikaisempaa vahvemmin. Huomiota annettiin rauhan ja avoimen sodan välitilaan kuuluville keinoille kuten erikoisjoukkojen käytön uhkalle.⁴¹ Lisäksi tasavallan presidentti esitti Pohjolaa koskevan sotilasuhkakuvan, joka oli harvinaisen avoin verrattuna aikaisempiin ja sotilaiden esittämiin. Presidentti kuvaili iskuja annettavan todennäköisesti etäältä ja tuhoisina. Olisi suuri vaara, että konflikti koskettaisi Suomea, vaikka se ei kohdistuisikaan ”suoranaisesti”. ”Laajojen maasotatoimien näyttämöksi” Suomi ei kuitenkaan todennäköisesti joutuisi.⁴²

Vuonna 1987 pääesikunnan päällikkö Jan Klenberg uskoi tärkeintä suurvaltojen pyrkimyksissä olevan *ydinsodan välttämisen*. Tavanomaisen sodan todennäköisyys Euroopassa oli ”suhteellisen pieni”. Jos sellainen alkaisi, se olisi lyhyt ja Suomen puolustusvoimat pystyisi siihen. Klenbergin mukaan puolueettomuuspolitiikkaa harjoittava valtio *ei voinut arvioida* hyökkäysuhkaa vakavaksi, koska sellainen osoittaisi joko arvion tai turvallisuusratkaisun virheelliseksi.⁴³ Vuonna 1988 Klenberg tunnisti Yhdysvaltoja nimeltä mainitsematta laivastotoiminnan siirtyneeksi lähemmäksi Pohjolaa. Neuvostoliittoa hän ei käsitellyt.⁴⁴ Kesällä 1988 puolustusvoimain komentaja Valtanen arvioi, että

Kestää kauan kuljettaa Pohjois-Suomeen suuria joukkoja. Oikein pahassa tilanteessa sinne saattaisi maavoimien joukkoja pyrkiä, mutta ei lainkaan niin suuria määriä, ettemmekö niiden kanssa pärjäisi.⁴⁵

Reykjavikin jälkeen toinen aseidenriisunnan askel oli Neuvostoliiton suostumus vuonna 1988 jopa yksipuoliseen tavanomaisten aseiden vähentämiseen. Suomen puolustushallintoa tämä ei paljoakaan liikauttanut. Yleisesikuntapäällikkö⁴⁶ Ilkka Halonen sanoi vielä seuraavana vuonna, että ”puhtaasti sotilaallisesti katsoen ei juuri mikään ole vielä muuttunut” Suomen ympäristössä. Kahdeksan vuoden takainen puolustuskomitean käsitys kriisimäärittelyineen oli hänen mukaansa yhä ajankohtainen. Sota oli kuitenkin

⁴¹ Komiteanmietintö 1986:23, 1-10. – Suurvallat olivat käyttäneet erikoisjoukkoja 1970-luvun lopulta lähtien esimerkiksi Afganistanissa, Iranissa ja Grenadassa.

⁴² Koivisto 1986. – Koiviston käsitys vastasi silti jo aikaisemmin esiintynyttä meristrategian painotusta, ks. esim Hägglund & Särkiö 1975. Toisaalta he eivät pitäneet maasotatoimia Pohjoiskalotilla mahdollisina, jos strateginen intressi olisi tarpeeksi suuri. Jos maasotatoimia esiintyisi, ne loukkaisivat joka tapauksessa Suomen aluetta.

⁴³ Klenberg 1987.

⁴⁴ Tiedonantaja 8.6.1988.

⁴⁵ Suomen sosialidemokraatti 2.6.1988.

⁴⁶ Tuohon aikaan yleisesikuntapäällikkö vastasi puolustusvoimien operatiivisesta suunnittelusta eli johti Suomen sodan ajan puolustussuunnitelmien laatimista. Sittemmin tehtävänimike muutettiin operaatiopäälliköksi.

tullut edelleen yhä epätodennäköisemmäksi.⁴⁷ Samana vuonna puolustusvoimat kuvasi erillissodan mahdottomaksi ja Suomen sivuun painopistesuunnista. *Jonkun* sanottiin kuitenkin voivan hyödyntää Suomen aluetta varsinkin, jos maan puolustuskyky koettaisiin heikoksi. Ilmatila, Lappi ja Etelä-Suomi olivat sotilaspoliittisesti tärkeitä ja ”vakiintunut, aktiivinen ja rauhantahtoinen puolueettomuuspolitiikka ja siihen sopivat puolustusvalmistelut” vaikuttivat myönteisesti Pohjois-Euroopan kokonaistilanteeseen.⁴⁸

Monien mielestä kylmä sota päättyi viimeistään Berliinin muurin murtumiseen ja Itä-Euroopan maiden vallansiirtoihin syksyllä 1989. Tuolloin marraskuussa Jaakko Valtanen totesi Euroopan sotilaallisen vakauden lujittuneen, vaikka samalla olikin tullut *poliittista* epävakautta. Valtanen piti myös Neuvostoliiton asevoimasupistuksia myönteisinä, mutta katsoi naapurin säilyvän ensi luokan sotilaallisena voimana. Suurvaltaosapuolet eivät olleet hänen mukaansa valmiita heikentämään suorituskykyään pohjoisimman Euroopan meri- ja ilma-alueilla.⁴⁹ Vuonna 1990 uusi puolustusvoimain komentaja Jan Klenberg arvioi liittoutumien välisen sodan yhä epätodennäköisemmäksi. Osapuolilla oli kuitenkin pohjoisessa puolustukselliset ja muuttumattomat intressit, joista Suomen *puolueettomuuden* sotilaalliset perusteet juontuivat.⁵⁰

Eduskunta sai syksyllä 1990 valtioneuvoston selonteon, jolla oli yhteyttä puolustushallinnon tilanteenmäärittelyihin. Suomen turvallisuudelle pidettiin yhä tärkeänä, ettei Neuvostoliitto kokisi *strategisia puolustusetujaan* uhatuiksi. Suomi rajoittui sen ja nyt ensi kerran rinnalla mainitun Venäjän sotilaallisesti ja taloudellisesti elintärkeisiin alueisiin. Neuvostoliiton muutos loi lähiympäristöön nyt *myös epävarmuutta*. Pian tämän jälkeen puolustusvoimain komentaja antoi parlamentaariselle puolustuspoliittiselle neuvottelukunnalle lausunnon. Sen mukaan suhde Neuvostoliittoon oli *Suomen sotilaspoliittisen aseman tärkein kysymys*. Naapuri tulisi jatkossakin pysymään suurvaltana. Yya-sopimuksen sotilaalliset perusteet pysyisivät voimassa ja Suomen olisi jatkettava myös puolustusosalalla politiikkaa, joka oli osoittautunut Neuvostoliitolle myönteiseksi.⁵¹ Samoihin aikoihin puolustusministeri Elisabeth Rehn ennakoi, ettei lähialueiden sotilaspoliittinen tilanne ollut 1990-luvulla Suomen näkökulmasta merkittävästi muuttumassa. Vuoden 1991 alkupuolella hän toi esille meristrategisen painopisteen siirtymisen lähemmäksi Ahvenanmaata ja Suomen rannikkoa, samoin

⁴⁷ Halonen 1989.

⁴⁸ Suomen maanpuolustus 1989.

⁴⁹ Valtanen 1989.

⁵⁰ Holopainen ym. 1994, 19-20, 29-30.

⁵¹ Emt., 34-44.

Suomen ilmastrategisen aseman tärkeyden kasvun.⁵² Puolustusvoimissa nämä kumpikin olivat jo pitkään olleet vakiolausumia.

Syksyllä 1991 Neuvostoliitto oli kuitenkin jo henkitoreissaan. Tuolloin puolustusvoimain komentaja painotti Pohjois-Euroopan strategisen painoarvon *kasvua* Keski-Eurooppaan verrattuna. Suomeen kohdistunut *sotilaallinen mielenkiinto* oli ennallaan. Naapurit odottivat, ettei sen alue muodostaisi ”puolustuksellista riskiä”. ”Suurimittaista sotilaallista uhkaa” Suomeen ei kohdistuisi, jos maata koskevat odotukset pysyisivät hallitsevasti puolustuksellisina.⁵³ Myöhemmin komentaja totesi Neuvostoliiton hävinneen ”eräässä mielessä” varustelukilvan Yhdysvalloille ja siksi muuttaneen politiikkaansa. Suomen puolustuspolitiikkaa ei ollut tarvetta muuttaa.⁵⁴

Pääesikunnan päällikkö Gustav Hägglund esiintyi usein komentajaa avoimemmin ja analyttisemmin, joskus käyttäen hyvinkin värikästä kieltä. Joulukuussa 1991 Hägglund käsitteli useita teemoja, jotka olivat kytkettävissä idän sotilaalliseen uhkaan. Niitä olivat vaara sotilasvallankaappauksesta tai ydinaseiden joutumisesta Neuvostoliitossa vääriin käsiin ja sen Keski-Euroopasta siirtyvien joukkojen sijoittaminen. Hägglundin mukaan mikään näistä ei kuitenkaan ollut Suomelle uhka. Sotilaallinen uhka edellyttäisi, että Neuvostoliitolla olisi *tarve* hyökätä Suomeen. Sitä paitsi sotilasvallankaappaus ei ollut Hägglundin mukaan todennäköinen ja joukkojen sijoitus lähialueille oli tilapäistä. Strateginen painopiste oli kyllä siirtymässä Suomen tuntumaan. Siitä puhuessaan hän komentajan tavoin valitsi termin ’sotilaallinen mielenkiinto’. Hägglundin mukaan yya-sopimuksen korvaaminen uudella sopimuksella ei vaikuttaisi Suomen puolustuspolitiikkaan.⁵⁵

Puolueettomuuspolitiikka helpotti kaiken kaikkiaan puolustusvoimille sopivaa julkisuuden hallintaa. Tästä huolimatta oli vaara siitä, että esimerkiksi koulutustoiminnasta tehtäisiin tulkintoja, jotka liitettäisiin puolustusvoimille epämiellyttäviin itään kulkeutuviin viesteihin. Sitä koetettiin ehkäistä esimerkiksi rajoittamalla harjoitusten yleistilanteen esittämistä tiedotusvälineille ja muille vierailijoille. Vastustajan hyökkäys kuvattiin mieluummin lännestä kuin idästä varsinkin, jos harjoitusalue oli lähellä valtakunnanrajaa.⁵⁶ Puolustusvoimissa kehitettiin myös 1970-luvun lopulla upseerikoulu-

⁵² Rehn 1990.

⁵³ Holopainen ym. 1994, 61-63.

⁵⁴ Sotilasaikakauslehti 1/1992.

⁵⁵ Suomenmaa 13.12.1991.

⁵⁶ Tämä koski erityisesti sanomalehdistöä ja sähköistä mediaa suurten harjoitusten yhteydessä. Sen sijaan ammattijulkaisuissa ilmansuunnan harkinnalla ei ollut samaa painoarvoa, mikä tutkijankin kokemuksen mukaan vastasi koulutustoiminnan kokonaisuutta. Esimerkki kuvitteellisesta taktisesta tilanteesta kylmän sodan päättymisen jälkeiseltä ajalta Simola 1994, 211.

tusta varten vihollisorganisaatio, joka ei enää juurikaan muistuttanut minikään määrätyn valtion asevoimia.⁵⁷ Muutenkin väitteitä liiallisesta salaamisesta torjuttiin vetäytymällä koulutuksen vaatimusten taakse.

Puolustushallinnon puheista ei löydy vielä kylmän sodan lopulta kovinkaan radikaalia toimintaympäristön uudelleenmäärittelyä, saatiikka helpotusta Euroopan kahtiajaon purkautumisesta. Sotilaallisen tilanteen julkisessa arvioinnissa pyrittiin korostamaan jatkuvuuksia. Uhkien esittämisessä käytetyt termit valikoitiin tarkasti. Toisaalta hallinto kuitenkin tarrautui siihen epävarmuuteen, jota Neuvostoliiton ja Itä-Euroopan murrokset edustivat. Se ryhtyi myös esittämään analyyseja muutoksen luonteesta. Lähialueiden strategisen merkityksen kasvun toistelusta tuli johdonmukainen perustelu sille, ettei Suomen puolustukseen tarvita mitään olennaisia muutoksia. Puolustus esitettiin alueellisen vakauden ankkurina sen varalta, että ennen pitkää palattaisiin tuttuun asetelmaan. Tästä huolimatta Neuvostoliiton lopullinen hajoaminen muutti puolustushallinnon Venäjä-puheiden kehikkoa, minkä seuraamukset alkoivat pian näkyä edettäessä kohti Euroopan unionin jäsenyyttä.

⁵⁷ Suurvallat ja liittoutuneet maat eivät olleet yleensä tällaisessa tilanteessa, vaan saattoivat avoimesti käyttää vihollisena todennäköisimmäksi vastustajaksi katsomaansa organisaatiota. Tavanomaisemman salaamisen piiriin kuulunee se, että esimerkiksi mediaa varten laadittiin harjoituksissa käsiteltyjä suurpiirteisempiä tilanne-esityksiä tai tehtiin ylempien johtoportaiden esikuntahenkilöstön kouluttamista varten ”kovista papeista” ainakin hieman poikkeavia suunnitelmia.

4

MUUTTUNUT TILANNE – UUDET PUHEET

Haasteet, riskit ja epävarmuudet ovat maamme osalta selvästi kasvaneet ja tulevien tilanteiden ennustettavuus on huonontunut.¹

Euroopan unionin jäsenyyden edellä Suomessa keskusteltiin paljon maan asemasta, mutta tarve lännen vakuuttelusta alkoi integraation edetessä hälvetä. Samalla entinen ”teoreettinenkin” läntinen sotilasuhka alkoi näyttää poispyyhityltä, vaikka siitä olisi puhuttu vain Naton ja Venäjän konfliktiin pohjaavana sotilasstrategisena laskelmointina.² Puolustushallinnon puhetapa vihollisettomasta puolustautumisesta joka suuntaan alkoi tulla ongelmaksi. Vain Venäjä oli jäämässä mahdolliseksi hyökkääjäksi alueellista puolustusta varten. Tätä ei kuitenkaan ollut helppo esittää. Sotilaallinen turvallisuus oli kylmän sodan pois karistaneessa Suomessa vahvassa asemassa. Se näkyi myös siinä, että julkinen kädenvääntö sotilasliitto Naton jäsenyydestä alkoi miltei yhtä jalkaa EU-jäsenyysskeskustelujen kanssa. Niin Nato-jäsenyyden kannattajat kuin sen suhteen varovaisimmatkin ovat näihin päiviin asti pitäneet Suomen Venäjä-suhteen keskustelussa mukana. Natosta tuli nopeasti suomalaisen turvallisuuskeskustelun ykkösteema, jota myöskään puolustushallinto ei voinut jättää huomiotta.

Nato-keskustelu alkoi Neuvostoliiton hajoamisen aikoihin, joskin ensimmäinen ryöpsähdys liittyi Suomen tarkkailijajäsenyyteen Pohjois-Atlantin yhteistyöneuvostossa³ vuonna 1992. Tuohon aikaan puhuttiin paljon Venäjän ympäristöriskeistä, yhteiskunnan hajoamisesta ja jopa sisällissodan vaarasta. Sotilasasioissa pidettiin esillä Keski-Euroopasta Suomen lähialueille siirtyviä Venäjän joukkoja. Keskustelun toinen vaihe alkoi pian sen jälkeen, kun Suomi ryhtyi vuonna 1994 toteuttamaan Naton kanssa ensimmäisen

¹ Puolustusvoimain komentaja Jan Klenberg syyskuussa 1994 Ruotuväki no. 18 / 94 mukaan.

² Tämä sanottiin kuitenkin avoimesti verraten myöhään. Yksi ensimmäisiä, joka kiinnitti tähän huomion, oli Penttilä 1992. Risto E.J. Penttilä oli toiminut puolustusministeriön erikoistutkijana ja kirjoittanut siinä tehtävässä hallituksen EY-jäsenyyttä koskevan selonteon turvallisuuspoliittisen osan. Hän joutui julkisuudessa esittämiensä Suomen puolustuspolitiikkaa koskevien käsitysten vuoksi ministeriön sotilasasiainosaston päällikön kritiikin kohteeksi, ks. Aamulehti 19.1.1992, Ilta-Sanomat 23.1.1992 ja Lapin Kansa 2.2.1992.

³ North Atlantic Cooperation Council (NACC).

mäistä rauhankumppanuusohjelmaansa⁴ ja kehittämään puolustusvoimien yhteensopivuutta. Suomi alkoi myös osallistua vuodesta 1996 alkaen Nato-johtoiseen kriisinhallintaoperaatioon⁵ Bosnia-Hertsegovinassa. Erityisen kiivasta keskustelu oli kevästä 1996 kevääseen 1997.

Kansalaiset eivät ole vielä edes vuoteen 2009 mennessä Naton jäsenyydestä laajalti innostuneet. Liittoutumattomuutta on jatkuvasti kannattanut selvästi yli puolet suomalaisista. Vuonna 1996 Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan (MTS) mukaan suomalaisista 69 prosenttia halusi Suomen pysyvän sotilaallisesti liittoutumattomana ja 20 prosenttia kannatti liittoutumista. Tämä suhde on suunnilleen vallinnut kaikissa sen jälkeisissä mieli-pidetutkimuksissa.⁶

Nato-keskustelussa on ollut tähän asti neljä koulukuntaa. Virallista ”Nato-optio” -politiikkaa ovat tukeneet koulukunnat, jotka voidaan nimetä realistiseksi ja vihreä-vasemmistolaiseksi. Realistinen koulukunta on korostanut sitä, että jäsenyys voisi viedä Suomen sille kuulumattomiin tai ainakin sellaisiin konflikteihin, joissa suurvallat ovat eri puolilla. Suomen omaan puolustuskykyyn luotetaan. Hieman sekalainen vihreä-vasemmistolainen kaarti edustaa perinteistä vasemmistolaisuutta, mutta myös globalismia, ympäristöaatetta, jälkimodernismia, humanitarismia ja feminismia. Jäsenyyden vastustus on liittynyt usein Yhdysvaltain politiikan arvosteluun.

Jäsenyyttä kannattavat voidaan puolestaan nimetä puolustuskyky- ja vaikutusvaltakoulukunniksi. Ensin mainittu korostaa Suomen länsiriippuvuutta tai voimanlisää, joka sotilasliiton jäsenyydestä tulisi. ”Suomi ei olisi enää milloinkaan yksin.” Vaikutusvaltakoulukunnan mielestä taas Suomen kuuluisi istua niissä pöydissä, joissa päätöksiä tehdään – kuten Natossa. Koulukunnassa painotetaan kansainvälisiä instituutioita ja arvoyhteisyyttä Nato-maiden kanssa. Tämän myötä monet heistäkin, jotka tavallisesti arvostelevat suureen kenttäarmeijaan nojaavaa maanpuolustusta, suhtautuvat jäsenyysajatuksen myönteisesti. Nato halutaan nähdä humanitaarisuutta edustavana turvallisuusorganisaationa.⁷

⁴ Partnership for Peace (PfP).

⁵ Implementation Force (IFOR).

⁶ Kekäle 1998, MTS 2005, 2007, 2008. – Liittoutumattomuuden kannatus on vaihdellut 58 - 79 % ja liittoutumisen 16 - 34 %. Kuitenkin Kokoomuksen kannattajista 64 % kannatti Taloustutkimus Oy:n kyselyssä (Aamuposti 3.10.2007) Nato-jäsenyyttä syyskuussa 2007, kun Keskustan kannattajista sitä mieltä oli 29 % ja Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen 19 %. Syksyllä 2008 MTS:n tutkimuksessa 60 % vastanneista oli sitä mieltä, ettei Suomen tulisi pyrkiä Naton jäseneksi. Jäsenyyden kannalla oli 28 %.

⁷ Tämä jako perustuu tekijän omaan analyysiin vuodelta 2003 pohjautuen kuitenkin useisiin vastaavantapaisiin luokitteluihin. Vrt. Nato-keskustelusta median piirissä Rahkonen 2006.

Syksyllä 2008 Nato-jäsenyyttä vastustettiin etenkin sillä, että se veisi suomalaisia sotiin maan rajojen ulkopuolelle. Vahvin jäsenyyttä puoltava perustelu oli, ettei Suomen puolustusvoimat selviytyisi yksin. Venäjän uhka oli verraten korkealla Nato-jäsenyyttä estävänä mutta toisaalta myös turva itänaapurია vastaan sitä puoltavana perusteena.⁸ Tämänkin kautta katsellen Venäjä on mukana suomalaisessa Nato-keskustelussa, etenkin jos puolustuskyvyn riittämättömyydellä tarkoitetaan vain Suomen alueen puolustamista vieraan valtion hyökkäystä vastaan.

Entinen Neuvostoliitto-dilemma purkautui kylmän sodan päättyessä, mutta vahvistunut länsikytkentä ei kyennyt syrjäyttämään Suomen omaperäisiä Venäjä-käsityksiä. Vallitsevalle kulttuuriselle pohjavireelle jäi sotilasalalla kumppaniksi vain mahdollinen Venäjä-uhka, kun ei-sotilaalliset uhat samanaikaisesti laajenivat. Puolustushallinnon oli myös osallistuttava uusien puhetapojen vakiinnuttamiseen, mutta se ei voinut hylätä kokonaan vanhoja. Sen oli keskusteltava esimerkiksi Itä-Euroopassa ja entisen Neuvostoliiton alueella näkyvistä muutoksista irrottamatta niitä maanpuolustuksen yhteydestä.

Sotilaallinen yhdentyminen alkoi nopeasti kiihtyä Euroopassa 1990-luvun alkupuolella, mutta se ei perustunut pelkästään uhkien muutoksiin. Asevoimien keskinäisriippuvuus kasvoi ja synergiaedut alkoivat näyttäytyä. Puolustukseen ei enää haluttu panostaa entiseen tapaan. Joukkoja supistettiin lähes kaikkialla, ennen pitkää myös Suomessa. Etäisiinkin konflikteihin voitiin aikaisempaa helpommin puuttua ilman, että suursota alkaisi häämöttää taivaanrannassa. Itä-Euroopan valtiot alkoivat kilvan hakeutua ”vakaalle vyöhykkeelle”. Jugoslavian hajoaminen ravisteli moraalisesti koko Eurooppaa.

Monille lännessä kylmän sodan päättyminen oli idän uhan väistymistä ja itäisen sotilasliiton hajoamista. Sen myötä ei välttämättä enää ymmärretty Suomen omaperäisiä käsityksiä kuten aikaisemmin. Itä-Euroopan maiden innokkaaseen hakeutumiseen kohti Nato-jäsenyyttä liittyi tosin puhetta Venäjän uhasta, mutta noissa maissa ei myöskään Suomen tapaan luotettu omaan puolustuskykyyn ja kahdenväliseen suhteiden hoitoon Venäjän kanssa. Menneisyys Varsovan liitossa ja muu sosialismin perintö nakersivat lisäksi asevoimien ja etenkin asevelvollisuuden arvostusta vieden kohti ammattiarmeijoita.

Suomen puolustuksen Venäjä-ongelman ytimeksi tuli 1990-luvulla uudenvuodenlainen ristiriita. Miten esitetään Venäjä niin, että puolustus toimii Suomelle yhä tärkeämmässä läntisessä viiteryhmässä uhkien hälvenemisen ja sotilasintegraation paineiden keskellä? Omaan tapaan tulkittuja itäsuhteita ei kui-

⁸ MTS 2008.

tenkaan saanut vaarantaa. Tämä tuotti kysymyksen siitä, miten entinen Suomi-keskeinen ”viholliseton” puolustusdiskurssi toimii muuttuneessa tilanteessa.

Tosin Venäjän sotilasuhka lieveni Suomenkin uhkakuvissa, mutta itänaapuri pysyi silti Suomelle tärkeänä sotilasmahtina. Kylmän sodan ja Neuvostoliiton loppu johtivat jopa siihen, että Venäjä korostui uhan lähteenä ja Suomi uhan kohteena, vaikka uhat kaiken kaikkiaan heikkenivät ja muuttuivat monipuolisemmiksi.⁹ Puhetapoja koskevat säännöt siis ilmeisesti muuttuivat ja entiseen yksituumaisuuteen tuli säröjä. Nyt Venäjän uhasta sai ja usein *jopa piti* keskustella.

Puolustushallinto tuli aikaisempaa näkyvämmän mukaan julkiseen keskusteluun 1990-luvun alkuvuosina. Käännekohta oli tosin ollut jo 1980-luvun lopulla, jolloin puolustusvoimista kommentoitiin esimerkiksi presidentti Gorbatschovin aseidenriisunta-aloitteita. Persianlahden kriisi 1990–1991 oli kuitenkin vasta se medianäytelmä, jossa puolustushallinnossa palvelevista tuli vakiotelevisiokasvoja. Samalla vakiintui se, että sotilaspukuiset upseerit ja puolustusvoimien siviilitutkijat alkoivat arvioida julkisuudessa varsin avoimesti myös Venäjää.¹⁰

Venäjä korostui puolustushallinnon puheissa varsinkin vuonna 1992, mikä sopi hyvin Neuvostoliiton hajoamiseen yleisesti liitettyyn epävarmuuteen. Euroopan yhteisöjen jäsenyyden hakemista koskevassa selonteossaan valtioneuvosto esitti selvästi Venäjän ja ”koko euraasialaisen valtioalueen kehitykseen” liittyvät epävarmuustekijät.

Selonteon taustaselvitys oli valmistunut ennen Neuvostoliiton hajoamista. Siinä katsottiin Neuvostoliitto ilman muuta Naton tärkeimmäksi sotilaalliseksi vastustajaksi, jonka roolia Venäjä alkoi periä. Suursodan varoitus aika kuitenkin pitenisi kuukausiin tai vuosiin. Kuola, Leningradin sotilaspäämaja ja pohjoiset merialueet säilyttäisivät strategisesti vakauttavan merkityksensä. Suomelle olisi tärkeää, ettei Venäjän ja muun Euroopan välille syntyisi uudenlaista rajalinjaa.¹¹ Näillä luonnehdinnoilla hallitus koetti yhdistää ajatuksen turvallisuusintegraatiosta sotilaalliseen itä-länsi-jakoon, jota pidettiin vakiintuneena ja Suomen puolustusta ohjaavana.

Puolustusvoimain komentaja lausui alkuvuodesta 1992, ettei EY-jäsenyyttä pitäisi perustella sotilaallisella turvalla. Suomi voisi sen sijaan lieventää epäluuloja, joita liittyminen aiheuttaisi ennen muuta Venäjällä. Suomen

⁹ Nokkala 2001, 235-260.

¹⁰ Esillä olivat varsinkin Sotatieteen laitoksen strategian toimiston upseerit ja tutkijat. Toimisto laajeni sittemmin Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitokseksi. Puolustusvoimien tiedotustoiminnan kehityksestä ks. ja vrt. Suominen 2006.

¹¹ Suomi ja Euroopan yhteisön jäsenyys 1992 ja sen taustaselvitys.

turvallisuus tulisi olemaan jatkossakin sidoksissa Venäjän sotilaallisiin toimiin ja tavoitteisiin. Itänaapurin sotilasintressit saattaisivat korostua. ”Silloin mitattaisiin sen seikan arvo, että suomalaiset kontrolloivat sotilaallisesti Suomen aluetta ja ettei maamme kautta suuntaudu riskejä Venäjää kuten ei mitään muutakaan naapurimaatamme kohtaan”.¹² Komentaja esitti näin Venäjän valtiona, joka *reagoisi mahdollisesti muutoksiin sotilaallisesti*, mikä ei olisi välttämättä Suomelle myönteistä. Hän palautti arvionsa kuitenkin jälleen vanhaan puolueettomuuskehikkoon, jossa Suomen hyvin hoidettu oman alueen puolustus säteili myönteisesti *kaikille* toimintaympäristössä.

Päaesikunnan päällikkö Gustav Hägglund oli jo toista vuotta aikaisemmin ottanut avoimesti kantaa Venäjään. Nyt hänen mukaansa sen epävarmuustekijöitä olivat talouden taantuma, sotilaiden sosiaaliset olot ja entisen Neuvostoliiton kommunistisen puolueen kaaderien hakeutuminen vaikutusvaltaisiin asemiin. Suomen olisi noudatettava EU:n yhteistä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa unionin ja Venäjän välisessä kriisissäkin. Suomi joutuisi ”outoon valoon”, jos se pidättäytyisi yhteisistä toimista.¹³ Hieman myöhemmin Hägglund maalaili iltapäivälehdessä säkenöivin sanakääntein sitä, miten ihmiset pakenisivat Venäjältä ydinonnettomuuden sattuessa. Muiksi uhkakuviksi hän listasi suorasukaisesti aluevaatimukset Suomelle, kansallismielisten valtaannousun Venäjällä, sotilasvallankaappauksen seuraamuksineen sekä Venäjän hajoamisen ja sen joukkojen tunkeutumisen Suomen puolelle. Hägglundin mukaan Suomella voisi olla vallitsevaa heikkompi puolustuskyky *vain siinä tapauksessa, että Venäjä ja IVY-maat* ajautuisivat talouskatastrofin seurauksena ”Euroopan ja Japanin siirtomaiksi”.¹⁴ Myöhemmin Hägglund lausui äkillisesti Suomea kohtaan alkavien sotatoimien vaaran vähentyneen, mutta laskemattomien ja lähinnä muille kuin puolustusvoimille kuuluvien uhkien mahdollisuuden kasvaneen. Ne koskivat varsinkin etelärannikkoa ja kaakkoisia raja-alueita.¹⁵ Tällä tavalla Hägglund osoitti, että sotilasjohto voi käsitellä julkisuudessa laajastikin Venäjäuhkia, jos tekee sen sopivalla tavalla. Hän teki Venäjästä myös aikaisempaa avoimemmin Suomen puolustuksen ykkössyötteen, mutta esitti samalla puolustusvoimat uuden laajenevan turvallisuuden merkittävänä taustavaikeuttajana.

Puolustusvoimain komentaja painotti keväällä 1992 Suomen turvallisuusympäristön merkittävää muutosta, jossa Neuvostoliiton alueen kehitys olisi voitava ohjata vakaaseen suuntaan. Suomen EY-jäsenyys tekisi itärajasta kahtiajaon rajan ”ehkä selvimpänä koko Euroopassa”. Klenberg ennakoi

¹² Klenberg 1992b.

¹³ Hägglund 1992b.

¹⁴ Ilta-Sanomat 16.4.1992.

¹⁵ Hägglund 1992a.

jälleen, että olojen vakiintuminen toisi Venäjällä sotilasjohdon näkökannat enemmän esille. Silloin Venäjä kiinnittäisi huomionsa turvallisuusaseman-
sa heikkenemiseen Baltian sotilaallisen kehityksen myötä. Komentaja
muistutti suomalaisia siitä, että ”Murmansk ja Severomorsk ovat yhdeksän
minuutin lentomatkan päässä Suomen alueesta”. Minkään valtion taholta ei
silti ”tietenkään” kohdistunut *konkreettista* sotilasuhkaa Suomeen. Oikeaa,
todellista uhkakuvaa ei ollut, koska Suomi oli onnistunut edistämään *va-*
kaan tilanteen luomista puolustuskyvyllä ja sen kasvavalla arvostuksella.
Tulevaisuuden Eurooppa näytti kuitenkin aikaisempaa *vaarallisemmalta*, ja
uhat olivat ”Suomen kaltaista valtiota” vastaan suurempia. Oli tullut vaike-
ammaksi taata se, ettei konkreettisia uhkia *voisi kohdistua* Suomeenkin.¹⁶

Puhe kuvaa hyvin uhan esittämisen ongelmia. Se sai pian jatkoa. Klenberg
arvosteli toistuvasti sitä, että puolustusvoimilta kysytään, mikä Suomea uh-
kaa ja että sellaisella tehdään ”päivän politiikkaa”. Uhkakuvasanaan kuului
hänen mukaansa ajatus, että *joku olisi jo päättänyt hyökätä* Suomeen. Ta-
voitteenahan oli uhan puuttuminen. Puolustuskyvyn ylläpitäminen säilyttäi-
si ulkopuolisten luottamuksen siihen, *ettei Suomi ole riski* ja siten kenen-
kään ei ole tarpeen uhata voimankäytöllä. Klenberg arvioi Pohjois-
Euroopan sotilaallisen asetelman säilyneen ennallaan, mutta luonnehti
voimien muutoksia odotettua suuremmiksi ja pysyvämmiksi. Komentajan
mukaan oli vaikea kuvitella, etteivätkö Venäjän turvallisuusintressit vaikut-
taisi myös tulevaisuudessa. Suomi ei saisi sallia aluettaan käytettävän
hyökkäykseen Venäjää vastaan, jolla näin ei olisi syytä ryhtyä *ennaltaeh-*
käiseviin toimiin Suomen suunnalla.¹⁷ Tällä tavalla Klenberg nojasi jälleen
paitsi Suomi-keskeiseen puolueettomuuspuheeseen niin myös siihen, että
idän toimet olisivat Suomelle kohtalokkaita ja niiden ehkäisemisen mah-
dollisuudet tärkeitä.

Rajamaateema oli esillä myös puolustusministeri Elisabeth Rehnin puhues-
sa Washingtonissa syksyllä 1992. Venäjän joukot rajan takana olivat paran-
tuneet ja lisääntyneet, mutta eivät muodostaneet *suoraa uhkaa*. ”Pitemmän
päälle” Suomi ei kuitenkaan halunnut nähdä rajoillaan sellaista keskitty-
mää. EY-jäsenyyttä ei kuitenkaan haettu ministerin mukaan turvallisuus-
syistä.¹⁸ Myöhemmin Rehn väitti myös, että muut EY-maat tuskin haluai-
sivat ottaa vastuuta Suomen *pitkän itärajan* turvaamisesta.¹⁹ Näin hän liitti
mukaan ajatuksen siitä, että Suomen puolustusratkaisun jatkuvuus hyödyt-
täisi yhä tärkeämmäksi tulleita länsikumppaneita.

¹⁶ Klenberg 1992a, vrt. Kanninen 2001.

¹⁷ Klenberg 1992d.

¹⁸ ”Venäjä ei ole koskaan niin vahva tai heikko, kuin miltä se näyttää”. - Rehn 1992a.

¹⁹ Rehn 1992b.

Puolustusvoimain komentaja puolestaan toisti kyllästymistään uhkakuva-keskusteluun. *Riski* olisi uhkaa parempi termi ja päällimmäinen riski oli *muutos itse*. Hieman myöhemmin komentaja arvioi *suurimman riskin* pie-nelle valtiolle olevan tilanteen epävarmuudessa, arvaamattomuudessa ja liikkuvuudessa. Hän painotti jälleen sitä, että Venäjän tilanteen selkiäminen toisi esille suomalaisille tutut itänaapurin turvallisuusedut.²⁰ Kumpikin joh-tava sotilas, komentaja ja Pääesikunnan päällikkö, kytkevät Suomen puo-lustuksen Venäjä-ongelman länteen. Klenberg määritteli sen länsi-integraation sovittamisena yhteen Venäjän naapuruudesta johtuvien turval-lisuusintressien kanssa.²¹ Gustav Hägglund piti Suomen aseman ytimenä sitä, että länsiyhdyntymisen turvataan joutumatta Venäjän kanssa konflik-tiin.²²

Valtakunnallisten maanpuolustuskurssien johtaja Esko Illi arvioi vuoden 1993 alussa, että Baltiaan jäisi Venäjän joukkojen vetäytyttyä ns. *sotilaal-linen tyhjiö*. Se ei kuitenkaan uhkasi Natoa ja tuskin Venäjääkään. Joukko-jen siirtoja tärkeämpää oli se, ettei Venäjän tilanne muuttuisi Suomelle tai koko Länsi-Euroopalle *vihamieliseksi*. Suomella oli nyt ensi kerran Illin mielestä *todellisia vaihtoehtoja*. Lisäturvaa tuovia vaikutuksia ei pitänyt sulkea pois, vaikka itsenäistä puolustuskykyä korostettiin. Nato-jäsenyys voisi kuitenkin johtaa vieraiden joukkojen tulemiseen Suomeen ja se vaikuttaisi kielteisesti Venäjän arvioihin.²³

Tammikuun lopulla 1993 puolustusministeri piti Venäjän kehitystä Itäme-reen alueen suurimpana epävarmuustekijänä, vaikka laajan konfliktin mah-dollisuus olikin väistynyt.²⁴ Samaan aikaan puolustusvoimain komentaja jatkoi rajamaateemalla. Jäsenenä Suomen maantieteellinen asema korostai-si EY:n Venäjä-suhteiden vaikutusta Suomeen paljon enemmän kuin mui-hin maihin. Hän toisti jälleen Suomen ongelmaksi sen, miten jäsenyys sovi-tettaisiin yhteen yhteisön ja Suomen omien Venäjä-turvallisuussuhteiden kanssa.²⁵ Pääesikunnan päällikkö jatkoi samaa puhelinjaa, mutta mainitsi myös Suomen liikkumavapauden kasvun. Venäjän kehitystä hän piti ”mei-dän kohtalonkysymyksenämme”.²⁶

Huhtikuussa 1993 puolustusvoimain komentaja piti merkittävimpänä epä-varmuuden aiheuttajana Suomen suunnalla sitä, että Itsenäisten Valtioiden Yhteisön (IVY) ja Venäjän asema ja sisäinen tilanne olivat selkiintymättö-miä. Samalla hän korosti puolustuskykyä tarvittavan *aikaisempaa selvem-*

²⁰ Aamulehti 2.11.1992 ja Yleisradio, TV 1, 13.11.1992.

²¹ Klenberg 1992c.

²² Helsingin Sanomat 26.11.92

²³ Illi 1993.

²⁴ Rehn 1993a.

²⁵ Klenberg 1993b.

²⁶ Hägglund 1993.

min pelotteeseen aseellista toimintaa vastaan. Puolustusvoimien oli osoitettava ”todellista kykyä puolustaa nykyaikaisessa sodassa Suomen aluetta ilmatiloineen ja aluemerineen sellaisella tehokkuudella ja niin kauan, että tämä kyky koetaan niin lännessä kuin idässäkin riittäväksi.”²⁷

Puolustusvoimien hallitseva puhetapa näkyy myös sen virallisessa tiedotusmateriaalissa. Siinä ongelmana pidettiin Venäjän kehityksen *ennustamattomuutta*, mutta ei kuitenkaan uskottu Venäjän merkityksen ”Suomen turvallisuusaseman jäsentäjänä” vähenevän.²⁸ Puolustusministeri Rehn katsoi syyskuun 1993 lopulla, että jos Venäjä ottaisi ”jälleen aggressiivisen ja ekspansiivisen” roolin, tarvittaisiin *suurvaltatukea* Pohjolan ulkopuolelta.²⁹ Tällä hän viittasi mitä ilmeisimmin Yhdysvaltoihin.

Jeltsinin hallinnon ja duuman vanhoillisten yhteenotto syksyllä 1993 viritti Suomessa keskustelua Venäjän uhan muutoksista. Samoihin aikoihin julkaistiin Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksella Pekka Sivosen tutkimus. Siinä hahmotettiin kolme uhkakuva, joiden yhteydessä Suomen turvallisuus voisi joutua uhatuksi. Nämä olivat autoritäärisen poliittisen järjestyksen syntyminen Venäjällä, sisällissota ja siihen liittyvät Suomen alueen loukkaukset sekä aseelliset yhteenotot Venäjän ja joidenkin Baltian maiden välillä.³⁰

Jan Klenberg arvioi eläkkeelle lähtiessään syksyllä 1994, että Suomen sotilaspoliittinen asema oli hänen komentajakaudellaan (1990–1994) muuttunut *aikaisempaa vaativammaksi*.³¹ Samoihin aikoihin pidettiin pääkaupunkiseudulla sotaharjoitus, jonka uhkakuvan Uudenmaan Jääkäripataljoonan komentaja Erkki Nordberg esitti suurvaltaviholliseksi. Se yrittäisi Helsinkiin erikois- ja maahanlaskujoukoilla, koska maavoimien joukoilla matka olisi *liian pitkä*.³² Hieman tätä ennen Helsingin Sotilasläänin komentaja Raimo Jokinen oli luetellut tilannekuva-aineksia, jotka liittyivät mahdollisiin kansainvälisiin ristiriitoihin. Venäjään kytkeytyivät sen asevoimien tila, johdon turhautuminen Euroopan muutokseen ja Leningradin sotilaspiirin aseman heikkeneminen. Suursodan uhka oli aikaisempaa etäisempi, mutta kehitystä oli vaikeampi ennustaa. Jokisen mukaan lähialueilla olevat joukot olivat sellaisia, että ne voitaisiin suunnata Suomen suuntaan ja uhkarviot pohjasivat tällaisiin joukkoihin.³³

²⁷ Klenberg 1993a.

²⁸ Suomen maanpuolustus 1993.

²⁹ Rehn 1993b.

³⁰ Sivonen 1993, 81. – Lehdissä Sivonen kuvasi lisäksi skenaarion, jossa separatistijoukot tunkeutuisivat Suomeen ottaakseen esimerkiksi kokonaisia kyliä panttivangeiksi. Ks. Ilta-Sanomat 5.10.1993.

³¹ Ruotuväki 18/94.

³² Savon Sanomat 24.9.1994.

³³ Jokinen 1994.

Uudeksi komentajaksi tullut Gustav Hägglund piti Suomen EU-jäsenyyden kynnyksellä todennäköisenä sitä, että Venäjä pysyy *sisäänpäin kääntyneenä*. Toisin kuin kenraali Valtanen neljä vuotta aikaisemmin Hägglund piti nyt Euroopan *sotilaspoliittista* tilannetta vaikeampana ennakoida kuin poliittista. Hägglundin mukaan EU-jäsenyys oli mahdollistamassa Suomen liittoutumisen harkinnan yhtenä vaihtoehtona. Ilman sitäkin jäsenyys parantaisi Suomen turvallisuuspoliittista asemaa olennaisesti. Suomen sijainti Venäjän naapurina antoi erityisiä mahdollisuuksia EU:n ja Venäjän yhteistyön kehittämiseksi. Hägglund toisti vakiotapaan *sotilasuhkien ja uhkasuuntien* osoittamisen tarpeettomuuden. *Sotilaallisten konfliktien mahdollisuudet* oli kuitenkin otettava huomioon. Hägglundin mukaan sekä Nato että Venäjä arvostivat sitä, että Suomi kantaa itsenäisen vastuun laajan alueensa puolustuksesta.³⁴

Neuvostoliiton hajoaminen, Suomen EU-jäsenyyden tavoittelu ja Nato-keskustelu kannustivat puolustushallintoa puhumaan Venäjästä aikaisempaa avoimemmin. Erityisesti puhuttiin takaiskuista ja paluusta naapurin todellisiin intresseihin. Näin päästiin jopa lähelle analyyttistä puhetta Venäjän sotilasuhan ilmaantumisesta. Hallinto ei ilmeisesti voinut olla vastamatta kansalaiskeskusteluun, jossa dramaattisestikin esitetyt Venäjä-uhhat velloivat varsin vapaasti. Puolustushallinto nosti kuitenkin hallitsevan puhetapansa rinnalle uhkakeskustelujen ja -termien käytön kritiikin, joka pehmensi toimintaympäristön terävöitynyttä määrittelyä. Samalla se osoitti, miten vaikea hallinnon tilanne on erilaisten keskustelujen keskellä. Toinen uusi kytkentä oli itä-länsi -kahtiajaon hälveneminen, mutta samalla alettiin puhua sen palaamisen uhasta ja kaiken kaikkiaan Venäjän tilanteen ennakkoimattomuudesta. Suomi kytkettiin niihin ikään kuin läntisestä näkökulmasta: rajamaana, joka teki lännelle, etenkin tuleville EU-kumppaneille, palveluksia itsenäisellä puolustuskyvyllään.

³⁴ Hägglund 1994.

5

SUOMEN PUOLUSTUKSEN INTRESSIT

5.1 Venäjä Suomen turvallisuuspolitiikassa

Hallinnon paikkaa turvallisuus- ja puolustusintressien määrittelijänä voi etsiä laajan julkisen keskustelun ja valtioelinten välimaastosta. Yleisen keskustelun tulkinta ja arvostus hallinnon piirissä täsmentää sitä, miten hallinto käsittää asemansa turvallisuuspolitiikan kentällä ja hahmottaa sen poliittisia jännitteitä. Aineksia tulkintaan saadaan myös siitä, miten hallinto suhtautuu erilaisiin politiikkoihin ja niiden alaan kansallisena tai kansainvälisenä nyt, kun valtioiden ja asevoimien keskinäisriippuvuus ja yhteisoperaatiot ovat korostumassa.

Suomen turvallisuuspolitiikan kiteytymiksi ovat EU-jäsenyyden aikana tulleet valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittiset selonteot. Niitä on annettu vuosina 1995, 1997, 2001, 2004 ja 2009. Lisäksi intressejä käsitellään Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen (YETT) strategiassa¹, joka päivitettiin viimeksi vuonna 2006. Intressien esittäminen rakentuu toimintaympäristön ja tilanteen sekä erilaisten politiikkojen määrittelylle. Yleiset intressit liitetään usein maanpuolustukseen tai kokonaismaanpuolustukseen.² Laajin käsite on yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaaminen.³

Vuoden 2001 selonteon mukaan turvallisuuspolitiikan tarkoituksena on ”Suomen ja sen kansalaisten turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen ja yhteiskunnan perusarvojen suojeleminen syvenevän yhteistyön maailmassa”. Toimintalinjan pilareita ovat uskottavan puolustuskyvyn ylläpitäminen ja kehittäminen, pysyttäytyminen sotilaallisesti liittoutumattomana ”vallitsevissa olosuhteissa” sekä osallistuminen kansainväliseen yhteistyöhön turvallisuuden ja vakauden vahvistamiseksi. Puolustuksen päämäärä vastaa

¹ YETT-strategia eroaa selonteosta siinä, että se on selkeästi vain hallitustason dokumentti, valtioneuvoston periaatepäätös, josta eduskunta ei ole äänestänyt. Strategia määrittellään valtioneuvoston ohjausasiakirjana ministeriöille. Sen sanotaan konkretisoivan selontekoa ja täydentävän muita valtioneuvoston ohjausasiakirjoja.

² Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia 2006, 70; Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2004, 157. – YETT ei käytä pelkkää termiä maanpuolustus ollenkaan.

³ Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia 2006, kuvailulehti, 5, 72.

vuosikymmeniä käytettyä muotoilua, johon kuuluu maan itsenäisyyden ja kansalaisten elinmahdollisuuksien turvaaminen ja alueen hyväksikäytön estäminen. Uudempaa päämääräkuvausta on sen sijaan valtiojohdon toimintaedellytysten ja -vapauden turvaaminen.⁴

Vuoden 2001 turvallisuusselonteon mukaan Venäjä vastustaa Naton laajenemista entisen Neuvostoliiton alueelle, mutta suhtautuu myönteisesti Euroopan unionin laajentumiseen. Venäjän kehitykseen liitetään epävarmuutta, mutta sen sanotaan jatkavan kehittymistään demokraattiseksi oikeusvaltioksi ja toimivaksi markkinataloudeksi. Venäjän uskotaan tavoittelevan lisää vaikutusmahdollisuuksia maan lähialueilla.

Selonteossa eritellään laajasti erilaisia uhkia, joskin puolustus suunnitteluun liitettävät kriisi- ja uhkamallit nostetaan selvästi esille. Niitä ovat alueellinen kriisi, poliittinen, taloudellinen ja sotilaallinen painostus, strateginen isku ja laajamittainen hyökkäys. Verrattuna vuoden 1997 selontekoon alueellinen kriisi on uusi uhkamuotoilu. Lisäksi painostusmalliin on lisätty myös taloudellinen painostus.

Vuoden 2001 selonteon eduskuntakäsittelyssä puolustusvaliokunta halusi alleviivata sitä, että 2010-luvun puolustusjärjestelmää on rakennettava koko maan puolustamisen, alueellisen puolustuksen ja yleisen asevelvollisuuden lähtökohdasta käsin. Valiokunta halusi myös painottaa, että Suomi voi joutua *geostrategisesta asemastaan johtuen* omista toimistaan riippumatta ”sotatoimialueeksi vakavassa ja ehkä pitkän ajan kuluessa kehittyvässä kriisissä, johon suurvallat ovat kietoutuneet ja jonka syyt saattavat olla etäällä Suomesta”. Itämereen ja pohjoisiin alueisiin liittyvistä konflikteista voi ulottua uhka Suomeenkin. Valiokunnan mielestä oli tärkeää, että tällainen geostateginen uhka otettaisiin huomioon seuraavassa eli vuoden 2004 selonteossa.⁵

Vuoden 2004 selontekoa pohjustamaan perustettiin Turvallisuuspoliittinen seurantaryhmä⁶. Sen mukaan perinteinen sotilasuhka Euroopassa oli vähentynyt mutta ei poistunut. Uhkien määrittelyyn otettiin yllättävän kriittinen ja konstruktiiivinen kanta:

Uhkien määrittelyssä *objektiivisten kriteerien* (kurs. AN) löytäminen on vaikeaa, koska tiedon keruun ja analysoinnin määrittää pitkälti, *kuka ja mitä tietoa kerätään* (kurs.AN). Uhkakuvat sisältävät sekä

⁴ Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2001, 1-8.

⁵ Puolustusvaliokunnan mietintö 2/2001.

⁶ Valtioneuvoston kanslian asettama ryhmä koostui eri puolueiden kansanedustajista ja sen sihteeristö oli ulkoasiain- ja puolustusministeriöistä sekä eduskunnan ulkoasiainvaliokunnasta ja sen tarkoituksena oli tarkastella Suomen turvallisuuspoliittista toimintaympäristöä.

todellisen uhkan että ihmisten mieltämän uhkan. Tiedotusvälineiden merkitys uhkakuvien luomisessa on kasvanut.⁷

Seurantaryhmän analyysin mukaan Venäjällä on Suomelle suuri merkitys sekä uusien uhkien torjunnassa että perinteisessä turvallisuudessa. Maan sotilaspoliittisen kehityksen todetaan olevan murroksessa, mutta sotilaallinen kyky *operaatioihin lähialueilla* säilyy. Sotilasopissa on jäljellä ”entisen Neuvostoliiton ajattelua”. Venäjän kehitystä pidettiin vaikeasti ennakoitavana. Ruotsiin kohdistuvan suurhyökkäyksen uhan puuttuminen johtuu ryhmän mukaan ”maan turvallisesta geostrategisesta asemasta ja Venäjän heikentyneestä mairinnousukyvystä”. Suomelle on tärkeää, että EU:n itsenäistä toimintakykyä kehitetään. Natoa ei kuitenkaan saanut samalla heikentää eikä vaikuttaa kielteisesti Yhdysvaltain kiinnostukseen Eurooppaa kohtaan.⁸

Vuoden 2004 selonteossa Suomen toimintaympäristöä eritellään monipuolisemmin ja yksityiskohtaisemmin kuin vuonna 2001. Venäjän kehitys tarjoaa Suomelle ”suuria mahdollisuuksia mutta myös riskejä ja ongelmia”. Jälkimmäisiä ovat etenkin uudet uhat. Itämeren alueen strategisen merkityksen kasvu energian kuljetusreitteinä otetaan esille. Venäjää pidetään edelleen ”merkittävimpana sotilaallisena voimatekijänä” Suomen lähialueilla. Sen sotilaspoliittinen kehitys on murroksessa, mutta kyky ”perinteiseen voimankäyttöön” säilyy alueella.⁹

Venäjän kielteistä suhtautumista Naton laajenemiseen painetaan vuonna 2004 taustalle, mikä on ymmärrettävää liiton tosiasiallisesti laajennuttua. ”Poliittisen perusjännitteen” olemassaolo liiton ja Venäjän välillä kuitenkin myönnetään. Venäjä *tavoittelee vaikutusvaltaa* Naton sisäisiin asioihin, kun taas Nato (vain) *koettaa sitouttaa* Venäjää yhteisiin hankkeisiin. Venäjän ja Naton yhteistyö riippuu olennaisesti Yhdysvaltain ja Venäjän suhteesta, kun taas eurooppalainen yhteistyö mainitaan Venäjän ”peruspyrkimyksenä”. Lisäksi

Venäjä on viime vuosina palannut aktiiviseksi kansainväliseksi toimijaksi, joka korostaa entistä voimakkaammin rooliaan suurvaltana ja tasavertaisena muiden johtavien valtioiden kumppanina. Nyky-Venäjän ensisijainen tavoite on vaikutusvallan lisääminen IVY-alueella.¹⁰

Selonteon mukaan Venäjän kehitys vaikuttaa suuresti Euroopan sekä olennaisesti maamme lähialueiden turvallisuuteen ja vakauteen. Venäjä voi ta-

⁷ Turvallisuuspoliittisen seurantaryhmän raportti 9.3.2004.

⁸ Em. raportti.

⁹ Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2004, 65-68.

¹⁰ Emt., 67.

loutensa kasvaessa esiintyä entistä paremmin ”ulko- ja turvallisuuspoliittisesti merkittävänä toimijana”. Suomen linjana on vahvistaa laajaa kahdenvälistä yhteistyötä sen kanssa, olla aktiivisesti mukana EU:n Venäjäpolitiikassa, tukea maan uudistuksia ja kehittää sen kanssa toimivaa kumppanuutta.

Vuoden 2004 selonteossa Suomen turvallisuuspoliittisia intressejä on entisestään laajennettu. Itsenäisyyden ohella turvataan nyt *yhteiskunnan demokraattisia perusarvoja* ja kansalaisten turvallisuuden rinnalle nostetaan heidän *hyvinvointinsa* edistäminen.¹¹

Puolustussuunnittelun kriisi- ja uhkamalleja on jälleen kerran tarkistettu. Nyt määritellään uusi ’sotilaallisen voiman käyttö’, joka voi olla strateginen isku tai sillä alkava hyökkäys alueiden valtaamiseksi.¹² Suomen puolustuskyvyn peruspilarit ovat ennallaan. Alueellisen puolustusjärjestelmän painopiste tosin tulee 2010-luvulla olemaan ”aiempaa korostetummin kohteiden ja elintärkeiden toimintojen puolustamisessa”. Yhdysvalloissa ja Länsi-Euroopassa virinneeseen tapaan odotetaan, että *epäsymmetrinen sodankäynti* korostuu. Se voi sisältää ei-sotilaallistakin toimintaa, ja sen uhat otetaan kaikilla hallinnonaloilla huomioon. Selonteossa ei tehdä sotilasstrategista analyysia siitä, miten lähialueen asevoimia saatettaisiin kriisitilanteessa käyttä. Myöskään termejä ’geopoliittinen’ tai ’geostrateginen’ ei nyt enää käytetä.

Tällä kertaa eduskunnan puolustusvaliokunta arvostelee sitä, ettei selonteossa ole käsitelty uhka- ja kriisimallien¹³ eroa EU:n turvallisuusstrategian malleista¹⁴. Valiokunta oli lisäksi saanut uudesta sotilaallisen voiman käytön uhkamallista selvityksen, jonka mukaan hyökkäystä on aikaisempaa vaikeampi jakaa vaiheisiin tai tyyppeihin. Valiokunta näyttää kuitenkin uskovan, että ’laajamittaisen hyökkäyksen’ torjuntaan on yhä puolustussuunnittelussa varauduttu. ”Geostrategisen uhan” jättämisestä käsittelemättä valiokunta ei kuitenkaan enää vuonna 2004 esitä huolta.¹⁵

Vuoden 2009 selonteossa toimintaympäristön varsin yksityiskohtainen tarkastelu jatkuu, vaikka selonteko on edeltäjänsä niukkasanisempi. Venäjän sanotaan tavoittelevan suurvalta-asemansa palauttamista. Georgian sodalla 2008 argumentoidaan sitä, miten ”Venäjä on valmis käyttämään soti-

¹¹ Em., 5-8.

¹² Em., 17-76, 99-101.

¹³ Puolustusvaliokunta ei tällä tarkoita kuitenkaan *puolustussuunnittelun* uhka- ja kriisimalleja.

¹⁴ Eurooppa-neuvostossa joulukuussa 2003 hyväksytyssä turvallisuusstrategiassa uhkiksi määritellään terrorismi, alueelliset konfliktit, joukkotuhouksien leviäminen sekä sortuvat valtiot ja järjestäytynyt rikollisuus.

¹⁵ Puolustusvaliokunnan mietintö 1/2004.

laallista voimaa intressiensä edistämiseen myös omien rajojensa ulkopuolella”. Naapurin sotilaallisen kapasiteetin kehitysnäkymiä tarkastellaan omassa luvussa. Venäjällä todetaan olevan länttä, Natoa ja Yhdysvaltoja koskevia uhkakuvia. Sen sotilaallinen suorituskyky paranee. Venäjän strategiset intressit Suomen lähialueella ovat pohjoisten merialueiden, Kuolan sotilastukikohtien, Pietarin alueen ja Itämeren kuljetusreittien turvaaminen. Itämeren alueen merkitys liittyy maan ulkomaankauppaan, mutta sillä on myös poliittinen ja sotilaallinen ulottuvuus. Kuolan strategisen merkityksen odotetaan voivan jopa kasvaa. Barentsinmeren öljy- ja kaasuesiintymät mainitaan.¹⁶

Olojen kuvataan vakiintuneen Suomen lähialueilla EU:n ja Naton laajenemisen ja Venäjän muutoksen myötä, joskin tunnustetaan jännitteet Baltian maiden ja Venäjän sekä Puolan ja Venäjän välillä. Sen voimankäytön Georgiassa päätellään heijastuvan ”turvallisuusajatteluun” myös Suomen lähialueella ja voivan johtaa erityisesti Baltian maissa puolustuksen muutosharkintaan.¹⁷

Venäjän vakautta ja sen kansainvälisten suhteiden kehitystä pidetään tärkeimpänä Suomen turvallisuusympäristön kannalta, mutta samalla todetaan Suomen ja koko Pohjois-Euroopan rajat Venäjän vakaimmiksi naapurialueiksi. Lähialueen turvallisuustilanteen muutosta ja ”sotilaallisen voimankäytön tai sillä uhkaamisen mahdollisuutta” ei kuitenkaan suljeta pois.¹⁸

Suomen turvallisuuspoliittiset intressit eivät näytä vuoden 2009 selonteossa laajentuneen edellisestä. Uudet muotoilut painottavat toimintalinjan aktiivisuutta ja yhteistoimintaa. Suomi ylläpitää ja kehittää puolustuskykyä, joka on toimintaympäristöön nähden *oikein* mitoitettua, uskottavaa. Selvästi todetaan kansainvälisen toiminnan vahvistavan kansallista puolustusta.¹⁹

Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategiat eivät sisällä erityiskuvausta Venäjästä valtiona. Vuonna 2006 Venäjästä puhutaan rajaturvallisuuden käsittelyn yhteydessä sekä yhtenä ääri-islamilaisten terrorismin ensisijaisena kohdemaana. Lisäksi teollisen toiminnan kasvu Venäjällä voi aiheuttaa ympäristöuhkia. Venäjä mainitaan myös järjestäytyneen rikollisuuden yhteydessä.²⁰

Niukasta Venäjän käsittelystä huolimatta myös YETT-strategia on puolustushallinnon ja hallituksen välisen keskustelun tärkeä puiteasiakirja. Vuoden 2006 strategiassa elintärkeitä toimintoja ovat valtion johtaminen,

¹⁶ Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka 2009.

¹⁷ Em. asiakirja, 54.

¹⁸ Em. asiakirja, 64-65.

¹⁹ Em. asiakirja.

²⁰ Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia 2003 ja 2006.

kansainvälinen toiminta, valtakunnan sotilaallinen puolustaminen, sisäisen turvallisuuden ylläpitäminen, talouden ja infrastruktuurin toimivuus sekä väestön toimeentuloturva, toimintakyky ja henkinen kriisinkestävyys. Niitä kohtaa yhdeksän uhkamallia. Sähköinen infrastruktuuri, väestön terveys ja toimeentulo tai taloudellinen toimintakyky voivat vakavastikin häiriintyä. Suuronnettomuudet, luonnononnettomuudet, ympäristöuhkat, terrorismi sekä järjestäytynyt ja vakava rikollisuus voivat kohdata yhteiskuntaa. Uhkia voi liittyä väestöliikkeisiin. Lisäksi ovat painostuksen ja sotilaallisen voiman käytön uhkamallit. Erilaisia erityistilanteita on yhteensä 61 ja ministeriöille osoitetaan 50 strategista tehtävää.²¹

Puolustusministeriön hallinnonalalle annetaan päävastuu painostuksen erityistilanteisiin vastaamisesta. Niitä ovat alueloukkaukset, sotaharjoitukset ja lisäjoukot rajojen tuntumassa, lisääntynyt sotilastiedustelu, ilma- ja meriliikenteen sekä tietojärjestelmien sotilaallinen häirintä, joukkotuhoaseiden käyttökyvyn esilletuonti sekä aseelliset välikohtaukset. Lisäksi hallinnonala vastaa varautumisesta sotilaallisen voimankäytön uhkaan²² ja valtakunnan sotilaallisesta puolustamisesta.²³

Kuten selonteonkin, myös YETT-strategian termit ja käsitteet elävät. Se on osoitusta puhetapojen muuttumisesta, jonka juuret ovat uusissa tulkinnoissa ja esittämissäännöissä. Esimerkiksi puolustusministeriön vastuulle tulevista uhkista viestitään vuonna 2006 laimeammin ja yleisluonteisemmin kuin vain kolme vuotta aikaisemmin. 'Sotilasstrategia' ja 'kansallinen puolustus' on korvattu toisilla termeillä. Uhkamallikuvauksista on toimijat häivytetty kokonaan pois. Suomen geostrategista asemaa Venäjän naapurina, lähialueen sotapotentialiaa tai laajamittaisen hyökkäyksen uhkaa ei enää pohdiskella. Sotakäsittekin mainitaan vain ohimennen.²⁴ Vuoden 2006 strategiassa ei myöskään enää näy *uhkakuvan* käsitettä, mutta sen sijaan määritellään *uhkamallien* ohella *uhka-arvio*. Viranomaisen laatii sen uhkamallin pohjalta, ja siinä sanotaan käsiteltävän *konkreettisesti* uhkan ”lähdettä,

²¹ Em. 2006.

²² Puolustusvoimien käyttämät *valmiustilat* ovat perusvalmius, painostus (taloudellinen, poliittinen ja/tai sotilaallinen), strateginen isku ja sotilaallisen voimankäytön tilanne. Tällaisten käyttäminen esimerkiksi sotilaslehdistössä julkaistuissa upseerien teksteissä viittaa niiden vakiintumiseen., ks. esim. Vesterinen 2006, 57.

²³ Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia 2006, 64-67. – Puolustusministeriö saa myös tukitehtäviä. Se tukee toista hallinnonhaaraa tilanteessa, jossa jokin vaikuttaa tarkoituksellisesti ja haitallisesti ”päätöksentekoon, yleiseen mielipiteeseen tai maanpuolustustahtoon”, häiritsee liikennettä tai jos uhkamallina on ”räjähdys, tulipalo tai muun vakava teko tai onnettomuus”. Sotilaallista kriisinhallintaa pidetään yhteiskunnalle elintärkeänä kansainvälisenä toimintana. Valtakunnan sotilaallisen puolustamisen tehtäviä ovat sotilasuhkien ennaltaehkäisy ja torjunta, sotilaallisen tilannekuvan ylläpito, alueellisen koskemattomuuden valvonta ja turvaaminen sekä yhteiskunnan ja muiden viranomaisten tukeminen.

²⁴ Vrt. Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia 2003, 73.

kohdetta, toteutumistapaa, todennäköisyyksiä, vaikutuksia tehtävien hoitamiseen sekä vastatoimenpidemahdollisuuksia ja niiden valmisteluun tarvittavaa aikaa”. Tämän mukaan siis esimerkiksi sotilaallisen voiman käytön mallista pitäisi olla hyvinkin yksityiskohtaisia tekstejä.

Uhkamalleja häivyttävä esitystapa on vahvistunut vuoden 2009 turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossa. Siinä esitetään vain sotilaallisen voimankäytön tai sillä uhkaamisen mahdollisuus, jota ”ei voi sulkea pois”. Erilaisten tilanteiden todennäköisyyksiä ei enää käsitellä, mutta suunnittelussa varaudutaan ”erilaisiin tilannekehityksiin”. ”Hyökkäys” kuitenkin mainitaan, ja se on kyettävä torjumaan ”omin voimin ja mahdollisen ulkomaisen tuen avulla” (kurs. AN). Suomi ei voi kuitenkaan käyttää ulkopuolelta saatavaa tukea sotilaallisen puolustuksensa suunnittelun perusteena. Lisäksi selonteossa täsmennetään, ettei sotilaallista voimankäyttöä tai painostusta arvioida kohdistuvan Suomeen muuta kuin laajemman kansainvälisen konfliktin osana ja ääritapauksissa voivat ”esimerkiksi väestöön ja yhteiskunnan elintärkeisiin toimintoihin liittyvät intressit” aiheuttaa Suomeakin sotilaallisesti koskettavia ristiriitoja.²⁵

5.2 Puolustushallinto turvallisuusintressien tulkkina

Suomihan siirtää pikkuhiljaa tätä turvallisuutensa rakentamista tänne ulkokehälle eli kriisinhallintaan ja osallistumiseen kansainvälisten kriisien hoitoon. Tällainen toisen maailmansodan tyyppinen sota-asetelma, se on väistytävä - ja se on poliittinen realiteetti. (H 4)

Puolustushallinnolla on ollut merkittävä osuus niin selontekojen, YETT-strategian kuin muidenkin valtioneuvoston tuotosten aikaansaamisessa. Hallinto tulkitsee ja edustaa kuitenkin yleisiä intressejä omalla tavallaan ja tuo sitä esille myös omissa teksteissään. Julkisista teksteistä keskeisiä sellaisia ovat Puolustusministeriön strategia 2025²⁶, Tietoja kokonaismaanpuolustuksesta 2006 sekä Kenttäohjesäännön yleinen osa.

Puolustusministeriön strategia 2025 kuvataan tiivistelmäksi laajemmasta strategisesta suunnitelmasta, joka on kuitenkin salainen. Suunnitelma ulottuu 20 vuoden päähän ja päivitetään neljän vuoden välein. Julkaistulla versiolla tavoitellaan turvallisuusympäristön kehitysvaihtoehtojen sekä Suomen puolustuspolitiikan ja sotilaallisen maanpuolustuksen haasteiden ja keinojen esittelyä. Myös kansalaisten tietoja halutaan lisätä. Strategia nojaa poliittiseen ohjaukseen, lainsäädäntöön ja EU-asiakirjoihin. Yhdessä puo-

²⁵ Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009, 66-67, 106-107, 111-112.

²⁶ Turvallisesti tulevaisuuteen.

lustusvoimien kehittämisohjelman kanssa sitä käytetään antamaan perusteita seuraavalle selonteolle.²⁷

Ministeriö esittelee strategiatyönsä puolustuspolitiikan valmistelun ja linjaamisen *keskeisimmäksi* osaksi. Siinä hahmotetaan hallinnonalan pitkän aikavälin tavoitteet ja kehittämislinjat. Suunnittelu kuvataan joustavaksi pienten askelten prosessiksi. Selonteot ohjaavat strategiatyötä *poliittisesti*, niistä haetaan ”poliittista hyväksyntää” puolustusjärjestelmän kehittämiseksi. Selontekojen kahdeksan vuoden aikajännettä pidetään kuitenkin liian lyhyenä pitkäjänteiselle kehittämiselle.²⁸ Strateginen suunnitelma on puolustusministeriön ja pääesikunnan yhteistyötä.²⁹

Tietoja kokonaismaanpuolustuksesta 2006 -kirjaa käytetään etenkin maanpuolustuskurssien opetuksessa ja maanpuolustusjärjestöissä. Se on suunnattu siis valikoidulle mutta kuitenkin puolustushallintoa laajemmalle yleisölle. Kirja uusitaan muutaman vuoden välein. Artikkelien kirjoittajat ovat eri alojen asiantuntijoita, mutta toimituskunta koostuu ennen muuta puolustushallinnon edustajista.³⁰ Ohjesäännöillä puolestaan yhtenäistetään käsitteitä, käsityksiä ja periaatteita ja palvellaan koulutusta, jossa on perinteisesti vaalittu pyrkimystä arvovaltaisiin määritelmiin.³¹ Kenttäohjesäännön yleinen osa³² on eräänlainen perusohjesääntö, jonka uusi versio on otettu käyttöön tammikuussa 2007.³³

Tietoja kokonaismaanpuolustuksesta 2006 erottaa uusiin uhkiin varautumisen sotilaallisesta maanpuolustuksesta ja kriisinhallinnasta. Puolustus*politiikka* määritellään ”maanpuolustuksen tehtäviä ja yleisjärjestelyjä koskevaksi valmisteluksi, päätöksenteoksi ja poliittiseksi ohjaukseksi”. Lisäksi siihen kuuluu osallistuminen ”kansainvälistä rauhaa ja turvallisuutta ylläpitävään toimintaan”. Näin määritelty politiikka kattaa maanpuolustuksen kaikki alat.³⁴ Kenttäohjesääntö sen sijaan rajaa tiukemmin: puolustuspolitiikka koskee *sotilaallista* maanpuolustusta.³⁵

²⁷ Cederberg 2006. - Eversti Aapo Cederberg toimi vanhempana osastoesiupseerina puolustusministeriön kansallisen puolustuspolitiikan yksikössä.

²⁸ Em. artikkeli.

²⁹ Puolustusministeriön esittelysivut.

³⁰ Tietoja kokonaismaanpuolustuksesta 2006. - Kirjan esipuheen ovat allekirjoittaneet toimituskunnan puheenjohtajana valtakunnallisten maanpuolustuskurssien johtaja ja kirjan toimitussihteerinä kurssien apulaisjohtaja, jotka kumpikin ovat upseereita.

³¹ Puolustusvoimilla on esimerkiksi virallinen määritelmärekisteri..

³² Kenttäohjesääntö 2007.

³³ Edellinen Kenttäohjesäännön (KO) yleinen osa oli vuodelta 1995. – Kenttäohjesäännön eri osat ovat antaneet perusteet puolustusvoimien sodan ajan organisaation eri tasoisten yhtymien ja joukkojen taistelulle ja sen suunnittelulle. On merkillepantavaa, että uusin KO:n yleinen osa on täysin julkinen asiakirja.

³⁴ Tietoja kokonaismaanpuolustuksesta 2006.

³⁵ Kenttäohjesääntö 2007, 101.

Ministeriön strategia ja puolustusvoimien Kenttäohjesääntö eivät vanhempien tekstien tavoin vedä enää jyrkkää rajaa kansallisen ja kansainvälisen puolustuspolitiikan välille.³⁶ Sen sijaan maanpuolustuskurssien oppikirjassa jako on vielä selvä.³⁷ Se esiintyy myös organisaationimikkeissä: puolustusministeriössä on yhä sekä kansallisen että kansainvälisen puolustuspolitiikan yksikkö.

Puolustusministeriön strategia operoi tavanomaisilla tulevaisuusskenaarioilla: parempi tai rauhallisempi maailma, nykykehityksen jatkuminen sekä taantuva ja konfliktisempi maailma. Niiden rinnalle on otettu alun perin epätodennäköisiksi kuvattuja näkymiä kuten pandemia, EU:n vakava kriisiytyminen tai jonkin suurvallan hajoaminen.³⁸ Strategia antaa selontekoja kielteisemmän kuvan Suomen tilanteesta. Ilmeisesti halutaan painottaa yllätyksiä ja epävarmuutta, joilla on käyttöä hankittaessa voimavaroja hallinnonalalle.

Puolustusministeriö korostaa Suomen intressinä EU:n kehittämistä ja kansainvälisen yhteisön entistä aktiivisempaa puuttumista konflikteihin. Strategiassa esitetään jopa sitä, että Suomenkin on syytä harkita osallistumista *ennaltaehkäisevään sotilaalliseen toimintaan* maailmalla. Tekstissä ei millään tavalla suljeta pois sitä, ettei tällainen voisi tarkoittaa myös aktiivista, hyökkäyksellistä toimintaa. Turvallisuusuhkien laaja-alaisuus toistetaan.

Kokonaismaanpuolustus on kansallinen toimintamallimme, jossa kaikkia laaja-alaisia turvallisuusuhkia, niiden edellyttämää varautumista sekä kriisitilanteiden hallinnassa tarvittavia toimenpiteitä tarkastellaan kokonaisuutena. Jokaisella hallinnonalalla, elinkeinoelämällä ja kansalaisjärjestöillä on tässä oma roolinsa.

Kokonaismaanpuolustuksen vaativimpina tehtävinä pidetään kuitenkin yhä Suomen sotilaallista puolustamista ja toimien koordinoitua sitä varten, jonka ministeriö haluaa pitää itsellään. Sotilaallisen puolustuksen tulee edelleen vuonna 2025 kyetä uskottavasti ehkäisemään ja torjumaan Suomeen kohdistuvia sotilasuhkia. Vuoden 2004 selontekoon verraten liittoutuminen on ministeriön strategiassa otettu avoimesti puolustuksen kehittämisen puitteeksi. Sotilaallisia kykyjä on tarkoitus kehittää joustavasti puolustusjärjestelmän eri painopisteisiin. Niillä tarkoitetaan lain mukaisia³⁹

³⁶ Turvallisesti tulevaisuuteen, 21; Kenttäohjesääntö 2007, 10.

³⁷ Tietoja kokonaismaanpuolustuksesta 2006.

³⁸ Turvallisesti tulevaisuuteen.

³⁹ Laki on uusittu vuonna 2007. Ks. Laki puolustusvoimista. – Laissa on täsmennetty lisäksi, mitä kuhunkin tehtävään kuuluu. Muiden viranomaisten tukeminen on määritelty laajasti: virka-apua voidaan antaa muun muassa ”muuksi yhteiskunnan turvaamiseksi”.

puolustusvoimien tehtäviä eli Suomen sotilaallista puolustamista, muiden viranomaisten tukemista ja kansainväliseen sotilaalliseen kriisinhallintaan osallistumista.⁴⁰

Kenttäohjesäännössä Suomen puolustus jaetaan ”kansalliseen puolustukseen, Suomen etujen puolustamiseen eurooppalaisessa turvallisuusympäristössä ja kansainväliseen yhteisvastuuseen liittyvien arvojen puolustamiseen”.⁴¹ Tämä esitystapa, niin sanottu kokardimalli, on peräisin jo ajalta ennen Suomen EU-jäsenyyttä, ja sitä käytetään myös Tietoja kokonaisuomaanpuolustuksesta -kirjassa. Sisäkehällä maan itsenäisyys ja kansan elinmahdollisuudet taataan uskottavalla kansallisella puolustuskyvyllä. Kansalliset turvallisuusedut varmistetaan osallistumalla kriisinhallintaan. Maailmanlaajuisella ulkokehällä puolustetaan suomalaisia arvoja YK:n rauhan- turva- ja humanitaarisissa operaatioissa. Siten osoitetaan myös kansainvälistä yhteisvastuuta.

Puolustusvoimain komentaja Juhani Kaskeala ilmoittaa lehtihaastattelussa ”kokardimallin” omaksi aikaansaannoksekseen, joka oli saanut sysäyksen Balkanin tapahtumista. Hänen mielestään puolustusvoimien pitää olla mukana estämässä kriisien puhkeamista ja estämistä, mikä oli kuitenkin kohdannut vastustusta. Resurssien alle viiden prosentin panostus kriisinhallintaan on kuitenkin oikea. Kehitys on kuitenkin viemässä siihen suuntaan, että puolustusvoimien tehtäviin kuuluu

myös isänmaan etujen turvaaminen maan rajojen ulkopuolella. Tämä ei tietenkään tarkoita esimerkiksi osallistumista hyökkäyssotiin.⁴²

Maanpuolustuskurssien oppikirjassa Suomen turvallisuuspolitiikan onnistuminen kytketään EU:n ja sen jäsenmaiden, Venäjän ja Yhdysvaltain suhteiden kehittymiseen. Siihen ja samalla Suomeen puolestaan vaikuttavat uudet uhat ja ”perinteisten kehitysmaiden” tapahtumat. Maan tilanteen arvioidaan kehittyneen jo pitkän aikaa myönteisesti. Laajoihin turvallisuushaasteisiin vastataan ”kokonaisvaltaisella lähestymistavalla”, joka kuvataan valtion, yhteiskunnan ja yksilöiden kokonaisturvallisuuden takaamiseksi globaalissa toimintaympäristössä.⁴³

Kenttäohjesääntö on YETT-strategian tavoin harvasanainen toimintaympäristöanalyysissään. Vain Euroopan unioni nimetään toimijana, mutta sen jäsenyys esitetäänkin sitten Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan ”keskeisimpänä vaikuttamiskanavana”. Ohjesääntö tuntee yhä uhkamallin ohella uhka-arvion ja uhkakuvan käsitteet. Uhkakuva ja sotilaallinen uhka-arvio

⁴⁰ Turvallisesti tulevaisuuteen.

⁴¹ Kenttäohjesääntö 2007, 10.

⁴² Kylvkirauta n:o 2/2005.

⁴³ Tietoja kokonaisuomaanpuolustuksesta 2006.

ovat erityisesti puolustusvoimien toimintaa. Uhka-arvio tehdään *operatiivisessa suunnittelussa* ja sisältää ”sotilaallisen voimankäytön yksityiskohtaisen arvioinnin vaihtoehtoinen”. Siihen perustetaan ”arvio hyökkääjän toiminnasta”, jossa tarkastellaan *hyökkääjän sotilaallista voimankäyttöä* alueellisesti, ajallisesti ja yksityiskohtaisesti. Ohjesääntö kertoo myös, milloin kuuluu puhua ’vihollisesta’:

Hyökkääjää kutsutaan viholliseksi sen jälkeen, kun hyökkäyksen torjunta edellyttää sotilaallisen voiman käyttöä.

Uhkakuva on kuvaus turvallisuusympäristön kehitymisestä ja liittyy *nimettyyn valtioon tai muuhun tahoon*. Siinä esitetään ”toiminnan todennäköiset poliittiset, taloudelliset ja sotilaalliset päämäärät”. Ne perustuvat yleisemmän tason uhkamalleihin, jotka ovat samat kuin vuoden 2004 selonteossa määritellyt. Alueellista kriisiä ei kuitenkaan enää mainita sotilaallisen maanpuolustuksen suunnittelun yhteydessä. Malleja on myös työstetty jonkin verran yksityiskohtaisemmiksi kuitenkin uhkatoimijoita nimeämättä. Silti todetaan, että esimerkiksi painostus voi juontua myös ”Euroopan unionin ja jonkin toisen osapuolen ristiriitatilanteesta tai kulttuurien vastakkainasettelusta”. Strateginen isku kuvataan soveltuvaksi ”erityisesti pitkälle kehittyneen tietoyhteiskunnan lamauttamiseen”. Kansalaisten hyvinvointiriippuvuus lisää vaikuttavuutta, joka iskuilla yhteiskunnan elintärkeisiin toimintoihin olisi poliittiselle päätöksenteolle. Alueen valtaamiseen tähtävää maajoukkojen laajaa käyttöä iskujen yhteydessä pidetään epätodennäköisenä. ”Rajoitetut, korkeassa valmiudessa olevin joukoin rajan yli tehtävät operaatiot ovat kuitenkin mahdollisia, jos puolustaja ei ole tähän varautunut ja puuttuu torjuntakyky”. Valtaamishyökkäyksen uhka syntyisi osana ”laajaa ja vakavaa eurooppalaista kriisiä tilanteessa, jossa vastapuoli ei pääse päämääräänsä painostuksella tai strategisella iskulla”. Hyökkäyksen uskotaan kuitenkin vaativan kuukausien, jopa vuosien valmisteluja.⁴⁴

Sotilaallisen voimankäytön torjunta nojaa ohjesäännössä vahvasti pelotteen ideaan. Sitä vahvennetaan kohottamalla valmiutta, hajauttamalla materiaalia ja tekemällä hankintoja, hankkimalla toimivaltuuksia ja voimankäytön oikeuksia, tiedottamalla ja tekemällä tutkimusta, informaationsodankäynnillä ja *valmistautumalla avun vastaanottamiseen*.⁴⁵

Ohjesääntö esittää myös, miten sotilaallinen uhka määritetään. Perusteena ovat poliittiset aiomukset ja sotilaallinen kapasiteetti. Uhkamalleja, -kuvia ja -arvioita tehtäessä otetaan lisäksi huomioon uhkan *todennäköisyys* sekä *vaikuttavuus* yhteiskunnan toimintaan.⁴⁶

⁴⁴ Kenttäohjesääntö 2007, 26-27, 72-85, 107.

⁴⁵ Emt., 87-91.

⁴⁶ Emt., 27.

Puolustusministeriössä tämä uhan kaava pelkistetään *tahdon* ja kyvyn tuloksi. Valtiotoimijan tahdon käyttöä sotilasvoimaa sanotaan voivan muuttua nopeasti, kun sen sijaan kyvyn rakentaminen voi viedä vuosikymmeniä.⁴⁷

Kenttäohjesäännön selvitys uhan esittämistavoista osoittaa yhtä pyrkimystä säännellä ainakin sotilaiden keskustelua uhkista. Selontekomenettelyn kriisi- ja uhkamalleissa on käytettävä *poliittista*, kutakin keskustelutilannetta koskevaa harkintaa. Mallit ovat *vain* malleja, eivät niinkään kuvausta toimintaympäristön toimijoista. Ne tavoitetaan, jos ne asetetaan julkisuudessa *sopivan kauas* puolustussuunnittelusta siten kuin hallinto sen käsittää.

Tuskin on yllättävää, etteivät erilaiset maanpuolustuksen käsitesuhteet ole vakiintuneet. Itse asiassa ne ovat muuttuneet kylmän sodan jälkeisenä aikana verraten nopeasti. Tekstit osoittavat, että käsitteitä ja intressejä määritetään *ilmeisen tarkoituksellisesti* joskus jopa vuosittain uudestaan. Kestävimpiä määrittelyjä ovat ne, joita missään ei ole haluttu *politisoida* tai kyetty politisoimaan. Muutamia tärkeitä muutoksia on silti niissäkin. Kansallinen ja kansainvälinen kietoutuvat entistä tiukemmin yhteen, puolustus työntyy ulos maailmalle, turvallisuuden laaja-alaisuus kasvaa, sotilasuhat lievenevät ja kansalaisten hyvinvointi ja arkipäivä ovat entistä läheisemmin turvallisuuden ja puolustuksenkin piirissä. Hallinnon esityksissä näkyy vahva pyrkimys olla mukana tuottamassa ja jatkamassa tätä puhetaojen muutosta, toisaalta myös omien intressikäsitteiden ja etenkin niiden kulloisenkin asiayhteyden ottaminen tarkkaan harkintaan.

Venäjää käsitellään yleisissä turvallisuus- ja puolustusintresseissä aikaisempaa perusteellisemmin ja myös moniäänisemmin. Samalla tosin jätetään geopolitiikkaa ja -strategiaa taka-alalle. Puolustushallinnolla lienee ilmeinen tarve myös vaikuttaa naapurin kuvaan myös laajemmin, mikä haastaa kuitenkin käsityksen yhtenäisenä pysymisen.

5.3 Kansallinen ja kansainvälinen

Tutkimushaastatteluissa puolustushallinnon avainhenkilöt halusivat yleensä olla erottamatta eri 'politiikkoja' Suomen ulko-, turvallisuus- ja puolustuspoliittisista intresseistä puhuessaan. Kuitenkin muutamat sotilaat rajasivat ulkopoliitiikan pois, mutta olivat valmiita käsittelemään turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa laajana. Useimmiten haastateltava puhui silti niistä intresseistä, jotka hänestä liittyivät läheisesti maanpuolustukseen ja puolustusvoimien toimintaan. Upseerien keskusteluhalukkuus on muutenkin li-

⁴⁷ Turvallisesti tulevaisuuteen, 11.

sääntynyt asioissa, jotka voidaan edes väljästi liittää turvallisuuden ja maanpuolustuksen käsitepiiriin. Esimerkkinä tästä on myös Upseeriliiton jäsenkysely, joka osoitti samalla upseerien enemmistön kannattavan Suomen Nato-jäsenyyttä. Liiton puheenjohtajan vastaus upseerien ”politikointia” koskevaan kritiikkiin oli suoraviivainen:

--- on valtion etu, että upseeritkin antavat *asiantuntemuksensa* päättäjien käyttöön. Kyllä lääkäreitä ja opettajiakin kuullaan terveydenhuollon ja opetuksen järjestämisessä, miksi upseereita ei kuultaisi päätettäessä *maanpuolustuksesta* (Kurs. AN).⁴⁸

Suomen tilanne kuvataan tavallisesti erittäin myönteisin termein. Maan asema on vapautunut ja turvallisuus hyvä. Perustelut tälle haetaan useimmiten kytkeytymisestä länteen, joskin tuodaan esille se, että kytkennällä on yhä rajoituksensa.

Suomen ulkoinen turvallisuus on ehkä parempi kuin koskaan toisen maailmansodan jälkeen. ---- Näen amerikkalaisten vahvan taloudellisen ja sotilaallisen aseman tuovan sen, että Nato on puolustusjärjestelyissä tehokkaampi [kuin Euroopan unioni], mutta kuitenkin Euroopan unioni antaa tällaista poliittista ja taloudellista ja sotilaallista puiteturvallisuutta, joka tekee sen, että Suomen asema on parempi. (H 4)⁴⁹

Tavallisesti haastatteluissa sivuttiin Suomen suhdetta Natoon ja sen johtovaltioon Yhdysvaltoihin. Natolle esitetään tärkeä asema Euroopassa. Suomi on luotettava kumppani ja syvällä Nato-yhteistyössä. Sen sijaan suurvaltoja ei tavallisesti enää esitetä näin symmetrisesti kuten tässä lainauksessa:

----Amerikkalaiset ovat tietysti perinteellisesti olleet paljon höveliämpiä Suomen suhteen, kuin mitä meidän arvostelu heihin päin on ollut --- Meidän arvostelussa on ollut aika paljon sitä, että kun ei veli venäläistä saa arvostella, niin sitten arvostellaan tätä toista suurvaltaa. Ja eihän se sen parempi suurvaltana ole kun venäläisetkään. Niillä on omat intressit, joita ne häikäilemättömästi toteuttaa. (H 20)

⁴⁸ Westerlund 2007. – Upseeriliiton Nato-kyselyä olivat arvostelleet mm. eduskunnan puolustusvaliokunnan puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja. Liitto sen sijaan viittasi sananvapauteen ja totesi rikoslakiin vedoten, että upseereilta ei ole kielletty muuta kuin se, ettei saa liittyä jäseneksi puolueeseen tai puoluepoliittista toimintaa tai harjoittavaan yhdistykseen. ”Päätöksenteon tueksi Upseeriliitto kannustaa osaltaan upseereita kommentoimaan *omaa alaansa ja antamaan lausuntoja asiantuntijoina*” (Kurs AN).

⁴⁹ Luonnehdinta turvallisuudesta aikaisempaa parempana on toistunut usein suomalaisessa turvallisuuspoliittisessa puheessa kylmän sodan aikana mutta erityisesti sen jälkeen.

Turvallisuusympäristön sanotaan kaiken kaikkiaan muuttuneen jopa valtavasti. Joidenkin käsitysten mukaan sotilaallisen voiman merkitys on siinä kasvanut ainakin eurooppalaisella ja maailmantasolla. Kuitenkin

--- tilanteen hahmottuminen on ollut tavallaan vaikeaa ja siinä näkyy kansalaismielipiteen mukanaan tuoma varovaisuus. (H 5)

--- aikaisemmin selkeäksi koettu uhka on jollakin uudella tavalla nyt sitten pitänyt määrittää ja sen määrittäminen on ollut hankalaa ja vaikeata. (H 16)

Suomen suhteet eri valtioihin ovat hyvät, mutta paikka esitetään ennen muuta EU-jäsenyyden kautta. Suomi on unionin rajavaltio, mutta rajamaa-asemaa ei kuitenkaan tavallisesti käsitellä puolustuskysymyksenä. Liitossa siis ollaan, vaikka ei sotilasliitossa, koska Euroopan unionia ei pidetä sellaisena.

Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittista linjaa määritellään perinteiseksi. Oman alueen puolustus esitetään itsestänselvyytenä tulevaisuudessakin riippumatta siitä, millaisia liittoutumiskäytännöitä ja ehkä tehdään. Puolustuspolitiikan ”perusintressi” on ennallaan:

Tämmöinen [oman alueen] puolustus totta kai täytyy aina olla olemassa, nyt kuvitellen tai ajatellen myös mahdollista liittoutumistilannetta, että pystytään niin pitkään kuin [mahdollista] itse vakauttamaan tilanne tai hidastamaan tilannetta, että tänne ylipäätään voidaan apua [liittolaisten taholta] sitten tuottaa. (H 22)

Tästä huolimatta muutos määritellään selkeästi turvallisuusintressien maantieteellisenä laajenemisena. Uhkien muutoksen ohella riippuvuuden tai keskinäisriippuvuuden todetaan lisääntyneen. Turvallisuus- ja puolustuspolitiikassa on verkotuttava, yksin ei enää tulla toimeen. Suomi voi odottaa EU-maiden tukea, mutta sen oltava myös valmis tukemaan muita jäseniä. Erityisesti EU-velvoitteet ovat tulleet kansallisen puolustuksen rinnalle. Maanpuolustuksen tehtävien kuvataan kaiken kaikkiaan laajenevan, mikä on haaste myös puolustushallinnolle.

Minusta ne [Suomen puolustuspolitiikan kansallinen ja kansainvälinen ulottuvuus] on aika hyvin balanssissa. Se ensimmäinen asia on se, että me tietysti pyritään luomaan näillä resursseilla, mitä meillä on, mahdollisimman vahva kansallinen puolustus. Ja siinä on nyt nämä peruspilarit selkeästi määritelty, mutta sen lisäksi meillä on selkeästikin intressi olla mukana kansainvälisessä toiminnassa. (H 10)

Puolustuspolitiikalla on tutkimushaastattelujen mukaan ensisijaisesti kansallinen ja Suomen alueen koskemattomuuden puolustamista painottava tarkoitus. Vaikka toimintaympäristön muutosta korostetaan, niin Suomen linja ei ole pohjimmiltaan muuttunut:

--- keskeinen ja oleellinen muutos on Suomen turvallisuuspoliittisessa asemassa. Vaikka meidän turvallisuuspoliittinen ratkaisu on säilytetty entisenä vähän ehkä hammasta purren ja reunasta kiinni pitäen, niin silti turvallisuuspoliittinen ympäristö on muuttunut valtavasti. Ja myöskin Suomen kannalta. Siitä huolimatta [suomalainen puolustuksen] ratkaisumalli on perinteinen, [mutta] se on ihan uudessa ympäristössä. Sitä vasten pitäisi katsella tätä asiaa: eli maantiede sinänsä ei ole muuttunut mihinkään ---- (H 18)

--- jos katsoo näitä meidän intressejä, niiden muuttumista erityisesti kylmän sodan päätyttyä, niin en näe siinä eroa, kylmän sodan aikaa tai tätä aikaa jos eletään, kun kaiken ytimenä on puolustusvoimien ja puolustuspolitiikan näkökulmasta tietysti tämä kansallinen puolustus. (H 7)

Kansainvälisten asioiden tunnustetaan silti korostuneen puolustuspolitiikassa. Siitä huolimatta kansallisen ja kansainvälisen suhdetta pidetään sopivana. Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaaminen ja näin myös kokonaismaanpuolustus vaativat nyt pääosin kansainvälistä yhteistyötä, jossa tuki on vaihdettava tukeen.

Maailman ja päätöksenteon sinänsä koetaan jotenkin supistuneen. On uskomus siitä – minä en nyt sano, onko tämä totta vai ei - että me edustautumalla erilaisissa operaatioissa kansainvälisesti pääsemme sitten joissakin tilanteissa myös mukaan siihen päätöksentekoon, jolla voi olla vaikutusta Suomen turvallisuuden kannalta. ---- Eli me ikään kuin ostetaan etukäteen se myötätunto. Tai pikemminkin me halutaan ostaa tietysti myös se kansainvälinen osallistuminen siihen tilanteeseen, että me ei oltaisi yksin, jos jotain tapahtuu. Eli kyllä minä näen tämän tämmöisenä, noin hyvin inhorealisticisesti sanottuna, kaupankäyntinä. Että me osallistutaan nyt tähän ja me uskotaan, että joku toinen sitten määrätilanteessa voisi auttaa meitä, jos me ollaan siinä huonossa tilanteessa. (H 16)

Toinen perustelutapa painottaa kansainvälistymisestä puolustukselle tulevaa hyötyä, joka on tiedon ja opin saamista ja uskottavuuden lisääntymistä.⁵⁰ Samalla tehdään maata tunnetuksi ja terävöitetään laajemminkin Suomi-kuvaa. Tähän liittyy ajatus siitä, että yhä vaativammat kansainväliset

⁵⁰ Joissakin dokumenteissa on jo kauan pidetty kansainvälistä osallistumista puolustuksen uskottavuuden erityisenä *uutena* ulottuvuutena, ks. esim. Eduskunnan aineisto: UAV 13/1997.

tehtävät ovat rauhanturvaperinteen jatkoa. Suomi-kuvaan kuuluu myös oikea sijoittuminen:

--- Suomi haluaa osallistua oman kuvansa ylläpitoon olemalla mukana kansainvälisissä operaatioissa sekä YK:n puitteissa että sitten nimenomaan *läntisen yhteisön* (kurs.AN) puitteissa ja sitä kautta myöskin osoittaa sitä, että mihin ryhmään me oikeastaan kuulumme elikkä tuohon läntiseen maailmaan. (H 19)

Minusta tämä kansainvälisyys ja sen lisääntyminen [puolustuspolitiikassa] on ihan hyvä asia. --- sieltähän saadaan sitä tietämystä aika paljon ja oppia tänne kotimaahankin tuotavaksi. Sitten tietysti suomalaiset pystyy omalla tavallaan tuomaan esille tätä vähän erikoista asevelvollisuusarmeijan olennaisinta olemusta. (H 21)

Toissijaisessa puhekäytännössä Suomen puolustuspolitiikka haluttaisiin ankkuroida tiukasti omaan maahan esimerkiksi sillä, että Suomi ei voi saada kovin paljon aikaa maailman jatkuvissa kriiseissä.

Haastateltavat tuovat esille myös hyvin käytännöllisiä haasteita ja seuraamuksia, joita kansainvälisyys tuo tullessaan. Esimerkiksi opiskelijavaihto lisääntyy Maanpuolustuskorkeakoulussa. Kansainvälistyminen haastaa myös suomalaista operatiivis-taktista ajattelua ja vaatii puolustusvoimissa toisten maiden asevoimien kanssa yhteensopivaa johtamista.

Suomalaisen osallistumisen rajoittuneisuutta on kuitenkin tavanomaista perustella sillä, miten niukasti henkilöstöä ja rahavaroja käytetään kansainvälisiin tehtäviin. Yleensä myös katsotaan, että kansainväliset operaatiot korostuvat aivan liikaa tiedotusvälineissä.

Kolmantena [oman maan ja kansan puolustuksen sekä muiden viranomaisten tukemisen jälkeen] tulevat vasta kansainväliset operaatiot. Ja edelleenkin haluan korostaa sitä, että kansainvälisiin operaatioihin me käytämme kolme neljä prosenttia resursseistamme. Oli sitten kysymys henkilöstöstä tai rahasta. Elikkä se on aivan marginaalinen osuus koko meidän puolustuskonseptista, mutta se saa hirveästi huomiota osakseen. Ja minä joudun koko ajan vaimentamaan tätä, että...Suomihan on niin kuin Ruotsikin, ottamassa kansainväliset tehtävät päätehtäväkseen. Hölynpölyä. Se on aivan marginaalinen osuus meidän toiminnasta. Tärkeä, koska se on näkyvä. Ja koska me opimme sieltä.⁵¹

Toisaalta kansainvälisen muutoksen syvyys nousee puheenvuoroissa toistuvasti esille. EU-jäsenyys, Neuvostoliiton hajoaminen ja uhkien muutokset ovat tuoneet uudet lähtökohdat, mikä merkitsee myös linjan muutosta.

⁵¹ Kaskeala, Juhani, amiraali, puolustusvoimain komentaja, haastattelu 23.11.2005.

Suomi siirtää turvallisuutensa rakentamista kansainvälisen kriisinhallinnan suuntaan ja menee siksi mukaan yhä vaativampiin tehtäviin ulkomailla. Tätä ei ole kuitenkaan helppo selittää kansalaisille.

-- Silloin kun puhutaan kriisinhallinnasta, niin tulee aina ensimmäisenä esiin se, minkälaisin voimankäyttösäännöksin joukot pannaan liikkeelle. Nyt on hyvin selkeästi noussut esiin tehtävän suorittaminen [voiman käytön perusteena] --- Ja silloin tietysti voidaan todeta, että nämä rajat sodan ja kriisinhallinnan välillä hämärtyvät. ---- Suomen kannalta ollaan menossa vaativampiin operaatioihin --- tämä rules of engagement (*voimankäyttösäännöt*, huom. AN) saattavat tulla sellaisiksi, että emme pysty esimerkiksi eduskunnalle sanomaan, että mihin me oikein mennään. (H 20)

Monet tulevaisuuden haasteet koskevat kuitenkin puolustuspolitiikan kumppaakin, sekä kansallista että kansainvälistä, ulottuvuutta. Yksi merkittävimpiä on hallinnonalojen voimavarakilpailu, joka seuraa turvallisuuden muuntumisesta koko yhteiskunnan tehtäväksi. Joissakin tapauksissa ennakoidaan mittaviakin puolustuksen muutoksia:

En mä näe resurssoinnin kannalta tällaisia jännitteitä [Suomen vahvan kansallisen puolustusulottuvuuden ja kansainvälisen osallistumisen välillä], mutta jännitteet tulee siitä, että millä tavalla meidän pitäisi tämä kansallinen puolustus rakentaa tulevaisuudessa. Että onko se sama alueellinen puolustus ja yleinen asevelvollisuus, niin kuin se tällä hetkellä on. – Nämä tulee ihan varmasti tällaiseen laajempaan tarkasteluun nämä meidän mallit, niin tässä lähimpien vuosien aikana joka tapauksessa. (H 10)

Puolustusvoimain komentaja Kaskeala perustelee kriisinhallintaan osallistumista humanitäärisillä tarpeilla, Suomen turvallisuuseduilla ja sillä, että puolustusvoimat pääsee vertaustamaan sotilaiden koulutusta ja varustusta. Lisäksi lujitetaan Suomen puolustuskyvyn kansainvälistä uskottavuutta.⁵² Puolustusvoimien tiedotusaineiston mukaan kriisinhallinnassa hankitaan kokemuksia etenkin toiminnasta sodan ja rauhan välimaastossa. Erityisesti niitä saadaan johtamis- ja tiedustelujärjestelmistä sekä panssarivaunujen ja helikopterien käytöstä. Kansainvälisissä operaatioissa myös testataan sota-varusteita.⁵³

5.4 Suhtautuminen keskusteluun ja selontekoihin

Se [julkinen turvallisuus- ja puolustuspoliittinen keskustelu] on meillä [Suomessa] opettelua. Jos ajatellaan aikaa 80-90-luvun vaihtee-

⁵² Kaskeala 2006a.

⁵³ Hyöty maanpuolustukselle.

seen asti, niin meillähän ei oikeastaan ollut olemassa turvallisuus- ja puolustuspoliittista keskustelua lainkaan. --- Jos tämmöistä parlamenttitason keskustelua ajattelee, niin meillä ollaan -- eduskunnan puolustuspoliittisessa keskustelussa aika hyvällä tasolla, siis semmoisella tasolla, joka sopii eduskunnan rooliin. --- Mutta meillä ei ole oikein sellaista keskustelukulttuuria julkisessa keskustelussa. Kärki on aika kapea, ---- ja aika vähän tapaa analyttistä otetta näihin asioihin. (H 3)

Puolustushallinnossa suhtaudutaan hyvin kriittisesti yleiseen turvallisuuspoliittiseen keskusteluun. Se kuvataan esimerkiksi sekavaksi, vanhakantaiseksi, aika yksipuoliseksi, vivahteettomaksi ja tunnepitoiseksi⁵⁴. Keskustelu on joko-tai -mielipiteitä. Perimmäisiä kysymyksiä käsitellään aika vähän eikä analysointi perustu faktoihin. Faktatiedolla⁵⁵ on vaikea vaikuttaa arvoihin ja asenteisiin. Keskustelu jää myös pinnalliseksi ja liittyy päivänpolitiikkaan. Osallistujiakin on vähän. Lisäksi on puhuttu eri välineistä mutta ei itse tavoitteesta. Yhden käsityksen mukaan on hienoa, että ihmiset ovat valmiita tukemaan ylintä johtoa, mutta heidän tietotasonsa on kevyt. Joidenkin mielestä kansan mielipidettä ei pitäisi edes välttämättä ottaa niin kovasti huomioon. Ennen kaikkea kaivataan ”kylmän viileää analyysiä”. Samalla todetaan, ettei keskustelu välttämättä ole ennenkään ollut hyvää tai sopiva keskustelu on puuttunut jopa kokonaan.

Meillähän ei turvallisuuspolitiikassa ole vielääkään avointa keskusteluilmapiiriä, jossa asioita voisi katsoa eri suunnista ihan vapaasti, vaan se [keskustelu] on selvästi myöskin historian painolastin rasittamaa. ---- tässä painaa se odotusarvo, että mitä kansalaiset ajattelee. --- Siis määräänsä pidemmälle ei pitäisi tämmöisissä turvallisuuspoliittisissa kysymyksissä sittenkään liian herkästi kuunnella kansan mielipidettä, joka ei koskaan oikein voikaan perustua ihan faktoihin eikä ajan tasalla oleviin tietoihin, vaan kansan mielipide perustuu sitenkin enemmän historian tietoihin kuin faktatietoihin. (H 18)

Keskustelu eduskunnassa esitetään yleistä keskustelua selvästi parempana, vaikka siihenkään ei olla erityisen tyytyväisiä. Puolustusvoimain komentoajan mukaan eduskuntakeskustelu on parantunut, mutta

⁵⁴ Tämä keskustelun luonnehdinta tunnepitoiseksi esiintyy varsin usein myös etenkin sotilaiden muissakin puheenvuoroissa. Ks. esim. Tuhatkunta 1/2004: ”Välillä tulee sellainen kuva, että eletään edelleen kylmän sodan kautta”.

⁵⁵ ’Faktatiedon’ käsitteelle voi olettaa monia instituution tapoihin liittyviä määritelmiä. Esimerkiksi majuri Juha Mäkelän mukaan (keskustelu 28.2.2007) sillä tarkoitetaan tietoa, jota tutkitaan ja jolla luodaan päätöspohjaa strategisen tason päättäjälle. Tällaisen tiedon mahdollinen puute julkisessa keskustelussa johtuu siitä, että vastaanottava taho saattaa poimia tuotetusta tiedosta vain sellaista, joka tukee heidän ennakkoluulojaan ja päätöksiään.

Onhan siellä [eduskunnassa] toki sellaista, jossa monta kertaa tekisi itsekin mieli puuttua keskusteluun, mutta jossa totean sen liian poliittiseksi, jos menisi mukaan. Tämä kylmän faktan tuominen pöytään on ollut kuitenkin mahdollista eduskunnan valiokunnissa ja tiettyissä puheissa ja muissa ---⁵⁶

Huonon keskustelun teemoista otetaan mielellään esiin Nato-kysymys, jossa kansalaisille ei ole kyetty kertomaan jäsenyyden kannattavuudesta. Natoa pidetään myös keskustelun tabuna. Median toimintaa julkisessa keskustelussa kritisoidaan, mutta taustalla nähdään myös kulttuuriset tekijät:

Perusrakenteiden ja perusarvojen uudelleenajattelu rohkeasti, niin se nyt ei kuulu tähän suomalaiseen kulttuuriin. (H 9)

Suomalaisen keskustelun pidäkkeitä tunnistetaan ja annetaan johtolankoja sen sääntöihin. Esimerkiksi suurvalloista pitäisi puhua maltillisesti. Yleistä asevelvollisuutta, koko maan puolustamista ja itsenäistä⁵⁷ uskottavaa puolustuskykyä ei saa kyseenalaistaa. Voimakkaasta kritiikistä huolimatta yleisen keskustelun todetaan kuitenkin lisääntyneen ja muuttuneen avoimemmaksi etenkin viimeisen kymmenen vuoden aikana. Lisääntymistä pidetään hyvänä asiana, vaikka syvälle ei vielä päästäkään. Venäjä tunnustetaan usein herkäksi asiakksi:

--- Kyllä se [julkinen turvallisuus- ja puolustuspoliittinen keskustelu] on onnistunut, mutta siinä vähän niin kuin varjonyrkkeillään. Siinähän ei näitä perimmäisiä kysymyksiä [käsitellä kuin] hyvin vähän loppujen lopuksi. Mistä se johtuu ja minkä takia, että Venäjä on meille edelleenkin tämmönen hyvin arka asia ottaa kantaa. (H 21)

Suomalaiseen turvallisuuspolitiikkaan usein liitettyyn yksimielisyysvaatimukseen suhtaudutaan kahtalaisesti. Konsensuksen olemassaolo tunnustetaan, mutta myös sen rajoituksia julkiselle keskustelulle. Toisaalta yksimielisyys nähdään voimavarana, joka on jopa tärkeä valtion ydintoiminnoille.

Se [konsensus] on meidän pienuuteemme nähden meidän työkalu myös EU:n jäsenmaana, että me ollaan pragmaattinen, selkeä rehellinen valtio, joka keskustelun jälkeen tekee, niin kun on sovittu. (H 9)

⁵⁶ Kaskeala, Juhani, amiraali, puolustusvoimain komentaja, haastattelu 23.11.2005.

⁵⁷ Sittenmin puolustuksen 'itsenäisyyden' painotus on vähentynyt yleisten turvallisuusintressien esittämisessä ja todennäköisesti myös puolustushallinnon diskursseissa. Vuoden 2009 selonteossa kansainvälinen sotilaallinen yhteistyö tuodaan entistä painokkaammin sotilaallisen maanpuolustuksen perusteeksi, ks. Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009, 104-105.

Julkisen keskustelun aineksina ja osoittajina voidaan pitää myös Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan tutkimuksia. MTS:n pääsihteerin Heli Santalan arvion mukaan niissä näkyy ennen muuta muita turvattomuutta aiheuttavia tekijöitä kuin sotilaallisia.

--- ei ehkä tiedetäkään niin tarkkaan näitä todellisia sotilaallisia --- Ehkä kuitenkin uskotaan tähän, että Suomen puolustuspoliittisessa ja täällä puolustushallinnossa, ketkä asioita seuraa ammattityönään ja sotilaallisia uhkia arvioi, niin osataan hoitaa asiat. ---- Suomalaiset on hyvin realisteja ja niillä on vakaa harkinta ja minä luulen, että kansalaisetkin lähtee siitä, että tarvitaan sotilaallista puolustusta sen takia, että tämä mahdollinen sotilaallinen uhka kuitenkin on olemassa ilman, että se korostuu millään tavalla.⁵⁸

Puolustushallinnon piirissä pidetään tutkimuslaitoksia yleisen turvallisuus- ja puolustuspoliittisen keskustelun herättäjinä, mutta erityisesti yliopistolaitosten vaikuttavuutta keskustelussa asetetaan myös kyseenalaiseksi. Yhden käsityksen mukaan puolustushallinto itse on tullut voimakkaasti mukaan keskusteluun, toisin kuin yliopistomaailma:

Nyt on jollain tavalla tullut uusi toimija kentälle ja toimija on sitten ministeriö tai puolustusvoimat, näkisin kokonaisuutena puolustushallintona sen, joka haluaa sanoa ehkä semmosia asioita, joita aikaisemmin ei odotettu hallinnonalalta kuuluvaksi, ---- mutta akateeminen maailma ei ole antanut hirveän isoa panosta laajasti ottaen tähän keskusteluun. (H 15)

Yhdessä haastattelussa pidettiin puolustusvoimien valttina yleisessä keskustelussa muun muassa sitä, että organisaatiossa on opittu ajattelemaan analyttisesti. Sen piirissä voi olla asioista jäsentyneempi kuva kuin muualla yhteiskunnassa, jossa nojataan ”historiallisiin asioihin”.

Myös lehtikirjoituksissa julkisen keskustelun kritiikki on varsin tavallista. Esimerkiksi puolustusministeriön entinen kansliapäällikkö Matti Ahola arvioi keväällä 2007, että

Jos puolustuspolitiikka ei ole ollut aivan tärkeimmällä sijalla hallituksen ohjelmassa, ei se ole ollut sitä kyllä mediassakaan. --- On valitettavaa, etteivät erinomaiset asiantuntija-artikkelitkaan edes herätä keskustelua.⁵⁹

Turvallisuus- ja puolustuspoliittisiin selontekoihin suhtaudutaan sen sijaan selvästi toisin kuin yleiseen kansalaiskeskusteluun. Amiraali Juhani Kas-

⁵⁸ Santala, Heli, pääsihteerin, Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta, Puolustusministeriö, haastattelu 26.4.2005.

⁵⁹ Ahola 2007.

keala luonnehti haastattelussa niiden taustan ja merkityksen puolustusvoimille näin:

Olin turhautunut, kun olin puolustusneuvoston sihteerinä, siihen, että nämä PPT:t, PPN:t, muut, niillä ei ollut enää kantavuutta. -- Tein esityksen, että kun oltiin päästy näin vakiintuneeseen sisäpoliittiseen tilanteeseen ---, miksi ei otettaisi turvallisuuspolitiikkaa myös ihan parlamentaariseen käsittelyyn ja eduskunta voisi sanoa sanansa siitä. Semminkin kun kylmä sota oli päättynyt ja se sensitiivisyys, se presidenttivetoisuus, joka aikanaan PPK:lla oli, oli poistunut. Näitä asioita voitiin käsitellä eduskunnassa, luottaa siihen, että kansanedustajat todellakin toimivat niin kuin parlamentarismissa toimitaan. Tulos oli hyvä. Hallitus sitoutui. Ensimmäisen selonteon käsittely hallituksessa oli toki vaikea juttu, koska silloin pohdittiin liittoutumiset, ammattiarmeijavaihtoehdot, mentiin kaikki läpi ja presidentti... ja hallituksen läsnä ollessa. Silloin päästiin semmoiseen hyvin luottamukselliseen keskusteluun hallituksen sisällä. Sen jälkeen kun paperi vietiin, niin se olikin yllätys osalle hallitusryhmien kansanedustajista: hetkinen, tässähän piti olla puolustuksen alasajo eikä suinkaan tällainen nouseva kehitystrendi. Mutta se tieto auttoi meidän päättäjiä ja poliittista johtoa muodostamaan käsityksensä, että kyllä kehittämistä täytyy tapahtua. Ja tämä on ollut mielestäni erittäin hyvä systeemi. Opposition informoiminen työn kestäessä olisi voinut olla parempaa aikaisemminkin. --- Tämä prosessi on kaiken kaikkiaan tuottanut meille erittäin hyvän poliittisen ohjauksen, miten puolustusta kehitetään. Se on minusta hieno juttu.⁶⁰

Intressien määrittelystä selonteoissa esitettiin ainakin vielä vuonna 2005 tehdyissä tutkimushaastatteluissa etupäässä myönteisiä käsityksiä. Tuolloin ei vielä ollut virinnyt laajempaa, sittemmin vuoden 2009 selonteon yhteydessä näkynyttä menettelyn kritiikkiä ja uudistamistarpeiden pohdintaa. Selontekoja pidettiin onnistuneina ja puolustushallinnolle hyödyllisinä. Ne edustavat vakautta ja ovat pitkän aikavälin kehittämiskehys. Niillä on kuitenkin rajansa, josta myös yhdessä puheenvuorossa osuvasti muistutettiin:

Selonteko on julkinen asiakirja, ei siinä voi lukea mitään sen kummempaa. (H 13)

Selonteoista sanotaan olevan hyötyä etenkin asiantuntijoille, mutta tavalliselle kansalaiselle niitä pidetään usein yleisyystasoltaan joko sopivina tai sitten hieman sekavina.

⁶⁰ Kaskeala, Juhani, amiraali, puolustusvoimain komentaja, haastattelu 23.11.2005. - Lyhenteet: PPN = Parlamentaarinen puolustuspoliittinen neuvottelukunta, PPT = Parlamentaarinen puolustustoimikunta, PPK = Parlamentaarinen puolustuskomitea.

--- Virallisilla dokumenteilla on semmoinen tietyyntyyppinen sävy ja se, että jos näissä [turvallisuus- ja puolustuspoliittisissa] intresseissä siellä mennään syvemmälle, se ei välttämättä tavoita niin sanottua suurta yleisöä. Mutta asiantuntijaa ja sitä, joka haluaa sitä tietoa hakea ja kaivaa, nämä kyllä palvelevat hyvin tyydyttävästi. (H 3)

Puolustushallinnon omien asiantuntijoiden sanotaan saavan selonteosta myös yhden erityishyödyn. Ne antavat riittävää ja käyttökelpoista tukea, kun upseerit pitävät puheita ja esitelmiä turvallisuus- ja puolustuspoliittisista aiheista. Etenkin komentaja-asemassa olevat esiintyvät paljon oman joukkonsa sidosryhmien keskuudessa.

Puolustusvoimissa selontekoja ei vielä vuonna 2005 useimmiten ryhdytty arvostelemaan mutta ei myöskään tarkemmin analysoimaan. Sen sijaan joissakin puolustusministeriön sisältä tulleissa puheenvuoroissa niitä pidettiin muun muassa liian raskaina, hitaina ja pehmeinä työkaluina, joissa näkyy muutoshalukkuuden puute. Hallituksen vaihtuminen tuo selontekoon aina epävarmuustekijöitä. Selontekoa arvosteltiin myös *poliittisena* dokumenttina, joka oli kuitenkin saanut hallinnossa lähes perustuslakiin verrattavan aseman. Tästä sanottiin voivan tulla ongelma, jos suunnittelutyössä päädyttäisiinkin sitten toisenlaisiin arvioihin ja tuloksiin. Lisäksi selonteon ilmaisemien suunnitelmien ja taustana olevien uhkien esittämisen välillä nähtiin epäsuhtaa. Selonteon käyttökelpoisuus voimavarojen jaossa heikenee myös silloin, jos lukuja ei ole esitetty. Kaiken kaikkiaan puolustushallinnossa uskottiin kuitenkin siis vielä vuonna 2005, että selontekomenetellyllä on tulevaisuutta.

Menettelyyn kohdistuneen kritiikin voi asettaa tosin siihen yhteyteen, että eduskunnan ulkoasiainvaliokunta piti jo vuonna 2004 selontekoja liian raskaina parlamentaarista keskustelua ajatellen ja toivoi tilalle lyhyitä linjauksia. Valiokunta arvosteli lisäksi tuolloin selonteon puhetta Suomen sotilaallisesta liittoutumattomuudesta mutta myös sitä, *ettei selonteossa kuvata Suomen uhkia eikä arvioida niiden todennäköisyyttä* siten kuin pitäisi. Puolustusvaliokunta sen sijaan ilmaisi tyytyväisyyttään. Sen mukaan selonteosta on tullut keskeisiä turvallisuus- ja puolustuspolitiikan linjaamiskeinoja, joihin kohdistuu yhä suurempia odotuksia.

Kuvaava esimerkki yksittäisestä selontekojen julkisesta arvostelusta on myös Matti Aholan käsitys, jonka hän ilmaisi siirryttyään eläkkeelle. Ahola pitää neljän vuoden välein tapahtuvaa turvallisuusympäristön seuranta vanhentuneena. Sitä vahvistaa vielä se, jos valtiojohto ei näe uudellakaan hallituskaudella tarvetta uusiin arvioihin. Aholan mukaan eduskunta voisi arvioida turvallisuuspoliittista kehitystä jatkuvasti seurantaryhmässään ja raportoida siitä vuosittain. Nykytilanteessa pääministeri ja valtiovarainministeri ratkaisevat maanpuolustuksen voimavarojen jaon hallituksen sisällä,

ja hallituksen nopeatkin päätökset menevät pikavauhtia läpi eduskunnassa.⁶¹ Suomen uhkakuvapolitiikkaa tutkinut kapteeni Jarno Linnéll on pitänyt selontekoa massiivisena, epäloogisena ja valmisteluprosessiltaan rasakaana.⁶²

Selontekojen ilmeinen merkitys puolustushallinnolle on ollut riittävien voimavarojen varmistamisessa ja eduskunnan sitouttamisessa. Erityiskäyttöä selontekoihin vetoamisella näyttää olevan myös alueellisen puolustusjärjestelmän muutoksia perusteltaessa. Ratkaisujen lähtökohdat ovat voineet olla pitkälti puolustushallinnon itsensä valittavissa ja esitettävissä. Selonteot ovat mahdollistaneet muutosten ja niiden tarpeen vähittäisen tuonnin riittävän vaikuttavalla tavalla eduskunnan tietoon ja osaltaan myös julkiseen keskusteluun. Samalla hyväksytyistä selonteoista on saatu sopivaa tukea sen varalta, jos julkisuudessa nousee ristiriitoja puolustuksen ydinkysymyksistä sellaisina kuin hallinto ne käsittää.

⁶¹ Ahola 2007.

⁶² Linnéll 2008.

6

VENÄJÄ VALTIONA JA YHTEISKUNTANA

6.1 Suuri naapuri

-- Se on kuitenkin iso maa ja meihin verrattuna aina resursseiltaan suurvalta. Olipa sitten laskusuhdannetta tai hyvää aikaa, niin se on kuitenkin suurvalta meihin verrattuna aina. Kyllä meidän tässä suurvallan naapurina pitää aina huomioida Venäjä melkein kaikessa toiminnassa. (H 21)

Puolustushallinto esittää tutkimushaastatteluissa Venäjä-intressinsä yhtäläisiksi muun valtionhallinnon intressien kanssa. Puolustusvoimissa vakuutetaan ministeriötä vahvemmin sitä, että intressit ovat myös oman hallinnonalan sisällä yhtenevät. Ministeriön piirissä esiintyi lisäksi käsitys, jonka mukaan puolustusvoimissa Venäjä on *jopa ydintoimintaa*, mutta toisin kuin ministeriössä intressi on tekniluonteinen¹. Ministeriötä kiinnostaa etenkin Venäjän turvallisuus- ja puolustuspoliittinen päätöksenteko.

Venäjää pidetään tärkeänä paitsi omalle niin myös ulkoministeriön hallinnonalalle ja ulkomaankaupalle. Verraten vahvan puhetavan mukaan Venäjän merkitystä ei saisi kuitenkaan liioitella. Itänaapuria ei pohdita jatkuvasti arkityössä eikä se mene myöskään välttämättä minkään muun edelle puolustushallinnon kansainvälisissä suhteissa.

Meidän on suomalaisina hyväksyttävä se tosiasia, että tärkeistä turvallisuus- ja puolustuspoliittisista asioista asioidaan Venäjän kanssa Brysselissä ja Euroopan unionin kautta, tai sitten Nato-maat asioi Nato-Venäjä-neuvoston kautta. Kahdenväliset suhteet ovat sitten normaaleja naapureitten välisiä suhteita, mutta siellä ei ole mitään tällaisia turvallisuus- tai puolustuspoliittisia, ei ole intressejä mutta toisaalta ei mitään ongelmiaakaan. (H 18)

Äärimmäisessä käsityksessä korostetaan, että talouselämän ja monien muiden alojen Venäjä-intressi on merkittävämpi kuin puolustushallinnon. Sen

¹ Tällä tarkoitettaneen lähinnä sitä, että se on sotilaallinen (strategis-operatiivinen) ja sellaiseen puolustussuunnitteluun liittyvä erotukseksi sitä poliittisemmasta intressistä.

on kylläkin tärkeää seurata Venäjää ja hahmottaa turvallisuustilannetta, minkä se tekee ulkoasiainhallinnon kanssa läheisessä yhteistyössä.

Venäjää hahmotetaan varsin laajasti valtiona, poliittisena toimijana ja myös yhteiskuntana, johon Suomella ja suomalaisilla on erityinen pitkä historiallinen suhde. Venäjä esitetään ennen muuta aina merkittävänä naapurina ja tekijänä yleisessä turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa keskustelussa ja Suomen intressien kohteena. Yhden luonnehdinnan mukaan Venäjä on tärkeä ”viittauskohde, mittatikku ja kuumemittari”. Se on suurvalta, erilainen kuin Suomi sekä ei-länsimainen ja hitaasti vakiintumassa oleva demokratia. Suomi on Venäjään nähden pieni.

Eroja Venäjän ja Suomen asemointiin syntyy lähinnä siitä, miten painotetaan kahdenvälisiä suhteita ja sen kautta Venäjän erityisyyttä. Ensisijaiseksi tavaksi näyttää tulleen Venäjän laittaminen laajempaan kansainvälispoliittiseen yhteyteen.

Se [Venäjän merkitys Suomen turvallisuuspolitiikassa] on kytköksissä Venäjän yleiseen rooliin Euroopan turvallisuustilanteessa ja, kun kyseessä on suurvalta, -- niin myös maailman turvallisuustilanteessa. Se on tästä syntyvä ja tämmöinen välillinen asema kolmiossa, johon ehkä tänä päivänä pitäisi lisätä useampikin pelaaja. Siinä [on] Yhdysvallat, EU ja Länsi-Euroopan maat. Mikä on Suomen kytkös ja Venäjän kytkös tähän kenttään ja mitä muutoksia siellä tapahtuu, siitä tämä mielestäni lähtee. (H 3)

Venäjähän on Suomen kannalta tärkeä naapuri edelleenkin. Sillä tavalla tietysti voi sanoa että se [Venäjän merkitys Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikassa] on muuttunut, että me toimimme nyt paljon myös tässä Euroopan unionin viiteryhmässä. Unioni on tuonut meidän Venäjä-suhteisiin uuden ulottuvuuden. (H 14)

Tällaiseen Venäjän ”upottamiseen” liittyy tavallisesti sen korostaminen, että Suomen asema on muuttunut: Suomi on liikkunut länteen.

Jos alleviivataan Suomen ja Venäjän kahdenvälisyyttä, naapuri kytketään mielellään johonkin Suomen politiikan erityisalueeseen kuten juuri puolustukseen. Samalla puhutaan siitä, voidaanko Venäjään vaikuttaa ulkopuolelta. Kumpaakin seikkaa käytetään perusteena sille, että Venäjällä on pysyvä erityisasema Suomen politiikassa.

Tietenkin puolustuspolitiikassahan se on se keskeisin, voisi sanoa, että se ainoa tekijä on Venäjä. Kaikki muu on jotakin ylimääräistä. Että Venäjä on se, johon kaikki ydintoiminnot liittyy. --- Kyllä Venäjä on joka tapauksessa...se historia, maaraja, Venäjän kapasiteetti,

Venäjän epävarmuus. Ne on kuitenkin niitä meidän toimintaa määritteleviä tekijöitä ihan keskeisesti. (H 15)

Venäjä haluaa olla eurooppalainen valtio, mutta se kehittää oman järjestelmän omista lähtökohdistansa käsin. Ei se tule pokkuroimaan EU:n vaatimuksille. Jos EU:n ja Venäjän suhteet häiriintyvät, se heti heijastuu näillä raja-alueilla eli Suomessa. Ja sen tähden, tällaisen tilanteen varalta, meillä täytyy olla puolustusvoimat ja [on] huolehdittava siis varustelutasosta. (H 12)

Venäjän merkitys Suomelle liitetään myös siihen, miten toisten valtioiden käsitykset ja politiikka sitä kohtaan muuttuvat:

Länsi-Euroopan maat ei kokemukseni mukaan näe Venäjää enää semmoisena sotilaallisena uhkana, että ne näkisivät tarpeelliseksi tällaisen sodan ajan suunnittelun ja valmistautumisen, mitä Suomessa kuitenkin edelleen Venäjän suhteen tehdään. --- Ei tuolla Länsi-Euroopassa -- Suomelle tärkeissä valtioissa, Saksa, Iso-Britannia, niin täysin ymmärretä tätä Suomen kriisiajan valmistautumispyrkimystä, koska he eivät tällä hetkellä koe Venäjää kuitenkaan samalla edes potentiaaliseksi uhaksi kuin mitä Suomessa. (H 22)

Puolustushallinnon käsitykset vaihtelevat kuitenkin siinä, millaisena suurvaltana Venäjää olisi pidettävä ja mihin sitä pitäisi verrata. Tavallista on esittää se heikentyneenä ja alueellisena mutta Suomeen nähden aina riittävän vahvana suurvaltana. Muita määrittelyjä ovat toisen luokan suurvalta Yhdysvaltoihin verrattuna tai sen perässäkulkija, jolla on suurvaltahaluja mutta ei vastaavia kykyjä. Edellisiä tapoja harvinaisempaa on esittää Venäjä maailman mittakaavan suurvaltana. Venäjän Suomen-politiikassa nähdään usein vanhoja jäänteitä, vaikka saatetaankin sanoa sen tavoittelevan aidosti hyviä suhteita. Venäjän sanotaan toimivan omista lähtökohdistaan käsin. Suomi ei paljoakaan voi vaikuttaa sen politiikkaan.

Venäjän merkitys on tietysti Suomen turvallisuuspolitiikassa tänään niin kuin on ollut aina ennenkin: se on suuri. Onko se ystävällinen tai vihollinen? Tämä on siitä vähän huonoa, että sitä valintaa Suomi ei voi oikeastaan tehdä. Se on itsensä Venäjän valinta. Näin se on ollut oikeastaan aina. (H 6)

Venäjän politiikan esitetään nojaavan talouteen. Suomellekin Venäjä on tärkeä pitkälti talouden vuoksi. Toisaalta Venäjän väitetään korostavan sotilaallista voimaa toisia valtioita arvioidessaan. Joissakin käsityksissä Venäjästä todetaan olevan Suomessa vaikea keskustella ilman arvolatauksia.

Suomen ja Venäjän suhteiden menneisyydestä katsotaan tavallisesti aiheutuvan painolastia nykysuhteisiin. Menneisyyden vaikutusta ei juurikaan

kiistetä kokonaan. Suhteiden historia myönnetään yleensä sotaisaksi. Suomelle on jäänyt traumaa sekä sodasta että kylmästä sodasta. Sen sanotaan vaikuttavan tämän päivän johtajien ajatteluun sen ohella, että Venäjän tulevaisuudesta on epävarmuutta. Tyypillisenä menneisyyden varjona pidetään Suomen ja Venäjän erilaisia tulkintoja yhteisestä historiasta, jotka tulevat esille vaikkapa seminaareissa. Menneisyyden painoa perustellaan myös kansalaismielipiteillä, sukupolvieroilla ja juurtumisena tunteisiin, arvoihin ja syvätasolle.

Kyllä se [Suomen ja Neuvostoliiton/Venäjän suhteiden menneisyys] näkyy varmasti Suomen kansalaisten mielipiteissä, jotka sitten puolestaan ohjaavat meillä turvallisuuspolitiikkaa ja puolustussuunnitelmakin osittain. Tämä Venäjän perivihollisuus on iskostunut niin kansakunnan mieliin ja tulee sitten sieltä esille eri muodoissansa. (H 19)

Julkista keskustelua arvostellaan myös menneisyyteen takertumisesta Venäjältä puhuttaessa ja siitä, ettei puolustushallinnon Venäjä-politiikan käytäntöjä aina ymmärretä:

Meillä on vähän ehkä liian tämmöinen mustavalkoinen suhtautuminen tähän menneeseen aikaan ja mun mielestä on mielenkiintoista se, että tämä sukupolven muutos ei ole kyllä radikaalisti muuttanut tätä näkemystä. --- Vaikka toiseen suuntaankin kehitystä on tapahtunut, niin kaiken kaikkiaan tietyissä asioissa, muun muassa maanpuolustusksymyksissä, tämmöinen mustavalkoinen asennoituminen on edelleen aika vankkaa. --- En näe sellaista ilmiötä, että selkeästi olisi hyväksytty jo se tosiasia, että Venäjän sotilaallinen tarkoitus tänä päivänä on pelkästään puolustuksellinen --- (H 16)

Se, että me edelleen kohtalaisen varovasti reagoidaan venäläisten retoriikkaan, niin se saattaa kummastuttaa ihmisiä. He ehkä toivoisivat vähän voimakkaampia ulostuloja. (H 11)

Aikaisempia Venäjä-kokemuksia ei kuitenkaan sotia lukuun ottamatta aina pidetä huonoina. Pikemminkin katsotaan, että politiikassa vaikuttaa vain pieni-suuri-asetelma. Kylmä sota ei ollut välttämättä huono aika Suomen ja itänaapurin suhteissa:

Historia ja maantiedehän on semmoisia tekijöitä, jotka vaikuttaa suomalaisten ajattelussa hyvin voimakkaasti. Mutta sitten tämä kahdenvälisten suhteiden perintö sieltä toisen maailmansodan jälkeisiltä ajoilta, Neuvostoliiton ajalta, se on hyvä se perintö. (H 3)

Venäjään liittyvien jatkuvuuksien korostumista selitetään myös sillä, että maan tilannetta on vaikea arvioida. Suomen ja Venäjän suhteiden murrokseen kylmän sodan päättyessä ei ollut kaikkien mielestä syvä:

Suomi edelleenkin, luonnollisesti, ison Venäjän naapurina pyrkii ajattelemaan näitä omia asioitaan siten, että mitenkä Venäjä niihin suhtautuu. En nyt tarkoita mitään suomettumista, mutta totta kai samanlailla kun ajatellaan, että mitä Ruotsi tekee Naton kanssa, niin pohditaan, mitenkä Venäjä suhtautuu Suomen turvallisuuspolitiikkaan. Että en näe, [että] siinä on tapahtunut mitään semmoista draamaattista murroskohtaa, mutta on se [suhtautuminen] totta kai muuttunut. Siitä nyt voisi esimerkkinä todeta, mikä näkyy Venäjän oman roolin hakemisessa suhteessaan Suomeen, että siellä vähän entisaikojen tyyliin ehkä välillä pyritään huomauttamaan Suomea, esimerkkinä juuri tämä Karjala-keskustelu. --- vaikka asioista puhutaankin huomattavasti avoimemmin kuin aikaisemmin, niin Suomessa ehkä näkyy edelleenkin tämä vanha suhteen jatkuminen siinä, että hyvin paljon kuitenkin kiinnitetään huomio siihen, että mitä Venäjällä saatetaan ajatella asioista. (H 22)

Suhteiden nykytilaa luonnehditaan hyväksi tai tyydyttäväksi. Samalla lausutaan helposti, että Venäjä on jäänyt jonkin verran Suomen länsisuhteiden (EU / Nato) varjoon. Toinen tapa on todeta, ettei länsisuhteiden vahvistuminen ole vähentänyt kahdenvälisenkään Venäjä-suhteiden tärkeyttä.

Suomen omaa Venäjä-politiikkaa pidetään useimmiten pitkäjänteisenä ja määrätietoisena. Venäjä-suhteiden taloudelliset mahdollisuudet kuvataan merkittäviksi ja Suomen linja yhteistyöhakuiseksi. Venäjä halutaan vetää mukaan pitkällä ajalla painottuneeseen kansainväliseen yhteistyöhön tarkoituksena tukea maan demokraattista kehitystä. Siinä Suomen puolustusvoimienkin sanotaan ottaneen roolinsa. Demokratian toivotaan myös etenevän nimenomaan länsimaiseen suuntaan.

Mitä me pyrimme näyttämään Venäjälle [on], että me ollaan organisoitu demokraattinen valtio ja että tämmöisen valtion taholta ei voi olla mitään yllättävää uhkaa. Tavallaan peitetysti siihen sisältyy se, että jos he ovat myöskin demokraattisia, jos me pystytään auttamaan sitä demokratiaa, kansalaisyhteiskunnan syntymistä, niin epätodennäköisemmäksi [käy] vielä se, mikä potentiaalinen organisoitu uhka sieltä voi[si] tulla. Koska se ei voi syntyä yllättäen: sotilaallinen uhka Suomea kohtaan. Että siis todellista, lyhyen tai keskipitkän aikavälin uhkaa Venäjältä Suomeen ei ole. (H 2)

Tulevaisuudennäkymät [Suomen ja Venäjän] suhteissa ovat sitä paremmat, mitä enemmän venäläinen demokratiakehitys muistuttaa länsimaista, mutta Venäjä tietysti ja sen kansa valitsee itse suuntansa. (H 4)

Toisaalta Suomen arvioidaan tulevan toimeen, vaikka kehitys ei etenisikään toivotulla tavalla. Kaikki eivät välttämättä usko Venäjän demokratisoitumiseen. Autoritäärinen järjestelmäkin nähdään itänaapurissa mahdollisena.

Me ei koskaan varmaan tulla näkemään sellaista tilannetta, että teki-pä Venäjä mitä tahansa, se voitaisi kokea demokratian voitoksi. Eli kyllä me tullaan toimeen, kun vaan oikealla tavalla tiedostetaan ja oikealla tavalla tulkitaan kaikki ne toimenpiteet, jotka siellä tehdään. (H 16)

Venäjän ennustettavuus säilyy kuitenkin erityisesti sotilasasioissa heikkona, jos demokratia ei edisty. Linjamuutoksia itänaapurissa voi syntyä lisäksi Euroopan sotilaallisten muutosten seuraamuksina.

Demokratioissa muutosnopeus on huomattavasti hitaampi, vaikeammin toteutettavissa, kuin Venäjällä. Tarkoitan tällä ihan konkreettisesti asevoimien osalta sitä, että pelkkä yhden henkilön vaihdos ---- että jos presidentti vaihtuu, siellä voi todella tapahtua. Kun on meidän näkökulmasta kysymys suurvallasta, taloudellisestakin suurvallasta, niin resurssien uudelleenallokoinnilla voi syntyä nopeasti merkittäviä uusia tilanteita, joihin meikäläisellä päätöksenteko- ja resurssointipolitiikalla ei koskaan kyetä vastaamaan. Sen takia pitää olla pikkusen varpaillaan. --- Venäjän sotilaallisen suorituskyvyn muutosnopeus on semmoista, [että] kolmen – viiden vuoden aikavälillä voi tapahtua ihan radikaaleja muutoksia. ---- Voi sanoa, että 2010 [Venäjällä] voi olla todella modernit, suorituskykyiset asevoimat, joilla on Suomen kannalta ihan toisenlainen merkitys kuin tämänhetkisillä asevoimilla. (H 18)

--- Kyllä Venäjän vaikutus Euroopassa muuttuu sitä taustaa vasten, että eurooppalaisten valtioiden vastustus- ja sietokyky putoaa pikkuhiljaa alas. Että siellä ei ole kohta kuin kunniakomppaniat jäljellä tiettyissä maissa, niin --- jos venäläiset ottaa kaksi optiota, niin heidän kannaltaan on hyvä, jos meillä on heikko Eurooppa tuossa vieressä. Mutta toivoisin ja uskoisin, että venäläiset pystyittäisiin vetämään tähän eurooppalaiseen yhteistyöhön mukaan. Että ne huomaisivat, että Via Baltica on kauppatie Pietariin eikä hyökkäysura. (H 20)

Sotilaalliset pohdinnat korostuvat Venäjän epävarmuuksien käsittelyssä. Kuitenkin myös ydinvoiman käytön aiheuttamia ja muita ympäristöuhkia tuodaan esille. Niiden saatetaan sanoa vähenevän vähitellen, kun asenteet muuttuvat. Yhtenä vaarana pidetään sitä, että Venäjää pidetään lännessä vain energialähteenä.

Suomen ja Venäjän suhteiden muutosta kuvataan myös *normalisoitumisena*. Se tarkoittaa asioiden ymmärtämistä aikaisempaa paremmin puolin ja

toisin. Niistä voidaan keskustella avoimemmin ja tasaveroisemmin: Venäjä ei pyri enää ”sanelemaan”. Sen talouden riippuvuus öljyviennistä lisää Suomen lähialueen merkitystä, mutta energiahankkeet kehittävät myös hyviä suhteita ja lisäävät siten turvallisuutta. Myös sukupolvimuutosta ennakoidaan myönteisenä:

Kyllä minä uskon, että kun se seuraava sukupolvi tai ikäluokka tulee johtotehtäviin --- niin kyllä siellä sitten otetaan reilummin ja vapaammin kantaa. Uskon, että tämä pidättyväisyys pysyy jollakin tavalla, mutta me menemme vapaampaan ajatuksenvaihtoon ja ajatuksenjuoksuun myös Venäjä-suhteissa. (H 21)

Puolustusministeriön viestintäjohtaja Jyrki Iivosen käsitys vahvistaa tutkimushaastattelujen perusteella tehtävää tulkintaa siitä, että Suomen Venäjä-suhde esitetään ymmärrettävistä syistä erilaisena kuin suhde länteen. Suursodan uhat ovat miltei kadonneet, mutta tosiasia on Iivosen mukaan se, että ”Venäjä on meidän ainoa rajanaapuri, johon ei ole tämmöistä kapasiteettiin sidottua tasavertaista suhdetta.” Suomi on tässä suhteessa kuitenkin suunnilleen yhtäläisessä asemassa kuin Norja, Ruotsi tai jopa Baltian maatkin. Uhan todennäköisyyden heikkeneminen ei muuta perusasetelmaa. Venäjä on ydinasevaltio ja suurvalta, jolla on isot asevoimat. ”Se on tietyllä tavalla sensitiivinen se suhde”. Suomen suhteita länteen hoidetaan Iivosen mukaan pääasiassa monenkeskisesti mutta itään kahdenkeskisesti. Suhteiden kahdenvälinen hoitaminen on tosin yleisesti menettänyt merkitystään, mutta Venäjä on tärkein niistä valtioista, joiden kanssa Suomi edelleen näin menettelee. Venäjä on halunnut pitää tällaisen menettelytavan vahvana myös tulevaisuudessa, vaikka suhteiden hoitamiseen pyritäänkin EU-yhteydessä.²

Haastattelujen mukaan Suomen ja Venäjän suhde ja sen menneisyys uskotaan maailmalla ymmärrettävän aikaisempaa paremmin. Puhekäytäntö jakautuu sen suhteen, vieläkö suomettumista pidetään siellä esillä. Melko usein epäillään sen yhä olevan mielessä. Samalla todetaan, että suomalaiset itse ovat ehkä taipuvaisia korostamaan ”vanhaa Venäjää”. Toisten mielestä suomettumispuheita ei maailmalla näy eikä siellä enää pelätä, että Suomella olisi sellaisia suhteita. Asia voi olla jopa päinvastoin:

Joidenkin [EU:n] jäsenmaiden mielestä mahdollisesti jotkut asiat oltaisiin voitu ehkä ratkaista hiukan eri tavalla. Minä sanoisin, että tämmöistä Venäjän ymmärtämistä esiintyy huomattavasti enemmän Espanjan tai Italian tai Ranskan tai Saksan tyypisissä maissa kuin Suomessa. --- voi todeta, että suomalaisten Venäjää koskevia näkemyksiä joudutaan arvostamaan juuri sen takia, että niiden katsotaan perustuvan tällaseen hyvään Venäjän tuntemukseen ja aika hyvään

² Iivonen, Jyrki, viestintäjohtaja, puolustusministeriö, keskustelu 3.11.2005.

Venäjä-analyysiin ja sitten tavallaan tämmöisiin konkreettisiin intresseihin, joita kukaan ei voi kiistää. (H 11)

Maailmalla ymmärretään myös yhä enemmän se, miten tärkeä Suomi on Euroopan unionin Venäjä-politiikalle. Suomen ja Venäjän suhteisiin ei kuitenkaan välttämättä kiinnitetä edes huomiota, mikä voi olla juuri osoitus niiden normaaliudesta. Yhden käsityksen mukaan maiden suhteita ei tosin ainakaan sotilaspiireissä tunneta ja siksi esiintyy virheellisiä käsityksiä.

Venäjällä arvioidaan olevan erilaisia näkemyksiä Suomesta ja sen politiikasta. Esimerkiksi kansan, lehdistön ja sotilaiden sekä niin sanottu virallinen käsitys voivat poiketa toisistaan. Suomen uskotaan jääneen ja yhä jäävän Venäjän politiikassa sivusuunnaksi ja maaksi, joka on tiensä valinnut. Suomi on silti Venäjälle tärkeä taloudellisena toimijana ja maamme Nato- ja EU-politiikka kiinnostavat. Käsitykset jakautuvat tosin siinä, uskotaanko Venäjän reagoivan, jos Suomi liittyisi Naton jäseneksi. Vahvin käsitys on, että Venäjä ei siitä pitäisi. Joka tapauksessa Venäjän sanotaan pitävän Suomea ja koko luoteista suuntaa itselleen ongelmattomana. Suomi on hyvä ja vakaa, jopa paras rajanaapuri Venäjälle.

Suomi on ehdottomasti yksi niistä Venäjän, koko Venäjää tarkastellen, parhaista naapureista, myös se [johon on] rauhanomaisin raja ja ehkä näistä tekijöistä johtuen juuri täältä [Suomen vastaiselta rajalta] näitä [Venäjän] rauhan ajan joukkoja vähennettiin todellakin paljon. (H 22)

6.2 Erilainen yhteiskunta

Mutta toisaalta voi sanoa, että yksilöllisellä ja ihmisten tasolla ihan neukkuaikana meillä oli hyvin helppo ymmärtää venäläisiä. --- se varmaan johtuu tämän yhteiskunnan rakenteesta plus meidän tämmöisestä, melkein voisi sanoa, talonpoikais-työläis-virkamieskeskiluokkaisesta taustasta, jolla on ollut paljon helpompi samaistua siihen tietynlailla venäläiseen ajattelutapaan. Ja se on ollut meille aina suuri etu. Ja on edelleenkin. (H 2)

Venäjän käsittämistä yhteiskuntana kysyttiin laajentamalla aihepiiriä venäläisyyteen ja suomalaisuuteen. Näin saatiin mukaan selvemmin kulttuurisia ja identiteettejä painottavia teemoja ja perusteluja kuten kansakuntien yhtäläisyydet ja erilaisuudet sekä sosiaaliset yhteydet eri tasoilla, siten kuin haastateltavat ne tulkitsevat.

Vahvinta puhetapaa edustaa tuolloin suomalaisten ja venäläisten erilaisuuden painottaminen, mikä laajennetaan koskemaan myös koko venäläistä yhteiskuntaa. Eroja luonnehditaan esimerkiksi siten, että suomalainen yh-

teiskunta on kehittynyt jämäkämmäksi ja ihmiset itsenäisemmiksi. Perusteena on se, että kommunismi ehti aiheuttaa kehitysesteitä Venäjällä. Vahva juonne on myös kielen erilaisuuden painottaminen. Yhdessä kuvaavassa luonnehdinnassa suomalaisten sanotaan myös pitävän itseään työteliäämpinä ja aktiivisempina kuin venäläisiä, joita puolestaan kuvataan suomalaisia kohtalouskovaisemmiksi. He pitävät enemmän kiinni ajatuksistaan ja ovat jopa pitkävihaempia kuin suomalaiset. Suomalaisten erityispiirteeksi väitetään myös esimerkiksi menestyksen korostusta.

Suomalaisten ja venäläisten erilaisuutta perustellaan paitsi etenkin neuvostoajan niin myös rajan erottavalla vaikutuksella. Se on lisännyt kanssakäymistä mutta myös erilaisuuden kokemista. Erilaisuus ymmärretään varsin perustavanlaatuiseksi. Kaikkien suomalaisten ei uskota voivan siihen pureutuakaan, koska esimerkiksi kielitaidon puute estää ymmärtämästä venäläistä ajattelu- ja toimintatapaa.

Vaihtoehtoisessa mutta toissijaisessa muotoilussa korostetaan samanlaisuutta. Erilaisuus kiistetään myyttinä tai muuna historian rasitteena. Jos erilaisuutta on, se on lievää. Suomalaisten ja venäläisten yhdeksi yhteiseksi piirteeksi sanotaan esimerkiksi kuuliaisuus viranomaisia kohtaan. Suomalaisten on myös ollut helppo ymmärtää venäläisiä ihmisten keskinäisen kanssakäymisen tasolla, vaikka valtioiden suhteissa olisikin ollut erilaisia perinteitä. Monessa puheenvuorossa tuodaan esille myös se, miten epävirallinen kanssakäyminen on puolustushallintoon kuuluvien suomalaisten ja venäläisten tapaamisissa ollut täysin erilaista kuin virallisten asioiden käsittely. Ilmeisesti tätä eroa pidetään venäläisten kanssa asioitaessa aika jyrkänä muihin verrattuna.

Vallitsevassa puhetavassa ei kuitenkaan hyväksytä sitä, että kansalliset identiteetit riippuisivat toisistaan. Suomalainen identiteetti ei riipu siitä, miten venäläisyys tai myöskään ruotsalaisuus ymmärretään. Riippuvuusajattelu kyllä tunnustetaan, mutta sitä pidetään joko väistyvänä tai menneisyyteen kuuluvana. Tavanomaisen käsityksen mukaan suomalaisuus syntyy sisältäpäin, ilman ulkopuolisia tekijöitä. Se nojaa esimerkiksi kansallisiin luonteenpiirteisiin, vahvaan demokratiakäsitykseen ja suomalaisten yhteisiin kokemuksiin. Suomen ei myöskään sanota ”tarvitsevan” nykyisenkaltaista Venäjää naapurikseen selkiyttääkseen omaa kuvaansa.

Venäjän kokovartalokuvaa piirretään tyypillisesti jatkuvuuksia esittäen, mikä jossain määrin tekee naapurin julkikuvasta kielteistä. Venäjä ei ole itse tai media siitä kertoessaan tehnyt tarpeeksi kuvan parantamiseksi. Kielteinen kuva saatetaan myös esittää vain joidenkin piirien Suomessa vaalimaksi. Siinä väitetään olevan jopa poliittisia tarkoituspäitä, esimerkiksi Suomen Nato-jäsenyyden tavoittelua. Poikkeavassa muotoilussa sen sijaan

painotetaan sitä, että Venäjä muuttuu nopeasti ja sitä koskevat käsitykset ovat Suomessa hajautuneet entistä enemmän.

Puolustushallinnolle toivottava Venäjä olisi kuitenkin sellainen, jota voidaan pitää ”normaalina”, ei-pelättävänä ja ongelmattomana naapurina. Venäjä-kuvan uskotaan Suomessa muuttuvan jopa radikaalisti muun muassa sukupolvien vaihtuessa. Käsitys tulevaisuuden Venäjästä yhteiskuntana kuitenkin vaihtelee. Yhdessä ääripäässä Venäjän sanotaan pysyvän jatkuvasti erilaisena, mutta toisessa kehittyvän samaan suuntaan kuin Suomi. Erojen Suomeen ja suomalaisuuteen nähden uskotaan tulevaisuudessa kuitenkin enemmän kapenevan kuin laajenevan. Kaiken kaikkiaan haastatte- luissa rakentuu kuva nyky-Venäjästä varsin ennustamattomana ja erilaisena yhteiskuntana, jatkuvuuksia painottaen. Suomessa esiintyviä Venäjä- pelkoja pidetään kuitenkin liioiteltuina.

6.3 Venäjä puolustushallinnon julkisuudessa

Vaikenemissäännöistään huolimatta puolustushallinto on 2000-luvun puolella käsitellyt Venäjää varsin runsaasti lehdistössä ja muissa joukkotiedotusvälineissä. Siitä tehdyt havainnot tämentävät tutkimushaastattelujen antamaa kuvaa Venäjästä valtiona ja yhteiskuntana. Jäsenyneimpiä esityksiä ovat hallinnon omat tutkimuspuheenvuorot kuten esimerkiksi selvitys, joka tehtiin Maanpuolustuskorkeakoulussa vuoden 2001 selonteon edellä. Siinä Venäjä esitetään Suomen turvallisuuspolitiikan ensimmäisenä avaintekijänä. Sen valtiovalta on autoritaarinen, ja Venäjä arvioi tarvitsevansa vahvoja asevoimia ulkopoliittikkansa tueksi. Venäjä on kuitenkin kesken- eräinen ja siirtymävaiheessa:

Maailmanpoliittisen kehityksen aikaansaamiin ulkopoliittisiin haasteisiin Venäjä on vasta etsimässä vastauksia. Etsinnän vaikeutta osaltaan lisää se, että Venäjän identiteetti on vasta muotoutumassa.³

Venäjän arvostus ja vaikutusvalta kuvataan heikentyneeksi, mutta se pysyy kuitenkin yhtenä maailman johtavista valtioista. Analyysissä arvioidaan, että Venäjä pitää Naton laajenemista Baltiaan iskuna turvallisuudelleen. Euroopan unioni ei ole Venäjän mielestä toistaiseksi tärkeä ulkopoliittinen voimatekijä, mutta unionin vaikutuksen uskotaan kuitenkin kasvavan Venäjän länsiosassa.⁴

Analyysin mukaan Venäjä ottaa oppia lännestä, jota sen on pakko lähestyä. Tätä perustellaan sillä, että Venäjä ei ole milloinkaan integroitunut ja sen

³ Suomen turvallisuusympäristö 2000-luvun alussa, 7.

⁴ Emt., 8-12.

henkinen ja tekninen kulttuuri ovat pitkälti samoja kuin koko Euroopassa. Lähentymisensä esteinä Venäjä pitää länsimaiden toimista juontuvia sisäisiä vaikeuksiaan, lännen ylimielistä Venäjä-politiikkaa ja kattavan turvallisuusjärjestelmän puutetta. Länsi houkuttaa Venäjää, mutta koetaan silti osaksi vastustajana. Tutkimuksessa päätellään, että yhteistyö vaatisi Venäjältä ”sisäisiä uudistuksia”, jotta länsimaat voisivat luottaa enemmän maan vakauteen. Venäjän väitetään myös hararoivan ulkopoliitikassaan. Näkemys ulkomaailmasta on kehittymätön, mutta toisaalta todetaan, että myös ulkomaailman Venäjä-kuva on jäsentymätön.⁵

Suomella on raportin mukaan hyvät mahdollisuudet omaan Venäjä-politiikkaan ilman, että se joutuisi EU-politiikan kanssa ristiriitaan. EU:n Venäjä-strategia vastaa Suomen etuja, jonka liittoutumattomuuspolitiikka helpottaa yhteistyötä. Venäjän päätellään tulleen kylmän sodan jälkeen ”poliittisesti huomattavasti lähemmäksi sitä länsimaailmaa, johon Suomi kuuluu muulta kuin sotilaallisen liittoutumisen osalta”. Venäjän sanotaan suhtautuneen Suomen EU-jäsenyyteen myönteisesti, mutta arvostaneen Suomen pysyttämistä sotilaallisesti liittoutumattomana.⁶

Yksi puolustusvoimien keskeisiä Venäjä-tuntijoita, kommodori Georgij Alafuzoff selvittää Venäjän sotilaspolitiikkaa ja strategiaa tutkimuskoosteessa, joka julkaistiin vuoden 2001 turvallisuusselonteon ilmestymisen jälkeen. Myös hän olettaa, että Venäjä on yhä valitsemassa kehityssuuntaansa. Maa on vasta selviämässä talouslamasta ja joutunut *sotilasstrategisesti epäsuotuisaan* asemaan. Venäjä on myös jäämässä yksin uhkien kanssa, koska kukaan ei halua maksaa vakauden säilymisestä Venäjällä eikä estää epävakaisuuden leviämistä sinne naapurimaiden alueelta. Lännen intressit liittyvät enimmäkseen Venäjän raaka-ainevaroihin ja myös Venäjällä arvioidaan länsiyhteistyön perustuvan niihin. Alafuzoff päättelee, että Pohjois-Eurooppa on avainalue Venäjän tulevaisuudelle. Venäjän merkitys etenkin Euroopan ja Pohjolan turvallisuudelle kasvaa todennäköisesti tulevaisuudessa.⁷

Vuonna 2002 toinen Venäjä-asiantuntija, everstiluutnantti Pentti Forsström arvioi Venäjän säilyttävän suuren asevoiman riippumatta siitä, miten uhatuksi se kokee turvallisuutensa ja mikä on sen turvallisuuspolitiikan yleinen suuntaus. Forsströmin mukaan Venäjän muutos on jo tapahtunut ja sen ainoana vaihtoehtona on puolustautuminen tulevaisuudessa. Kysymys on vain siitä, puolustautuuko se ”hyvällä vai pahalla”.⁸

⁵ Emt., 8-25.

⁶ Emt., 25, 67.

⁷ Alafuzoff 2001.

⁸ Forsström 2002. – Tutkimuksen arvioinnissa kiinnitetään huomio siihen, että se on liitetty laajempaan tutkimushankkeeseen ”Maavoimien taistelun kuvat 2020”, mikä ei käsittele yksinomaan strategiaa ja kansainvälistä politiikkaa.

Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksen erikoistutkijan Alpo Juntusen mukaan Venäjä on vakiinnuttanut sisäiset olonsa 2000-luvun vaihteessa. Venäjää liittää länteen tieto siitä, että parempi suurvaltapolitiittinen asema on sen saavutettavissa vain talouden kohentumisen myötä. Venäjä on tärkeä naapuri Suomelle, tosin:

Naton ja Euroopan unionin laajentumisen myötä Suomi on jäämässä ainoaksi ”harmaaksi alueeksi” Venäjän luoteisella rajalla. Sotilasliittojen ulkopuolella oleva naapuri tarjoaakin Venäjälle politikoinnin mahdollisuuksia.

Juntunen luonnehtii Suomea Venäjän näkökulmasta pieneksi mutta hyödylliseksi tekijäksi ”maailmanpolitiikan shakkilaudalla”. Suomen merkitys liittyy sijaintiin Venäjän tärkeimmän läntisen meritien varrella. Suomi on Venäjälle talouskumppaninakin vähämerkityksinen, mutta voi silti käyttää asemaansa hyväksi.⁹

Eversti Erkki Nordberg on kirjoittanut kaksi Venäjän sotilaspolitiikkaa Suomen suunnalla käsittelevää teosta.¹⁰ Nordbergin mukaan Venäjä on Suomelle aina suurvalta ja totalitaarinen valtio, jonka ”mittasuhteet, ajattelu ja arvomaailma” ja päätöksenteko eivät ole läntisiä. Venäjä kohteli Suomea ”suuriruhtinaskunnan” aseman omaavana aina 1990-luvulle asti. Asevoimien perimmäinen tarkoitus Venäjällä on Nordbergin mukaan niiden itseisarvoinen olemassaolo.¹¹ Maan poliittinen ja yhteiskuntakehitys on menossa kohti neuvostoaikoja, ja yhteiskunnassa on militarisoitumishalua.

Venäläisten on mahdotonta käsittää, ettei heidän maansa ole enää suurvalta niin kuin oli Neuvostoliitto, joka saattoi käyttäytyä sotilaalliseen voimaansa vedoten aivan miten halusi. Poliitikot ja virkamiehet tietysti projisoivat tämän käsityksensä myös omaan kansainväliseen kanssakäymiseensä. Se kohdistuu yleensä ulkomaihin ja erityisesti pieniin rajanaapureihin sekä Euroopan unioniin. Suurvaltailuusioid näyttävät myös johtavan siihen, että venäläiset pyrkivät suuntautumaan kauppasuhteissaan enemmän Yhdysvaltoihin, joka on

⁹ Juntunen 2003, 308.

¹⁰ Nordberg 2003 ja 2004. – Nordberg luonnehtii näistä ensimmäistä tutkimukseksi, mutta toista tutkimukseen perustuvaksi sotilaalliseksi puheenvuoroksi Suomen Nato-keskusteluun. Nordberg 2003:n esipuheessa painotetaan, että vaikka teoksen on julkaissut virassa oleva upseeri, havainnoilla ja johtopäätöksillä ”ei ole mitään tekemistä Suomen puolustusvoimien tai sen tuottaman tiedon taikka materiaalin kanssa”. Ottaen huomioon Nordbergin tehtävän Karjalan Prikaatin komentajana ja kahteen otteeseen Pääesikunnan koulutusosaston päällikkönä näillä hänen vapaa-aikoinaan tekemillä tutkimuksilla voidaan kuitenkin väittää olevan vahvaa diskursiivista yhteyttä puolustusvoimiin siinä, missä muidenkin sotilaiden julkisilla puheenvuoroilla.

¹¹ Nordberg 2003, 514, 531, 601.

suurvalta, kuin Eurooppaan, jota venäläiset pitävät sotilaallisesti heikkona ja voimattomana.¹²

Venäjän viralliset uhkakuvat ovat Nordbergin mukaan kutakuinkin samoja kuin Natolla ja EU:lla, mutta *todelliset* uhkakuvat ovat ne, jotka elävät sotilaiden mielissä. Ne eivät ole muuttuneet kylmän sodan päivistä.¹³ Lehtihaastattelussa Nordberg arvioi EU-maiden olevan sotilaallisesti heikkenevässä Yhdysvaltoihin ja Venäjään verraten. Yhdysvalloille Suomi ei ole ”joutomaata” ja siirtyi sen arvioinnin myötä pois ”harmaalta vyöhykkeeltä” 1990-luvun alkupuolella.¹⁴

Yleisesikuntaupseerien koulutuksessa tuotetaan tulevaisuushahmotelmia, jotka ovat käytännössä ennen pitkää puolustusvoimien strategiseen suunnitteluun ja ylimpiin johtotehtäviin astuvien puheenvuoroja. Vuonna 2004 sellaisissa arvioidaan ja toivotaan, että Venäjä vahvistuu lähivuosina ja pyrkii parantamaan länsisuhteitaan, jolloin samalla Suomen ja Venäjän välinen kanssakäyminen tiivistyy. Tällainen kehitys estäisi naapurin sisäisten ristiriitojen kärjistymistä rajan läheisyydessä ja hyödyttäisi kummankin maan taloutta. Venäjän eristymistä muusta maailmasta ei toivota, koska se voisi pahimmillaan johtaa aseelliseen yhteenottoon idän ja lännen välillä. Suomelle Venäjän eristyminen olisi ”enemmän uhka kuin myönteinen kehitys”.¹⁵

Selonteon vuonna 2004 ilmestyi Strategian laitoksen raportti¹⁶, jossa toisiin puolustushallinnon tutkijoiden analyysihin¹⁷ viitaten Venäjän ja lännen valtakilpailua pidetään vaihtoehtoisena kehityskulkuna. Sellainen voisi johtaa Suomeen kohdistuvan poliittisen ja sotilaallisen uhan kasvuun ja Suomen sotilaalliseen liittoutumiseen. Liittoutumisen päätellään vaikuttavan Suomen turvallisuuspolitiikkaan toisin, jos se ”tapahtuu turvallisuusyistä esimerkiksi Venäjän voimistuvan uhan takia” kuin vaikutusvaltasyistä, jolloin Venäjä olisi integroitumassa länteen. Tekstiä korostaen tutkimuksessa tehdään johtopäätös¹⁸, että ”Suomen mahdollinen liittoutuminen sotilaallisesti ei toisi mukanaan mitään uusia uhkakuvia eikä välttämättä huonontaisi suhteita Venäjään”. Lisäksi todetaan, ettei Venäjän poliittisen linjan jatku-

¹² Nordberg 2004, 239.

¹³ Emt., 265.

¹⁴ Suomen Kuvalehti n:o 38 / 2004, 16-17.

¹⁵ Johansson, Jämsä, Kiikka & Pärnänen 2004.

¹⁶ Sirén ym. 2004.

¹⁷ Ruhala ym. 2003

¹⁸ Tosin hakien tukea tutkimuksesta Honkanen & Kuusela 2003.

essa ole tekijöitä, jotka johtaisivat asevoimien käyttöön maan luoteisalueilla.¹⁹

Samana vuonna upseeriryhmä arvioi toisessa tutkimuksessa, että Venäjä katselee Yhdysvaltoja ja länsimaita ”kumppanuuden ja yhteistyön hengessä”. Venäläiset tunnistavat yleisen pyrkimyksen oikeudenmukaisempaan ja demokraattisempaan maailmaan, mutta pitävät aseellisen voiman käytön lisääntymistä ilman YK:n mandaattia mahdollisena vakavana uhkana. Venäjän päätellään tavoittelevan parempaa kuvaa itsestään ja pyrkivän tavoitteistaan tinkien turvallisuusasioissa hyvään yhteistoimintasuhteeseen Euroopan kanssa.²⁰

Maanpuolustuskursseilla käytetyssä Tietoja kokonaisuomaanpuolustuksesta 2006 -kirjassa esitetään, että Venäjän suurvalta-asema heikkenee. Erityisinä piirteinä esitellään demokratian, markkinatalouden sekä länsimaiden vaikutuksen lisääntyminen naapurin itselleen tärkeinä pitämällä alueilla. Venäjällä voi olla muista poikkeavia etuja ”strategisesti merkittävillä alueilla”. Kurssien Venäjä-opetuksesta edustavana esimerkkinä on myös Suomen sotilaspoliittista asemaa käsitellyt luento.²¹ Sen mukaan Venäjä tavoittelee alueellisen suurvalta-aseman säilyttämistä. Luennossa tehdään johtopäätös, että asevoiman merkitys Venäjälle kasvaa, vaikka sitä käytettäisiin vain elintärkeissä tilanteissa. Suomalaisten sotilaiden julkisissa puheenvuoroissa todetaan yleensäkin asevoimien vahva asema Venäjällä: sen ”rooli valtion mahdin takaajana on korostuneempi kuin länsimaissa”.²²

Puolustusvoimain komentaja Kaskeala arvioi televisiohaastattelussa maaliskuussa 2006 avoimesti Venäjän poliittista kehitystä. Venäjää pitää seurata tarkasti, mutta suomalaisia ei ole syytä pelotella. Demokratiakehitystä ei voi myöskään pitää hyvänä, jos siinä valta keskittyy.

..sillä tavalla [Venäjän] poliittinen kehitys voi olla huolestuttava, jos siitä puuttuu maan sisäpolitiikassa vastavoima.²³

¹⁹ Sirén ym., emt, erityisesti ks. 2-3, 36-39. – Toisena skenaariona on yhteisen turvallisuusvyöhykkeen muotoutuminen mm. integraation myötä, läntisten arvojen leviäminen koko Eurooppaan sekä lännen ja Venäjän välinen tiivistyvä yhteistyö.

²⁰ Tavaila ym. 2004, 81.

²¹ Alafuzoff 2007.

²² MTV 3 Uutiset 29.12.2005, jossa haastateltavana oli Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksen johtaja eversti Juha Pyykönen.

²³ YLE TV 1 Uutiset 7.3.2006. – Haastattelun asiayhteydessä on huomattavaa, että Kaskeala antoi lausunnon Yhdysvaltain vierailullaan. Samanaikaisesti Yhdysvalloissa oli esitetty julkisessa keskustelussa voimakasta kritiikkiä Venäjän demokratiakehityksestä. Kaskeala oli katsomassa mm. suomalaisten osallistumista kriisinhallintaharjoitukseen, jonne oli kutsuttu vain johtavia Nato-maita sekä Suomi ja Ruotsi (6.3. tv-reportaasin mukaan sellaisia, joilla on osaamista ja annettavaa)

Puolustusministeriön tulevaisuuskatsauksessa vuodelta 2006²⁴ Venäjän uskotaan säilyvän ”keskusjohtoisena markkinataloutena”, jonka talouskasvu riippuu ennen muuta energian ja raaka-aineiden hintakehityksestä. Energiaviejän asemaansa Venäjä käyttää vaikutusvaltansa hyväksi. Myönteinen talouskehitys luo edellytyksiä yhteiskunnalliselle vakaudelle, mutta samalla väestölliset ja infrastruktuuriin ja poliittiseen kehitykseen liittyvät tekijät vaarantavat taloutta. Kaiken kaikkiaan:

Venäjän kehitykseen liittyy Suomelle suuria yhteistyömahdollisuuksia mutta *pahimmillaan* (kurs. AN) myös haasteita.

Puolustusministeriön strategian julkisessa versiossa käsitellään *nimenomaan Venäjää* alaluvussa, jonka väliotsikkona on ”Suomeen kohdistuva sotilaallinen voimankäyttö on edelleen mahdollista – uhka voi syntyä nopeastikin”.²⁵ Toisessa asiakirjassa todetaan, että suunnittelussa tarkastellaan ”Venäjän tahtoa ja sotilaallista kykyä ja niiden muutoksen muodostamaa *mahdollista* sotilaallista uhkaa (kurs.AN)”. Venäjän sotilaallisen kyvyn arvioidaan kasvavan lähivuosina. Suomenlahti mainitaan nyt Kuolan ja Pietarin ohella Venäjän painopisteenä Suomen lähialueella.²⁶

Myös Sotilasaikakauslehden päätoimittaja, eversti Martti Lehto totesi keväällä 2007, että ”tavoite palauttaa Neuvostoliiton aikainen suurvalta-asema” näkyy yhä selkeämmin Venäjän strategiassa. Venäjä käyttää toimiaan ”vallankäytön välineenä” tai ”suurvaltatavoitteidensa saavuttamiseksi” ja on ”ryhdistäytynyt myös ulkopoliittikan alueella”. Se on myös oppinut neuvostoajoista sen, että asevoimissa pitää panostaa laatuun. Suurvalta-asema vaatii maailmanlaajuisesti suorituskykyisiä asevoimia. Venäjän huoli Naton infrastruktuurin lähestymisestä Suomen alueen kautta on Lehdon mukaan suurvallan huolta omasta *etupiiristään*.²⁷ Tätä voi verrata puolustusvoimain komentajan lausumaan kolme vuotta aikaisemmin. Siinä hän totesi, ettei *Naton laajenemisessa* ole enää kysymys kylmän sodan aikaisesta etupiirien laajenemisesta.²⁸

Puolustushallinto ei juurikaan käsittele julkisuudessa venäläisyyttä tai Venäjää yhteiskuntana. Asevoimien ja yhteiskunnan suhteet saatetaan kuitenkin huomioida tai esitellä väestöllisiä tekijöitä strategisina, sotilaspolitiikkaan vaikuttavina.²⁹ Georgij Alafuzoff totesi kuitenkin vuonna 2001, että venäläisestä yhteiskunnasta osa elää vanhojen arvojen varassa. Yhteisym-

²⁴ Puolustusministeriön tulevaisuuskatsaus 2006.

²⁵ Turvallisesti tulevaisuuteen.

²⁶ Puolustusministeriön strateginen suunnittelu ja Venäjä.

²⁷ Lehto 2007.

²⁸ Aamulehti 4.4.2004, jossa STT:n uutinen viitaten puolustusvoimain komentajan, amiraali Juhani Kaskealan esiintymiseen YLE TV 1:n Lauantaiseurassa.

²⁹ Esim. Forsström 2002.

määräyksen puuttuminen estää kaikkien hyväksymien sääntöjen muodostamista lyhyessä ajassa.³⁰

³⁰ Alafuzoff 2001.

7

VENÄJÄ JA SUOMEN TURVALLISUUS

7.1 Uhka?

Kyllä meillä ihan rehellinen arvio on se, että ei Venäjä tänään ja tässä uhkaa Suomea. Se, mikä meille on tietysti tärkeätä, on seurata meidän kansallista turvallisuusympäristöä ja nimenomaan sen potentiaalia, mikä se on. Koska jos potentiaali on olemassa, niin me emme koskaan voi aavistaa 10 – 20 vuoden aikavälillä, että mitkä ovat aiemukset sen potentiaalın kenties käyttöön suuntaan taikka toiseen. Että en mä käyttäis tänään tota sanaa uhka, vaan niinkun sanoin, että se on se kansallisen puolustuksen varautuminen. (H 7)

Puolustushallinnon Venäjä-intressit täsmentyivät turvallisuudesta puhuttaessa. Taustana oleva turvallisuuskäsitys on sekin institutionaalisesti ohjautunut. Seuraavassa kuitenkin lähtökohtana on se, että konflikti ja yhteistyö ovat joka tapauksessa kansainvälisten suhteiden pääulottuvuudet. Ne jäsentävät myös turvallisuuden käsittämistä Suomen ja Venäjän suhteessa. Sen mukaisesti myös puolustushallinnon voi odottaa lähestyvän Venäjää ja sen sotilaallista voimaa Suomelle vastakkaisia intressejä kehittävänä uhkana, jolle Suomi on tai ei ole haavoittuva, mutta myös yhteisiä intressejä rakentavana yhteistyökumppanina.

Venäjää esitetään uhkana ja sotilaallisena uhkana kahdella eri tavalla. Niistä ensimmäisessä korostetaan, että Venäjä ei *uhkaa*. Sillä ei ole halua uhkaamiseen vaikka kykyä olisikin. Kykyjen olemassaolo esitetään vaihtelevana yleisluonteisena edellytyksenä sille, että joissakin oloissa myös halu uhata tai hyökätä voisi syntyä. Halun tai aikeiden puuttuminen riittää kuitenkin perustelemaan sitä, että ”todellista” tai ”välitöntä” uhkaa ei ole lyhyellä tai vähän pitemmälläkään aikavälillä.

Uhaton tilanne saatetaan tällöin kuvata myös luonnolliseksi: sotilaallista uhkaa ei *tietenkään* nyt ole. Venäjän kykyjen kuvaus ja analyysi painottavat kuitenkin sitä, että naapuria on tarkkailtava ja suhtauduttava vakavasti sen sotataitoon ja -materiaaliin. Venäjästä voi myös oppia ja sen asevoimien erityiset vahvuudet on tunnustettava. Uhkaavien aikeiden puuttuminen tuottaa sen, että Venäjän sotilaskapasiteettien hyökkäyksellinen käyttö jätetään avoimeksi. Niiden käyttökelpoisuuskin on arvioitava erikseen.

Toinen tapa tuo esille sen, että lopunperin Venäjä on Suomen *ainoa sotilaallinen uhka*. Tässä tavassa painotetaan riittävän sotilaallisen kapasiteetin olemassaoloa, johon lisäksi yhdistetään se, että *vain Venäjällä* voi kehittyä aikeita niiden hyökkäykselliseen käyttämiseen. Uhan saatetaan silti väittää muuttuneen. ”Konkreettinen” sotilasuhka ei ole sama kuin Neuvostoliiton aikana. Uhka-arvioinnille haetaan tukea historiasta ja siitä, että *suomalaiset yleensä* pitävät Venäjää *mahdollisena* vaikkakaan eivät aina ajankohtaisena sotilaallisena uhkana.

Me ei nähdä minkäänlaista sotilaallista uhkaa tällä hetkellä sieltä luonnollisestikaan, mutta että jos ylipäätensä nyt jostain suunnasta se syntyy, niin sieltähän se syntyisi. Että se on potentiaali, joka on olemassa ja jos sotilaallinen uhka syntyy, niin se on Venäjän uhka. Kylähän se selkeästi kaikilla täällä on lähtökohta. (H 10)

Ja sitten kun katsotaan taaksepäin, mistä Suomeen on hyökätty, niin siitä on aika kauan, kun tultiin Ruotsista. Ja sieltäpäin ei enää tulla. Kyllä se sitten valitettavasti on niin, että jos historia toistaa itseään, niin se tulee tuolta idästä. Ja kun me vielä haluamme korostaa sitä, että nämä meidän hankinnat eivät ole tarkoitettu kansainväliseen kriisinhallintaan kuin pieneltä osin. Että kaikki tähtää kotimaan puolustukseen. Niin meillä on ehkä niin jyrkkä sellainen oikeuteen perustuva ajattelumaailma, että tänne ei kenenkään pidä tulla ja jokaista vastaan ollaan valmiit puolustautumaan. Ja silloin se ”jokaista vastaan”: sen taustalla soi ne Venäjän kellot. (H 20)

Puolustushallinnossa ollaan vahvasti kiinnostuneita *faktoista* turvallisuusympäristön määrittelyssä. Tällä puheella painotetaan laskettavissa olevia sotilaskapasiteetteja ja niistä tehtyjä luotettavia arvioita.

Kussakin maassa asevoimat elää faktojen mukaan. Meidän tehtävänä on seurata nimenomaan turvallisuuspoliittisen ympäristön muutoksia sotilaallisen suorituskyvyn perusteena. Eikä niinkään poliittisen tahdon taikka valtiojohdon näkemysten mukaan. Siis me emme arvioi sitä, mitä Venäjän valtion johto ajattelee, vaan seuraamme asevoimien suorituskykyä, joka tarkoittaa sen henkilöstön koulutustasoa, --- Sitten me seuraamme materiaalista kehittymistä, koska materiaali on oleellinen osa suorituskyvystä. Totta kai sitten välillisesti infrastruktuuria, joka tarkoittaa heidän varuskuntiaan, laivastoasemiaan ja lentotukikohtiaan. Näistä voidaan tehdä, ja me teemme ja tarjoamme meidän valtionjohdolle ainoastaan kylmää faktaa asevoimien suorituskyvystä, joka perustuu todellakin tähän potentiaaliin. Elikkä resursseihin. (H 18)

Lisäksi todetaan, että poliitikkojen on pakko ottaa huomioon pahimmat vaihtoehdot. Se riittää jo perusteeksi, että *puolustushallinnon on suunnitel-*

tava niidenkin varalle. Suunnitteluun on syytä luottaa, vaikka kaikista sen perusteista ei tehtäisikään avoimesti selkoa.

Tällainen [puolustussuunnittelun uhka]mallisto on nyt sitten, jos ei kansan niin kansalaisten edustajien hyväksymä. --- Sehän on tietysti valmistelukoneiston päättäjilleen rakentama, mutta --- kun seuraamme avarammin ja leveämmin Euroopan ja maailmankin kehitystä, niin täytyy palata sillä lailla juurilleen, että puolustusvoimien ja sen suunnittelun tehtävänähän on myös varautua semmoisiin tilanteisiin, joita me emme pitkään jatkuneen rauhantilan aikana sisäistä enää. Hyväksyn [uhkamalliston], koska se on demokraattisen asiantuntijavalmistelun kautta tapahtunutta suunnittelua, mutta valtiokoneisto ei saa kehittää sellaista ilmapiiriä, että se kärjistettäisiin johonkin valtioon kohdistuvaksi. Se ei ole myöskään realistista. Rakennettakoon sitten valmiuksia, mutta älköön tehtäkö tyhmyyksiä. (H 4)

Kuten kansalaiskeskustelua muutenkin puolustushallinnossa arvostellaan melko voimakkaasti siinä pyöriviä uhkakuvia, jotka mielellään liitetään historiaan. Uhkista ylipäätään ei haluttaisi keskustella yksityiskohtaisina skenaarioina. Huomio haluttaisiin kääntää siihen, miten puolustuskykyä tarvitaan varautumisessa ja *uhkien syntymisen ehkäisemisessä*.

[Suomessa] tällainen uhkakeskustelu on hakoteillä siinä mielessä, että kun se yleensä linkitetään erilaisiin poikkeustiloihin varautumiseen ja kysehän on siitä hyvin voimakkaasta linkistä, että [mikä on] uhkatekijöiden ja uhan rooli varautumisen taustalla. Tänä päivänä yllättävän laajaa on ajattelu, että poikkeusoloihin varautumisen, tarkoitetaan kriisityyppisiä [tilanteita], varautumisen ja puolustuskyvyn ylläpidon yksinomainen ja välttämätön edellytys on se, että tässä ja nyt, ainakin ensi tiistaina ja torstaina, pitäisi olla joku uhka, jota vastaan varaudutaan. Jos me näin toimittaisiin, niin mehän oltaisiin aina reagoimassa ja aina myöhässä. --- Jos tämä uhkakysymys selkeämmin mielletäisiin niin, että on kerta kaikkiaan, siis yleensä erilaisia *tilanteita* (kurs. AN) varten, ylläpidettävä tiettyjä jokahetkisiä perusvalmiuksia, --- että tilanteen kärjistyessä voidaan valmiutta ja uhkien hallintakykyä parantaa, --- Me emme voi tällä hetkellä sanoa, että mitä ne uhat täsmällisesti ovat, mistä ne syntyvät, miten ne koskevat Suomea ja minkälaisilla aikatekijöillä. (H 3)

Esimerkiksi julkisuudessa usein esiintyvä, Venäjää kohti osoittava puhe *pitkästä itärajasta* ja sen puolustuksesta saatetaan kuitata ”kansan ajattelu-na” tai ”poliittisena keskusteluna”, jollaiseen puolustushallinnossa ei lähde-tä mukaan.¹ Tämä liittyy saumattomasti siihen, että Venäjää ei esitetä soti-

¹ Puolustushallintoon kuuluvien julkisissa puheissa tosin ’pitkä itäraja’ esiintyy silloin tällöin.

laallisena uhkana. Toisaalta myöskään Venäjän muita epävarmuuksia ei tavallisesti pidetty haastatteluissa puolustushallinnon vahvan kiinnostuksen kohteina eikä uhkien synty- ja kärjistymistapoja ryhdytty esittämään. Yhdessä puheenvuorossa suostuttiin pohtimaan, että uhka voisi *syntyä*, jos Venäjällä syttyisi sisällissota.

'Suomen strateginen asema' vie keskustelun yhteen puolustushallinnon tärkeimmistä aihepiireistä. Tuolloin tuodaan yhä totutusti esille Kuola ja Pietarin alueet Venäjälle strategisesti tärkeinä kohteina. Kuola kytketään edelleen Yhdysvaltain ja Venäjän suhteisiin ja Venäjän mannertenvälisiin ohjuksiin osana sen strategista ydinpelotetta. Pietaria koskevat perustelut painottavat kaupungin ja alueen suuruutta mutta myös sen luonnetta "etuvaratioasemana". Tähän liittyy peitetysti ajatus, että Venäjä katselee länttä yhä mahdollisena sotilasstrategisena vastustajana.

-- se Kuolan merkitys perustuu paljolti tuohon sotilaalliseen tilanteeseen elikkä siihen, että suurin osa näistä Venäjän merellisistä mannertenvälisistä ohjuksista on sijoitettuna Kuolan alueelle. Ja koska se[llainen ohjusteknologia] on juuri se alue, millä Venäjä toistaiseksi pystyy tasapäisesti kilpailemaan Yhdysvaltain kanssa, niin kyllä se minun mielestä korostaa edelleenkin, että Kuolan merkitys on säilynyt. Pietari taas tietysti Venäjän toiseksi suurena kaupunkina ja Venäjän kannalta katsottuna etuvartiona, -- niin ihan pelkästään jo kaupungin koon takia, elinkeinoelämän takia, on tärkeä ja sen merkitys säilyy. (H 22)

Puhe strategisesta asemasta näyttäytyy pitkälle vakioituna. Sen sijaan haastatteluissa ei juurikaan ryhdytty pohtimaan Venäjän sotilaallista uhkaa prosessina, joka tavoitettaisiin puolustushallinnolle muuten ominaisella strategis-operatiivisella pohdinnalla. Siinä arvioitaisiin, miten sotilaallinen konflikti voisi koskettaa Suomea ja sen Venäjä-suhdetta eli miten ympäristössä olevat asevoimat saattaisivat jossakin kriisissä toimia. Vain kerran näin tehtiin, jolloin puhuttiin Naton ja Venäjän välisen konfliktin heijastumisesta Viron kautta Etelä-Suomeen. Ammatillisesti katsoen sotilaiden voisi odottaa mielellään ottavan esille sen, miten esimerkiksi Suomelle yhä tärkeämmän Naton ja Venäjän keskinäinen voimasuhde² on viime aikoina muuttunut. Onko Venäjä jäänyt Natosta jälkeen asevoimansa laadullisessa kehityksessä? Onko Nato ehkä siksi löytänyt yhteisessä puolustuksessaan uusia *sotilasstrategisia* hyökkäysmahdollisuuksia, jotka voisivat näkyä sen rakenteissa ja toiminnassa? Tällaiseen analyysiin ei haastatteluissa haluttu kuitenkaan ryhtyä. Yhdessä lausumassa Naton tavanomainen poliittinen puhe pelkästä puolustuksellisuudesta tulkittiin niin, ettei liitto enää edes arvioi Venäjän voivan ryhtyä maahyökkäykseen, jota olisi torjuttava syvillä

² Voimasuhde on aivan keskeinen käsite arvioitaessa strategiassa kahden osapuolen aseellista konfliktia.

iskuilla hyökkääjän selustaan. Sotilasstrategisessa keskustelussa on kuitenkin usein aikaisemmin todettu, että laadullinen asevoimakehitys mahdollistaa tällaiset iskut.³

Venäjän sotilaskapasiteetteja käsiteltiin mieluummin vain staattisina tekijöinä, erittelemättä sitä, miten ne toimisivat. Tosin yhden puheenvuoron mukaan Venäjä voi materiaalinsa kehityttyä *ulottua* halutessaan kauempaa, jolloin lähialueen joukoilla ei ole niin suurta merkitystä. Sotakalustoa Suomen rajan läheisyydessä pidetään kuitenkin hyvänä. Näitä pohdintoja painokkaammin toivotaan sitä, että Venäjän asevoimat pysyisivät mahdollisimman hyvin johdon käsissä.

Kapasiteettien esittäminen korostaa jatkuvuuksia, mutta antaa johtolankoja muutosten esittämisen ongelmiin. Niihin viittaa se, että käsitykset Pohjois-Euroopan *strategisen tilanteen muutoksesta* kylmän sodan jälkeen jakautuvat selvästi. Sama koskee myös sitä, katsotaanko Suomen puolustuksen perusasioiden liittyvän Venäjään ja sen asevoimien kehitykseen.⁴ Ensimmäisen valinnan mukaan alueellinen puolustus ja muut ydinasiat ovat Venäjään sidoksissa. Yleinen sotatekninen kehitys vaikuttaa myös, joskin sen kytkentä Venäjän toimintamahdollisuuksiin voi vaihdella. Silti saatetaan sanoa, että Suomi tähtää varustautumisellaan kotimaan puolustamiseen josta hyökkääjää vastaan, vaikka *taustalla* hämöttääkin Venäjän uhka.

Kaikki [puolustuksen keskeiset asiat ovat sidoksissa Venäjään ja Venäjään liitettäviin skenaarioihin]. Koska kaikkien olemassaolo juontuu siitä uhasta. Ja kaikkien ylläpito perustuu tavalla tai toisella siihen, että puolustusvoimilla on myös tammoinen ikään kuin oma välitön tehtävä omilla rajoilla eikä vaan kansalaiskasvatustehtävä ja kansainvälisiä tehtäviä jossain kokardiajattelun ulkoreunoilla. Jos tehtävät olisivat vain kriisinhallintatehtäviä, niin ei tarvita yleistä asevelvollisuutta, ei tarvita alueellista puolustusjärjestelmää. Maanpuolustustahtokaan ei tarvita, aina löytyy ne tuhat – pari tuhatta, jotka haluaa lähteä seikkailuun. (H 1)

Kumpikihan niistä [Venäjän muutos ja yleinen aseteknologinen kehitys] vaikuttaa --- Ne on melkein fifty-fifty. Venäjä ja Venäjän so-
tapotentiaali, suorituskyky ja sen arviointi, tietysti vaikuttaa tähän meidän alueelliseen puolustusjärjestelmään ja sen perimmäisiin kysymyksiin ja järjestelyperiaatteisiin. Toisaalta myös tammoinen sotatekninen kehitys vaikuttaa, koska sillähän on oma merkityksensä,

³ Ne sisältyivät myös Naton ns. FOFA-oppiin (Follow-on-Forces Attack).

⁴ Näillä perusasioilla tarkoitetaan siis usein toistettua maanpuolustustahtoa, yleistä asevelvollisuutta, alueellista puolustusta ja koko maan puolustamista, joita voi pitää suomalaisen sotilaallis-poliittisen kulttuuriin erityisesti juurtuneina. Ks. mm. Nokkala 2005, 210-223.

miten kaukaa, minkä näköisillä joukoilla ja välineillä pystytään yleensä taistelua tekemään. (H 21)

Toisen muotoilun mukaan Suomen puolustuksen ydinasiat ovat kokonaan tai hyvin pitkälle riippumattomia Venäjästä. Suomi kehittää järjestelmänsä esimerkiksi ”ajan kuvan” tai ”länsimaisen sodan kuvan” muuttumisen mukaan. Järjestelmään vaikuttavat alueen laajuus ja Suomen liittoutumattomuus, puolustusvoimien kasvatustehtävä ja aikaisemmin tehdyt ratkaisut kuten sodan ajan joukkojen supistaminen, ei Venäjä turvallisuusympäristön tekijänä. Suomi puolustautuu liittoutumattomana maana yhä kaikkiin suuntiin, alueellinen puolustusjärjestelmä vastaa *erityyppisiin uhkiin*. Puolustusjärjestelmää kehitetään, jotta uhkia ei ilmaantuisikaan.

En minä haluaisi tässä millään tavalla osoittaa Venäjään, että Venäjän takia tee nämä [puolustuksen keskeiset asiat näin]. Suomella on selkeä linjaus siitä, että maata puolustetaan liittoutumattomana maana yksin --- Ei me osoiteta lähtökohtaisesti sitä, ----, että se Venäjä ja sen takia. ---- Jos menet kysymään kadun mieheltä tämmöistä kysymystä, niin kyllähän sieltä saattaa hyvinkin kuulua tämmöistä, koska tunnetaan historia vielä näin, mutta minä en missään nimessä lähtisi tämmöisistä lähtökohdista. --- Totta kai meidän koko toimintaympäristö, meidän lähialue, kaikki vaikuttaa, kaikennäköiset heijastuskriisit, mitä on viime aikoina katsottu, ja kaikki saattaa vaikuttaa tänne. Että ei se ole yhdestä kiinni, joka on tässä itäpuolella. (H 17)

Onkin tulkittavissa, että kysymys strategisesta muutoksesta ja jatkuvuudesta aiheuttaa erityistä jännitettä puolustushallinnossa, ainakin jos sitä pitäisi julkisesti käsitellä. Yleisessä keskustelussa on usein toisteltu Suomen geopoliittisen aseman jatkuvuutta. Puolustuksen perusteena se joutuu hallinnossa ilmeisesti ristiriitaan sen kanssa, että Venäjää ei haluta esittää aina edes mahdollisenakaan sotilasuhkana. Kuitenkin muut sotilaskyvyiltään vastaavat toimijat kyetään sulkemaan pois sellaisina, jotka voisivat kehittää uhkaavia aikeita. Siitä juontuen oma toiminta halutaan vielä 2000-luvun alun tilanteessakin esittää perinteisen liittoutumattomuuspuheen mukaisesti: Suomi puolustautuu siis yhä joka suuntaan. Tällaisen kanssa sopii yhteen se, että Venäjästä koetetaan puhua mahdollisimman arvovapaasti muiden Suomen ympäristössä olevien sotilaskapasiteettien rinnalla. Muutosta käsiteltäessä haetaan tukiargumentteja haetaan sotilasstrategisen puheen ulkopuolelta. Jännite tuli edustavasti esille yhdessä haastateltavan ja haastattelijan vuoropuhelussa:

Haastattelija: -- Miten Suomen geopoliittinen, strateginen asema on kylmän sodan jälkeen muuttunut? Mikä siinä muutoksessa on merkittävintä? Ja minkä takia?

- Haastateltava: Eihän se ole muuttunut miksiäkään. Ei ole. Maantiede on sama kuin ennenkin.
- Haastattelija: Joo. Kyllä-kyllä. Eli tämä esimerkiksi näitten Baltian maiden Nato-jäsenyys ei tuo tähän uutta?
- Haastateltava: Siis Suomen ja Venäjän suhteeseen?
- Haastattelija: Joo. Niin siis sanotaan Suomen geopoliittiseen, strategiiseen asemaan?
- Haastateltava: No, on se tietysti sillä tavalla muuttunut kylmän sodan ajoista, mutta toki tässä on kaikki muukin muuttunut. Venäjä on muuttunut. Tietysti Neuvostoliiton rajat kattoivat Suomen rajoista vielä kolmanneksen enemmän, mutta ei enää. Mutta nyt ei ole enää kysymys Neuvostoliitosta, vaan nyt on kysymys Venäjästä.
- Haastattelija: Joo. Sitten tämmöinen kysymys tämän teeman alla, että miten voidaan mielestäsi sovittaa julkisuudessa yhteen se, että esimerkiksi puolustussuunnittelussa, yleensä varautumisessa, joudutaan käyttämään erilaisia tilanmalleja ja niistä joudutaan puhumaan, mutta niitä ei sitten saisi liittää Venäjään ja samalla myöskin länsi uhkasuuntana täytyy nykyisin sulkea pois. Aiheutuuko tästä jotakin erityistä ongelmaa sinun näkökulmasta?
- Haastateltava: En minä tiedä, onko länttä koskaan pidetty uhkasuuntana. Ei minun käsittääkseni. En minä ainakaan muista urallani joutuneeni semmoiseen vaiheeseen, jossa länttä olisi pidetty uhkana. Niin kuin sanottu, niin demokratiat harvemmin tappelee keskenään.
- Haastattelija: Joo, joo-joo, just..joo...
- Haastateltava: Mutta ei meillä ole mitään tarvetta. Siis lähtökohtahan on, että Suomi ylläpitää sellaista sotilaallista suorituskykyä, että se riittää ennalta ehkäisemään painostuksen tai aseellisen voimankäytön Suomea kohtaan. Meillä ei ole mitään tarvetta osoitella, mistä uhkat tulee. Ei meillä ole semmoista haluakaan, koska parantaisko se jotenkin ilmapiiriä täällä? Ei. Mehän haluamme osoittaa Venäjälle, että me pidämme huolen omasta tontistamme. Venäjän ei tarvitse pelätä, että Suomen kautta muodostuisi mitään uhkaa Venäjälle. Venäläiset uskoo sen. Täysin. Venäjä ei pidä Suomea uhkana.

- Haastattelija: Ja tämä on jotenkin erilainen kuin se, mitä puolueettomuuden aikana kovasti aina korostettiin: tätä valmistautumista joka suuntaan? Nythän ei sillä tavalla kuitenkaan näitä....
- Haastateltava: No, vaikeaahan meidän on, kun me ollaan poliittisessa liitossa Ruotsin kanssa, niin Ruotsi olisi ainoa, mistä meitä voi uhata. Eikä voi kuvitella, että Euroopan unionin sisällä olisi sota mahdollinen. Suomen ja Ruotsin välinen sota? Sehän on täysin käsittämätön ajatus.
- Haastattelija: Kylmän sodan aikanaan oli kuitenkin Nato jonkinlainen....
- Haastateltava:uhka Suomelle? Oliko?
- Haastattelija: Kyllä siitä puhuttiin. Jotkut puhuivat.
- Haastateltava: En minä sano, että minä olen sitä...En minä ole koskaan nähnyt, että demokratiat lähtisivät hyökkäämään.
- Haastattelija: Oli myöskin yya-sopimus siihen aikaan.
- Haastateltava: Oli oli, mutta sehän oli solmittu [19]48, ja siinä lähdettiin siitä, että Suomi on liitossa Venäjän ...tai Neuvostoliiton kanssa. (H 14)

Tässä keskustelussa haastateltava alleviivaa lisäksi uhkattomuuspuheen jatkuvuutta sillä, että hän välttää esittämästä Natoa toimijana, joka *edes kylmän sodan aikana* olisi voinut kehittää kriisitilanteessa hyökkäysaikeita. Olennaista on kuitenkin, että myös sotilasstrategisen analyysin tavanomainen kapasiteettilähtöisyys sivuutetaan. Kuitenkin tuon ajan ”symmetrisissä” esityksissä pidettiin vähintään niistä lähtökohdista esillä sitä, että myös lännellä olisi ollut strategista kiinnostusta etenkin Suomen pohjoisia alueita kohtaan.⁵

7.2 Yhteistyökumppani

Siinä on paljon semmoista, että ei venäläiset ole ihan oikeasti kauhean kiinnostuneitakaan jonkun heiveröisen pienen Suomen kanssa yhteistyöhön. Ei ne näe sitä semmoisena kauheen merkittävänä asiana. Ne on, jos nyt hiukan kärjistää eikä tarvitse paljon kärjistääkään, kiinnostuneita amerikkalaisten kanssa olemaan yhteistyössä. Ne näkee, että siinä on niin suurta poliittista hyötyä niille ja sitten ne saat-

⁵ Esim. Särkiö & Hägglund 1975, 128-131.

taa ajatella sitä, että se aseteknologinen hyöty ja yhteistyö pistää tämmöiset kuviot... ne oppii operatiivisia kuvioita niiltä. Ne pystyy niiden kanssa ihan toisella tavalla olemaan... näkee, että he ovat vastapuoli Yhdysvalloille edelleenkin ja ei Suomi kiinnosta sillä tavalla ensinkään. (H 10)

Venäjän asevoimat sotilaallisena yhteistyökumppanina liitetään puolustus-hallinnossa mielellään tiiviisti laajempaan Suomen ja Venäjän yhteistyöhön. Hallitsevana teemana on Venäjän passiivisuus sotilasyhteistyössä. Se asetetaan kontrastiin suomalaisten tekemien aloitteiden kanssa. Syitä passiivisuuteen löydetään venäläisten kiinnostuksen suuntautumisesta pienen Suomen sijasta Nato-maihin, erityisesti Yhdysvaltoihin. Venäjä ei pidä suomalaisten aloitteita välttämättä tärkeinä. Toisaalta Venäjällä sanotaan olevan puutetta yhteistyöhön tarvittavista voimavaroista. Joissakin puheenvuoroissa arvioidaan myös, ettei Venäjä halua olla vain kumppani. Se tavoittelee nimenomaan Nato-maihin vaikutusvaltaa. Yhden käsityksen mukaan Venäjällä ei myöskään luoteta Suomeen ihan kaikessa yhteistyökumppanina, koska Suomen odotetaan menevän ennen pitkää Naton jäseneksi. Venäläisten kiinnostuksen puutetta perustellaan tosin myös sillä, että se osoittaa Suomen suunnan ongelmattomuutta Venäjälle.

Puolustuksen keskinäiset yhteistyösuhteet kuvataan asiallisiksi, ongelmattomiksi ja muuttumattomiksi. Kuitenkin yhdessä puheenvuorossa tuodaan esille se, että Neuvostoliiton hajoamista seurasi niissä vuosien hiljainen vaihe. Myös puitteet ovat muuttuneet: suhteita ei leimaa enää kahdenvälisen asioiden tärkeys. Kontaktit toimivat, tietoja vaihdetaan, esikuntaneuvotteluja käydään ja seminaaritoiminta on lisääntynyt. Vakiintuneessa vierailuvaihdossa on päästy Moskova-Helsinki-akselilta joukko-osastotasolle. Tosin yhden korostuksen mukaan sellaisilla tapaamisilla on oltava aina ”järkevät puitteet”.

Sitä [sotilaallista yhteistyöasiaa] on mun mielestä paisuteltu tuolla lehdistön puolella. Jotenkin se silloin viime syksynä meni vähän liialliseksi. Niin kuin sanoin vierailuvaihto toimii, ei siinä mitään ongelmia ole tällä hetkellä ainakaan. Eikä viime vuonnakaan ollut mitään ongelmia. Ne on ihan asiallisia vierailuja joukko-osastoissa. Sotilaat käy esimerkiksi. Porin Prikaatiin tulee vierailuja, Jääkäriprikaatissa on. Sillä tasolla ei ole mitään ongelmia. Ei. Se sujuu niin kuin ennenkin. Tiedonvaihtoa, kokemusten vaihtoa, tämmöstä on. Ja sitten on ylätasoa vierailuita--- (H 13)

Länsimaiseen verrattuna yhteistyötä luonnehtii muodollisuus ja pidättyvyys. Toisaalta venäläiseen tapaan kuuluu se, että asioista sovitaan suullisesti ”pöydän ääressä”. Yhden käsityksen mukaan yhteistyö on suhteiden ylläpitoa, ei kentälle menevää käytäntöä.

Sotilasläänitasolta⁶ ei pidetty Venäjän asevoimiin suoraa yhteyttä. Esikunta oli mukana järjestelemässä sotilasläänin alueelle suuntautuvia sotilasvierailuja. Rajavartiosto hoiti rajaan liittyvän yhteydenpidon ja tiedotti toimistaan sotilasläänille. ”Me olemme tässä rajavartioston selän takana”.⁷

Venäläisten mielenkiinnon laimenemisen yhdeksi syyksi esitetään materiaaliyhteistyön lakkaaminen. Muutosta kuvataan myös suhteiden *normalisoitumisena*. Ne ovat tulleet vapaammiksi ja tasavertaisemmiksi, vaikka muodollisuus jatkuu. Naapurin yhteydenotosta ei enää hätkähdetä. Suomalaisten ja venäläisten sotilaiden sanotaan myös ymmärtävän hyvin toisiaan epävirallisessa kanssakäymisessä. Sotilaat eivät käsittele keskenään poliittisia asioita. Suhteet olivat kunnossa jo Neuvostoliiton aikana.

Varsinkin näissä tarkastuksissa, kun vierailaan joukko-osastoissa, niin se virallinen liturgia, on siinä viisitoista minuuttia. Mutta sitten, kun jäädään sinne ehkä yöksi tai jotakin muuta, päivällistä, on siinä, niin he hyvin mielellään ja avoimesti kertovat joukko-osastotasalla, mitkä heidän ongelmansa ovat. He ovat tulleet avoimiksi. (H 20)

Meillä oli [suhteet] paljon asiallisemmalla tasolla [kuin päivänpolitiikassa Suomessa jotkut kuvittelivat] ja keskinäinen kunnioitus venäläisten sotilaiden kanssa ja arvostus. --- Silloin [kun Suomessa] myötäiltiin ja oltiin lipeviä julkisuudessaakin tietyllä lailla – se nyt on jokaisen asia, miten ne asiat esittää – niin meillä [puolustushallinnossa] oli hyvin korrektit kohteliaat välit. Ja meidän ei tarvinnut mitään yrittää poliittista lipevyyttä, kompromissia tai ponnistaa kenenkään silmäkuopista. Että sotilaat piti oman linjansa ---- Minä arvostan kyllä näitä meidän senaikaisia sotilasjohtajia. Ei vinoiltu eikä oltu kaksinaamaisia, vaan pokka piti ja meitä arvostettiin sen takia. (H 2)

Venäjän puolella esteitä on kriisinhallinnan harjoitusyhteistyössä.⁸ Yhdeksi ongelmaksi väitetään esimerkiksi sitä, että Venäjä haluaa esiintyä kriisinhallinnassakin suurvaltana. Suomen puolelle esteeksi kuvataan puolestaan julkisuudessa vellovat odotukset. Niissä ’yhteistyö’ käsitetään helposti varsinaiseksi puolustusyhteistyöksi, jolla on huono historiallinen kaiku. Yksi haastateltava piti sotilasyhteistyötä ”herkkänä asiana”. Sitä voitaisiin silti

⁶ Tässä puhutaan vuoden 2007 lopussa lakkautetuista aluejohtoportaista, joiden tehtävät on puolustusvoimien rakenneuudistuksessa osittain siirretty joukko-osastoille ja erityisille aluetoimistoille. Vuoden 2008 alussa perustetut sotilasläänit ovat ylemmän tason johtoportaita.

⁷ Pesonen, Seppo, eversti, Pohjois-Karjalan sotilasläänin komentaja, haastattelu 14.10.2005.

⁸ Puolustusvoimain Kansainvälisessä Keskuksessa (PvKvK) tai sen edeltäjässä YK-koulutuskeskuksessa on venäläisiä ollut viimeksi koulutettavana 10 henkilöä vuonna 1993. Kangasmäki, Vesa, PvKvK:n johtaja, suullinen tiedonanto 27.5.2005. – Kevään 2005 jälkeisestä tilanteesta ei ole tietoa.

viritellä, jos sitä Suomessa haluttaisiin. Puhujan mielestä ei ilmeisesti haluta.

Vallitsevassa käsityksessä korostetaan sitä, että Suomi vetää mielellään Venäjää vaikkapa juuri kansainvälisiin harjoituksiin. Toisenlaisen näemyksen mukaan suomalaisilla ei oikeastaan ole mitään annettavaa Venäjän suuntaan. Olennaisia yhteistyökohteita on vaikea keksiä.

Mielenkiinnon väitetään olevan Suomessa myös niin vahvasti EU- ja Nato-yhteistyössä, että Venäjä jää vähemmälle huomiolle. Lisäksi painotetaan Suomen ja Venäjän erilaista perussuhtautumista ja toisistaan poikkeavia intressejä. Yhteistyön pientä määrää ei välttämättä pidetä kuitenkaan aina ongelmana. Venäjän vaikeuksia ymmärretään:

Kyllähän tässä tietysti täytyy muistaa kaikessa se, että Venäjä on ollut niin kovan muutoksen alla ja myllerryksessä, että heilläkin on ollut vaikea muodostaa kaikkea hetkessä. Iso maa, isot organisaatiot, ei niitä hetkessä muutetakaan. Mutta siis semmoinen yleinen trendi [on], että ei tässä [yhteistyössä] ole mitään ongelmaa ollut. (H 17)

Puolustusministeriöiden toimialat eivät ole yhtäläisiä, mitä venäläisten sanotaan olevan vaikea käsittää. Myös keskinäisen kielitaidon puute ja venäläisen henkilöstön vaihtuminen vaivaavat joskus yhteistyötä.

Puolustushallinnossa pidetään sotilasyhteistyön ja vierailuvaihdon tarkoituksina ennen muuta oman järjestelmän *uskottavuuden* viestittämistä. Se mainitaan myös kumppanin tarkoitukseksi. Yhteistyön arvioidaan hyödyttävän myös Venäjä-tuntemusta ja tiedonvaihtoa. Käsitykset jakautuvat kuitenkin siinä, onko yhteistyössä kyse avoimuutta suosivasta luottamuksesta vai peloteviestinnästä. Valtion asevoimahan viestittää toiselle suorituskykyään varalta niin, että tämä voi sotilaallisin perustein arvioida mahdollisuuksiaan myös konfliktin vastapuolena. Yhden linjan mukaan uskottavuus ja tiedonvaihto kasvattavat luottamusta, ja tämän Venäjä on kuulemma myöntänytkin. Toisessa tulkinnassa 'uskottavuus' jätetään hyvin väljäksi tai perinteiseen vihjemerkitykseen 'sotilaallisen kyvyn uskottavuudesta'. Tämän kanssa sopivat yhteen käsitykset siitä, että luottamusta ja turvallisuutta lisääviä toimia (LTL) kuten Open Skies -ohjelmaa ei lueta yhteistyöhön. Kiinnostuksen niihin väitetään olevan hiipumassa. Myös Naton rauhankumppanuuden merkityksen sanotaan olevan laskemassa. Tämä johtunee siitä, että Suomen rinnalle rauhankumppaneiksi on jäänyt lähinnä vain entisen Neuvostoliiton alueen valtioita. Niistäkin Baltian maat ovat päässeet jo Naton jäseniksi ja ainakin Georgia ja Ukraina kärkevät jo jäsenyyttä.

7.3 Uhkaa, ei uhkaa...

Puolustushallinnon muiden tekstien analyysi vahvistaa tutkimushaastattelujen perusteella nousevaa johtopäätöstä, että puolustushallinto tarkastelee Venäjää ennen muuta *uhkana*, vaikka uhkatermiä ei käytettäisikään tai uhka olisi enintään 'mahdollinen'. Puolustuksen Venäjä-yhteistyötä sen sijaan pohditaan julkisesti vain vähän.

Yhteistyön käsittelylle antaisi perusaineksia esimerkiksi Suomen ja Venäjän puolustusministeriöiden kesken vuonna 1998 laadittu yhteistoimintasuojen.⁹ Puolustusministeriön tulevaisuuskatsaus¹⁰ vuodelta 2006 puolestaan toteaa yhteistyön jatkuvan tiiviinä etenkin Yhdysvaltojen ja suurten EU- ja Nato-maiden sekä lähialueilla Ruotsin, Norjan ja Viron kanssa. Venäjän asevoimien kanssa puolustusvoimien yhteistyötä *aiotaan kehittää* ”esimerkiksi tehostamalla vierailuvaihtoa joukko-osastojen välillä”.

Käytännöllinen esimerkki suomalaisesta sotilasyhteistyökeskustelusta saatiin vuoden 2003 syksyllä, jolloin Venäjän puolustusministeri ehdotti yhteisiä harjoituksia. Puolustusministeri Seppo Kääriäinen kiirehti nopeasti torjumaan käsityksiä, että ehdotus olisi koskenut yhteisiä *sotaharjoituksia*. Kyse oli pienimuotoisesta terrorisminvastaisesta harjoittelusta. Etelä-Suomen Sanomien mielestä ”yhteistyö Venäjän kanssa hirvittää kaikkia”.¹¹ Samoihin aikoihin Kannaksella toimivan venäläisen 138. moottoroidun jalkaväkiprikaatin edustajat vierailivat Karjalan Prikaatissa ja Utin varuskunnassa. Kymen Sanomien mukaan¹² Karjalan Prikaatin komentaja luonnehti vierailua *normaaliksi kanssakäymiseksi* Suomen ja Venäjän armeijoiden välillä ja *tutustumiseksi suomalaisiin oloihin*. ”Virallisia keskusteluja” ei käyty.

Puolustushallinnon puheissa on usein EU-aikana perusteltu, miksi sotilasyhteistyötä ei haluta käsitellä tai termit valikoidaan tarkasti. Esimerkiksi vuonna 1995 operaatiopäällikkö, kenraalimajuri Jussi Hautamäki totesi MTS:n seminaarissa:

⁹ Pöytäkirja Suomen tasavallan puolustusministeriön ja Venäjän federaation puolustusministeriön välisestä yhteistyöstä 22.4.1998. - Sopimuksessa mainitaan rauhanturvaauskoulutus, mielipiteiden, kokemusten ja tietojen vaihto sekä ympäristöyhteistyön, sotahistorian, kulttuurin, terveydenhoidon ja urheilun alojen yhteyksien kehittäminen. Muodoiksi annetaan esimerkiksi vierailuvaihto, esikuntaneuvottelut, harjoitusten seuraaminen, konferenssit ja seminaarit ja koulutus. Myös materiaalihankinnat mainitaan. Yhteydenpito suunnitelmien laaditaan vuosittain.

¹⁰ Puolustusministeriön tulevaisuuskatsaus 2006, 7.

¹¹ Etelä-Suomen Sanomat 13.11.2003.

¹² Kymen Sanomat 24.9.2003

Meillä *ei ole ollut tapana – eikä tarpeenkaan* (kursivointi AN) osoitella vihollismaita tai konkretisoida uhkakuvia. Uhkamalleja on toki ollut ja pitää tulevaisuudessakin olla. Niitä on tosin oltava useita ja eriasteisia, jolloin puolustuksen mitoittaminen ja optimoitu voiman käyttö on mahdollista. *Puolustusvoimien keskeinen tehtävä on tällä hetkellä ja tulevaisuudessakin sotilaallisten uhkien analysointi ja valmistautuminen niiden torjuntaan* (kurs. AN). Valtiojohdolle on kyettävä takaamaan mahdollisuus valita maan kannalta edullisimmat vaihtoehdot ja toimintalinjat. Puolustuksemme mitoittamisen lähtökohtana on ollut pahin tapaus, suurhyökkäyksen torjunta. Tämä lähtökohta tuntuu tälläkin hetkellä turvallisimmalta.¹³

Hautamäki ei maininnut yhtään vierasta valtiota nimeltä. Sen sijaan hänen esitelmäänsä kommentoinut päätoimittaja Jorma Hentilä halusi peräänkuulluttaa *Venäjän* mainitsemista Suomen alueellisen puolustuksen ja suurhyökkäyksen torjunnan yhteydessä. Hänen mukaansa Venäjällä on ”ylivertainen asema” ihmisten mielissä viholliskuvissa, jotka hän halusi kyseenalaistaa ja tarkastella alueellisen puolustuksen oppia kriittisesti.¹⁴ Samassa tilaisuudessa esiintyneen kenraaliluutnantti evp. Ermei Kannisen mukaan vihollismaita ei pidä osoitella, koska ”eihän meillä toisen maailmansodan jälkeen ole ollut vihollista”. Tilanne salli hänestä kuitenkin sen, että voidaan avoimesti arvioida, missä *potentiaalinen vihollinen* saattaa olla ja ”millaisissa olosuhteissa *jokin naapurimme* (kurs. AN) saattaa muuttua viholliseksi”.¹⁵

Itäisen maanpuolustusalueen esikuntapäällikkö Lauri Kiianlinna antaa edellisiä tuoreemman esimerkin julkisen uhkakeskustelun kritiikistä. Hänen mukaansa joudutaan kysymään, onko ”olemassa oleva uhka ylipäättään relevantti mittari suunniteltaessa maanpuolustuksen ja puolustusvoimien kehittämistä”. Toisia valtioita ei ole syytä osoitella eikä rajojen tuntumassa olevia joukkoja laskea, koska ne *eivät uhkaa* ketään ”normaalitilanteessa”. Puolustusvoimat ovat siksi, ettei uhkia syntyisi, mutta uhka voi kuitenkin syntyä *ennalta arvaamattoman tilannekehityksen myötä*. Joukot laitetaan liikekannalle vasta, jos uhka syntyy.¹⁶

Suljettuun piiriin tarkoitettuja *sotilasstrategisia arvioita* on tullut silloin tällöin julki. Edustava esimerkki on puolustusneuvoston yleissihteerin Juhani Kaskealan pitämä esitelmä suurlähettiläskokouksessa elokuussa 1996. Siinä kuvattiin Venäjän voivan kohdistaa painostusta Suomeen *Baltiassa*

¹³ Hautamäki 1996, 69.

¹⁴ Hentilä 1996. – Hentilä oli ollut jäsenenä mm. toisessa ja kolmannessa parlamentaarissa puolustuskomiteassa.

¹⁵ Kanninen 1996a.

¹⁶ Kiianlinna 2004. – Prikaatikenraali (nykyisin evp.) Lauri Kiianlinna on työskennellyt suuren osan sotilasurastaan tiedustelun parissa ja toiminut muun muassa sekä Suomen apulaissotilas- että sotilasasiamiehenä Moskovassa.

mahdollisesti syntyvän kriisin yhteydessä. Vaikka Venäjä välttäisikin kriisin kärjistymistä tätä kautta yleiseurooppalaiseksi, niin

Baltian operaatioon saattaa kuitenkin liittyä ennalta ehkäisevänä toimena Pietarin suojavyöhykkeen laajentaminen, mikä edellyttää rajoitettuja operaatioita Suomenkin alueella. Suurvaltojen välisen jännityksen kiristyessä uhka pahenee myös Pohjois-Suomessa, jos Venäjä katsoo välttämättömäksi syventää Kuolan tukikohtien puolustusvyöhykettä.¹⁷

Tämän kirjan kirjoittaja oli aiemmin esittänyt julkisuudessa johtopäätöksen siitä, että Venäjä määritetään erittäin todennäköisesti Suomen sotilaalliseksi *vastapuoleksi*, jonka varalta puolustuskykyä ennen kaikkea ja aikaisempaa selvemmin pidetään. Puolustusvoimain komentaja Hägglund kommentoi päätelmää näin:

Ainakaan minun aikani näin ei menetellä. --- Ei tänne *nyt* (kurs. alkuperäisessä) kukaan uhkaa hyökätä – ei Ruotsi, ei Viro, ei Venäjä. Ei semmoista strategista uhkaa ole, mutta *kuka tietää miten maailma muuttuu* (kurs. AN). Kuka olisi uskonut 1933, että maassa makaava Saksa kuusi vuotta myöhemmin valtaa puoli maailmaa. Minulle puolustusvoimat on tavallaan kuin jälleenvakuutus, kansallinen turvallisuustakuu yllättävien, epätodennäköisimpienkin tapahtumien varalle.¹⁸

Vuoden 1997 turvallisuusselonteon laadinnassa sihteerinä toiminut Juhani Kaskeala myönsi kuitenkin lehtihaastattelussa, että vaihtoehdot uhkailmansuuntien osoittamisessa ovat vähissä.

Emme me voi tietysti lähteä vetelemään mitään punaisia nuolia itärajalle päin. Selvityksessä kartetaan puhumasta uhkakuvista, mutta myönnetään suoraan, että Venäjä on *epävarmuustekijä*. Työryhmässä puhuimme tietysti asioista hyvinkin suoraan, mutta ei *sellainen julkinen keskustelu hyödyttäisi ketään*. (Kurs. AN).¹⁹

Vaikka puolustushallinnossa on näin julkisissa puitteissa vältelty Venäjäuhkien arviointia, niin naapuriin liittyvää *konfliktimahdollisuutta* ei ole kielletty. Esimerkiksi vuonna 1998 Gustav Hägglund piti lähialueella syt-

¹⁷ Kaskealan puheesta Haapavaaran 1997 mukaan. – Puolustusvoimain komentaja Gustav Hägglund kommentoi Kaskealan puhetta niin, että puolustusvoimien kuuluu pohtia erilaisia vaihtoehtoja. Tasavallan presidentti Martti Ahtisaari puolestaan selitti, ettei Kaskeala esiintynyt puolustusneuvoston yleissihteerinä. ”Asiaan ei pidä kiinnittää liian suurta huomiota”. Ks. Ilta-Sanomat 11.9.1996.

¹⁸ Suomen Kuvalehti n:o 7 /1996.

¹⁹ Suomen Kuvalehti n:o 12 / 1997, 18-20.

tyvän tai sinne leviävän *konfliktin vaaraa* ”reaalisena”. Hän arvosteli jopa tiukasti sitä, ettei tätä ole vielä laajalti ymmärretty.²⁰

Esimerkiksi eduskunnassa on kuitenkin usein kaivattu puolustushallinnolta esitettyä tarkempia sotilasstrategisia perusteita. Vuoden 1997 selonteon jälkeen keskusteltiin laajasti siitä, olisiko Suomeen hankittava taisteluhelikoptereita.²¹ Ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtaja arvosteli sitä, ettei hallitus ole arvioinut selkeästi uhkakuvia²², joihin liittyen joukkojen liikkuvuutta haluttiin lisätä. Hänen mukaansa miljardihankintoja ei ole helppo perustella tilannearviolla, jonka mukaan Suomella ei ole turvallisuusuhkia.²³ Helsingin Sanomien kolumnisti Olli Kivinen totesi yksioikoisesti:

Uhkakuvissa on kysymys Venäjän tulevaisuudesta. Aihetta vältellen maassamme kuin vanhojen neuvostoaikojen muistona.²⁴

Selontekojen yhteydessä annetut asiantuntijalausunnat täsmentävät Venäjän asemaa puolustushallinnon uhkakuvissa. Vuonna 1995 Jyrki Iivonen puolustusministeriöstä päätteli, että Venäjä ei muodosta ”sellaista sotilaallista uhkaa, joka vaatisi Suomen nopeaa liittymistä Natoon”.²⁵ Vuonna 2001 tiedustelupäällikkö Jarmo Peltola käsitteli lausunnossaan ensimmäisenä Venäjää, kun hän esitteli Suomen turvallisuusympäristön sotilaallista kehittymistä. Arvio käsitteli vain määrällisiä tekijöitä. Leningradin sotilassiirin alueen hän kuitenkin lausui säilyvän ilmavoimien osalta merkitykseltään tärkeänä.²⁶ Pääesikunnan päällikkö Ilkka Hollo puolestaan esitti Suomen turvallisuuspoliittisen ympäristön muuttuvan sotilaallisesti hitaammin kuin turvallisuuteen vaikuttavat poliittiset tekijät. Hän toisti jälleen ”uhka-kaavan”: kykyjä on helpompi arvioida kuin nopeasti muuttuvia aikeita ja perusteli sitä historian opetuksilla. Tästä syystä puolustuksen uhkarvioissa onkin ”lähdeittävä liikkeelle ensisijaisesti kyvyn muutoksista”. Uhkiin varautumisessa kysymys on *riskianalyysistä*, jonka olisi nojattava myös todennäköisyyksien ja seurannaisvaikutusten arviointiin. Hollon mukaan ”sotilaalliset uhat eivät ole ratkaisevasti muuttuneet”. Suomeen kohdistuvan laajamittaisen hyökkäyksen todennäköisyys on vähentynyt ja myönteinen kansainvälinen kehitys vähentäisi sitä entisestään. *Riskejä arvioitaessa* ei voida kuitenkaan jättää huomiotta sitä, että asevoiman määrä ”lähialueillamme on Suomen mittakaavassa edelleen huomattavan suuri”.

²⁰ Hägglund 1998.

²¹ Ahoniemi 2000; ks. myös Nokkala 2001, 309-312.

²² Tätä on kiinnostavaa verrata myöhemmin eduskunnan ulkoasianvaliokunnan esittämään kritiikkiin vuoden 2004 selontekoa kohtaan.

²³ Aaltonen 1998.

²⁴ Kivinen 1998.

²⁵ Nvm Jyrki Iivosen lausunto eduskunnan puolustusvaliokunnalle Valtioneuvoston turvallisuuspoliittista selontekoa ja Venäjää koskien 7.9.1995.

²⁶ Eduskunnan aineisto: Tiedustelupäällikkö prikaatikenraali Jarmo Peltola.

Laajamittaisen hyökkäyksen riskiin vastataan yleisen asevelvollisuuden tuottamalla laajalla reservillä. Suomen on myös pysyttävä mukana sotateknologisessa kehityksessä, mutta mitään ”täsmäasein varustettua teknoarmeijaa” ei olla hankkimassa.²⁷

Vuosi 2001 Yhdysvaltoihin kohdistuneine terrori-iskuineen oli käännekoh- ta puolustushallinnon puheissa. Kuten ennenkin erityiset dramaattiset kään- teet, se viritti laajoja julkisia pohdintoja myös Venäjän politiikasta ja siitä Suomeen juontuvista turvallisuushaasteista. Esimerkiksi puolustusvoimain komentaja Kaskeala katsoi Venäjän politiikan muuttuneen iskujen jälkeen huomattavasti. Sen perinteinen geopoliittinen ja ydinasestrateginen sävytys oli jättänyt ”Venäjän sivuraiteille Euroopan turvallisuusrakenteiden kehitte- lyssä”, mutta nyt Venäjä oli alkanut harjoittaa *rakentavaa* politiikkaa. Kan- sainvälisen yhteistyön kehitys näyttäisi johtavan Venäjän, EU:n ja Yhdys- valtain/Naton aitoon *strategiseen kumppanuuteen*. Suomi voisi sotilaallisen liittoutumattomuutensa myötä toimia ”tasapainottavana tekijänä” Euroopan muuttuvassa turvallisuusrakenteessa.²⁸ Samoihin aikoihin puolustusminis- teri Jan-Erik Enestam ennakoi, että vuoden 2001 selonteon uhkamalleja on poliittisesti vaikeampi perustella seuraavassa, vuoden 2004 selonteossa, jos Putinin strategisesta toimintalinjasta tulee kestävä.²⁹ Näin hän kytki uhka- mallit selkeästi Venäjään.

Lokakuussa 2002 komentaja esitelmöi puolustusvoimien kehittämisestä.³⁰ Puolustuksen suunnittelu ”edellyttää kokonaisvaltaista analyysiä turvalli- suusympäristöstä, kriisien ja uhkien luonteesta tapahtuneista muutoksista sekä suomalaisen yhteiskunnan kehityksestä ja voimavaroista.” Sotilaallisen voima Suomen lähiympäristössä ja puolustuksen uhka- ja kriisimallit ovat tekijöitä, joiden kautta puolustusjärjestelmää kehitetään ja joukkojen tarvetta arvioidaan.

Venäjän turvallisuus- ja puolustuspolitiikka on vielä kylmän sodan jälkeisessä muutostilassa. *Venäjä ei enää suhtaudu avoimen kieltei- sestä Naton laajenemiseen* (kurs.AN), ja yhteistyö terrorismin tor- junnassa on lujittanut sen suhteita lännen ja erityisesti Yhdysvaltain kanssa. Venäjän asevoimia on pyrkimys uudistaa radikaalisti läntis- ten mallien mukaan. ----- Venäjän luoteisosat yhdessä Moskovan alueen kanssa ovat Venäjän sotilaallisen kyvyn painopistealueita. Kuolan alueen sotilastukikohtien suhteellinen merkitys Venäjälle on pikemminkin kasvanut kuin vähentynyt. Pietarin talousalueen merki- tys Venäjän taloudelle ja yhteistyökanavana länteen on suuri.

²⁷ Eduskunnan aineisto: Suomen maanpuolustukseen vaikuttavat perustekijät – kriisi- ja uhkamallit.

²⁸ Kaskeala 2001.

²⁹ Enestam 2001.

³⁰ Kaskeala 2002.

Kaskeala kuvasi Pohjois-Euroopan turvallisuusympäristön muutoksia suuri- ja kehityssuuntaa myönteiseksi. Laajamittaisen hyökkäyksen todennäköisyyttä Suomea vastaan hän piti pienenä, mutta ”sitä ei voida *kokonaan sulkea pois* ottaen huomioon lähialueemme sotilaallinen kapasiteetti (kurs. AN)”. Varoitusaika olisi kuitenkin sotilaallisesti ”useita kuukausia” ja poliittisesti sitäkin pitempi. Puolustusvoimien suorituskyky mitoitettaisiin sellaisen hyökkäyksen torjuntakyvyn pohjalta, mutta kehittäminen kohdennettaisiin strategisen iskun torjuntaan. Komentaja antoi myös ymmärtää, että Pohjois-Suomessakin varauduttaisiin taistelemaan. Samalla hän totesi *sotilaallisten syiden* johtaneen siihen, että Kajaanissa sijaitsevaa Kainuun Prikaatia vahvennettiin ja Oulussa ollut Pohjan Prikaati lakkautettiin.³¹

Kaskealan edeltäjä, kenraali Gustav Hägglund on paikantanut Venäjää turvallisuustoimijana hyvinkin eri tavoin asia- ja esiintymisyhteydestään riippuen. EU:n sotilaskomitean puheenjohtajana hän katsoi vuoden 2003 alussa, että Euroopan ympäristössä on tehty aiempaa rohkeammat johtopäätökset uusista turvallisuustarpeista. Muutosta veti Yhdysvallat, mutta ”myös Venäjä on kyennyt nopeaan mahdollisuuksiensa uudelleenarviointiin ja sen seurauksena tosiasiat tunnustavaan politiikan muutokseen”. Samalla Hägglund totesi, että Natossa on artikla 5:n mukainen kollektiivinen oman alueen puolustus jäämässä taka-alalle. EU:n turvallisuus- ja puolustuspolitiikasta tulisi ”Naton eurooppalainen pilari”. Sen muodostaisivat EU, Norja, Turkki ja Islanti, jotka vastaisivat siten Euroopan ”homeland defencestä” (*lainausmerkit alkuperäisessä*)³² sekä Nato-alueen ulkopuolella ”matalamman intensiteetin kriisinhallinnasta”. Hägglundin mukaan kaikki Suomen turvallisuudelle merkittävät toimijat ovat muutamassa vuodessa muuttuneet. Lisäksi hän arvosteli voimakkaasti suomalaista yleistä turvallisuuskeskustelua:

Suomessa on turhauttavaa käsitellä maailman sotilaspoliittisen tilanteen kehitystä ja trendejä. Niitä ei tunneta, eikä niistä juuri perusteta.

³¹ Em. esitelmä. - ”Sotilaalliset syyt” jäivät usein puolustushallinnon esityksissä väljiksi perusteluiksi. Tässä tapauksessa voi kuitenkin kiinnittää huomion siihen, että Kainuun Prikaati sijaitsee idässä ja lakkautettu Pohjan Prikaati oli länsirannikolla. Toisaalta puolustusvoimien rakennetta kehitettäessä maavoimien kapasiteetti on rauhan aikana keskitynyt vähitellen yhä selvemmin kolmeen valmiusprikaatiin, joiden liikkuvuutta on lisätty. Yksi näistä on juuri Kainuun Prikaati.

³² Englanninkielisen termin *homeland security* (kotimaan turvallisuus) ja *homeland defence* (kotimaan puolustus) olivat tullut yleiseen käyttöön ”terrorisminvastaisen sodan” myötä kuvaamaan Yhdysvaltain uusia toimia oman alueensa turvaamiseksi. Sittenkin käsitteitä on ryhdytty viljelemään muuallakin liittäen niihin usein myös ajatus valtioalueen puolustamisen muuttumisesta aikaisempaa vähemmän sotilaalliseksi viranomaisyhteistyöksi.

Ainut mikä kiinnostaa, on kysymys: ”Pitäisikö Suomen teidän mielestänne liittyä Natoon?”

Suomen Nato-jäsenyydestä ei Hägglundin mukaan ole enää mitään vaaraa, koska *ei ole olemassa näköpiirissä hyökkäystä Naton jäsenmaata vastaan*, johon Suomi joutuisi antamaan apua. Venäjä ei myöskään reagoisi Suomen jäsenyyteen eikä jäsenyys toisi lisäarvoa. Suomella on hyvät yhteydet *Washingtoniin, jossa päätökset tehdään*. Naton kaltaisia väliportaita ei tarvita. Hägglund löysi silti kaksi Nato-jäsenyyttä puoltavaa perustetta: Suomesta olisi tulossa ”kummajainen” lähes kaikkien liittyessä ja jäsenenä Suomi voisi osallistua ”kahden pilarin” Natoon. Hägglundin puhe tuki erityisesti EU:n vahvistamista. Vahva unioni olisi Suomen edun mukainen ja sillä edistettäisiin jäsenmaiden turvallisuutta. Siksi EU:n puolustusta olisi teräsettävä.³³

Eläkkeelle siirtymisensä jälkeen Hägglund sen sijaan käsitteli Suomen ja Ruotsin asemaa palaten sotilasstrategiseen arviointiin:

Suomen ja Ruotsin asema on erilainen. Hyökkäys Ruotsiin vaatisi toki melkoista asevoimaa, sillä kyseessä olisi todennäköisesti maihinnousu. Maarajalla puskurina on Suomi.³⁴

Tällainen käsitys voi nykyisten valtioiden olemassa ollessa viitata vain Venäjään hyökkääjänä. Hägglund arvioi nyt myös, että *vain Yhdysvallat tai Venäjä voisivat* suurin voimin hyökätä EU:n alueelle. Koska Yhdysvallat liittolaisena ei ole uhka, jäljelle jää vain Venäjä. Sen *mahdollisuudet* Euroopan uhkaamiseen ovat Hägglundin mukaan kuitenkin vähäiset eikä Venäjä *todennäköisesti* asetu vastakkain Euroopassa. Näin se ei ole sille ”akuutti uhka”. Hägglund uskoo myös, että Venäjän ja EU:n yhteistyö tiivistyy pitkällä aikavälillä ja niiden yhteiset edut ylittävät Venäjän ja Yhdysvaltain yhteiset intressit. Tästä huolimatta Suomi ei ole turvassa, koska:

-- *Voimasuhteet* Suomen suunnalla ovat kokonaan toiset, ja *Venäjän kehitys on edelleen arvaamatonta*. Suomessa on huolehdittava kansallisen puolustuksen uskottavuudesta omin avuin, kunnes eurooppalainen puolustus on rakennettu. (Kursivoinnit AN).

Hägglund uskoo myös, ettei Suomea jätetä enää koskaan ”yksin vihamielisen suurvallan” kanssa vuoden 1939 tapaan. Sotilaallisesti vahva unioni tekisi elämisen sen ulkorajoilla entistä turvallisemmaksi. Kuitenkin kuulipa Suomi mihin liittoumaan tahansa, se voisi saada sotilasapua vain rajoitettusti. Apu olisi ennen muuta ilmavoimia. Maavoimien tueksi voitaisiin saada helikoptereita ja erikoisjoukkoja. Päävastuu alueen puolustamisesta py-

³³Hägglund 2003.

³⁴Ruotuväki n:o 10 / 2004, 3.

syy Suomella itsellään.³⁵ Hägglund ei edelleenkään suosittelen yksioikoisesti Suomen Nato-jäsenyyttä. Tosin hän rakentaa kuvaa Euroopasta, jossa Suomen ei kannattaisi missään suhteessa jäädä sivuun.

Vuoden 2001 käänne puolustushallinnon puheissa sisältää usein sen, ettei Venäjä ole enää merkittävä Suomen Nato-jäsenyyden este. Pikemminkin on vahvistunut epäily siitä, että naapuri ajaa Suomesta ohi omassa Nato-yhteistyössään. Esimerkiksi Pauli Järvenpää kysyy tammikuussa 2003 leh-tihaastattelussa, ”onko Suomen kansallisten etujen mukaista, että olemme Naton suhteen heikommassa asemassa kuin Venäjä”. Perusteena on se, ettei Venäjän muuttumista Natolle sotilasuhasta strategiseksi kumppaniksi ole Suomessa huomattu.³⁶ Tosin puolustushallinnosta on myös toistuvasti muistutettu, että Venäjä päättelisi todennäköisesti tilanteensa huonontuvan Suomen Nato-jäsenyyden myötä.³⁷

Vuosi 2004 oli Suomen turvallisuuspolitiikassa vilkasta aikaa, jolloin tehtiin paljon tärkeitä selvityksiä ja asiakirjoja. Yksi niistä oli juuri Järvenpään johdolla tehty selvitys³⁸ liittoutumisen vaikutuksista Suomen puolustusjärjestelmän kehittämiseksi. Natoa pidetään ”laajan euroatlanttisen alueen tärkeimpänä turvallisuuspoliittisena yhteistyöjärjestönä”, joka sitoo Yhdysvaltoja Eurooppaan ja jonka kautta Venäjä voi olla turvallisuuskeskustelussa mukana. Naton laajentuminen esitetään pelkästään myönteisenä, joskin liittokunnan yhtenäisyyden arvioidaan voivan kärsiä. Venäjän Nato-suhdetta leimaavat yhä Varsovan liiton aikaiset uhkakuvat, ”jotka määrittävät NATO:n Venäjän viholliseksi”. Samalla kuitenkin todetaan, että Naton uhka-kuva-asema on heikentynyt Venäjän sisäisten turvallisuusongelmien vuoksi.

Selvityksessä pidetään Naton ”kovana ytimenä” yhä yhteisen puolustuksen tehtäviä. Toiminnan ja liiton kehittämisen painopiste on kuitenkin muissa kuin artikla 5:n operaatioissa. Suomen Nato-jäsenyys ei estäisi asevelvoitussuureiden ja alueellisen puolustuksen ylläpitämistä, ja yhteisen puolustuksen operaatioihin Suomen ulkopuolella tarvittaisiin vain noin prikaatin suuruista³⁹ joukkoa. Suomen hyväksi koituva pelotevaikutus olisi erityisen merkittävää: jäsenyys ehkäisisi sotilaallista painostusta, hyökkäyksen uhkaa tai mahdollisuutta. Työryhmä vaikenee kuitenkin siitä, onko Venäjä Naton uhkakuvana artikla 5:n operaatioissa. Päätellen siitä, miten Itämeren, Pohjois-Eurooppaa ja Suomen avunotto- ja -antovalmiutta käsitellään, työ-

³⁵ Nevalainen 2004, 80-84, 121-124.

³⁶ Uutispäivä Demari 23.1.2003.

³⁷ Esim. Pohjoisen maanpuolustusalueen komentaja Heikki Tilander, ks. Kaleva 6.4.2003.

³⁸ Mahdollisen sotilaallisen liittoutumisen vaikutukset Suomen puolustusjärjestelmän kehittämiseksi ja puolustushallinnolle 27.2.2004.

³⁹ Noin 5 000 sotilasta.

ryhmä näyttää oletttavan, että Nato yhä suunnittelee puolustusta Venäjänkin varalta.

Kaarle Lagerstam puolestaan on päätenyt strategian alan väitöstudkimuksessaan siihen, että Venäjän uhka oli vielä jopa pätekiä Naton suunnitellessa Keski-Euroopan puolustusta vuoden 1999 strategisen linjauksensa yhteydessä. Nytemmin varautumisen perustaksi on jäänyt lähinnä Venäjän epävakaus ja sotavarusteiden määrä. Yhteinen puolustus ei kuitenkaan ole enää vuonna 2004 mukana liiton keskeisimmissä tehtävissä. Toisaalta Lagerstamin mukaan uusien jäsenmaiden puolustamisvelvoite on laittanut Naton johtoportaat uudestaan sitä varten töihin. Lagerstam päättelee myös, että liiton laajentuminen on *lisännyt* Venäjän kokemaa uhkaa. Jos Venäjän johdosta kehittää suuresti nykyistä suorituskykyisemmät asevoimat, Naton puolustuksen painoarvo voi liiton itäosissa kasvaa. Tällainen kehityssuunta voisi kuitenkin kääntyä, jos Venäjä ja Nato-maat lähentyvät.⁴⁰

Vuonna 2004 puolustusvoimain komentaja kuvasi Suomen aseman erilaiseksi Baltian maihin ja muihin Pohjoismaihin verraten.

Baltian maat sekä Norja ja Tanska luottavat oman alueensa puolustuksessa Nato-jäsenyyden tuomaan lisäturvaan. Ne osallistuvat aktiivisesti Naton kriisinhallintaoperaatioihin lujittaen siten puolustusliiton keskinäistä solidaarisuutta ja samalla omaa turvallisuuttaan. Ruotsi puolestaan on *geopoliittisesti niin suojatussa asemassa* (kurs. AN), että tarvittaisiin todellinen mullistus Pohjois-Euroopan tilanteessa ennen kuin Ruotsiin voisi kohdistua vakava sotilaallinen uhka.⁴¹

Kaskeala mainitsee Venäjän tässä yhteydessä kahdesti. Hän viittaa ruotsalaiseen arvioihin siitä, ettei Ruotsiin kohdistu tavanomaista hyökkäysuhkaa ainakaan kymmeneen vuoteen ja sotilasliittojen vastakkainasettelu ja ”perinteinen Venäjän uhka” ovat poistuneet. Vaikka asetelma onkin täysin muuttunut, niin uhka voi ilmaantua nopeasti:

Kansainvälisen tilanteen kiristyminen kriisiksi voi sitä vastoin tapahtua muutamassa kuukaudessa, ja päätökset sotilaallisesta painostuksesta tai voiman käytöstä ovat tehtävissä yön yli.⁴²

Vuoden 2004 turvallisuusselonteon yhteydessä puolustushallinto pääsi jälleen vakiintuneeseen tapaan esittämään asiantuntijakäsityksiään eduskunnan puolustusvaliokunnalle. Puolustusministeriön kansliapäällikön mukaan turvallisuusympäristön *kapasiteettien* arvio on luotettavan suuntaista vii-

⁴⁰ Lagerstam 2005, 183-279.

⁴¹ Kaskeala 2004.

⁴² Em. puhe.

destä kahdeksaan vuoden aikajänteellä, sen sijaan turvallisuuspoliittinen ympäristö voi muuttua paljon nopeammin. Se, tuleeko muutoksista ”todellinen, sotilaallinen uhka” riippuu sotilaallisen kyvyn lähtötasosta ja laajemman alueen turvallisuuspoliittisesta kehityksestä. Kansliapäällikkö ei mainitse kuitenkaan Venäjää eikä muuta valtiota tai liittoa.⁴³ Ministeriön tutkimusjohtaja Juha Martelius liittää Venäjän asevoimia koskevat käsitykset yksinomaan *negatiiviseen turvallisuuskehitykseen*. Asevoimien roolissa on kysymys alueellisen suurvalta-aseman osoittamisesta ja maan yhtenäisyyden säilyttämisestä. Jos Venäjä alkaisi hajota, se käyttäisi asevoimia sisäisen turvallisuutensa takaamiseen ja lähialueiltaan tulevien uhkien torjumiseen. Sen kyky käyttää asevoimia valtion ulkopuolella saattaisi joutua tuolloin kyseenalaiseksi.⁴⁴

Puolustusvoimien operaatiopäällikkö Olavi Jäppilän mukaan Suomen alueellisen puolustuksen kehittäminen 2010-luvulla perustuu uhkien ja turvallisuusympäristön kehittämiseen, sodan ja taistelun kuvan muutokseen, tekniikan kehittämiseen sekä käytettävissä oleviin voimavaroihin. Puolustusvoimien ei tarvitse muuttaa perusratkaisua selontekotyön kriisi- ja uhkamallianalyysien perusteella. Joukkojen supistaminen on osa kehittämistä. ”Hyökkääjää hidastavia ja kuluttavia joukkoja” on vähemmän, jolloin alueelliset joukot voivat pitää hallussaan vain keskeiset kohteet. Puolustusta johdetaan myös entistä keskitetympin. ”Alueellinen itsenäinen operatiivinen suorituskyky supistuu”.⁴⁵ Hänen esimiehensä, Pääesikunnan päällikkö Kari Rimpi puolestaan arvioi, että sotilaallisen voiman käytön *todennäköisyys* on entistä pienempi. Hän piti sitä kuitenkin yhä *mahdollisena uhkana pitemmällä aikavälillä*. Tarkan operaatiotyypin sijasta se oli nyt pyritty kuvaamaan ”voimankäytön erisuuruusena mahdollisuutena”, joskin strategisen iskun uhka kuvasi hyvin yhä operaatiomallia. Perusteena uudelle tavalle oli se, että voimankäyttö oli muuttunut ”entistä joustavammaksi ja vaikeammin ennakoitavaksi samalla kun vaikuttamisen keinovalikoima on kasvanut”.

Alueiden valtaamiseksi tapahtuvaa operaatiota ei edelleenkään voi jättää puolustussuunnittelun ulkopuolelle. Ei siksi, että se olisi todennäköinen vaan siksi, että se on mahdollinen.⁴⁶

Puolustusvoimain komentaja arvioi tammikuussa 2006, että Suomen turvallisuuspoliittinen asema on vahvistunut Euroopan kehityksen myötä. Samalla omien joukkojen määrä suhteessa lähialueen sotilaalliseen voimaan on

⁴³ Eduskunnan aineisto.

⁴⁴ Em. aineisto.

⁴⁵ Em. aineisto. – Alueellisen puolustuksen muutosten uudempaa esittelyä, ks. Puheloinen 2007.

⁴⁶ Em. aineisto.

kasvanut.⁴⁷ Sittemmin vuoden 2008 alussa komentaja piti ensi kerran suurta joukkojen määrää jopa puolustuskyvyn uskottavuuden heikentäjänä kansainvälisessä vertailussa.⁴⁸

Keskijohdon upseerit arvioivat Venäjää julkisuudessa usein sotilaallisesti yksityiskohtaisemmin kuin ylin johto. Strategiasta ja turvallisuuspolitiikasta kirjoittavia upseereita on kuitenkin vähän. Monet heistä työskentelevät Maanpuolustuskorkeakoulussa. Sen Strategian laitos esimerkiksi julkaisi viiden upseerin⁴⁹ tutkimuksen Venäjän asevoimista ja sotilasstrategiasta joulukuussa 2004. Työssä todetaan, että Venäjän sotilasdoktriini on puolustuksellinen, mutta oletetaan, ettei sotaa voi juurikaan *voittaa puolustuksella*. Sitten päätellään, että ”Venäjänkin puolustuksellisen sotilasstrategian käsitettä määritellään uudelleen *varoittavien ja ennakoivienkin sotilaallisten toimien suuntaan* (kurs. AN)”. Poiketen tavanomaisesta Kuolan alueen strategisen merkityksen kuvataan vähentyneen Neuvostoliiton aikaisesta, mutta Kuola säilyisi kuitenkin kymmeniä vuosia ”ympäristön kannalta” ongelmallisena. Venäjän ilmavoimien todetaan olevan ”yhtä rapistuneessa kunnossa kuin asevoimat keskimäärin”.⁵⁰ Kolme vuotta aikaisemmin kommodori Georgij Alafuzoff oli päätellyt Venäjän sotilasstrategisen aseman epäsuotuisaksi. Siitä juontuen Venäjä korostaa sotilasuhkien ennaltaehkäisyä, alueellista rajoittamista ja neutralointia. Se nojaa yhä ydinaseisiinsa pidäkkeenä. Strategia on kuitenkin puolustuksellinen.⁵¹

Vuonna 2000 majurit Jouni Laari ja Hannu Koli nimesivät ennen muuta Venäjän mahdolliseksi uhaksi, jonka kehityksen vakaus vaikuttaisi puolustusvoimien kehittämiseen tulevaisuudessa.⁵² Vastaavasti majuri Jari Rantapelkonen pitää Taistelun kuvat 2020 -tutkimukseen liittyvässä artikkelissaan Venäjää yhtenä kuudesta tekijästä, jotka määrittävät Suomen sotilasstrategiaa. Venäjä on epävarma, mikä yhdistyy sen sotapotentialiin. Mikään muu Suomen lähinaapureista ei ole yhtä suuri ja epävakaa eikä millään ole vastaavaa asevoimaa. Rantapelkosen mukaan Venäjä on Suomelle vuonna 2020 ”mitä todennäköisimmin” turvallisuusuhka, ellei se saa aikaan uskottavaa yhteiskunnallista tilannetta tai naapurien kanssa luotettavaa laajan turvallisuuden yhteistoimintaa. Epävarmuutta Venäjän suhteen lisää se, että Suomella on sen kanssa muuhun lähinaapuriyhteistyöhönsä verraten ”kaikkein vähiten yhteistoimintaa sotilaallisissa kysymyksissä”.

Sodan riski – olipa kyseessä perinteinen sota, informaatio- tai ydinasein käytävä sota, joihin kaikkiin Venäjä kykenee ajanjaksolla

⁴⁷ Kaskeala 2006b.

⁴⁸ Kaskeala 2008.

⁴⁹ Upseereista yksi ei ollut enää tuolloin vakinaisessa palveluksessa.

⁵⁰ Tavaila et al 2004, 9-10, 38, 60, 77.

⁵¹ Alafuzoff 2001, 185.

⁵² Laari & Koli 2000, 198.

2002–2020 – on *todellinen* (kurs. AN) niin kauan kuin Venäjällä on mahdollisuudet ja kyvyt erilaisiin sotiin.⁵³

Kolme vuotta myöhemmin Rantapelkonen arvioi kuitenkin yhdessä Jouni Laarin kanssa, ettei Venäjä ole enää uhka Euroopan unionille eikä näin myöskään Suomelle. Venäjä ei pysty uhkaamaan eikä halua uhata sotilaallisesti. Unionin yhteisen puolustuksen kehittäminen pakottaisi Venäjän ”tunnustamaan EU:n todellisena voimatekijänä, johon se on itse riippuvuussuhteessa”. Tällä kirjoittajat puoltavat yhteistyön hakemista uhkakeskeisyyden sijasta. Heidän mielestään Suomen olisi kuitenkin *liityttävä Natoon* halutessaan aidosti osallistua EU:n puolustukseen. Maan strategiset edut turvataan rajojen ulkopuolella, mihin ei enää tarvita nykyisenkaltaista alueellista puolustusta ja koko yhteiskunnan sitomista siihen.⁵⁴

Eversti Erkki Nordbergin⁵⁵ mukaan Venäjän asevoimat muodostivat Suomelle kielteisen kehityksen 1990-luvun alkupuolella, koska niiden vetäytyminen Keski-Euroopasta näytti kohdistavan painetta Pohjolaan. Neuvostoliitolla oli pitkälle länteen suunnatut hyökkäyssuunnitelmat, mutta Venäjän asevoimat kehittyivät kuitenkin niin, että:

Lyhyehkön aikavälin näkymä olikin vuonna 2002 lohduton ja vastaus yksinkertainen: venäläisellä reservidivisioonalla ei tehtäisi edes laajamittaisessa hyökkäystilanteessa juuri mitään – ainakaan ennen koko yhteiskunnan ryhdistäytymistä, jota ei ollut näköpiirissä. Eikä varsinkaan ilman reserviyhtymien vähintään puoli vuotta kestävää täydentävää sotilaskoulutusta, joka voitaisiin kyllä järjestää sotilapiirin syvässä selustassa liki huomaamatta. Samalla on kuitenkin muistettava, että Karjalan tasavallassa ollut kolmen ja ehkä neljänkin divisioonan, noin sodan ajan armeijan, sotilaallinen potentiaali on Suomen kannalta merkittävä. Se on vielä nopeasti aktivoitavissa poliittisilla päätöksillä. Tämän potentiaalin käyttöarvo ja käyttöajatus selkiintyvät, kunhan kuva Putinin Venäjän asevoimien kehityssuunnasta alkaa hahmottua.⁵⁶

Nordberg päättelee myös, että jos Venäjän asevoima ammattimaistetaan, sellaisen ”asevoiman rajanaapurina ei ole kovin turvallista”. Venäjän ydinaseopin kehittymisen vuoksi pienen Suomen on alettava katsella huolestuneena lähialueilla olevia naapurin strategisiakin ydinaseita. Maavoimien potentiaali ei ole vähentynyt Luoteis-Venäjällä. Nordberg uskoo Venäjän kuitenkin sopeutuvan Naton laajenemiseen. Suomenlahden pohjoispuolelle voisi silti kohdistua paineita, koska Venäjä joutuu turvaamaan pääsynsä

⁵³ Rantapelkonen 2002, 221.

⁵⁴ Laari & Rantapelkonen 2005.

⁵⁵ Eversti Nordberg jäi eläkkeelle vuonna 2006, mutta julkaisi Venäjää osaltaan käsittelevät teoksensa Nordberg 2003 ja 2004 vielä virassa ollessaan.

⁵⁶ Nordberg 2003, 312-378.

Itämerelle. Tämä taas voi johtaa siihen, että Suomi lisää yhteistyötään Venäjän kanssa. ”Varsinaiset sotilaalliset muutokset tapahtunevat kuitenkin vasta 2010- ja 2020-luvuilla, jolloin asevoimien ja sotilasreformit alkavat toden teolla vaikuttaa Venäjän asevoimiin.”

Myös Nordberg pitää hallinnossa vuoden 2001 jälkeen omaksuttuun puhetapaan Venäjää Yhdysvaltojen, Naton ja EU:n strategisena kumppanina. Natolla, EU:lla ja Suomella ei ”ole tarvetta, halua, aikomuksia, kykyä, doktriinia eikä suunnitelmia hyökätä Venäjälle”. Sen sijaan Nordberg väittää lähteisiinsä viitaten, että Venäjällä on toimintatapamallit *vastakkaisen toiminnan* varalle. Hän antaa myös ymmärtää, että Venäjä voisi olla strategisen iskun tekijä Suomea vastaan. Tässä hän viittaa esimerkiksi Neuvostoliiton ajan Porkkalan tukikohdan sotasuunnitelmiin ja Venäjän ydinaseoppiin sekä Venäjän strategioihin liitettävissä oleviin alueisiin. Naapurin yhteistoiminta-aloitteet Nordberg tulkitsee *yrityksiksi saada tiedustelutietoja*. Venäjä haluaa varmistaa, ettei Suomi liity Natoon tai tavoittelee pragmaattisesti väliaikaista liittoutumista ja vastustajan heikentämistä. ”Laajojen järjestelmien pilkkominen heikentäisi Euroopan unionia ja sen mahdollisuuksia voimistua.”⁵⁷ Toisessa kirjassaan Nordberg toteaa, ettei kylmän sodan päättyminen muuttanut Suomen strategista asemaa, minkä hän kytkee pitkään Venäjän vastaiseen rajaan. Suomen rajoilla on kolme operatiivista suuntaa. Neljäs, Venäjän ja Viron välillä oleva suunta *muuttui ongelmattomaksi* Viron Nato-jäsenyyden myötä.⁵⁸

Muutaman väli vuoden jälkeen puolustushallinnon teksteissä alkaa vuodesta 2004 lähtien näkyä Venäjän ulkopoliittikan jämäköityminen länsisuhteissa. Syksyllä 2004 puolustushallinnon piiristä reagoitiin Venäjän asevoimien komentajan Juri Balujevskin lausumaan siitä, että Venäjä käyttäisi ennaltaehkäiseviä iskuja terroristeja vastaan. Kommodori Georgij Alafuzoff arvioi poliittisen retoriikan koventuneen Venäjällä, mutta Venäjän kuitenkin pysyvän yhteistoiminnassa muiden valtioiden kanssa. Viestintäjohtaja Iivonen puolustusministeriöstä puolestaan epäili Venäjän ryhtymistä yhteistoimintaan Yhdysvaltain kanssa. Suomalaisten pelot terrorismin vastaisen sodan tulosta Suomen rajoille olivat Iivosen mielestä liioiteltuja.⁵⁹

Syyskuussa 2005 puolustusvoimain komentaja piti Suomen turvallisuuspoliittista asemaa huomattavasti vahvempana kuin mitä se oli 25 vuotta aiemmin. Eurooppalainen sota on ”kaukaa haettu uhkakuva”. On kuitenkin historian näkökulmasta ”perusteetonta optimismia”, jos sellaista väitetään mahdolliseksi. Kaskeala palasi myös siihen, että puolustusvoimat tulee poikkeamaan muiden Pohjoismaiden voimista, koska *Suomen geopolitiinen asema* on ”kokonaan toinen” kuin niiden. *Historia* perustelee komenta-

⁵⁷ Emt, 534-605.

⁵⁸ Nordberg 2004, 183.

⁵⁹ Turun Sanomat 9.9.2004.

jan mukaan sen, ettei Suomella ole varaa asettaa aluettaan ”sotilaallisten spekulatioiden kohteeksi”.⁶⁰ Muiden maiden asevoimista poiketen puolustusvoimien ydintehtävä säilyisi entisenä.⁶¹

Operaatiopäällikkö Markku Koli määritteli uhan keväällä 2006 vakiintuneeseen tapaan aikomuksen ja kapasiteetin yhdistelmäksi. Sotilaallista uhkakuva ei voida sulkea pois, vaikka eletäänkin ”vakaassa rauhantilassa eivätkä kansalaisemme koe uhkaa”. Koli esitti myös Kuolan ja Pietarin vakiotavalla: niiden strateginen merkitys on lisääntynyt. Venäjällä on viime aikoina lähestytty hänen mukaansa sotilaallista ”normaalitasoa”.⁶² Georgij Alafuzoff⁶³ puolestaan totesi saman vuoden joulukuussa Rovaniemellä pitämässään esityksessä, että ”Venäjää ei tarvitse kokea uhkana, mutta sen potentiaali on otettava huomioon”. Televisiohaastattelussa hän päätteli Venäjän sotilaallisen kyvyn kasvavan. Maalla on laaja alue ja Venäjä pitää maan puolustamista tärkeänä ”aivan samalla tavoin kuin me suomalaiset kannamme siitä huolta”. Alafuzoffin mukaan Venäjän johdossa koetaan Nato sotilasuhkaksi. Armeijaansa Venäjä rakentaa perimmiltään ”doktriinin mukaiseen puolustustarkoitukseen”, mutta asevoimat on hänen mukaansa kuitenkin organisaatio, joka

oikein kehitettynä ja oikein koulutettuina on käytettävissä myöskin muihin tehtäviin, eli perinteinen sanonta, että hyökkäys on paras puolustus pitää taktisella tasolla ja operatiivisella tasolla edelleen paikkaansa.⁶⁴

Samana vuonna puolustusministeriön tulevaisuuskatsaus käsittelee laajasti sitä, miten Venäjän vaurastuminen mahdollistaa sen asevoimien kehittämisen. Venäjän tavoitteeksi väitetään ”henkilövahvuudeltaan pienemmät, mutta ammattimaiset ja sotavarustukseltaan tehokkaammat liikkuvat asevoimat, joilla on kyky myös ydinaseen käyttöön”. Suomen lähialueella arvioidaan olevan asevoimien *parhaita joukkoja* ja ydinaseita todennäköisesti myös tulevaisuudessa. *Erityisesti Venäjän* poliittinen ja sotilaallinen kehitys vaikuttavat Suomen turvallisuuteen. ”Suomi sijaitsee Venäjälle taloudellisesti ja sotilaallisesti tärkeiden strategisten alueiden läheisyydessä.” Tästä huolimatta katsauksen johtopäätös *Suomeen kohdistuvista sotilasuhkista* ei mainitse Venäjää ja pitää sotilaallisen voimankäytön todennäköisyyttä pienenä. Samalla kuitenkin kerrotaan, että ”lähiympäristössämme säilyy merkittävää ja laadullisesti kehittyvää sotilaallista suorituskykyä”.

⁶⁰ Vrt. aiemmin Valtanen 1985. ’Spekulatioita’ (suurvaltapoliittisia tai sotilaallisia) on yksi keskeinen sotilasstrategisen puhunnan koodisana.

⁶¹ Kaskeala 2005a.

⁶² Koli 2006.

⁶³ Tässä vaiheessa pääesikunnan tiedusteluosaston apulaisosastopäällikkö.

⁶⁴ MTV 3, Huomenta Suomi, 21.12.2006.

Todennäköisyys Suomeen kohdistuvaan sotilaalliseen voimankäyttöön voi kasvaa osana laajempaa globaalia tai eurooppalaista turvallisuuskehitystä ja muuttua nopeastikin. Suomeen kohdistuvan sotilaallisen voimankäytön vaikutus olisi toteutuessaan kohtalokas. Puolustusjärjestelmää on siksi ylläpidettävä ja kehitettävä pitkäjänteisesti ja ennakoiden.⁶⁵

Sittemmin, vuoden 2007 alussa Venäjän energiasiirrot Itämerellä nousivat otsikoihin. Tuolloin puolustusvoimien tiedustelupäälliköksi tullut Georgij Alafuzoff arvioi, että turvallisuusmielessä tilanne Itämerellä voisi huonontua vain, jos kansainvälinen poliittinen tilanne muuttuisi alueen huomattavan öljynlisäyksen ohella. Julkisuudessa oli väläytelty terrori-iskujen uhkaa kuljetuksia vastaan, mutta sitä Alafuzoff ei pitänyt todennäköisenä.⁶⁶

Samoihin aikoihin Alafuzoff arvioi maanpuolustuskurssille, että asevoiman merkitys kasvaa Venäjällä, mutta sitä käytetään ”vain elintärkeissä tilanteissa”. Venäjän sotilaspolitiikkaan ja varautumiseen on kuulunut läntisellä ja luoteisella suunnalla taloudellisten ja luonnonvarojen sekä liikenneyhteysien turvaaminen, huolehtiminen liittoumavelvollisuuksista, osallistuminen rajakahakkaan ja alueelliseen sotaan sekä laajamittaisen sodan estäminen. Kriisitilanteessa Venäjän läntisen strategisen suunnan erityispiirteenä olisi ”strategis-operatiivinen tuli-isku”. Muutenkin Venäjä hoitaisi mahdollisen konfliktin alkuvaiheen tehtävät tuli-iskuilla. Toiminta olisi nopeampoa ja päättäväistä ja puolustushaarojen yhteistoiminta kehittyneenä. Venäjän sotalaivaston painopiste on pohjoisilla alueilla ja ilmapuolustuksen Moskovassa, Pietarissa ja Kuolan niemimaalla. Sen sijaan maa- ja ilmapuolustuksen painopiste on Pohjois-Kaukasiassa.⁶⁷ Tämänkaltainen sotilasstrateginen tarkastelu poikkeaa selvästi mediajulkisuudessa esitetystä.

Puolustushallinnon edustajat osallistuivat talvella 2007 eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan Venäjä 2017 -raportin laatimiseen.⁶⁸ Sen mukaan Venäjän asevoimien toimeliaisuus tulee kasvamaan Suomenlahden pohjukassa riippuen maan taloudellisesta ja poliittisesta kehityksestä. Suomi joutuu todennäköisesti ottamaan kantaa venäläisten esittämiin yhteistoimintaharjoituksiin. Raportissa ei tarkastella sotilasoppien muutoksia vaan ainoastaan sotilasbudjettia, varusteluohjelmaa, asevoimien lukumääräisiä muutoksia ja joitakin lähinnä suurvaltasuhteisiin liittyviä tavoitteita. Kuitenkin

⁶⁵ Puolustusministeriön tulevaisuuskatse 2006, 9.

⁶⁶ Turun Sanomat 31.1.2007 – Poiketen aiempien tiedustelupäälliköiden ja useimmiten koko tiedusteluhenkilöstön käytännöistä Alafuzoff kommentoi naapurimaiden toimia julkisuudessa.

⁶⁷ Alafuzoff 2007.

⁶⁸ Kuusi ym. (toim.) 2007. – Puolustushallinnosta olivat mukana erikoistutkija Alpo Juntunen ja majuri Juha Mäkelä Maanpuolustuskorkeakoulusta sekä tutkimusjohtaja Juha Martelius ja erityisasiantuntija Janne Helin puolustusministeriöstä.

Todennäköisimmältä vaikuttaa, että Venäjä suhtautuu *jatkossakin varauksellisesti* (kurs. AN) Naton laajentumiseen ja pyrkii eri menetelmin *painostamaan intressipiiriinsä kuuluvia* (kurs. AN) maita pyyttelemään Naton ulkopuolella.⁶⁹

Vuoden 2007 lopulla puolustusministeriö julkaisi tutkimuksen, jossa ennakoitaan kansainvälisen järjestelmän toimijoita. Siinä samat Strategian laitoksen tutkijat kuin Venäjä 2017 -raportissa kirjoittivat nyt Venäjää, Valko-Venäjää ja Ukrainaa koskevan osion.⁷⁰ Todennäköisimmän skenaarion mukaan Venäjä nousee vuoteen 2030 mennessä johtavien kansakuntien joukkoon maailmassa ja on tuolloin Yhdysvaltain ja Kiinan rinnalla yksi ”kolmesta suuresta”. Se saattaa loppuun ydinaseittensa uusimisen, jolla se tavoittelee strategista tasapainoa Yhdysvaltain kanssa. Tutkijat arvioivat, että Venäjä suhtautuu kielteisesti Suomen Nato-jäsenyyteen, mikä ei kuitenkaan ”pysyvästi” heikennä Suomen ja Venäjän suhteita⁷¹. Itämeren alueella ei ilmaannu mitään ”todellista konfliktin vaaraa”. Ennakoitua huonomman kehityksen mukaan Venäjä sulkeutuu, ajautuu diktatuuriin ja ylimitoitettun varustelun vuoksi myös syvään talouskriisiin. Suomelle muutos tulee olemaan ”erittäin vahingollista”. Silloin:

Suomen on varauduttava suojelemaan alueitaan sotilaspoliittiselta painostukselta, *jopa yllätysiskuilta* (kurs.AN). Kehitys korostaa Suomen Nato-jäsenyyden turvallisuusvaikutuksia.⁷²

Reserviin siirtyneet ammattiupseerit eivät käytä julkisia puheenvuoroja välttämättä sen enempää kuin virassa olevat, mutta käsittelevät Venäjää usein toisin. Esimerkiksi eversti evp. Heikki Hult arvioi, että suurvallan turvallisuusajattelussa puolustautuminen aloitetaan omien rajojen ulkopuolelta. Hänen mielestään on selvää, että Suomi on itänaapurin sotilaskartalla tuollaista torjunnan aloitusaluetta.⁷³ Toisessa yhteydessä Hult arvioi suurvallan olevan aina uhka pienelle valtiolle. Hän käytti Venäjän uhkaa myös pääperusteluna sille, miksi Suomen pitäisi liittyä Natoon.⁷⁴ Prikaatikenraali evp. Antti Numminen puolestaan arvioi Suomen olevan harmaalla vyöhykkeellä, jos kriisi ulottuu Pohjois-Eurooppaan. Venäjän kehitystä oli hänen mukaansa arvioitu liian myönteisesti vuoden 2004 selonteossa. Esille ei ollut otettu Tsetshenian raakuuksia, Venäjän suurvaltapyrkimyksiä ja tiuk-

⁶⁹ Emt., 33-34.

⁷⁰ Juntunen & Mäkelä 2007.

⁷¹ Tämä sama käsitys sisältyy samoihin aikoihin julkaistuun Ulkopoliittisen instituutin raporttiin, ks. Salenius-Pasternak 2007, 68,

⁷² Juntunen & Mäkelä 2007, 46.

⁷³ Uutispäivä Demari 19.9.2003. – Eversti evp. Heikki Hult on entinen Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksen johtaja.

⁷⁴ YLE. TV 1. A-talk 19.4.2006.

kaa otetta lähinaapureihinsa, *myös Suomeen*.⁷⁵ Everstiluutnantti evp. Pekka Kantakosken mukaan Suomen sotilaallinen uhkakuva on yksiselitteisesti Venäjä, jolla on riittävät voimavarat ja useita tekijöitä mahdollisiin hyökkäysaikeisiin. Maan asevoimat on tarkoitettu uuden imperiumin luomiseen eikä sotaoppien peruseriaate ole ”tsaarien ja Stalinin ajasta” muuttunut. Opin ydin on maahan tunkeutujan lyöminen ja *taistelujen siirtäminen hyökkääjän maaperälle*. Kantakosken mukaan Venäjän kielteinen suhtautuminen Suomen Nato-jäsenyyteen ohjautuu samasta ”kuin aina ennenkin: yksinäinen Suomi on Venäjän armoilla”.⁷⁶

Puolustusministeriön entinen kansliapäällikkö Matti Ahola pitää turvallisuusympäristön muutosten luotettavien arviointikriteerien valintaa ongelmanna pitkän aikavälin ennusteissa. Ahola haluaa selventää myös käsitteitä. Hänen mielestään asiantuntijatkin sekoittavat julkisuudessa *suorituskyvyn* ja *uhan*. Uhka suorituskyvystä tulee kuitenkin *vain poliittisella päätöksellä*. Suorituskyvyn *käyttötarkoituksista* voidaan saada tietoa joukkojen ryhmittymisen, tehtävien sekä niihin liittyvän koulutuksen ja harjoittelun perusteella.

Ahola käyttää argumentoinnissaan harvinaista, Venäjän näkökulmaa. Naapurin asevoimien suorituskyvyn kohentaminen on hänestä *luonnollista ja sotilaille täysin ymmärrettävää* sen koettaessa palauttaa suurvalta-asemansa uskottavuutta. Venäjällä vallitsee jo 1960-luvun nootikkriisissä ilmennyt ajattelutapa. Sen mukaan *Suomen puolustuksen suorituskyvyn* ja näin myös ”uskottavuuden lasku *lisää uhkaa* (kurs.AN) Venäjälle”. Sen Ahola kuitenkin toteaa, että joukkojen suorituskyky Suomen lähialueella tulee kasvamaan.⁷⁷ Sitten Ahola antaa toisessa yhteydessä ymmärtää, että ilman apua Suomen puolustus kestää päiviä tai korkeintaan viikkoja. Yhteys rakentuu jälleen Natoon, josta käytävään keskusteluun Ahola kaipaava faktoja. Suomen olisi kriisissä saatava nopeasti muun muassa lisää ohjuksia hävittäjiinsä jostakin Nato-maasta.⁷⁸

Evp-upseerien kirjoituksissa kannatetaan usein suuria maavoimia ja niihin perustuvaa alueellista puolustusta, joka soveltuisi laajan hyökkäyksen torjuntaan. Tämä kytkeytyy helposti Venäjään sotilasuhkana. Kannanotot suurten maavoimien puolesta ovat tavallisesti jyrkempiä kuin mitä varsinkin puolustusvoimien ylin johto esittää. Tosin vastaavaa massa-armeijakorostusta ilmeni myös virassa olevien keskuudessa vielä 1990-luvun alkupuolella, jolloin se liittyi erityisesti Hornet-hävittäjien hankintaa

⁷⁵ Etelä-Hämeen Ilves n:o 1/2005.

⁷⁶ Kantakoski 2006, erityisesti 28-29.

⁷⁷ Ahola 2007. – Matti Ahola on lisäksi kenraaliluutnantti evp. Hän toimi ilmavoimien komentajana vuosina 1995–1998 ennen vuosiaan puolustusministeriön kansliapäällikkönä.

⁷⁸ Aamulehti 3.12.2007.

koskeviin keskusteluihin.⁷⁹ Upseerit arvostelevat kuitenkin hyvin harvoin alueellisen puolustuksen perusperiaatetta ja palveluksessa olevat sivuuttavat eläkeupseerien kritiikin usein vaikenemalla. Taustana lienee vahva ammattinormi siitä, että tehdystä päätöksestä ei esitetä vastaväitteitä – ainakaan julkisuudessa.

⁷⁹ Ks. esim. Vesterinen 1997, 127-146.

8

MITÄ VENÄJÄSTÄ PITÄISI TIETÄÄ?

Ne mahtuu aika hyvin yhden päivällispöydän ympärille, ne todelliset Venäjä-asiantuntijat Suomessa. (H 17)

8.1 Puolustushallinnolle kelpaava tieto

Tutkimushaastattelut tuovat esille sen, että puolustushallinnolla on mielestään itsellään yleensä paras tieto asioista. Tärkeä tieto on ennen muuta tiedustelutietoa. Käyttökelpoisinta on operatiivinen¹ tieto, jota tarvitaan jokapäiväisessä työskentelyssä. Tieteellinen tutkimus voi antaa sellaista vain rajoitetusti. Tutkimustietoa pidetään jälkijättöisenä ja nopeasti vanhenevana. Jos tieteellistä tietoa tarvitaan, sen saamista ei kuitenkaan pidetä ongelmana. Epävirallisen tai hiljaisen tiedon merkitys on viime aikoina lisääntynyt. Sellainen tieto nojaa ihmisten hyvään keskinäiseen tuntemukseen ja luottamukseen ja tukee asioiden sujuvaa hoitamista kasvaneen informaatiotulvan keskellä.

Vaihtoehtoisessa muotoilussa tieteelliselle tiedolle annetaan enemmän arvoa kuin pääpuhetavassa. Sen merkitys kasvaa tiedon määrän kaiken kaikkiaan kasvaessa. Tieteellisen tiedon arvostusta, käyttökelpoisuutta ja vaikuttavuutta ei kuitenkaan yleensä lähdetä syvällisemmin arvioimaan. Sen sijaan joskus todetaan, että tutkimustieto voi olla ihan samanlaistakin kuin hallinnossa arvostettu tieto. Poikkeava tutkimustieto ei kuitenkaan välttämättä vaikuta, koska päätöksiä voidaan tehdä etupäässä muilla perusteilla.

Tämä on kuitenkin politiikkaa, jossa viime kädessä kuitenkin kuuluu [toimia] niin kuin hallitus määrää sitten sen linjan, missä me menään ja eduskunta hyväksyy sen linjan sitten. Me ollaan siinä sidottu tiettyyn ohjelmaan, joka nyt tässä tapauksessa esimerkiksi on tämä turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko --- Ainakin sinä aikana, kun tämä selonteko on voimassa ei niistä [asioista kuten liittoutuminen ja liittoutumattomuus, asevelvollisuus ja vastaavat] hirveesti voi hötkyillä tekemällä semmosta tutkimusta, joka liittyy asioihin, jotka joka tapauksessa eivät tule muuttumaan millään lailla. Eikä niistä välttämättä halutakaan kaikista tutkimusta, juuri sen takia, että

¹ Tällä tarkoitetaan siis mitä tahansa arkikäytännöissä tarvittavaa tietoa eikä 'operatiivista' sotilasoperaatioihin liittyvänä.

koska ne voisi jopa kyseenalaistaa niitä perusteita, minkä takia nyt ollaan tehty tiettyjä ratkaisuja ---- Kyllähän ihan ilman tutkimustakin pärjätään, eihän se siitä ole kiinni. Kyse onkin siitä, miten hyvin päätöksiä halutaan tehdä sitten. (H 15)

Puolustushallinnolle tärkeimmän tiedon alkuperää esitetään kahdella eri tavalla. Ensimmäisessä painotetaan, että tärkein tieto on aina kansallisissa käsissä eikä kansainvälisillä järjestöillä kuten Natolla tai Euroopan unionilla. Tämän perusteella väitetään, ettei Suomi jää sivuun mistään merkittävästä tiedosta, vaikka ei olekaan Naton jäsen. Myöskään Naton ja Venäjän yhteistyössä ei tällöin sanota vaihtuvan mitään puolustushallinnolle ratkaisevaa tietoa.

Toisessa tavassa painotetaan selvästi kansainvälisten järjestöjen hallussa olevaa tietoa. Suomen jäsenyys Euroopan unionissa on tuonut hallinnolle lisää tietoa, ja unioniin tulee myös Nato-mailta tiedustelutietoa. Tässä puhettavassa pidetään myös riskinä, että Suomi voi jäädä sivuun Venäjän ja Nato-maiden keskinäisestä tiedonvaihdosta.

Kun me emme ole pöydän ääressä, niin me ollaan siinä sivussa. Se on aika luonnollinen johtopäätös siitä, että periaatteessa Natolla ja Venäjällä on syvempi suhde kuin meillä ja Natolla. --- En mä tiedä, onko se [sivussaolo] suoraan puolustuspoliittista haittaa. Mun mielestä on aina negatiivista, jos ollaan ulkopuolella neuvottelupöydästä. Se on ihan tämmöisen tiedonsaannin ja vaikuttamisen kannalta heikko asia. No sitten taas toisaalta, mitä se konkreettisesti tänä päivänä tuo tullessaan, niin sitä on vaikea sanoa. Me ollaan kuitenkin niin syvällä Naton yhteistyössä ja niin luotettava Naton kumppani --- (H 9)

Tietoa arvioidaan puolustushallinnossa tietolähteen ja sen kokemuksen mukaan. Luottamus niihin ratkaisee silloinkin, kun lähde ei ilmoita omia lähteitään. Sitä ei välttämättä myöskään edellytetä.

Haastattelija: Siinä ei ole mitään ongelmaa sitten siinä, että monta kertaa tämmöisissä selvityksissä ja muissa, joita erilaisissa deskeissä tehdään, niin niiden lähteistä ja muista [perusteista] ei välttämättä ole tietoa?

Haastateltava: Ei, mutta siitä tietää, kuka sen on tehnyt. Niin, se henkilökohtainen ominaisuus painaa siinä jo niin paljon päälle...tai se taho. Että Moskovan suurlähetystö on tuottanut tämmöisen raportin, niin se antaa sille riittävän uskottavuuden. Lähteistä riippumatta. (H 14)

8.2 Missä ovat Venäjä-tuntijat?

Puolustushallinnossa arvostellaan varsin voimakkaasti Suomessa yleisesti olevaa Venäjä-tietoa. Sen sanotaan olevan sekavaa, hajallaan ja pienten piirien käsissä. Laadultaan se on enintään tyydyttävää. Tiedon määrä on saatanut kasvaa, mutta uutta tietoa on vähän. Luonnollinen, tietoa vaihtava kanssakäyminen suomalaisten ja venäläisten välillä kuvataan vähäiseksi.

Tiivistäen sanottuna [Venäjä-tuntemus Suomessa]: kapea kärki hyviä osajia ja liikaa niin sanottua näennäisosaamista. Ja vähän analyttistä juttua. (H 3)

Puolustusvoimien ulkopuolella on vain vähän Venäjän turvallisuus- ja sotilaspoliittikan asiantuntemusta. Entiset Suomen Venäjällä olleet sotilasasiamiehet saatetaan mainita. Äärimmäisten käsitysten mukaan Venäjää ei edes käsitellä Suomessa juuri muualla kuin puolustusvoimissa.

Paras Venäjä-tieto Suomessa paikannetaan talouselämän piiriin. Suomessa sanotaan *seurattavan* Venäjän taloutta ja sotilaallista kehitystä tarkasti, mutta yhteiskunnan muita tapahtumia ja niiden vaikutusta politiikkaan ja ajatteluun heikommin. Venäjään liittyviä ”perimmäisiä asioita” ei tunneta riittävän hyvin. Mediassa Venäjä-tietoa ei ole paljon.

Venäjä-tiedon puutteen syiksi esitetään tavallisimmin joko kielitaito-ongelmaa tai laajemmin voimavarojen puutetta. Tiedon käyttäjiä ja hankkijoita on liian vähän. Lisäksi tiedonhankintaa sanotaan vaivaavan sen, että Venäjällä toimitaan esimerkiksi tutkimuksessa ”vanhojen periaatteiden” mukaan. Suomessa on myös puutteita kiinnostuksessa Venäjää kohtaan, mihin syyksi sanotaan Euroopan unionin, Naton tai yleensä lännen viemä huomio. Venäjää saatetaan myös pitää yleisesti herkkänä tiedonhankkimisen kohteena:

Kyllä se [Venäjä] tietysti on sensitiivinen [tiedonhankkimisen kohde]. Tähän sensitiivisyyteen liittyy se, että Venäjä-tieto halutaan varmistaa. Tieto halutaan hankkia monta kertaa eri lähteistä, ennen kuin sitä ylipäätään saatetaan varmana tietoon tai sitten julkisuuteen. Se on kyllä ihan selvä, koska se reagoitiherkkyys kuitenkin tuolla Moskovan suunnassa on meillä esiintyneeseen lehtikirjoitteluunkin edelleen ihan muuta kuin lännessä taikka maailmalla yleensä. (H 19)

Hieman poikkeava muotoilu korostaa sitä, että suomalaiset ovat etenkin kaupan myötä heränneet viime aikoina hankkimaan Venäjä-tietoa. Samalla käsitykset Venäjästä ovat muuttuneet ”kiihkottomammiksi” kuin mitä ne olivat aikanaan Neuvostoliitosta.

Venäjää pidetään ”haastavana teemana”, joka vaatii muun muassa hallinnon yhteistyötä laitosten ja tutkijoiden kanssa. Äärimmillään tiedon hankkimisen Venäjästä sanotaan edellyttävän enemmän työtä kuin muista maista. Venäjään liittyvillä faktoilla olisi hyvä olla tieteellistä pohjaa, kehitystrendejä pitäisi todentaa tieteellisesti. Suomessa tarvitaan korkeaa Venäjä-tietoisuutta, mitä perustellaan turvallisuudella, taloudella, Euroopan unionilla ja Suomen asemalla siinä. Selkeästi toisenlaisissa puheaineiksissa arvostetaan aikaisempaa Venäjä-tuntemusta. Siitä sanotaan olevan hyötyä, koska venäläisyys ja venäläiset menettelytavat eivät ole paljon muuttuneet.

Puolustushallinnossa annetaan kiitosta Venäjä-tiedon tuottamisesta joillekin tutkimuslaitoksille, joskus vain yleisesti yliopistoille. Laitoksista esitetään useimmiten Aleksanteri-instituutti, Ulkopoliittinen instituutti ja Suomen Pankin Siirtymätalouksien tutkimuslaitos. Samoin mainitaan näissä laitoksissa työskenteleviä, yleensä tutkimusta johtavia henkilöitä tai julkisuudessa näkyvästi esiintyneitä Venäjä-tutkijoita, etenkin talouden ja politiikan tutkimuksen alalta. Sen sijaan kulttuurin, luonnontieteiden tai tekniikan tutkijoita ei tullut esille. Myönteisimmän arvion mukaan Suomessa on erinomaisia Venäjä-tutkijoita ja mahdollisuuksia saada aina asiantuntijatieta. Tietoa tulee lisäksi monista lähteistä ja sitä voidaan verrata monipuolisesti. Tutkimustietoaakin löytyy paljon verkosta. Tieto ei kuitenkaan aina kohtaa tarvitsijaa.

Puolustushallinnon mielestä Suomessa tarvitaan tieteellistä Venäjä-tutkimusta, mutta usein epäillään sen tasoa ja riittävyttä. Tutkimus on hajallaan ja kärsii voimavarapulasta. Venäjän turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa sanotaan tutkittavan puolustushallinnon ulkopuolella vain vähän. Yhden käsityksen mukaan esimerkiksi Venäjän ydinaseista ei ole saatu tutkimuksessa konkreettista kuvaa. Suomalaisen tulevaisuudentutkimuksen on myös ollut vaikea löytää Venäjän yhteiskunnan kehityssuuntia.

Venäjä-tutkimuksen parantamiskeinoja esitetään kuitenkin niukasti. Mainintoja tuli tosin siitä, että nuoria tutkijoita olisi saatava lisää ja suomalaisen tutkimuksen verkotuttava amerikkalaisen kanssa. Tutkimuksen käyttökelpoisuutta kytketään myös tutkimuslaitosten johtamiseen ja maineeseen. Joissakin tapauksissa ulkopuolisten laitosten sanotaan olevan haluttomia ottamaan vastaan hallinnon ohjausta.

Suomessa olevan Venäjä-tiedon muuttumista kylmän sodan jälkeen arvioidaan varovaisesti. Suomalaista Venäjä-osaamista pidetään esimerkiksi myyttinä, ja myös Suomessa tehtyä Neuvostoliitto-tutkimusta arvostellaan. Lisäksi saatetaan todeta, ettei tiedon määrä ole sittenkään kasvanut tai tieto virallisella tasolla muuttunut. Vaihtoehtoisessa muotoilussa painottuu akateemisen Venäjä-tutkimuksen parantuminen viimeisen kymmenen tai kahdenkymmenen vuoden aikana.

Suomen Venäjä-tietoa ei yleensä ryhdytä vertaamaan muista maista löytyvään, ellei kysymys ole puolustushallinnolle tärkeästä tiedosta. Jos näin tehdään, käsitykset jakautuvat selvästi. Suomen tietoa arvioidaan paremmaksi kuin joidenkin pienten Euroopan maiden.

Kyllä turha on mennä johonkin Wilton Parkiin Venäjä-seminaariin [Venäjä-tietoa hakemaan]. Siellä nämä länsimaiset – oikeastaan ne tietää paljon vähemmän kuin me. Tietyllä tavalla suomalaisilla on hyvät mahdollisuudet tähän Venäjän tutkimukseen. Se, että meidän kielialueemme on niin suppea, me julkaisemme paljon suomeksi ja myös haluamme julkaista suomeksi, vaikuttaa siihen, ettei meidän kaikki tietomme tule kansainvälisille foorumeille. Mutta mitä sitten tulee tähän puolustustietoon, niin tartteeko sen tullakaan kansainvälisille foorumeille? (H 12)

En minä tiedä, onko [nykyisin maailmalta saatava Venäjä-tieto] sen käyttökelpoisempaa [kuin Neuvostoliiton aikana]. Ehkä sitä on enemmän. Sitä pitää tietysti kriittisesti arvioida, mutta toisaalta taas hyvin tiedämme sen, että länsimaiden, Natokin mukaan luettuna, mielenkiinto Venäjään sotilaallisesta näkökulmasta, niin kun uhkana, on lähestulkoon haihtunut olemattomiin ja mielenkiinto keskittyy muille alueille. Että tässä pitää kyllä tietty kyky olla kansallisestikin saada Venäjästä tietoja. Enkä minä nyt tarkoita taas kerran sotilaallisesta näkökulmasta vaan koko kansakunnan. (H 7)

Toisissa arvioissa asiaa käsitellään maailmalla liikkuvien odotusten kannalta. Suomalaisia uskotaan pidettävän erityisinä Venäjä-tuntijoina, toisin kuin tällaisen käsityksen esittäjä yleensä itse pitäisi. Yhdessä puheenvuorossa Suomen todetaan joutuneen Venäjä-tiedon haltijana ”kakkoskategoriaan” verrattuna Neuvostoliiton aikoihin.

Puolustusministeriön viestintäjohtajan Jyrki Iivosen mukaan Venäjä on tärkein valtioista, joiden kanssa Suomi harjoittaa suhteita kahdenvälisesti. Tämä vaikuttaa siihen, mitä tietoa tarvitaan ja miten sitä muodostetaan ja myös siihen, miten tutkimuksen rooli näkyy suunnittelussa. Tiedonmuodostus on kahdenvälisissä suhteissa tietystä mielessä kahdenvälistä. EU-yhteyksissä tapahtuva tiedonhankinta ei konkretisoidu puolustushallinnolle, koska EU tekee sen ”konklaavina” ja asiat tulevat valmiiksi analysoituina. Puolustushallinnossa lähdetään siitä, että Venäjä-analyysi tehdään yhä kansallisesti. Suomen tiedonvaihto EU-maiden kanssa ei korvaa Nato-maiden ja Venäjän kesken mahdollisesti vaihdettavaa tietoa, koska Nato - toisin kuin EU - on kuitenkin puolustusjärjestö.²

² Iivonen Jyrki, keskustelu 3.11.2005.

Venäjä-tiedon lähteitä paikannetaan mieluummin Yhdysvaltoihin ja Venäjälle. Baltian maat ja itäinen Keski-Eurooppa saavat huomiota ”uusina” Venäjä-tiedon lähteinä. Venäjältä itseltään saatavan tiedon lisääntymistä ja monipuolistumista pidetään tärkeänä, mutta sen laatua arvostellaan. Ongelmana pidetään esimerkiksi sitä, että Venäjällä valvotaan tiedonjakoa tai mediaa osataan käyttää vain ”propagandistisesti”. Venäjä ei myöskään ole saanut huomiota siksi, ettei se ole tullut mukaan yhteistyöhön. Parissa käsityksessä epäiltiin myös venäläisen tutkimuksen poliittista riippumattomuutta.

--- Tavallaan Venäjä ei osaa käyttää julkisia tiedotusvälineitä hyödykseen ja se johtuu tietysti siitä, että siellä on niin paljon sisäisiä ristiriitoja --- Tämä puute aiheuttaa sen, että joka kerta Venäjältä tuleviin uutisiin, jos ne on venäläisten itsensä tuottamia esimerkiksi, niin aika kriittisesti suhtaudutaan. Sen takia se luettavuus on heikkoa ja sen takia tietämys [Venäjästä] on heikkoa. (H 6)

Yhdysvalloista ja Länsi-Euroopasta Venäjä-tuntijana piirrettävä kuva jakautuu jyrkemmin kuin käsitys Venäjästä itsensä tuntijana. Länsitiedon laatuun ei niinkään kiinnitetä huomiota tai sitten sitä pidetään yksioikoisesti hyvänä. Äärimmillään syvällisen Venäjä-tuntemuksen sanotaan olevan Yhdysvalloissa, koska siellä on siihen tarpeeksi voimavaroja ja tehdään hyvää tutkimusta. Toisaalla todetaan, miten kiinnostus Venäjään on yleisesti laskenut. Läntiset tutkimuslaitokset ovat nyt kiinnostuneempia uusista uhkista. Venäjän asevoimia ja sotilasstrategioita koskevan tieteellisen tutkimuksen taso on heikentynyt Neuvostoliiton aikoihin verrattuna. Muussa vaihtoehdoisessa puheessa arvioidaan, että Yhdysvalloissakin Venäjä-tuntemus on yksipuolista.

8.3 Puolustushallinnon Venäjä-tieto

Puolustushallinto esittää Venäjän tärkeäksi tietovarannossaan. Venäjän aseman sanotaan kuitenkin heikentyneen länsiyhteistyön tiivistymisen myötä, vaikka saatetaankin painottaa, ettei se ole syrjäyttänyt Venäjän seuranta.

Puolustushallinnolle tärkeintä on varsinainen sotilaallinen tieto Venäjästä. Hallintoa kiinnostaa sotilaallinen suorituskyky ja päätöksenteko sekä sen osuus poliittisessa päätöksenteossa. Venäjän valtionjohto ja päätöksentekojärjestelmä kiinnostavat myös. Maan talouskehitystä on sotilaallisista syistä seurattava.

Puolustusvoimien paras Venäjä-tieto tulee oman toiminnan tuloksena eri tahoilta. Verkostoja hyödynnetään, tosin ei kovin järjestelmällisesti. Ei-

julkisia lähteitä pidetään joissakin asioissa parempina kuin julkisia. Haastateltavien mainitsemat tiedonhankintapaikat voidaan ryhmitellä puolustushallinnon omiin, muihin hallinnonaloihin, tutkimukseen, Venäjään itseensä, Euroopan unioniin sekä tarkemmin yksilöimättä kotimaiseen ja kansainväliseen kenttään, jossa yhden ilmaisen mukaan käytetään ”tiettyjä tahoja aika ajoin”. Internet on laajasti käytössä, mutta yhden haastatellun mukaan ”varsinainen sotilaallinen tieto” ei löydy sieltä.

Puolustushallinnon omina tiedonhankkijoina mainitaan tiedustelualue yleensä, ”Pääesikunnan tietyt osastot” sekä sotilasasiamiehet, joissa on Venäjään erikoistuneita. Tiedustelun toiminnasta ei paljon puhuta, mutta sen todetaan kuitenkin olevan kielitaidonkin suhteen ajan tasalla.

Puolustushallinnossa on ihan kohtalaisen hyvä varmaan tämmönen Venäjä-asiantuntemuksen keskittymä. Meillä on tietysti sotilastiedustelu, joka perinteisesti on varsin paljon panostanut siihen itäsektorin osaamisen ylläpitämiseen ja kehittämiseen. (H 11)

Sotilasasiamiesten toimintaa ei myöskään nosteta yksityiskohtaisesti esille. Yhden käsityksen mukaan heistä on nykyisin tullut entistä selvemmin ”myyntimiehiä” tai ”sanansaattajia”, millä tarkoitetaan siis Suomen ja sen puolustusvoimien edustamista. Tiedonhankinta kuvataan kohdemaan turvallisuuspolitiikan ja kansalaisten mielipiteiden selvittämiseksi. Kohteena ovat siis siinäkin muut kuin perinteiset sotilaskapasiteetit.

Tietoa Venäjältä tulee usein erityisesti ulkoasiainhallinnon kautta. Mainintoja Venäjä-asioissa saa myös suojelupoliisi. Puolustushallinto osallistuu hallinnonalojen kesken pari kertaa vuodessa tehtävään Venäjä-selvitykseen, jota eräs sotilas luonnehti tieteellisiä selontekoja paremmaksi. Suoriin yhteyksiin Venäjän kanssa viitataan vaivattomimmin, jos puhutaan venäläisestä tutkimuksesta. Kuitenkin tuodaan esille myös ”tapaamisia” venäläisten kanssa, esikuntaneuvotteluja ja diplomaattien keskusteluja. Sotilaskollegoiden todetaan vaihtavan ajatuksia ”epävirallisestikin”. Yhden kuvauksen mukaan Venäjältä tulevan ”hyvänkin tiedon” määrä on lisääntynyt. Julkista tietoa tulee myös tarpeeksi, joskin yhden haastateltavan mukaan venäläiset ovat aina osanneet tiedon salaamisen.

Puolustushallinnon Venäjä-tiedonvaihdon tärkeinä kumppaneina mainitaan suomalaisista tutkimuslaitoksista ainakin Aleksanteri-instituutti ja Ulkopolitiittinen instituutti, mutta myös yliopisto korkeakoululaitos. Maailmalla liikkuvaa Venäjän asevoimiin kohdistuvaa tutkimusta pidetään kiinnostavana. Toisaalta yleistä Venäjä-tutkimusta myös arvostellaan. Sen vaikuttavuuden puolustushallinnossa ei myöskään aina uskota:

Ihan varmasti olisi kyllä kysyntää [think-tankien puolustushallinnon ulkopuolella tuottamalle Venäjä-tiedolle], mutta edelleenkin väitän, että se ei muuttaisi mitään peruspremissiä, joita meillä on Venäjään liittyen. Luulen, että tämmösissä kysymyksissä, joita esimerkiksi ulkoasiainministeriö pyrkii selvittämään, niin ehkä siinä on enemmän pelivaraa ja avoimuutta sille pohdinnalle, joka siihen kuuluu kyllä. (H 15)

Yhdessä puheenvuorossa vedottiin vastuuseen, joka virkamiehillä on Venäjä-asioista. Heidän on tartuttava niihin *kouriintuntuvammin* kuin mitä tutkimuksessa tehdään. Akateemisen Venäjä-tutkimuksen käytön lisäämistä hallinnossa tuetaan, vaikka tutkimustiedon rajoittuneisuutta mielellään esitetäänkin:

Meillä [puolustushallinnossa] pitäisi käyttää enemmän akateemisessa maailmassa syntyneitä tutkimuksia. --- Vaikka niissä ei välttämättä ole kovaa sotilaallista asiantuntemusta aina kaikilta osin takana, niin ne voi herättää kysymyksiä. Sitten ne voi avata joitakin uusia näkökulmia, mitä ei ole tullut miettineeksi tai antaneeksi [niille] riittävää painoa. Tässä mielessä olisi suotavaa, että niin paljon kuin resurssit mahdollistaa, hyödynnettäisi näitä [akateemisia tutkimuksia]. Sieltä voi nousta jokin semmoinen, että aha tältäkin kannalta täytyy tutkia tätä asiaa. Voi olla, että se ei johda mihinkään, mutta se on tutkittu. Ihan siis julkinen akateeminen tutkimus. – En osaa sanoa tätä sillä tavalla, että näkisin nyt semmoisen aukon meillä tai että olisi nyt se puute tämän [tutkimuksen] käyttämisessä. Vaan että sen lisäksi, mitä meillä on, olisi erittäin hedelmällistä – hyödyntää tätä [tutkimusta]. (H 3)

Käsitykset puolustushallinnosta Venäjä-tiedon käsittelijänä verrattuna muihin hallinnonaloihin vaihtelevat. Puolustusvoimia pidetään yhtenä valtion parhaiten järjestäytyneistä Venäjä-tiedon käsittelijöistä, mutta toisaalta todetaan tiedon liittyvän etupäässä puolustuspolitiikkaan tai sotilaallisiin kysymyksiin. Hallinnonalojen ja asiantuntijoiden yhteistyötä kuitenkin korostetaan. Tiedonkäsittelyn käytännön toimia ei useimmiten ryhdytty tutkimushaastatteluissa esittelemään. Niissä sanotaan kuitenkin noudatettavan tieteeseenkin kuuluvaa *objektiivisuutta*, vaikka esimerkiksi lähdeviitteitä ei raporteissa näkyisikään.

Puolustushallinnon tiedosta valtaosa pohjaa *käytännön seurantaan* eikä ole tutkimustietoa. Ministeriötä kiinnostaa puolustusvoimia laajemmat Venäjäkysymykset. Ajankohtaista tilannetta seurataan puolustusministeriä varten. Joidenkin käsitysten mukaan puolustusvoimissa liikkuu yksityiskohtaisempaa tietoa kuin ministeriössä ja jopa tutkimustietoa käytetään enemmän.

Puolustusministeriössä pidetään yhteydenpitoa tutkimuslaitoksiin lähes yhtä tärkeänä kuin hallinnonalan sisäisiä tutkimusyhteyksiä. Kansainväliseltä tutkimukselta edellytetään vahvuutta. Tutkimuksen taustan on oltava uskotava. Kotimaiseen tutkimukseen luotetaan aika paljon myös siksi, ettei olla vielä verkotuttu tarpeeksi. Tätä puutetta ollaan kuitenkin poistamassa. Yhteyksien lisääntyminen on tuonut hyödylliseksi kuvattua avartumista, jossa tutkimustietoa voidaan hyödyntää myös kansainvälisesti ja strategisessa suunnittelutyössä.

Vahvan kiinnostuksen suuntautumista länteen ei kätketä, mutta sitä ei välttämättä pidetä aina pelkästään myönteisenä asiana:

--- henkilökohtaisesti koen kyllä nyt selkeästi niin, että läntiset vaikutteet ja läntiset suuntaukset, niillä on paljon vahvempi vaikutusasema meidän puolustusvoimien suunnittelussa ja operatiivisissa suunnitelmissa. Kyllä se Venäjä-tuntemus tulee lähinnä sitä kautta, että jos jotain uhkakuvia, uhkaskenaarioita, laaditaan, niin sitten ikään kuin se Venäjä-tuntemus on tarpeen. Mutta sitten jos me laaditaan tällaisia kokonaisvaltaisia kehitysajuttuja, niin eipä sieltä Venäjältä saaduilla opeilla ole juurikaan ollut vaikutusta, joka on mun mielestä kyllä vähän tällaista yksisilmäistä asian tarkastelua -----.

Kun intressit ovat todellakin näitten turvallisuuskehien kautta olleet selkeästi tuolla Keski-Euroopan suunnassa ja sitten tämä sotilaallinen vallankumous, jota eletään, on vienyt intressejä supervaltayhdysvaltoihin, niin kyllä se siivu, joka jää Venäjän-tuntemuksen ylläpitämiseen tai lisäämiseen, on kovin vähäinen. Eikä siinä nyt ole mitään merkittävää kehitystä näkyvissä. Jos me ajatellaan, että meillä on upseereita Brysselissä, huomattavia määriä ja sitten meillä on upseereita Yhdysvalloissa koulutuksessa ja tällä lailla, niin kyllähän tämä läntinen tietämys ja sen ylläpitäminen ja kehittäminen haukkaa siitä 95 prosenttia ja 5 prosenttia jää sitten Venäjän varaan tai Venäjän suunnalle. Ja se on minun mielestäni suuri ongelma ja suuri puute. (H 16)

Puolustushallinto arvioi omaa Venäjä-tietovarantoaan suhteessa voimavaroihinsa, joita pidetään ainakin hallinnonalan omaan tutkimukseen riittä-mättöminä. Voimavaroihin nähden tiedon tasoa pidetään kuitenkin aika hyvänä ja yhtä hyvänä kuin muitakin naapureita koskevaa tietoa. Puolustushallinnon piirissä vallitsevan Venäjä-kuvan yhtenäisyyttä tuodaan myös esille.

Päinvastaisiakin lausumia esiintyy. Tietoa Venäjästä ei ole hankittu tarpeeksi eikä tietämykseen myöskään tulevaisuutta ajatellen riittävästi panostettu. Lisäksi todetaan, että informaatiota kyllä liikkuu, mutta sitä *ei ole yhtään helpompi todentaa* kuin aikaisemminkaan. Joskus pidetään ongelmana

myös sitä, ettei alue- ja paikallistasolta saada puolustusvoimia sillä tasolla hyödyttävää Venäjä-tietoa.

Venäjä-tiedon saannin ja käsittelyn ongelmina luetellaan tavallisimmin yhteistyön, yhteyksien, kielitaidon ja tutkimuksen puute sekä resurssien ja kiinnostuksenkin suuntaaminen muualle kuin Venäjälle. Materiaalihankintojen loppuminen idästä on heikentänyt yhteyksiä. Toisaalta myös sanotaan, että tutkimusta ajatellen löytyy puolustushallinnosta tarpeeksi venäjänkielen taitoa. Sitä on jopa paremmin kuin muilla hallinnonaloilla. Venäjänkielentaitoiset sotilaat alkavat kuitenkin vähentyä, siviilihenkilöiden tilanne puolustushallinnossa on verraten hyvä.

Puolustushallinnon oman tieteellisen Venäjä-tutkimuksen tarkoituksena pidetään ennen muuta kokonaisuuden syvällistä ymmärtämistä. Johtopäätöksiä ei pidä tehdä pinnallisilla tiedoilla. Joissakin lausumissa tunnustetaan oman tutkimuksen tarve, mutta sitä ei pidetä sen suurempana kuin muutenkaan julkisella tasolla. Puolustushallinnossa arvostetaan varsin usein sitä, että laitoksessa on tutkijakoulutettuja henkilöitä. Yhden puheenvuoron mukaan esimerkiksi tiedustelussakin tarvitaan ”yliopistoihmisiä”, koska he pystyvät näkemään ”pintakuohun läpi”. Hallinnon oman Venäjä-tutkimuksen kritiikki onkin paljon harvinaisempaa kuin muualla tehtävän ja sitä esittävät lähinnä tutkimustoiminnan kanssa itse läheisesti tekemisissä olevat. Arvostelu koskee ennen muuta tutkimuksen lyhytjänteisyyttä ja kohdentamista. Puutteita on esimerkiksi Venäjän kehityksen peruslinjojen ja suurten ongelmien ja Suomen lähialueiden tutkimuksessa. Tutkimuksen sanotaan ohjautuvan myös liikaa päivänpolitiikan mukaan, mikä johtuu tiedotusvälineiden kiinnostuksesta. Sotilaallinen salaaminen vaikuttaa, ja tutkimusvalintoja ohjaa myös sotilaiden erityistietämys operatiivista ja taktisista asioista. Hallinnon Venäjä-tutkimuksen sanotaan kuitenkin kehittyneen myönteisesti viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana.

Puolustushallinnon tutkimus palvelee etenkin suunnittelua eikä oman tutkimuksen vaikuttavuutta päätöksentekoon juurikaan epäillä, toisin kuin joskus ulkopuolisen tutkimuksen. Yksi haastateltava tosin arveli, etteivät päättäjät ehdi lukea tutkimuksia. Toinen arvosteli sitä, ettei tutkimuksessa irtauduta tunnepohjaisesta ja yksityiskohtiin sitoutuneesta otteesta. Sen vuoksi ei saada kunnollisia aineksia päätöksentekoon.

Päätöksentekoa ajatellen myönteisimmin suhtaudutaan omaan tulevaisuudentutkimukseen. Sitä tarvitaan, jotta löydettäisiin suuria kehityslinjoja. Niiden avulla tiedetään, *mikä on mahdollista* ja mikä ei ole. Venäjän mahdollisuuksia ja kehitystä on hahmotettava, jotta osattaisiin ajatella siellä tehtäviä arvioita. Tärkeitä kohteita ovat demokraattiset muutokset, energian ja raaka-aineen saatavuus- ja hintaennusteet sekä sotapotentiaaliennusteet. Tulevaisuudentutkimusta perustellaan myös sillä, ettei Venäjän kehitystä

voi ennustaa vain omaan kokemukseen ja menneisyyttä koskevaan tietoon luottaen. Tieteellisessä keskustelussa usein tavanomainen tulevaisuuden-tutkimuksen kritiikki *tutkimuksena* on hyvin varovaista.

Tietenkinhän kaiken kehittämisen pohjalla pitää olla joka tapaukses-
sa kohtuullinen visio, mihin suuntaan ollaan menossa. Totta kai
tämmöisessä tulevaisuudentutkimuksessa on epävarmuustekijöitä,
mutta sitten sieltä on löydettävissä hyviä kiintopisteitä ja mekanis-
meja, joilla sitä voidaan arvioida. Elikkä kyllä me tietenkkin 20 - 25
vuoden päähän tapahtuvassa arvioinnissa, -- kysymyshän on valistu-
neesta arvauksesta. Ja itse asiassa, niinhän me rakennamme tulevai-
suutta. --- Varmasti on syytä hahmottaa Venäjän mahdollisuuksia,
kehittymisnäkökulmia ja tällä lailla, jotta me osaamme sitten edes
jollain lailla ajatella, minkälaisia arvioita siellä suunnalla tehdään –
niiltä osin kun he eivät niitä julkista – yhteiskuntansa kehittämiseen
ja niin poispäin. *Kuinka realistisia nämä erilaiset väitteet näistä
skenaarioista sitten ovat, pystymme itse sitä arvioimaan ja määritte-
lemään --- Vaikeaa se on, mutta joitakin pohjiahan pitää olla*
(kurs.AN). (H 5)

Kaiken kaikkiaan puolustushallinnossa ollaan valmiita kehittämään Venä-
jä-tutkimusta, mitä perustellaan Venäjän muutoksella. Yleisesti painotetaan
kansainvälisen yhteistyön hyödyntämistä. Hallinnon omin voimin muodos-
tamaa Venäjä-kuvaa halutaan täydentää yhteydenpidolla tutkimuslaitoksiin.
Tutkimuksen yksityiskohtaisia kehittämisohdotuksia esitetään kuitenkin
niukasti. Ne tulevat myös lähinnä tutkimuksen tai sen johtamisen kanssa
läheisesti tekemisissä olevilta siviilivirkamiehiltä. Venäjää tulisi esimerkiki-
si ymmärtää sen omista lähtökohdista ja totutusta poikkeavasta näkökul-
masta käsin, jotta voitaisiin havaita muutokset. Yhdessä puheenvuorossa
kaivattiin myös uutta lähestymistapaa materiaaliin faktoihin keskittyvän
tutkimuksen rinnalle, jollainen puolustushallinnossa on hallitsevaa. Haaste
koskee ennen kaikkea Maanpuolustuskorkeakoulun tutkijakoulutusta, mut-
ta myös tutkimustiedon käyttäjää.

Muun tiedonmuodostukseen kuin tutkimuksen kehittämisohdotuksia tehtiin
haastattelujen yhteydessä vain muutama. Esimerkiksi puolustusministeriön
”Venäjä-deskin” jatkuvaa yhteistyötä Pääesikunnan tiedusteluosaston kans-
sa pidettiin tärkeänä. Kuitenkin koko ”deskiajattelu” sai myös kritiikkiä.
Yhdessä puheenvuorossa väitettiin lisäksi, että sotilastiedustelussa syntyy
liiaksi Venäjään suuntautuneiden piiri. Siinä ”ajattelu on helposti venäläi-
sempää kuin venäläisten konsanaan”. Henkilöitä pitäisi kierrättää enemmän
sektorilta toiselle.

8.4 Kenelle sitä annetaan?

Puolustushallinnon voi odottaa jakavan Venäjä-tietoaan paitsi kohde- niin myös joukkoviestinnässä. Viestintä on pitkälle organisoitu. Puolustuksen viestintästrategia on osa hallinnonalan toimintastrategiaa ja laadittu puolustusministeriön ja pääesikunnan yhteistoimin. Siinä viestintä kuvataan suunnitelmalliseksi, aktiiviseksi, luotettavaksi, vuorovaikutteiseksi ja yhteisiin arvoihin pohjautuvaksi. Viestintä on informointia, neuvontaa ja kansalaisten yhteiskunnallisen osallistumisen edistämistä. Puolustusvoimilla on myös viestinnässään useita normistoja alkaen suullisista käskyistä ja ohjeista pysyväismääräyksiin ja -ohjeisiin sekä ohjesääntöihin. Viestintästrategia määrittelee hallinnonalan perusviesteiksi, viestinnän ohjaustyökaluiksi, seuraavat, jotka väljästi viittaavat puolustusvoimien lainmukaisiin tehtäviin:

- Suomella on tahto, taito ja väline maan puolustamiseksi
- Yhteistyöllä rakennetaan turvallisempi Suomi
- Suomi on aktiivinen sotilaallisen kriisinhallinnan osaaja.

Yhteiskunta kuvataan kohdattavan useilla julkisuuskentillä, joita ovat kansalais-, media-, verkko-, asiantuntija-, sisäinen ja kansainvälinen julkisuus.³ Viestintästrategia ei kuitenkaan nimeä mitään kansainvälisiä toimijoita eikä käsittele varsinaisesti turvallisuus- ja puolustuspoliittista viestintää. Se ei myöskään käsittele tarkemmin hallinnon ja valtioelinten välistä suoraa viestintää.

Puolustusvoimissa on korostettu sitä, miten suuret palveluksessa olevat varusmiesjoukot ovat linkki puolustusvoimien ja muun yhteiskunnan välillä. Myös turvallisuus- ja puolustuspoliittisten selontekojen sanotaan olevan merkittäviä välineitä yhteiskuntaan suuntautuvassa viestinnässä. Tutkimuksessa haastatellut pitivät myös etenkin sotilaiden kriisikommentointia erittäin tärkeänä ja puolustusvoimien kuvaa kirkastavana. Omien edustajien julkista esiintymistä ei juurikaan arvostella. Yksi haastateltava tosin mainitsi, että tutkijat joutuvat antamaan mediassa pinnallisia lausuntoja. Pääesikunnan viestintäosaston apulaisosastopäällikön mukaan puolustusvoimien johto tai tiedustelu eivät lähde kriisikommentoinnin yhteydessä julkisuuteen, vaan pysyttelevät taustalla. Johto ohjaa kaiken kaikkiaan hyvin vähän turvallisuus- ja puolustuspoliittista viestintää.⁴ Tosin on esimerkkejä siitä, miten johto on pyrkinyt rajoittamaan henkilöstön julkista esiintymistä ja myös kieltänyt sen kokonaan.⁵ Tästä on myös tutkijalla omakohtainen kokemus Neuvostoliiton vallankaappausyrityksen ajalta vuodelta 1991, jolloin tiedotusvälineissä esiintyminen yksioikoisesti kiellettiin.

³ Puolustushallinnon viestintästrategia 2006.

⁴ Minkkinen, Aulis, kommodori, haastattelu 13.12.2005.

⁵ Esim. Hellenberg & Pursiainen 2003, 295.

Puolustusvoimilla sanotaan olevan itsellään enemmän Venäjä-tietoa kuin mitä annetaan julkisuuteen. Huomio on tiedon ja tiedon tarvitsijoiden erilaisuudessa. Yhdessä puheenvuorossa jopa osoitettiin suoraan, että *kaikkien käytettävissä oleva tieto* on Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitokselta annettavaa tutkimustietoa.⁶ Muuten tietoa annetaan sitä ”todella” tarvitseville eli poliittiselle johdolle ja muille hallinnonaloille. Joissakin tapauksissa valitetaan, että nimenomaan *tutkimusresurssien puute* estää tiedon jakamista. Puolustusministeriö ja Pääesikunta eivät koordinoi keskinäistä Venäjä-tiedon jakoaan.

Tämän rinnalla esitetään kuitenkin usein selkeää avoimuuden ja tiedonjaon periaatetta, jossa ei tavallisesti yksilöidä erilaisia vastaanottajia. Puolustusvoimissa uskotaan myös, että laitosta pidetään kotimaassa erityisen arvostettuna, jopa yliarvostettuna Venäjä-tuntijana niin suuren yleisön kuin puolustushallinnon omassakin keskuudessa. Joissakin puheenvuoroissa tosin epäiltiin, ettei puolustusvoimilta haluta aina kysyä, koska uskotaan jo ennalta, ettei sieltä saa tietoa tai puhe on ympäripyöreää.

Käsitykset siitä, mitä poliitikot kyselevät puolustushallinnolta tai mikä on heidän Venäjä-tiedon tarpeensa ja tasonsa jakautuvat selvästi. Yhden linjan mukaan poliitikot kyselevät lähinnä yleisluonteisia asioita esimerkiksi Venäjän asevoimista. Heitä ei myöskään kiinnosta ”todellinen tilanne”. He ovat enemmänkin kiinnostuneita ”yleisestä politiikasta” ja luottavat asiantuntijoihin.

En ole törmännyt oikeastaan kehenkään [poliitikkoon], joka olisi kysynyt Venäjästä sellaista, mikä ei olisi ollut jo selkeästi jo julkisuudessa tiedossa. Paljon enemmän kysyttiin silloin Neuvostoliiton aikana, että mitä te oikein suunnittelette. Ehkä se johtuu siitä, että nykyään tietoakin jaetaan niin paljon enemmän jo valmiiksi. (H 20)

Toisessa linjassa korostetaan, että Venäjä on kyllä yhteinen puheenaihe, vaikka poliitikoilla ei tiedonpuutetta olisikaan. Puolustusvoimat on voinut välittää heille riittävästi julkista tietoa Venäjästä ja sen asevoimien kehitymisestä. Poliitikkojen sanotaan myös olevan nykyisin entistä halukkaampia kysymään.

[Poliitikot] kysyy [puolustushallinnolta Venäjästä] huomattavasti enemmän kun... jos me verrataan aikaa 10-15 vuotta sitten tähän päivään, niin puhutaan kahdesta totaalisen eri maailmasta. Eli kysytään paljon, ollaan aktiivisia. Mutta samalla ollaan aika perinteisiä...perinteisessä ei ole mitään pahaa...mutta perinteisiä sillä tavalla, että radikaaleja voimakkaita kannanottoja ei paljon tule. Että siellä [poliitikkojen keskuudessa] jos missä kumpuaa erittäin vahvasti

⁶ Vrt. kuvaus Strategian laitoksen tutkimustoiminnasta luvussa 8.5.

nämä vanhat näkemykset, arvot ja kokemukset, isien perinnöt...(H9)

Kansainvälisesti Suomen ja sen puolustushallinnon ei yleensä sanota näytettyvän erityisenä Venäjä-asiantuntijana. Suomalaisia upseereita saatetaan silti pitää Venäjän-tuntijoina. Toisen peruskäsityksen mukaan suomalaisilta sotilailta ja muilta puolustushallinnon edustajilta ei enää odoteta Venäjä-osaamista. Venäjä ei ole enää erityinen intressikohde sotilaiden kansainvälisissä tehtävissä tai maailmalla asioidaan venäläisten kanssa suoraan. Suomalaisilta voidaan kysyä kannanottoja kohteliaisuusyistä mutta ei asiassällön vuoksi. Siitä huolimatta:

Suomi on Suomi ja se on tässä, missä se on. Sillä on se historia, mikä sillä on. Venäjä-osaaminen on myöskin länteenpäin semmoinen, millä me pystytään profiloitumaan, näyttämään ja saavuttamaan uskottavuutta itseemme asiantuntijoina, fiksuina alamme ammatti-ihmisinä. (H 2)

Puolustushallinnon tiedonjako Venäjän suuntaan esitetään tavallisesti samankaltaisena kuin muidenkin valtioiden suuntaan. Yhden puheenvuoron mukaan Venäjä luottaa omassa tiedonhankinnassaan aika paljon lähetystöönsä ja sotilasasiamiehiinsä, joista uusilla ei enää aina ole Suomi-kokemusta kuten aikaisemmin.

Puolustusvoimien sisäistä, ammatti-ihmisille suunnattua muuta kuin koulutukseen liittyvää Venäjä-tiedon jakoa ei useimmiten ryhdytty käsittelemään. Jos näin tehtiin, tiedonjakoa pidettiin onnistuneena:

Meillähän on aika hyvä tällöinen, puolustusvoimien sisäinen tietysti ja aika tiukasti suljettu ja rajattu tiedonsaanti nimenomaan tästä Venäjän sotapotentialista ja sen kehityslinjoista ja kehitysnäkymistä. (H 21)

Puolustushallinto suuntaa tietoa kansalaisille pitkälti paitsi varusmieskoulutuksen niin myös Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan (MTS) toiminnan kautta. Varusmiesten turvallisuuspolitiikan opetus on kylmän sodan päättymisen jälkeen muuttunut tiukasti johdetusta ja keskitetystä vakio-opetuksesta alempien portaiden omaan harkintaan. Kouluttajat saavat itse valita oppisisällöt eikä turvallisuuspolitiikan oppimateriaalipaketteja enää päivitetä. Materiaaleihin ei tule mitään ylemmän johtoportaan ohjaamaa tietoa Venäjästä. Ajantasaisesta aineistosta kysyttäessä saatetaan viitata upseerijärjestö Kadettikunnan ylläpitämiin verkkosivuihin, joiden laatioina tosin on ollut esimerkiksi Venäjää erityisesti tuntevia upseereita⁷.

⁷ Rapila, Pekka, keskustelu 4.1.2006.

MTS teettää lähinnä mielipidetutkimuksia turvallisuus- ja puolustuspolitiikasta ja jakaa niiden tuloksia julkisuuteen. Suunnittelukunta järjestää myös seminaareja, joissa kohderyhmiä ovat tiedotusvälineet ja kansalaisjärjestöt. Pääesikunnan viestintäosasto on merkittävä MTS:n tutkimusaineiston käyttäjä ja osastoon on suunnittelukunnalla sen pääsihteerin Heli Santalan mukaan luontevat ja jokapäiväiset välit. Tutkimuksia kehitetään palvelemaan puolustusvoimia aina paremmin uusissa tilanteissa. MTS on aika itsenäinen kysymyksenasetteluissaan, vaikka käykin vuoropuhelua muun puolustushallinnon kanssa. Tutkimuksissa esitettävistä kysymyksistä käydään avointa keskustelua. Näin saadaan sysäyksiä uusien asioiden kysymiseksi. Tutkimusten erityisenä yleisönä ovat eduskuntapuolueet, akateeminen maailma ja turvallisuus- ja puolustuspolitiikan tutkijat ja tiedotusvälineet. Tutkimuksilla on aina ajankohtaisiin tilanteisiin liittyvää mielenkiintoa. Suunnittelukunnan tehtävänä on keskustelun käynnistäminen ja ylläpitäminen ennen muuta kansalaisyhteiskunnassa. Kasvatusroolia suunnittelukunnalla on aiemmin ollut enemmän, tosin pääsihteerin epäilee koko kasvatusalan käytökelpoisuutta tässä yhteydessä.⁸

Pääsihteerin Santalan mukaan maanpuolustustahdon mittaus palvelee puolustushallintoa, jolle maanpuolustustahto on yksi tulostavoite. Maanpuolustustahto muuttuu. Yksi tahtoon vaikuttava tekijä on uhkakuva. Paljon merkitystä on kuitenkin sillä, että Suomi koetaan hyväksi maaksi ja puolustusvoimia pidetään tarpeellisena ilman sotilaallista uhkaakin. Suomi on ihmisten mielestä arvokas, mitä käsitystä kansainvälistyminen voi korostaa.⁹

Suomalaisista on tärkeää hoitaa Venäjä-suhteita niin, että konfliktit ehkäistyvät. MTS:n tutkimuksissa ei ole ollut erityisiä pelkästään Venäjän uhkaan liittyneitä kysymyksiä.¹⁰ Venäjästä ei silti pääsihteerin mukaan olisi sen vaikeampi kysyä kuin mistään muustakaan asiasta. Pääsihteerin arvioi kuitenkin, että saattaisi herättää pohdintaa, jos yhden valtion kohdalta esitettäisiin uhkakysymyksiä. Sopivia kysymyksiä olisi myös vaikea miettiä kansalaisten näitä asioita koskevan tiedontason vuoksi. Suunnittelukunnalla voisi pääsihteerin mukaan olla roolia suomalaisen Venäjä-tiedon kartuttamisessa.¹¹

⁸ Santala, Heli, haastattelu 26.4.2005.

⁹ Em. haastattelu.

¹⁰ Haastattelun jälkeen vuosina 2007-2008 Venäjän uhka ja sotilaallinen turva Venäjää vastaan esiintyivät kuitenkin MTS:n kyselyssä Suomen Nato-jäsenyyttä puoltavina tai vastustavina argumentteina. Lisäksi vuonna 2007 esitetään ”Venäjän julistama sota terrorismia vastaan” (kuten Yhdysvaltojenkin julistama) yhtenä Suomen ja suomalaisten turvallisuuteen vaikuttavana tekijänä ja ”kehitys Venäjällä” yhtenä kansalaisissa huolta aiheuttavana tekijänä. Vuonna 2008 kysytään Venäjältä Saksaan suunnitellusta kaasuputkihankkeesta, johon 46 % kansalaisista suhtautuu kielteisesti. Ks. MTS 2007, 2008.

¹¹ Em. haastattelu.

8.5 Puolustusministeriö ja Maanpuolustuskorkeakoulu

Puolustusministeriö ja Maanpuolustuskorkeakoulu hankkivat, käsittelevät ja jakavat merkittävästi puolustushallinnon Venäjä-tietoa ja edustavat asiantuntemusta. Niiden osuudesta pyrittiin saamaan myös kahden niissä toimivan Venäjä-asiantuntijan arvio, joka täsmentäisi ja taustoittaisi tutkimushaastatteluissa ja muussa aineistossa esiintyneitä käsityksiä.

Viestintäjohtaja Jyrki Iivosen mukaan *puolustusministeriön* pitäisi tietää ajankohtainen tosiasiallinen tilanne hyvin. Ministeriöllä on ollut vuodesta 1994 lähtien ”Venäjä-deski”, joka tuottaa ja jakaa Venäjä-tietoutta ja pitää yhteyksiä eri suuntiin kansallisesti ja kansainvälisesti. Tutkimusmielessä ministeriötä kiinnostavat taustoittavat, selittävät ja syventävät aspektit ja niiden asettaminen yhteyksiinsä. Venäjään liittyvät analyysit eivät ole julkisia.¹²

Puolustusministeriölle ensisijaista on hallinnon oma ja ulkoasiainministeriön tieto. Viranomaisyhteistyö on lisääntynyt ja tilannekuvatyöskentely tiivistynyt. Puolustusvoimat on ministeriön merkittävä tiedontuottaja. Pääesikunnan tiedusteluorganisaatio on tärkeä, koska sen tehtävänä Iivosen mukaan on nimenomaan tehdä Venäjä-analyysiä. Venäjä-tietoa saadaan ministeriöön aika paljon myös muun muassa Natosta ja Etyjistä.¹³

Puolustusministeriö on pitänyt yhteyttä tutkimuslaitoksiin. Ministeriön voimavarat tilaisuuksien järjestämiseen ovat kuitenkin rajalliset. Pitkän aikavälin tavoitteena on lisätä yhteistyötä tutkimusmaailman kanssa. Ulkopolitiittista instituuttia Iivonen pitää myös ministeriön näkökulmasta tärkeänä tiedontuottajana. Ulkomaisten tutkimuslaitosten raportit ovat hyödyllisiä ja analyyseja tuottavia. Hallinnon raporteissa on myös operatiivista tietoa. Haasteena on yhteyden löytäminen sellaisen tiedon tarpeen ja analyyttisen tiedon välille.¹⁴

Iivosen mukaan tutkimusmaailmassa ja virkamiesmaailmassa on kummasakin oma todellisuuden alueensa, jonka pohjalta johtopäätökset tehdään. Virkakoneistossa ei ole aikaa lähteä makrotason tekijöiden tarkasteluun. Johtopäätöksiä tehdään sekä siellä että tutkimuksen piirissä osittain rajallisen tiedon varassa. Tiedot eivät pääse täydentämään toinen toisiaan. Virkamiehet eivät voi antaa tutkimuspuolelle kaikkea tietoa, vaikka tutkijoilla voi olla ”täysin pätevä ja legitiimi intressi” sitä saada. Puolustusministeriössä kuunnellaan tutkijoita ja analysoidaan heidän johtopäätöksiään lähinnä

¹² Iivonen, Jyrki, keskustelu 3.11.2005.

¹³ Em. keskustelu.

¹⁴ Em. keskustelu.

siltä kannalta, onko ”meidän ymmärryksen ja heidän ymmärryksen välillä jokin selittämätön ristiriita”.¹⁵

Puolustushallinnon strategisessa suunnittelussa tarvitaan Iivosen mukaan tutkimustietoa ja -pohdintaa, koska suunnittelu ulottuu pitkälle tulevaisuuteen. Oman, ajankohtaan liitetyn tiedon pohjalta ei pystytä tekemään kehityssuuntia kertovia makroanalyyssejä. Vaikka hallinnossa päätettäisiinkin siitä, mihin Venäjän uskotaan kehittyvän esimerkiksi 20 vuoden kuluessa, niin päätöksen tueksi tarvitaan keskustelua tutkimuksen kanssa. Tulevaisuudentutkimuksen avulla ainakin jossakin määrin ohjataan kehitystä joihinkin suuntiin. Puolustushallinto käyttää suunnittelutietoaan myös osittain poliittisena voimavarana. Iivonen kiinnittää kuitenkin huomion siihen, että hallinnon suunnittelutiedolla ei ole enää monopolia juuri tulevaisuudentutkimuksen kehittymisen ansiosta. Lisäksi kaikki hallinnonalat ovat entistä alttiimpia julkiselle seurannalle. Palautetta tulee helposti, jos olemassa olevan tiedon pohjalta tehdään ratkaisuja, jotka vievät väärin johtopäätöksiin.¹⁶

Jyrki Iivonen arvioi, että poliitikot ja eri hallinnonalat kokevat Venäjätiedon keskittyvän usein ulkoasiain-, puolustus- ja jonkin verran sisäasiainhallintoon. Etenkin kansainvälinen tiedonvaihto on muuttunut. Runsaat 10 vuotta sitten Suomeen kohdistunut kansainvälinen kiinnostus oli aika paljon kiinnostusta Venäjään. Nyt kun Venäjä on avautunut, Suomella ei ole enää entistä roolia Venäjä-tiedonmuodostuksessa.¹⁷

Maanpuolustuskorkeakoulu puolustushallinnon alaisena yliopistona¹⁸ antaa paitsi alan korkeinta opetusta niin tuottaa merkittävästi hallinnon omaa tieteellistä tutkimusta. Tutkimusjohtaja Mikko Viitasalon mukaan Maanpuolustuskorkeakoulussa on pitkään käytetty tutkimukseen noin 30 henkilötyövuotta.¹⁹ Venäjä-tutkimuksen osuus on vaihdellut. Tutkimus on riippunut siitä, onko korkeakoulussa sattunut olemaan Venäjästä erityisesti kiinnostuneita ja venäjää puhuvia henkilöitä. Resurseja ei ole aina johdonmukaisesti pidetty korkealla. Tämä saattaa Viitasalon mukaan osoittaa sitä, että Venäjää ei pidetä sotilaallisena tutkimuskohteena ongelmallisena.²⁰

¹⁵ Em. keskustelu.

¹⁶ Em. keskustelu.

¹⁷ Em. keskustelu.

¹⁸ Vuoden 2009 alussa voimaan tullut uusi laki tosin määrittelee Maanpuolustuskorkeakoulun asemaltaan ”sotatieteelliseksi korkeakouluksi”. Tutkinnot kuitenkin rinnastetaan yliopistotutkintoihin.

¹⁹ Vuoden 2006 alusta lähtien Maanpuolustuskorkeakouluun perustetun Käyttäytymistieteiden laitoksen myötä tutkimustoiminnan volyyymiin on tullut lisäystä, tiettävästi noin 20 prosenttia.

²⁰ Viitasalo, Mikko, haastattelu 15.4.2005. – Esimerkkinä Maanpuolustuskorkeakoulun sarjoissa julkaistun Venäjä-tutkimuksen volyyymistä on, että 6.3.2009 mennessä Strategian ja Taktiikan laitoksilla on tuotettu yhteensä 26 Venäjään keskittynyttä julkaisua

Tutkimushaastatteluihin ilmeni, että Maanpuolustuskorkeakoululla tehdään turvallisuusympäristöarviointia, missä Venäjä on toimijana. Esimerkiksi tulevaisuuden vakavien tilanteiden varalta ollaan kiinnostuneita venäläisestä taktiikasta ja operaatiotaidosta, jota koskeva kirjallisuus on vahvasti esillä Maanpuolustuskorkeakoulun tutkintovaatimuksissa. Yhdessä haastattelussa tätä perusteltiin sillä, että minkään muun merkittävän asevoiman on vaikea kuvitella toimivan Suomea vastaan. Oman Venäjään kohdistuvan tutkimus- ja selvitystyön tarvetta painotetaan myös siksi, ettei syntyisi liikaa riippuvuutta läntisestä tietotuotannosta.

Venäjä esiintyy myös tutkimuskohteena Maanpuolustuskorkeakoulun opinnäytetöissä. Yleisesikuntaupseerikurssien diplomityöluetteloissa 1995–2005 ilmoitetut tutkielmat käsittelevät esimerkiksi Venäjän Itämeren laivastoa, ilma-aseen suorituskykyä, venäläisen perusyhtymän tiedustelujärjestelmää ja neuvostoliittolaisten tai venäläisten joukkojen interventioita Unkariin, Tšekkoslovakiaan ja Afganistaniin. Lisäksi on käsitelty Venäjän ilmavoimien toimintaa Suomen merivoimien kohteita vastaan, Kuolan strategista asemaa 1980- ja 1990-luvulla sekä Itsenäisten Valtioiden Yhteisön sotilaallista integraatiota.

Maanpuolustuskorkeakoululla on rehtorin asettama Venäjä-työryhmä, jonka ensisijainen tehtävä on edistää Venäjä-tutkimuksen julkaisemista eri ainelaitosten sarjoissa. Erityisesti Sotahistorian, Sotatekniikan, Strategian ja Taktiikan laitokset ovat olleet aktiivisesti mukana. Laitosten piirissä tuotettua Venäjä-tietoa verrataan työryhmässä.²¹

Maanpuolustuskorkeakoululla on enenevässä määrin kansainvälisiä sidos- ja kohderyhmiä. Sen viestintästrategiassa on esimerkiksi jokaisella ainelaitoksella oma erityinen suunnitelmansa. Ainelaitoksista vain Strategian ja Sotahistorian laitokset nimeävät itselleen venäläisiä sidos- tai kohderyhmiä. Johtamisen laitoksella mainitaan ”ulkomaiden asevoimat”.²²

Tutkimuksessa pyrittiin muodostamaan lisäksi tarkempi käsitys yhden ainelaitoksen, Strategian laitoksen Venäjä-tiedonvaihdosta ja -asiantuntemuksesta sekä suhteesta muihin puolustushallinnon piirissä tai sen ulkopuolella

163:n kokonaismäärästä. Julkaisuista laajempia tutkimuksia on 6, suppeampia tutkimus- selosteita tai työpapereita 14 ja asiantuntemusta tyypillisiä koonnoksia tai asiakirjojen käännöksiä 7. Johtamisen, Koulutustaidon (1.1.2009 alkaen yhdistettynä Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitokseksi), Käyttäytymistieteiden ja Sotatekniikan laitoksilla ei ole Venäjään keskittyneitä julkaisuja. Sotahistorian laitoksen julkaisuja ei ole selvitetty. Ks. Julkaisut ja oppimateriaalit, Helsingin Sanomat 6.3.2009.

²¹ Mäkelä, Juha, keskustelu 28.2.2007.

²² Maanpuolustuskorkeakoulun viestintästrategia 2006.

oleviin Venäjä-tiedon käsittelijöihin. Tässä tarkoituksessa keskusteltiin siellä työskentelevän Venäjä-asiantuntijan, majuri Juha Mäkelän kanssa.²³

Laitoksella on viime vuosina ollut kaksi pitkälti Venäjään erikoistunutta kielitaitoista tutkijaa tai opettajaa.²⁴ Laitoksen yhteydenpito Venäjälle perustuu pitkäaikaisiin suhteisiin. Laitos järjestää säännöllisesti seminaareja, joihin kutsutaan venäläisiä. Uuden yhteistyökumppanin saamista Venäjältä pidetään vaikeana, mutta vakiintuneiden kumppaneiden seminaareihin laitos voi lähettää tarpeen vaatiessa edustajansa.²⁵

Strategian laitoksella ei ole innostuttu siihen, että siellä olisi venäläinen vieraileva tutkija. Sen sijaan siellä on vierailut pitkän ajan ruotsalainen, ranskalainen ja sveitsiläinen sotilas tai tutkija. Laitoksella on myös tarve yhteistyöhön lännessä olevien Venäjä-tutkimuslaitosten kanssa. Tärkeä kumppani on Ruotsin puolustustutkimuslaitos FOI.²⁶

Mäkelän arvion mukaan laitoksen Venäjä-tutkimuksella²⁷ on keskeinen merkitys puolustusvoimien kehittämisessä. Tietoa tuotetaan lähinnä uhkakuvien käsittelyyn, joka luo tarpeet puolustusvoimien operatiivisten kyky-

²³ Em. keskustelu. – Tämän tutkimuksen julkaisemisen yhteydessä keskusteltiin lisäksi muutaman muun Strategian laitoksen henkilön kanssa. Laitoksessa on omat instituutionaaliset sääntönsä ja jokaisella henkilöllä luonnollisesti omaan rooliinsa kytkeytyneet tulkintansa tutkimukseen ja opetukseen liittyvistä arvionvaraisista kysymyksistä ja erityisesti tulevaisuuteen suuntautuvista vaatimuksista ja niiden esittämistavoista. Tämän tutkimuksen tekijä työskenteli itse Strategian laitoksessa tutkijaesiupseerina 1993-95, eri tehtävissä sen edeltäjässä 1988-92 ja on siellä strategian ja turvallisuuspolitiikan dosenttina 2006 alkaen.

²⁴ Vuodesta 2009 lähtien laitoksella on myös Venäjän turvallisuuspolitiikan professori. Helsingin Sanomat 4.1.2009. – Tutkijan oman kokemuksen mukaan laitoksella ei vielä 1990-luvun alussa ollut yhtään Venäjään erikoistunutta tutkijaa. Yksi laitoksen johtajista oli venäjänkielentaitoinen ja myös Venäjä-asiantuntija. Muutamilla laitoksen johtajilla on ollut jokin aikaisempi tehtävä sotilastiedustelun parissa. - Verkossa Strategian laitos mainitsee venäläisenä sidosryhmänään ainoastaan Venäjän yleisesikunta-akatemia (Akademija Generalnovo Shtaba). Ks. Maanpuolustuskorkeakoulun viestintästrategia 2006.

²⁵ Mäkelä, em. keskustelu.

²⁶ Em. keskustelu.

²⁷ Ks. Julkaisut ja oppimateriaalit sekä Helsingin Sanomat 6.3.2009. Laajimmat laitoksen sarjoissa julkaistut Venäjä-tutkimukset ovat käsitelleet Itsenäisten valtioiden yhteisön sotilaallista integraatiota, Neuvostoliiton/Venäjän sotilaspolitiikkaa sekä Venäjän imperiumin paluuta. Näistä yksi tutkimus ei ole laitoksen oman henkilöstön tuotantoa. Venäjää (tai Neuvostoliittoa) tarkastellaan lisäksi useissa kokoomateoksissa julkaistuisissa tutkimusartikkeleissa ja viidessä strategian työpaperissa. Laitoksen tutkijoista erityisesti Alpo Juntunen on lisäksi julkaissut varsin runsaasti Venäjä-tutkimusta muualla kuin laitoksen sarjoissa, ks. esim. tämän tutkimuksen lähdeaineistossa Juntunen 2003. Laitoksen tutkimustoiminnalla tarkoitetaan yleensä varsinaisen tieteellisen tutkimuksen lisäksi erilaisia selvityksiä ja usein myös henkilöstön mediaesiintymisiä palvelevaa tiedonhakua.

jen kehittämiseksi. Laitoksella keskitytään Venäjä-tutkimuksessa kapeaan kohteeseen, jossa kuitenkin koetetaan päästä syvälle. Tärkeimmät tietolähteet julkisissa tutkimuksissa ja selvityksissä ovat viralliset asiakirjat, sotatieteelliset julkaisut, venäläiset sanomalehdet, venäläisten asiantuntijoiden lausunnot ja seminaarit sekä Venäjän televisio.²⁸

Ulkoministeriö ja Ulkopoliittinen instituutti kysyvät Strategian laitokselta sotilaallisia analyyseja. Laitoksen tärkeitä yhteistyökumppaneita ovat myös Aleksanteri-instituutti ja Suomen Pankin Siirtymätalouksien tutkimuslaitos (BOFIT).²⁹

Juha Mäkelän mukaan laitoksen kohdeyleisöt ovat Venäjä-tietoa jaettaessa tärkeysjärjestyksessä puolustusministeriö, ulkoministeriö, Ulkopoliittinen instituutti, Maanpuolustuskorkeakoulun opiskelijat, Pääesikunnan osastot, maanpuolustuskurssit ja ylimmän johdon kurssit, puolustushaaraesikunnat sekä vapaaehtoisjärjestöt. Ministeriön itäsektoriin pidetään laitokselta viikoittaista yhteyttä. Pääesikuntaan ei ole vastaavia yhteyksiä.³⁰

Strategian laitoksen Venäjä-tutkijat ovat etenkin 2000-luvun puolella tehneet useita selvitystöitä, joissa on käsitelty tulevaisuuden Venäjää. Esi-merkkejä ovat osallistuminen aiemmin mainittuihin eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan Venäjä 2017–selvitykseen ja kansainvälisen järjestelmän toimijoita vuoteen 2030 ennakoivaan tutkimukseen.³¹

Laitoksen asiantuntijat kommentoivat Venäjään liittyviä alansa kysymyksiä joukkoviestimissä. Mäkelä pitää laitoksen olennaisena vahvuutena luotettavuutta median ja kansalaisten silmissä. Venäjään liittyvät, mediajulkisuuteen nousevat asiat ovat usein poliittisesti herkkiä. Media pyrkii katsomaan selvityksiä uhkanäkökulmasta. Laitos puolestaan pyrkii ”tuomaan faktat esiin”. Perusviesti on aina rauhoittava.³² Puolustusvoimain komentaja on todennut laitoksen roolista kriisikommentoinnissa:

He ovat erittäin sopivia tuomaan asiantuntijanäkemyksiä kansainvälisistä kriiseistä, koska he toimivat *suhteellisen vapaina* tutkijoina. Heillä ei ole *rasitteenaan* operatiivisesti arkaa tietoa. (kurs. AN)³³

²⁸ Mäkelä, em. keskustelu.

²⁹ Em. keskustelu.

³⁰ On huomattava, että kyseessä on keskusteluajankohdan mukainen arvio, jollainen on voinut muuttuakin vuoteen 2009 mennessä. - Mäkelä pitää Pääesikuntaa sotilasstrategi- sen tason johtoesikuntana, jossa liikkuu enemmän ”suljettu tieto” ja joka tyydyttää päivittäisen tietotarpeensa tiedusteluosaston avulla. Pääesikunnassa katsotaan lähinnä kulloistakin olemassa olevaa tilannetta, kun taas Strategian laitos koettaa hahmottaa pitkän aikavälin (yli 10 vuoden) kehitystä.

³¹ Kuusi ym. 2007, Juntunen & Mäkelä 2007.

³² Mäkelä, em. keskustelu.

³³ Ruotuväki 8.12.2003.

Maanpuolustuskorkeakoulun upseerikurssien strategian opetuksessa Venäjää koskevia asioita käsitellään suunnilleen yhtä paljon kuin Norjaa, Ruotsia ja Tanskaakin koskevia. Esimerkiksi kadettien perusopinnoissa Venäjä on esillä noin kuudella luennolla. Suomen strategisen aseman käsittelyn yhteydessä kadeteille on annettu kuva Suomen sijainnista Venäjän, EU:n ja Yhdysvaltain muodostamassa kolmiossa. Suomi on kuitenkin ”välissä”: maantiede ei ole muuttunut. Suomi sijoitetaan geostrategisesti Venäjän ”torjuntavyöhykkeelle” lännestä tulevaa uhkaa vastaan yhdessä Baltian maiden ja Ukrainan kanssa. Venäjän reaktion lännen muutoksiin kuten EU:n puolustusulottuvuuden kehitykseen on sanottu olevan ”ydinkysymys”.³⁴

Strategian ja turvallisuuspolitiikan opinnäytetöistä Venäjä-aiheet kattavat noin 10 - 15 prosenttia. Tutkielmia on tehty³⁵ Suomen ja Venäjän suhteiden kehityksestä EU-jäsenyyden aikana, Venäjän öljykuljetuksista Kaukasiassa ja niihin liittyvästä terrorismin uhasta, Barentsinmerestä Norjan ja Venäjän kiistakapulana, Venäjän ja Ukrainan sotilaspoliittisista suhteista, kansainvälisen terrorismin uhkakuvasta Venäjän ulkopoliittisissa selonteoissa sekä sen reaktiosta Kaukasuksen tilanteeseen. Venäjään liittyviä pro gradu -aiheita ovat yhdellä kurssilla³⁶ olleet Venäjän ja Naton suhteiden kehittyminen sekä Venäjä Suomen ulkopoliitikassa.³⁷

Tutkijan tulkinnan mukaan Maanpuolustuskorkeakoulun piirissä pidetään herkkänä kysymystä opiskelija- ja tutkijavaihdosta Venäjän kanssa sekä siitä saatavasta tietohyödyistä. Kontaktien lisääntymistä muuten tuodaan kyllä esille, mikä koskee erityisesti seminaaritoiminnan vilkastumista. Se liittyy osaltaan suomalaisen upseerikoulutuksen kehitykseen ja ammattitutkijoiden määrän ja liikkuvuuden kasvuun. On kuitenkin jo yleisesti tunnettua, että suomalaisia vanhempiakin upseereita on opiskellut aikanaan Neuvostoliitossa ja nyttemmin Venäjällä.³⁸ Maanpuolustuskorkeakoulussa sen

³⁴ Suomen strateginen asema. Luentokalvot.

³⁵ 90. ja 91. Kadettikurssi.

³⁶ 92. Kadettikurssi.

³⁷ Mäkelä, em. keskustelu. – Hänen mukaansa myös Pääesikunnan eri osat esittävät opinnäytetöiden aiheita Maanpuolustuskorkeakoululle. Niistä Venäjään kohdistuvina on 2000-luvun alussa esitetty tutkimuksia muun muassa maan puolustusteollisuudesta, strategisesta johtamisjärjestelmästä, taloudesta, sotilaspoliittisesta päätöksenteosta, strategisista reserveista, asevoiman uudistamisesta, turvallisuuspoliittisten suhteiden kehittymisestä EU:n kanssa sekä kahdenvälisistä suhteista Ukrainan ja tärkeimpien Euroopan maiden kanssa. Pääesikuntaa ovat kiinnostaneet myös Venäjän strateginen pelote ja informaatioodankäynti. Muilta tahoilta tutkimusaiheiksi on tarjottu Venäjän ja Valko-Venäjän sotilaspolitiikkaa ja sotilaallista yhteistyötä sekä Venäjän rauhanturvatoimintaa, asekauppaa 1990-luvulla, lentokuljetusjoukkoja ja ulkomailta olevaa sotilaallista voimaa.

³⁸ Esimerkkinä puolustusvoimien tiedustelupäällikkö, lippueamiraali Georgij Alafuzoff, joka on suorittanut Venäjän asevoimien yleisesikunta-akatemian vuonna 1999. Ks. hen-

sijaan ei ole ollut venäläistä opiskelijaa.³⁹ Tällaisissa yhteyksissä vaihdon osapuolilla on tilaisuus tavata henkilöitä, jotka jonkun ajan kuluttua saattavat olla johtavissa asemissa.

kilöesittely, Visuri 2001, 260. Upseereita on toki opiskellut myös muun muassa Iso-Britanniassa, Ranskassa, Ruotsissa, Saksassa, Sveitsissä ja Yhdysvalloissa.

³⁹ Mäkelä, em. keskustelu.

9

PUOLUSTUSHALLINTO VENÄJÄ-ASiantuntijana

9.1 Neljä roolia

Puolustushallinnon voimavarana on asiantuntemus. Hallinnolla on identiteetti Venäjä-asiantuntijana mutta myös muuten vahvana toimijana Suomen Venäjä-suhteissa. Tutkimuksessa paljastuu neljä erilaista Venäjä-asiantuntijaroolia, joissa hallinto näkee itsensä. Nämä voidaan nimetä tiedonkontrolloijaksi, keskustelijaksi, analyttikoksi ja muutosagentiksi.

Tiedonkontrolloijana puolustushallinto esiintyy varsin itsetietoisena Venäjältä tietäjänä. Se painottaa hieman peitetysti pitkää ja erityistä kokemustaan. Lähtökohtana on selkeä ja perusteltu käsitys ”oikeasta tiedosta” ja oman tietovarannon vahvuudesta. Tietoa hankitaan toisilta, kun se katsotaan aiheelliseksi, ja jaetaan melko säästeliäästi. Kahtiajako vallitsee: on erityinen oma Venäjä-tieto ja se, jota hallinto joutuu käsittelemään vuorovaikutuksessa monenlaisten toimijoiden kanssa. Tiedonkontrolloijana puolustushallinto vetoaa luottamukseen: osaamme toimia kyllä tarvittaessa, luota vain siihen.

Tässä puhettavassa korostetaan omaa osaamista ja jokapäiväistä käyttötietoa. Hiljaisuuksia käytetään sujuvasti. Tieteelliseen tutkimukseen suhtaudutaan kriittisesti, mutta asiantuntijuutta arvostetaan, onpa se hankittu millä tavalla tahansa. Hyvää tutkimustietoa uskotaan voitavan käyttää, jos sitä vain on saatavilla. Sen katsotaan palvelevan päätöksentekoaakin. Tulevaisuudentutkimusta korostetaan. Oma tutkimus kirkastaa joka tapauksessa puolustushallinnon julkikuvaa. Tuolloin korostuu etenkin tutkijoiden mediaesiintyminen.

Tiedonmuodostuksessa painotetaan hallintojen välistä yhteistyötä. Puolustushallinto haluaa palvella Venäjä-tiedollaan ennen muuta sitä keskustelua, jota käydään hallituksen ja eduskunnan kanssa. Yleiselle turvallisuus- ja puolustuspolitiikan käsittelylle mediajulkisuudessa annetaan voimakasta kritiikkiä. Puolustushallinto esitetään Venäjä-tiedonjakoaan tarkasti harkitsevana pelaajana, mutta samalla luotettuna toimijana Venäjä-asioissa suomalaisessa yhteiskunnassa. Tiedonkontrolloijarooli kiteytyy etenkin ylimmissä tehtävissä olevien upseerien puheenvuorojen perusteella.

Keskustelijana puolustushallinto pitää itseään hyvänä Venäjästä tietäjänä mutta varsinkin siitä tiedottajana. Nykytilannetta pidetään kuitenkin tiedollisesti erityisen haasteellisena. Omalla tiedolla on oltava valmis vaikuttamaan yllättävissäkin yhteyksissä. Kansainvälinen muutos, joka koskee myös Venäjää, ei kuitenkaan aiheuta syvyydestään huolimatta hallinnolle vaikeasti ratkaistavaa ongelmaa.

Puhetavassa korostetaan sitä, että Venäjä-tietoa liikkuu paljon, mutta sitä on vireästi haettava. Tietoa ei ole helppo jäsennellä. Puolustushallinnolla ei ole mitään erityistä Venäjä-ongelmaa tai salaisuuksia. Varjellulla tiedolla ei ole keskusteluissa suurta merkitystä. Puolustushallinto jakaa tietoa omilleen hyvin. Myös keskustelijaroolissa painottuu tutkimustiedon käyttö julkisuudessa. Tämä rooli nousee esille varsinkin upseerien puheenvuorojen kautta.

Analytikkona puolustushallinto näyttäytyy uutta Venäjä-tietoa kriittisesti etsivänä. Sen on syytä nykytilanteessa hyödyntää tehokkaasti ja systemaattisesti erilaista tutkimustietoa ja kehittää analyyttisiä kykyjään. Jo Venäjän mutta myös Euroopan muutos aiheuttaa tässä erityisiä vaatimuksia.

Tämän puhetavan mukaan tietovarantoa on jatkuvasti tarkasteltava kriittisesti. Erityyppiset tiedonmuodostukset ja niiden suhteet on pohdittava. Omat puutteet tunnustetaan ja niiden ratkaisukeinoja etsitään. Lisäksi eritellään käytännöllisiä tiedonvaihtoyhteyksiä ja kehitellään niiden käyttömahdollisuuksia. Kanavien avaamista ulkomaille ja ”uusiin suuntiin” pidetään tärkeänä.

Tieteellistä tutkimusta arvostetaan avoimesti ja korostetaan tieteellisen keskustelun merkitystä. Tutkimus on puolustusinstituutiolle hyödyllistä vuorovaikutusta ja kriittisen tiedon hankkimista. Tutkimuslaitoksia eritellään ja arvioidaan. Tiedon vaikuttavuus päätöksentekoon nostetaan pohdinnan kohteeksi. Analytikkoroolin tuottavat erityisesti tutkimuksen tai sen johtamisen kanssa läheisesti tekemisissä olevat.

Neljännän puhetavan ilmentämässä roolissa puolustushallinto esiintyy muutoksen suhteen epävarmana. Rooli on jonkin verran selkiintymätön, mutta kysymys ei ole tietämättömyydestä tai erityisestä varovaisuudesta. Venäjän muutoksen ei ilmeisesti päätellä noudattavan mitään kaavaa, jossa voisi turvautua rutiiniin. Koska muutosta ei voida tarpeeksi ennustaa, on varauduttava kuten ennenkin. Puolustushallinto haluaa kuitenkin löytää paikkansa ja aktiiviset vaikutusmahdollisuutensa muutoksessa. Se haluaa esiintyä *muutosagenttina* tai varovaisemmin tulkiten: sopivan Venäjä-käsityksen tavoittelijana. Uusiin asioihin kurottaudutaan pitkälle, mutta niitä ei kuitenkaan olla valmiita perin pohjin analysoimaan. Toisaalta tuodaan

esille traditiota ja varsin stereotyyppisiä käsityksiä. Ilmeisesti myös kansainvälistä muutosta on Venäjä-yhteydessä vaikea jäsentää.

Puhetavassa syntyy ristiriitaa julkisuudelta varjellun ”oikean tiedon” ja kasvavan avoimuuden välille, mutta hallinto ei silti halua esiintyä kovin itsevarmana Venäjä-tietäjänä. Venäjältä tulevassa tiedossa tunnistetaan myös laatuongelma, joka ei helpota tiedonmuodostusta muuttuvassa tilanteessa. Lisäksi Venäjä-kiinnostuksen todetaan maailmalla heikkenevän ja jopa kannetaan huolta siitä, että Venäjä voi jäädä kansainvälisessä tiedonvaihdossa pitkälti suomalaisten hoteisiin.

Rooliensa perusteella puolustushallinto näyttää olevan Venäjä-asiantuntijana siirtymävaiheessa, jossa uuden tiedonmuodostuksen säännöistä, totuuden ehdoista, neuvotellaan paljon tiiviimmin kuin kylmän sodan aikana. Roolit saattavat olla yhteydessä eri keskustelupuitteissa toimimisen haasteisiin. Tiedonkontrolloijana ongelma koskee julkisuutta, erityisesti mediajulkisuutta. Vastaavasti keskustelijan ongelma voi olla parlamentaarisen keskustelun suunnalla. Analytikkona puolustushallinnossa koetetaan ilmeisesti kehittää hallinnon sisäistä keskustelua. Tähän rooliin voi liittyä jopa eräänlaista vastadiskurssia suhteessa hallinnossa vahvaan, salailua sisältävään tiedusteludiskurssiin.

9.2 Sidosryhmien näkökulma

Sidosryhmien käsitykset antavat viitteitä siitä, millaisia odotuksia puolustushallinnon Venäjä-asiantuntijuudesta on ja millainen rooli sille ollaan valmis hyväksymään. Arviot perustuvat keskusteluihin niiden kotimaisten puolustushallinnon sidosryhmien kanssa, joilla itsellään on erityistä Venäjä-asiantuntemusta ja hallinnon kanssa tiedonvaihtoyhteyksiä. Näitä ryhmiä ovat hallinnon piirissä usein mainitut tutkimustahot ja maanpuolustusjärjestöt. Alan laajan järjestökentän sijasta keskityttiin kuitenkin kahteen järjestöön, joiden jäsenet ovat ammattiupseereita tai joilla muuten on toimintansa puolesta läheinen suhde puolustushallintoon.

Tutkimuslaitoksista Helsingin Yliopiston Aleksanteri-instituutin yhteistyö puolustushallinnon kanssa on ollut varsin pienimuotoista eikä instituutilla ole ollut paljon tutkimukseensa liittyvää saatavaa puolustushallinnolta.¹ Hallinnon asiantuntijakuva piiryy erityisesti sen tiedon kautta, jota tiedustelu tuottaa tai sen arvioidaan pystyvän tuottamaan. Puolustushallinto näyt-

¹ Instituutin tutkijaryhmä (Christer Pursiainen, Timo Hellenberg ja Hanna-Mari Kivelä) on kuitenkin toteuttanut puolustusministeriön rahoittamana puolustusvoimia ja siviilikriisinhallintaa käsitelleen, lähes 1,5 vuotta kestäneen selvitysohjelman. Siitä on ilmestynyt kaksi raporttia. Ks. Puolustusvoimat ja siviilikriisinhallinta.

täytyy melko pidättyvänä ja pitkälti juuri tiedonkontrolloijana. Vuorovaikutukseen ja tiedonvaihtoon on kuitenkin lisääntyvää tarvetta. Instituutilla itsellään on Venäjä-tutkimukseen liittyvää annettavaa puolustushallinnolle.²

Myös Tampereen yliopiston Rauhan- ja konfliktitutkimuskeskus (Tapri) katsoo yhteistyössä olevan käyttämättömiä mahdollisuuksia erityisesti kriisinhallinnan tutkimuksen alalla. Puolustushallinto ei ole näyttäytynyt tois-taiseksi kovin aktiivisena Taprin tietojen kyselijänä. Se lienee liittynyt osaksi siihen, ettei keskuksessa ole tehty paljoakaan puolustuskysymyksiin liittyvää tutkimusta. Venäjä ei ole myöskään mitenkään korostunut laitoksen piirissä tehdyssä tutkimuksessa.³

Suomen Pankin Siirtymätalouksien tutkimuslaitoksessa on ollut tiiviisti yhteyksiä puolustushallintoon, jotka liittyvät laitoksen erityisasiantunte-mukseen Venäjän taloutta koskevissa asioissa. Puolustushallinto näyttäytyy riittävästi tietoa jakavana, joskin hallinnon arviointi Venäjä-tiedon tuottajana on vaikeaa käsiteltävien asioiden erilaisuudesta johtuen. Tutkimuslai-toksen yhteistoiminta on ollut erityisesti opetusta ja osallistumista tulevai-suuden tutkimukseen yhdessä muiden hallinnonalojen kanssa, ei kahdenvä-listä tutkimusta puolustushallinnon kanssa. Puolustushallinnon rooli Venä-jä-tiedon kontrolloijana ymmärretään ja keskustelijana tunnustetaan.⁴

Ulkopoliittinen instituutti (UPI) ei ole säännöllisesti pitänyt yhteyttä puo-lustushallintoon, joka näyttäytyy asioista hyvin itsekin tietävänä organisaat-ionä. Hallinto on kuitenkin kysynyt tietoa UPI:n suunnalta aikaisempaa enemmän ja yhteydet ovat olleet viime vuosina tiivistymässä. Kuitenkaan instituutti ei katsonut vielä vuonna 2005 kuuluvansa puolustushallinnon erityisiin sidosryhmiin. Puolustushallinto nähdään merkittävänä ennen muuta maanpuolustusajattelun muokkaajana, siis keskustelijan roolissa.⁵ Instituutin laajeneminen ja kytkeminen eduskunnan yhteyteen vuonna 2007 on kuitenkin muuttanut sen ja puolustushallinnon välistä suhdetta läheisemmäksi.

Ulkoasiainhallinnossa tehtävän turvallisuuspoliittisen seurannan ja tutki-muksen piirissä todetaan, että ulko- ja puolustusasianhallintojen kesken on tiedonhallintaan liittyvää kilpailua. Yhteistyö on myös institutionaalista enemmän kuin pelkkää tiedonvaihtoa: kummallekin kuuluu yhteistyövel-voite. Kummassakin tunnustetaan sektoritutkimuksen vaikuttavuuden on-

² Kivinen, Markku, keskustelu 4.1.2006.

³ Vesa, Unto, keskustelu 17.5.2005.

⁴ Sutela, Pekka, keskustelu 9.1.2006.

⁵ Vaahtoranta, Tapani, keskustelu 15.11.2005. - Keskustelu käytiin ennen Ulkopoliittisen instituutin siirtymistä eduskunnan yhteyteen 2007 alkaen, jolloin instituutin organisaatio muuttui ja se sai huomattavasti aikaisempaa enemmän voimavaroja.

gelma. Puolustushallinnon piirissä tehty Venäjä-tutkimus ei myöskään välttämättä vaikuta ulkoministeriössä, jossa ollaan erityisesti Venäjä-asiassa varsin itseriittoisia. Puolustushallinto näyttäytyy vahvasti keskustelijana. Tämän roolin vahvistumista pidetään käytännöllisenä ja jopa sattumanvaraisena sekä median vahvasti tuottamana. Asiantuntijoiksi ymmärrettyjä sotilaita käytetään mediassa politiikan tekijöiden haastamiseen.⁶

Maanpuolustusjärjestöistä Kadettikunta saa erityisesti puolustusvoimilta aineistoa ja tuottaa sitä itse turvallisuuspolitiikan tietopankkiinsa jäseninään olevien asiantuntijaupseeriensa avulla. Kadettikunta kokee myös sen kautta palvelevansa puolustusvoimia ja vannoo lojaalisuuttaan ”viralliselle” turvallisuuspolitiikalle, jota se katsoo puolustusvoimien saumattomasti edustavan ja toteuttavan.⁷ Julkisoikeudellisen aseman saanut Maanpuolustuskoulutusyhdistys⁸ painottaa tästä läheisestä yhteydestä huolimatta itsenäisyyttään suhteessa puolustushallintoon. Turvallisuus- ja puolustuspoliittiset asemat ovat sille taustaa.⁹ Kumpikaan järjestö ei tuo esille, että Venäjä tai järjestön yhteydet sinne korostuisivat toiminnassa.

Kaiken kaikkiaan puolustushallintoa arvostetaan Venäjä-tiedon tuottajana ja jakajana sitä itsekin käsittelevien sidosryhmien piirissä. Ne eivät kuitenkaan yleensä esitä olevansa puolustushallinnolle niin tärkeitä sidosryhmiä kuin se itse käsittää ne varsinkin analytikkoroolinsa yhteydessä. Sen sijaan puolustushallinnon vahva rooli julkisena keskustelijana tulee hyvin esille. Tiedonkontrolloijana puolustushallintoa pidetään institutionaalisesti ymmärrettävänä. Yhteistyössä ulkoasiainhallinnon kanssa onkin pitkälti kysymys kahden tiedonkontrolloijan kohtaamisesta. Toisaalta ainakaan tutkimustahot eivät koe saavansa puolustuksen suunnalta kovin painavaa Venäjä-tietoutta omalle työlleen. Sen sijaan ne ovat valmiit antamaan sitä itse puolustushallinnon suuntaan. Hallintoa ei myöskään esitetä vankan akateemisen Venäjä-tutkimuksen tuottajana.

Maanpuolustusjärjestöt painottavat kuitenkin asiantuntemusta, jota ne saavat jäsentensä kautta myös Venäjä-asioissa. Toisaalta ne haluavat nähdä koulutus- ja kasvatustyönsä itsenäisenä ja puolustushallinnosta varsin riippumattomana. Venäjää ei myöskään pidetä järjestöissä minään erityisenä ongelmana, vaikka tunnistetaankin yleisessä turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa keskustelussa vallitsevat piirteet. Tässä suhteessa niiden käsitykset vastaavat myös etenkin Venäjän uhkaa kieltävää puhetapaa hallinnon piirissä. Järjestöissä hyväksytään puolustushallinnon tiedonkontrolloijarooli, joskin hieman peitetysti.

⁶ Möttölä, Kari, keskustelu, 21.2.2007.

⁷ Rapila, Pekka, keskustelu, 4.1.2006.

⁸ 31.12.2007 asti Maanpuolustuskoulutus ry.

⁹ Majuri, Pekka, keskustelu 4.11.2005.

Puolustushallinto muutosagenttina tai sellaisen roolin tavoittelijana Venäjä-tiedonhallinnassa ei tule esille sidosryhmien käsityksissä. Toisaalta ryhmissä myönnetään, että Venäjän tilanteen määrittely on haasteellista ajankoh-
taisessa kansainvälisessä muutoksessa.

10

PUOLUSTUKSEN VENÄJÄ

10.1 Puheiden perusta

Puolustushallinnon Venäjä-puhetta ohjaavat säännöt ovat osittain peräisin kylmän sodan ajalta. Useimmat ylimmät johtajat ovat jo tuolloin olleet hallinnon palveluksessa. Neuvostoliitto piti käsittää Suomen puolustuksen yhteydessä kahdella eri tavalla: yhteistyökumppanina ja suurimpana turvallisuushaasteena. Sotilaallisena uhkana sitä ei kuitenkaan saanut avoimesti esittää. Tämä vaatimus painotti sitä, että sotilaiden oli oltava politikoiden turvallisuuksella ja keskittyttävä varsinaisiin sotilasasioihin.

Suomalainen turvallisuuspoliittinen yksimielisyysvaatimus vahvistui kylmässä sodassa, mutta puolustushallinnon oli voitava sopivasti puhua ammattiasioistaan. Tiukka normipaine ulkopoliittisessa keskustelussa edisti hallinnon sisäistä kompromissia siitä, mitä ”puolueeton” sotilasstrateginen analyysi saa julkisuudessa sisältää. Hallintoon juurtui viholliseton ja jatkuvuutta painottava, ehkä myös rauhoittamiseen pyrkivä puhetapa. Itänaapurin liittyviä strategisia tekijöitä kuten Suomen aluepuolustuksen periaatteita oli toisteltava vakiotapaan. Puolustushallinto turvasi näin asemansa julkisessa keskustelussa. Lisäksi se pystyi järjestämään itselleen sopivan suhteen salaisen puolustus suunnittelun ja julkisen vuorovaikutuksensa välille.

Kansainvälinen ympäristö muuttui kuitenkin lyhyessä ajassa 1980-luvun puolivälin jälkeen. Sen myötä julkisuudessa vellovat uhkakuvat alkoivat vaihdella aikaisempaa enemmän. Muutos haastoi puolustushallinnon Venäjä-diskurssit. Itänaapurista ryhdyttiin puhumaan avoimemmin. Samalla syntyi tarvetta selkiyttää Venäjää myös sotilasstrategisena uhkana ja Suomen puolustuksen perusteena. Puolustusvoimissa virinnyt kansalaisten uhkakeskustelun kritiikki viittasi kuitenkin jo siihen, että sotilasstrateginen keskustelu oli vaikeutumassa. Suomen EU-jäsenyyttä edeltävinä vuosina ilmeni horjuvuutta siinä, miten ”rohkeasti” Venäjästä olisi puhuttava. Puolustushallinto ei jäsenyysodotusten ilmapiirissä enää voinut entiseen tapaan nojata omalaatuisen sotilaalliseen Venäjä-kokemukseensa ja sen esittämiin sääntöihin.

Tästä huolimatta puolustushallinnolla oli EU-jäsenyyden kynnyksellä perintönä varsin vakaa ja yhtenäinen käsitys siitä, miten Venäjältä pitää turvallisuus- ja puolustuspolitiikassa puhua. Päättäjien ja suuren yleisön luottamus puolustusvoimiin oli kytketty siihen, että alueellinen puolustus toimii uskottavasti Venäjän sotilaallisen uhan varalta. Puolustushallinnon oli osattava ottaa se keskusteluissa huomioon, vaikka uhkaa ei tavallisesti lausuttakaan julki.

Puolustushallinnossa opittiin kylmän sodan aikana myös esittämään Suomen yleinen turvallisuus- ja puolustusintressi tiiviisti omana intressinä. Suomen turvallisuus kuvattiin aina vain vahvistuvaksi, vaikka vähitellen oltiinkin valmiita löytämään uusia uhkia ja puhumaan entisistä aikaisempaa avoimemmin.

10.2 Intressien ja toimintaympäristön ristiriidat

Turvallisuus- ja puolustusintressit esitetään Suomen politiikassa vielä 2000-luvun alussa suurelta osin varsin perinteisellä tavalla, vaikka turvallisuusympäristöön liitetään suuriakin muutoksia. Etenkin ympäristöä kuvataan usein hyvin yksityiskohtaisesti, mikä aiheuttaa tarvetta jatkuvasti uusiin määrittelyihin. Samalla erilaisia rajoja hämärretään ja ilmaisun vaihtelut lisääntyvät. Intressit suuntautuvat yhä enemmän kansainväliseen yhteistyöhön. Sotilaallisen puolustuksen asema kokonaisuudessaan on hitaasti heikentymässä. Aikaisempaa vähemmän vedotaan valtiolliseen itsenäisyyteen ja kansalaisten elinmahdollisuuksien turvaamiseen. Sen sijaan puhe eurooppalaisista ja kansainvälisen yhteisön arvoista on vahvistumassa. Valtion turvallisuuden rinnalle tuodaan kansalaisten hyvinvointia ja arjen turvallisuutta uusien uhkien edessä. Puhe laaja-alaisesta turvallisuudesta on vakiintunut.

Puolustushallinto haluaa olla mukana määrittelemässä laajoja turvallisuusintressejä, mutta käsittää ne samalla myös sotilaallisesta näkökulmasta. Hallinto on ottanut innostuneesti vastaan uusia uhkia korostavan Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategian, haluaa vaikuttaa siihen ja tuoda puolustusvoimien voimavaroja muun kuin sotilaallisen puolustuksen käyttöön. Tämä liittyy osittain pyrkimykseen turvata kokonais turvallisuuden koordinoinnin pitäminen puolustusministeriön käsissä.

Puolustushallinto antaa Suomen yleistilanteesta jopa optimistisemmän ja saavutuksia enemmän painottavan kuvan kuin valtiojohto. Tilannekuva on myös Suomi-keskeisempi kuin sillä. Toimintaympäristön muuttumista korostetaan, mutta samalla ankkuroidutaan Suomen perusratkaisujen jatkuvuuteen, ei kuitenkaan sotilaalliseen liittoutumattomuuteen. Hallinnossa

painotetaan myös sotilaallisen voiman merkityksen kansainvälistä kasvua enemmän kuin esimerkiksi hallituksen turvallisuusselonteoissa.

Puolustushallinto on myös ryhtynyt määrittelemään tilannetta aikaisempaa monipuolisemmin. Samalla aikaisempia puhekäytäntöjä on asetettu kyseenalaisiksi. Ympäristön analysointitapojen ja niiden tuotosten nimeämisessä näkyy kuitenkin vaihtelua, mikä viittaa etenkin uhkien kulloisenkin esittämisen yhteyden tarkkaan harkintaan. On julkisuuteen sopivia ja ”todellisia” uhka-arvioita. Edellisistä on suoriuduttava usein harkitun pelkistetysti, niitä laimentaen ja joskus kokonaan uhkien olemassaolo, todennäköisyys ja mahdollisuuskin kieltäen. Vaikka puolustushallinto voisikin hyvinkin yksityiskohtaisesti käsitellä Venäjän sotilaallisia mahdollisuuksia sisäisissä arvioinneissaan, niitä ei silti ole välttämättä aikaisempaa helpompi hyödyntää julkisissa keskusteluissa. Niihin puolestaan hallinto joutuu osallistumaan aikaisempaa enemmän ja näkyvämmiin siitä huolimatta, että siltä ei luottamuksen ja konsensuksen oloissa usein paljoakaan vaadita yksityiskohtaisia perusteluja. Näin hallinto ei ole muuttunut pelkästään avoimemmaksi Suomen EU-jäsenyyden aikana ja erilaisten keskustelujen säätely onkin tullut entistä varteenotettavammaksi haasteeksi.

Puolustushallinnon hallitseva puhetapa tuo hyvin esille EU-jäsenyyden ja puolustuksen kansainvälistymisen aiheuttamat sotilaalliset muutospaineet. Samalla painotetaan kuitenkin oman alueen puolustamista. Sen ensisijaisuutta perustellaan siihen suunnattujen voimavarojen määrällä ja käytöllä verrattuna kansainvälisiin tehtäviin käytettyihin. Samalla vedotaan rutiinimaisesti siihen, miten kansainväliset tehtävät tukevat Suomen puolustamista. Puolustushallinnossa on lisäksi alettu puhua, miten läheiset muut Pohjoismaat käyttävät asevoimaansa toisin kuin oman maan puolustamiseen. Etenkin sotilaat puolustavat puolustuspolitiikan kansallista puolta, vaikka kansainvälistyminen pidetäänkin entistä näkyvämmiin koko hallinnon alan ja puolustusvoimien intressinä. Suomen sotilaallisia osallistumismahdollisuuksia katsellaan kuitenkin kansallisen puolustuksen lähtökohdista ja ehdoilla, ei niinkään niistä erillisinä tehtävinä. Suomen puolustaminen pyritään toisaalta usein esittämään kokonaisuutena, joka alkaa maailman ääristä tiivistyen ytimeensä, omalla alueella tapahtuvaan hyökkäyksen torjuntaan.

Puolustushallinto ei ole käsitteellisesti asettanut kyseenalaisiksi maanpuolustustahtoa, yleistä asevelvollisuutta, koko maan puolustamista ja alueellisen puolustuksen perusperiaatetta, jotka ovat sellaisina vankkoja hallinnon ulkopuolellakin. Ne ovat suomalaisen konsensushenkisen puolustusdiskurssin peruspilarit. Kuitenkin puolustusministeriö painottaa puolustusvoimia selvemmin kansainvälisyyttä, tuo myös esille Suomen omavaraisuuden heikkenemistä ja näyttää olevan valmiimpi pohtimaan jopa puolustuksen perusasioita.

Hallinnon voi olettaa valmistautuvan uusiin määrittelytarpeisiin ja olevan niissä aloitteellinen. Vallitsevassa tilanteessa se joutuu kuitenkin tarkasti harkitsemaan tavan, jolla se perustelee haluamiaan muutoksia. Miten pitkälle se voi esimerkiksi muuntaa alueellista puolustusta ilman, että 'koko maan puolustaminen' tulee kyseenalaiseksi? Millaisten sodan ajan joukkojen ja varusmiesmäärien supistusten jälkeen voidaan vielä puhua 'yleisestä asevelvollisuudesta'? Myös maanpuolustustahdon käsitettä saatetaan ravis-tella 2010-luvulla.¹

Puolustushallinto esiintyy tiukkana turvallisuuspoliittisen kansalaiskeskus-telun kriitikkona. Eduskuntakeskustelun se arvioi parantuneen, mikä juon-tuu ilmeisesti osaltaan tähänastisesta tyytyväisyydestä turvallisuusselonte-koihin. Selonteot ovat edustaneet hallinnolle vakiintunutta myönteistä vai-kutustapaa parlamentaariseen puolustussuunnitteluun. Ne ovat sopineet hy-vin suomalaiseen turvallisuuspolitiikan tekemisen perinteeseen, joka on elitistinen ja yksimielisyyttä painottava. Hallinto on päässyt vaikuttamaan merkittävästi selontekojen sisältöön ja saanut niistä eduskuntakäsittelyn myötä työrauhaansa ja jatkuvuutta turvaavan tuen.

Selonteot ovat näin vakauttaneet hallinnon toimintapolitiikan tekoa ristirii-taisten odotusten keskellä ja kansainvälisen tapahtumavirran pyörteissä. Toisaalta menettelyä uhkaa erityisesti juuri toimintaympäristön kiihtynyt uusien määrittelyjen tarve, ristiriita kansallisen jatkuvuuden ja kansainväli-sen mukana pysymisen välillä.

Tämä näkyy hyvin siinä, ettei hallinnossa olla yhtä valmiita yhtymään se-lontekojen toimintaympäristökäsityksiin kuin intressien muotoiluun. Ilmei-sesti omat tilanteenmäärittelyt koetaan haastetuiksi ja niiden esittäminen vaikeaksi, mikä voi näkyä ennen pitkää myös intresseissä. Voimakas julki-sen keskustelun kritiikki osoittaa sekín tällaista jännitettä. Tavanomaisella puheella "faktojen" puutteesta on tosin yhteyttä etenkin Nato-jäsenyyden tavoitteluun, vaikka toisaalta hallinto viittaakin sillä omaan kokemukseensa ja asiantuntemukseensa sotilaallisen ympäristön määrittelyssä.

10.3 Institutionaalinen Venäjä-diskurssi

Puolustushallinto esittää Suomen tilanteen Venäjän naapurina etupäässä myönteisenä, vaikka liittääkin Venäjään toisin kuin läntisiin maihin pysy-vän epävarmuuden. Venäjää valtiona koskeva diskurssi tuo esille ennen muuta suurvallan, johon pieni mutta itsetietoinen Suomi voi vaikuttaa vain vähän. Suhteiden jatkuvuus on pitkälti yhä huolta siitä, ettei Venäjään voi-

¹ Maanpuolustustahdon muuntumisesta on jo puolustushallinnonkin piirissä esitetty joitakin kriittisiä havaintoja, ks. esim. Rahkonen 2007.

da suhtautua kuten toisiin Suomelle tärkeisiin valtioihin. Tämä korostuu painotettaessa Suomen kahdenvälisiä Venäjä-suhteita.

Puhetavat jakautuvat selvästi siinä, esitetäänkö Suomen Venäjä-suhde enää muuta maailmaa kiinnostavana ja kiinnostaako Suomi Venäjää vai ei. Tämä voidaan tulkita kysymykseksi siitä, painotetaanko Suomen itsestään huolehtimista vai riippuvuutta ja keskinäisriippuvuutta ”läntisen yhteisön” puitteissa. Vaikka puolustushallinnossa tunnustetaan entistä enemmän Euroopan unionin tärkeys idänsuhteissa, niin samalla epäillään toisten valtioiden kiinnostusta Venäjään. Näin tulee esiin myös perinteinen ongelma siitä, voisiko Suomi saada tukea muualta, jos se joutuu Venäjän kanssa konfliktiin. Toisaalta Suomen pelätään joutuvan hieman syrjään, jos muut maat lähestyvät Venäjää omalla tavallaan ja etenkin jos ne tekevät sen yhtenäisenä sotilasliittona. Suurvaltadiskurssiin pohjaten Venäjä saatetaan esittää valtiona, jonka kanssa joka tapauksessa tullaan ja täytyy tulla toimeen. Toisaalta kuitenkin uskotaan, että niin Suomen kuin Venäjän asema on muuttunut.

Kokonaisuutena Venäjä esitetään suuntaansa etsivänä ja erilaisena toimijana, jonka tulevaisuutta on vaikea arvioida. Tästä huolimatta hallinto tekee Venäjästä pitkäjänteisiäkin ennusteita. Niihin sisältyvät arvostukset ja käsitykset antavat perustaa toimintapolitiikan hahmottelulle ja sitä laajemmin turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaan osallistumiselle.

Venäjää valtiona koskeva diskurssi ankkuroituu aikaisempaa heikommin sotilaalliseen, poissulkevaan turvallisuuteen. Venäjän ja Suomen suhteiden esittämisessä painottuu puhetapa, johon kuuluu suhteiden arkipäiväinen yhteistyöhakuinen hoitaminen ja paljon esimerkiksi ”olemme osa EU:ta” -puhetta. Mukana on toiveita siitä, että demokratia vahvistuisi Venäjällä, kauppasuhteet sen kanssa kehittyisivät ja Venäjä integroituisi Eurooppaan. Samalla Venäjän toivotaan muuttuvan pitkälti ”meidän” kaltaiseksi valtioksi. Venäjä yhteiskuntana -diskurssissa korostuva erilaisuus rajoittaa kuitenkin myös Venäjän valtiollisen muutoksen näkymiä. Sitä paitsi myönteisen muutoksen katsotaan olevan Venäjän omissa käsissä. Suomi on Venäjälle hyvä naapuri, mutta ei silti voi siihen paljoakaan vaikuttaa.

Venäjä suurvaltana – Suomi pienenä naapurina -puhe nojautuu realistiseen viitekehykseen. Tätä vasten on yllättävää, että demokraattisen rauhan ajatus on nyt niin vahvasti mukana puhikäytännöissä. Puolustushallinnossa onkin ilmeisesti vahvistumassa uusi diskurssi. Siihen saatetaan kytkeä käsitys, että Venäjän sotilasuhka – jos sitä halutaan esittää – vähenee entisestään. Tällaisessa Venäjän esittämisessä on aineksia jopa hallitsevaksi diskurssiksi, joka työntää realistista geopolitiikkapuhetta valikoituihin tilanteisiin ja yhä ahtaampiin institutionaalsiin puitteisiin. Niissä se voi turvata instituu-

tion yhtenäisyyttä ja suojata sen ydintoimintoja julkisuudessa kielteisinä näyttäytyviltä haasteilta.

Puolustushallinnolle ominaisinta ja kestäväää on yhä sotilasstrateginen diskurssi, joka nojaa vahvasti sotilaskoulutukseen ja -kokemukseen ja on niin ikään liitetty usein valtiotasolla realismiin. Asevoimat ei voi identiteettiään pahasti ravistelematta kokonaan luopua tällaisesta puhetavasta, mutta se voi silti muuntua. Puhuttaessa Venäjästä turvallisuustoimijana sotilasstrategisen ja uuden ”diplomatiadiskurssin” suhde alkaa kiteytyä. Kansainvälinen muutos on ilmeisesti vahvistanut jälkimmäistä, mikä on horjuttanut sotilasstrategisen diskurssin yhtenäisyyttä. Diplomatiadiskurssi näyttää olevan erityisesti palveluksessa olevien vanhempien upseerien hallinnassa. Sen sijaan eläkkeellä olevat ja nuoremmat upseerit ovat usein valmiimpia syyttämään sellaista sivuun. Ylin sotilasjohto varjelee ”puhdasoppisuutta” sotilasstrategisessa puheessa, mutta ei ole täysin johdonmukainen.

Puolustuspolitiikan kansallinen ja kansainvälinen ulottuvuus ovat kietoutuneet puolustushallinnossa entistä enemmän yhteen Suomen EU-jäsenyyden aikana. Niiden välinen raja on jo hämärtynyt. Muutos toimii sotilaallista ”poliittisemmän” diskurssin hyväksi. Jo ennen EU-jäsenyyttä luotu puolustuksen esittämistapa, kokardimalli, on ollut hallinnolle hyvä retorinen keino vastata kansainvälistymiseen ja sopeuttaa toimintaa laaja-alaiseen turvallisuuteen. Kansainvälistyminen sitoo puolustushallintoa entistä tiiviimmin länteen ja samalla etäännyttää Venäjästä. Lisäksi sotilaallista turvallisuutta määritellään uudelleen, mikä vie hallintoa mukaan aikaisempaa laajempiin keskusteluihin. Niihin tulee myös vahvaa symboliikkaa puolustusvoimissa vaalittujen ”faktojen” ja ”kovien käytäntöjen” sijaan, vaikka samalla käsitellään hyvinkin arkipäiväisiä hyvinvointiasioita².

Toisaalta upseerit saavat kriisinhallinnassa – joskin kaukana Suomen maa-perältä – tuoreita sota- ja taistelukokemuksia, joita voidaan kotimaan puolustuksessa hyödyntää. He joutuvat samalla myös yhä laajemmin pohtimaan kansainvälistä ja kotimaista politiikkaa. Tämä kaikki asettaa heidän osaamiselleen sellaisia haasteita, joita ei ollut kylmän sodan aikana eikä ennen Suomen EU-jäsenyyttä. Tästä huolimatta puolustushallinnon huoleksi voi ennen pitkää olettaa sen, miten kansallisen puolustussodan sotilaallisiin vaatimuksiin säilyy riittävä tuntuma ihmisten vieraantuessa³ niistä yhä enemmän yhteiskunnan muuttuessa pitkän rauhantilan aikana.

² Esimerkkinä vuosien 2007 ja 2008 vaihteessa puolustushallinnolle tarjoutunut tilaisuus olla mukana auttamassa maakuntajoukkojen avulla ns. vesikriisistä kärsineitä nokialaisia.

³ Tätä olen alustavasti käsitellyt, ks. Nokkala 2008a.

Puolustushallinto liittää paljon koodattua puhetta Venäjän ja sitä koskevan oman toimintansa esittämiseen. Sellaista on yleisessäkin keskustelussa käytetty vetoaminen 'geopolitiikkaan ja maantieteeseen'. Esimerkkejä koodisanoista ovat myös 'strateginen merkitys', 'Pohjolan vakaus', 'etulinja' ja 'puolustuskyvyn uskottavuus'. On kuitenkin merkkejä siitä, että näiden runsasta viljelyä pyritään jo kyseenalaistamaan. Muuttuvista koodeista huolimatta ajatus Suomen pelotteesta Venäjän suhteen on joka tapauksessa yhä vahva. Siinä on kysymys sotilasstrategisen diskurssin keskeisestä elementistä, jossa painotetaan *alueen* sotilaallista puolustusta. Sen rinnalle on hiipinyt puhetta informaatio- ja sodankäynnistä tai "ei-sotilaallisesta" epäsymmetrisestä sodankäynnistä. Se itse asiassa heikentää Venäjän asemaa hallinnon puhekäytännöissä.

Puolustushallinto viljelee etenkin sotilasstrategisessa puheessa mielellään 'todennäköistä' ja 'mahdollista'. Näiden suhdetta instituutiossa kaivattuihin ja arvostettuihin 'faktoihin' ei kuitenkaan tavallisesti avata, mikä saattaisikin heikentää niiden poliittista käyttökelpoisuutta. Tavanomainen sotilasstrateginen puhe painottaa vieraan toimijan kykyjen jonkinasteista laskettavuutta ja aikeiden tai tahdon epävarmuutta. Puolustushallinnon suosima, sinänsä klassinen "uhkakaava" on erittäin käyttökelpoinen Venäjäpuheessa. Sen avulla voidaan esittää naapurin aikeiden puuttumista ja kääntää huomio yleiseen strategiseen tai turvallisuuskehitykseen. Samalla tulevaisuus voidaan esittää aina epävarmana ja kytkeä se hienovaraisesti naapurin aikeiden arvaamattomuuteen. Se palvelee uhkien nostamista esille tarvittaessa. Kuitenkin aikeiden arvaamattomuus toimii siis jo silloin, kun tarkempaa julkista analyysia uhkista ei saa tehdä. Jossakin määrin uutta on se, että Venäjän kykyjenkin nopeasta ja ennustamattomasta muutoksesta saatetaan puhua. Sen perustelut haetaan kuitenkin "aiepuolelta" eli maan suurvaltapyrkimysten palautumisesta, jossa taloudellinen nousu parantaa kykyjä asevoiman kehittämiseen. Aika itsestään selvästi lähdetään vielä siitä, ettei *ainakaan* Venäjä voi olla tällaista liikettä tekemättä.

"Uhkakaavasta" huolimatta puolustushallinto joutuu harkitsemaan tapaa, jolla se esittää Venäjän kapasiteetteja. Yksi tapa näyttää olevan se, että Venäjän sotavoimaa käsitellään aina myös toisten naapurimaiden potentiaalini yhteydessä. Hallinto ei pysty kuitenkaan uhka- ja konfliktipuheessaan irrottamaan Venäjää Suomen puolustuksen yhteydestä sillä tavalla kuin Neuvostoliittoa kylmän sodan aikana. Myös tämä merkitsee sitä, ettei sotilasstrategiaa haluta käsitellä julkisissa yhteyksissä enää entisellä tavalla. Sitä koskevien "väärinymmärrysten" mahdollisuus kasvaa, vaikka niillä ei enää olisikaan samaa poliittista merkitystä kuin Neuvostoliiton aikaisilla "väärillä" muotoiluilla olisi ehkä ollut. Uusi, aikaisempaa kansainvälisempi sotilasstrategia ei silti ole saanut vielä julkiseen keskusteluun sopivaa käyttökelpoista suomalaista "käännöstä", vaikka esimerkiksi tiivistynyt Nato-yhteistyö näkyy yhä selvemmin puolustusvoimissa kielenkäytössä, sotilai-

den käyttäytymisessä ja muissa käytännöissä. Puolustushallinnon voikin ymmärtää säätelevän aikaisempaa enemmän nojaamista sotilasstrategiseen diskurssiin.

Strategiapuhe voidaan tulevaisuudessa vetää yhä tiiviimmin pois julkisuudesta puolustusinstituution sisälle ja eristää kansainvälispoliittisen ”poliittisen” todellisuuden määrittelystä eräänlaiseksi ammattilaispeliksi, ammattilaisten väliseksi keskusteluksi myös yli rajojen. Sitä saatetaan myös lähentää entisestään muiden organisaatioiden ’strategioihin’. Joitakin mahdollisuuksia saattavat myös tarjota strategian tutkimuksen uudet, aie- ja kapasiteettimäärittelyihin etäisyyttä ottavat virtaukset⁴, joiden soveltaminen pienen valtion sotilaspoliittisiin käytäntöihin – erityisesti alueen puolustamiseen - vaatinee kuitenkin paljon keskustelua.

Kaiken kaikkiaan Venäjä on puolustushallinnolle yhä erityinen ongelma pitkälti, koska se on suurvaltanaapuri, mutta myös siksi, että se on niin *erilainen* suurvaltana ja yhteiskuntana. Venäjä on ”liian paljon” poikkeus, joskin jopa tarpeellinen sellainen yksimielisyyteen pyrkivää tiedonmuodostusta ajatellen. Venäjä-puheen avulla instituution tiedon muutos- ja jatkuvuuselementit voidaan pitää sosiaalisesti hyväksytyssä suhteessa kansainvälisen ja sotilaallisen ympäristön muuttuessa.

Tähänastisesta selontekomenettelystä huolimatta parlamentaarinen puolustus suunnittelu on puolustushallinnolle erityinen haaste. Hallinto pääsee siinä käyttämään asiantuntijavaltaansa, mutta samalla myös hallitus ja eduskunta voivat asettaa puolustusta ravistelevia ehtoja ja vaatimuksia. Julkinen keskustelu näyttäytyy ongelmattomampana. Sitä voidaan rajustikin arvostella, mutta sen annetaan myös velloa. Kansan epäilyjä ei ryhdytä jyrkästi torjumaan, ja niille saatetaan antaa myös tukea. Puolustushallinto pyrkii säilyttämään luottamuksensa ja hyväksyttävyytensä poliittisten muutosten keskellä, ehkä vähän politiikan yläpuolellekin asettuen.

Julkinen tutkimus ei pääse syvälle hallinnon sisäiseen, kaikkein ammatillisimpaan keskusteluun. Ilmeisesti se on ongelmattominta, koska peruskuvio on selkeä ja ohjaavat säännöt vakiintuneimpia. Omissa piireissä puolustushallinnolla ei ole samankaltaista vaikenemisen ja eri keskustelupuitteiden hallinnan tarvetta kuin laajemmissa. Ristiriidat voidaan pitkälti käsitellä, ennen kuin ne päätyvät horjuttamaan toimintapolitiikan tekoa. Jännitteetöntä sisäinenkään keskustelu tuskin on. Johtolankoja saadaan esimerkiksi upseerien lausumien muuttumisesta heidän siirryttyään reserviin. Sotilasstrategiset säännöt voivat uusiutua vain melko hitaasti, mikä voi aina lyhyellä aikavälillä erottaa varsinaista puolustus suunnittelua muista keskustelupuitteista.

⁴ Esim. Ulrich Beckin riskiyhteiskunnan teoriasta ammentavat ks. Williams 2008.

Puolustushallinnon diskurssit ovat Suomen EU-jäsenyyden aikana tulleet monipuolisemmiksi. Tästä huolimatta kaksoispuhunnan perintö vaikuttaa yhä. Puolustushallinto näyttää kuitenkin tuovan puolustuksen kansainvälistymistä tiiviimmin mukaan myös Venäjä-puhuntaan. Tämä näkyy ministeriön piirissä vahvemmin kuin puolustusvoimissa, ehkä joidenkin nuorten upseerien julkisia pohdiskeluja lukuun ottamatta.

Venäjäan liittyvistä hiljaisuuksista voidaan todeta vain joitakin pääpiirteitä. Niistä tärkein näyttää olevan se, miten Venäjästä vaietaan Suomen alueellisen puolustuksen toiminnan yhteydessä. Tavallisesti se liittyy turvautumiseen kylmän sodan aikaiseen ja Suomi-keskeiseen ”torjutaan joka suunnasta” -puheeseen vaihtelevin perustein. Näin voidaan sääntöjä rikkomatta myös jatkaa nykykäytännön mukaista toimintaympäristön yksityiskohtaista esittämistä. Samalla vaietaan siitä, miten ja millaisten konfliktien kautta Venäjän toiminta voisi johtaa Suomen puolustuksen muutoksiin.

Vaikenemista liittyy etenkin laajamittaisen hyökkäyksen uhkamalliin, jonka käyttökelpoisuus on ilmeisesti puolustushallinnossa yhä laskemassa. Mallia ei ole rationaalisesti voinut enää aikoihin liittää muuhun kuin Venäjään ja se saa huonosti vastakaikua lännessä. Lisäksi skenaariota pidetään erityisen epäuskottavana varsinkin niillä poliittisilla tahoilla, jotka totunnaisesti ovat arvostelleet puolustusvoimien tekemiä linjauksia. Yksi ongelma lienee myös siinä, että Venäjän kyvyt ovat voineet ”tosiasiallisestikin” heiketä sotilaallisessa arvioinnissa rajummin kuin minkä sopiva institutionaalinen perusnäkemys omasta puolustuksesta sallisi. Varsin ilmeistä on myös se, että yleinen asevelvollisuus on Suomessa kestävämpi normi kuin ulkoisen sotilaallisen uhan esittäminen. Luopuminen täysin avoimesti laajamittaisen hyökkäyksen uhasta veisi silti hallinnolta merkittävän perusteen yleisen asevelvollisuuden ylläpitämisestä sotilaallisin argumentein asevoimien ammattimaistumiskehityksen keskellä, joka jyrää muualla Euroopassa.⁵ Luopumisen myötä murenisi myös monia muita identiteetin rakennuspalikoita, joilla Suomen puolustusvoimat on halunnut erottautua muista armeijoista. Hallinnon vaikenemisen tarvetta näissä kysymyksissä vähentää tosin sääntö, että puolustuksen muutokset pitää perustaa pitkän aikavälin arvioihin. Samalla voidaan vedota siihen, että juuri pitkällä aikavälillä Venäjän kehitystä on vaikea ennustaa, joten on syytä varautua vähintään entiseen tapaan.

Puolustushallinto pitää edelleen ydintoimintanaan Suomen alueen fyysistä puolustamista, vaikka sotilaallinen kriisinhallinta onkin lähentynyt sitä tai puolustusta työnnetään vähintään symbolisesti maailmalle. Turvallisuuden laaja-alaistuminen jatkuu. Sen myötä siviiliviranomaisten tukeminen koti-

⁵ Tästä esim. Joenniemi 2006, Laitinen 2006, Nokkala 2005.

maassa on korostumassa ja turvallisuuspolitiikka ”arkipäiväistymässä”⁶. Muutos voi johtaa siihen, että puolustushallinnon on entistä vaikeampi vai-
kuttaa politiikkaan ylipäättään sotilaallisesti vakavilla kriisiskenaarioilla. Toimintaympäristöä pelkistävää Suomi-lähtöisyyttä ei myöskään voida so-
veltaa uusien uhkien yhteydessä, joihin puolustushallinto joutuu ottamaan
kantaa ja jotka vaativat konkreettisia kansainvälisiä yhteistoimia. Venäjä-
ongelmaan on näin tullut moniulotteisuutta, mutta sen käsittelystrategiat
eivät hallinnossa ole välttämättä yhtä moniulotteisia.

Toisaalta turvallisuusuhkien kaikenkattavuus - vaikkakin usein epämääräi-
syyt - ja turvaperustelujen laaja viljely yhteiskuntapolitiikassa voivat aihe-
uttaa haasteen. Tulevaisuudessa puolustushallinnolta saatetaan kysyä entis-
tä vakuuttavampia analyysejä sen toiminnan *tärkeimmistä* ympäristöstä,
mikä liittyy turvallisuushakuisuuden yleiseen vahventumiseen. Euroopassa
sellainen on vienyt siihen, että *vakavimpia lievemmit* mutta samalla usein
entistä tärkeämpiä esitetyt haasteet pitää liittää näkyvästi asevoimienkin
puheisiin ja toimintoihin. Armeijoiden kotimaista uskottavuutta ei hankita
enää vain epätodennäköisimpiin kriiseihin varautumisella. Suomessa kui-
tenkin puolustusvoimien tulevaisuus riippunee yhä osaltaan siitä, että se
pystyy *sopivalla tavalla* vakuuttamaan myös valikoitumatonta yleisöä ky-
vyistään *itse vakavimmiksi* tulkitsemisessaan tilanteissa. Niiden on tultava
esille jokapäiväisten haasteiden rinnalla, jotka tosin voivat kiristää hallin-
nonalojen keskinäisiä voimavarakamppailuja. Puolustushallinnon vaikene-
minen lienee tähän asti mahdollistunut pitkälti siksi, että laitokseen ja soti-
laiden asiantuntemukseen on vahvasti luotettu. Tällaisen jatkuvuus ei yh-
teiskunnan muutosten myötä kuitenkaan ole itsestään selvyys.

Jatkuvuutensa turvaamiseksi hallinnon Venäjä-toimintapolitiikan voi ajatel-
la nyt käyttävän ainakin kolmea eri linjaa, jotka ohjaavat tavoite- ja keino-
asetteluja ja jokapäiväisiä käytäntöjä. Linjat ovat analyyttisiä, mutta ha-
vainnollistavat ajankohtaista ongelmaa. Ensimmäisen niistä voisi nimetä
puolustuslinjaksi. Siinä Venäjää on yhä pidettävä sotilaallisena uhkana, si-
ten kuin asevoimat *suunnittelussaan* uhan käsittää. Puolustushallinto tekee
linjaan sotilasstrategisten linssien avulla tulkitsemiaan muutoksia. Puolus-
tuslinjaan kuuluu pitkäjänteisyys, varovaisuus, ennakointi ja vahva amma-
tillisuus tiedonkäsittelyssä.

Toisena on *hallintalinja*, jossa puolustushallinto joutuu ottamaan huomioon
julkisuudessa, tosin *pitkälti asiantuntijakeskusteluissa*, esille nousevat teki-
jät. Ne koskevat turvallisuuden laajenemista, toimintaympäristön muutosta,
eri toimijoiden politiikkaa ja Euroopan sotilaallista integraatiota. Kysymys
on puolustuksen uskottavuudesta muussa kuin itään suunnatussa pelotemie-
lessä, joka uskottavuus ei silti sekään saa kärsiä. Muuttuvaa Venäjää on

⁶ Vrt. Raitasalo & Sipilä 2007.

kuitenkin katseltava yhä laajemmissa puitteissa, jotta hallinto voisi vastata ydintoimintojaan kulloinkin koskeviin haasteisiin. Muutoksessa voivat painottua sellaiset poliittiset tekijät, jotka voisivat vaikeuttaa hallinnon valmistautumista vaikeimpiin kriiseihin Suomen ja Venäjän suhteissa. Sotilasstrategia ei riitä.

Kolmantena on arkipäivän kamppailu erilaisissa julkisuuden keskusteluissa, jonka voisi nimetä *politiikkalinjaksi*. Siinä hallinnon on säilytettävä Venäjän varalta tehtävien valmistelujen *sosiaaliset edellytykset* mahdollisimman hyvinä. Perusongelman voisi kuvata myös uudissanalla maineenhallinta, jollainen on korostunut puolustushallinnon jatkuvasti nauttimasta luottamuksesta huolimatta. Hallinnon on esiinnyttävä vakuuttavasti *erityisesti* sanoessaan jotakin Venäjästä, mutta vältettävä ylilyöntejä tai esimerkiksi reagoimista pahimpiin mediassa velloviin russofobisiin käsityksiin. Tiedonkäsittely on tilanteenmukaisempaa kuin muissa linjoissa, mutta uskotavuuden osoite on selkeä: omat kirjavat Venäjä-käsityksensä omaavat tavalliset suomalaiset.

Hallinta- ja politiikkalinjat ovat tulleet toimintapolitiikassa aikaisempaa tärkeämmiksi Suomen EU-jäsenyyden aikana. Puolustushallinnossa tuskin voidaan enää luottaa siihen, että turvallisuus- ja puolustuspoliittinen konsensus säilyy entisenlaisena maailmalle yhä enemmän avautuvassa Suomessa. Näin tilanne vaikuttaa Venäjän käsittämiseen. Ydintoimintoja koskevasta toimintapolitiikasta on tullut ikään kuin varjeltava alue, jota varten tarvitaan uutta osaamista. Samalla sopivan strategisen viestinnän hallinta on korostunut eri sidosryhmien kanssa asioitaessa.

10.4 Sotilasasiantuntija kohtaa uuden Venäjän

Puolustushallinnon asiantuntijuus on ennen muuta yhä sotilaallista, mutta sen kysyntä sitä laajempaa. Venäjä-naapuruus korostaa hallinnon poliittisia rajoituksia ja mahdollisuuksia, mutta haastaa myös sen tiedonvaihtoa. Asiantuntijuus saa kuitenkin yhä vahvistusta Suomen EU-jäsenyyttä edeltävältä ajalta. Verraten yhtenäinen toimintakulttuuri tukee myös sitä.

Puolustushallinto osoittaa tarvitsevansa tutkimusta, jotta se voi kartuttaa ja suojella omaa tietoaan ja asiantuntija-asemaansa ja vaikuttaa politiikkaan. Tutkimustiedon tarve lienee kasvanut enemmän muissa kuin puolustus suunnittelun puitteissa. Hallinto tiedostaa hyvin keskustelijaroolinsa vahvistumisen. Kuitenkaan vaikkapa Nato-keskustelua ei voida käydä enää vain Venäjään liittyen, yhä tärkeämmäksi siinä on noussut mukaanmeno ja vaikuttaminen läntisiin sotilashankkeisiin. Tutkimuksen asema puolustushallinnon tiedonmuodostuksessa on kuitenkin vahvistumassa osittain juuri siksi, että tutkimusta arvostetaan myös keinona vaikuttaa kansalaiskeskus-

teluihin. Tutkimusmyönteisyys ja tutkimuksen kysyntä näyttävät kasvaneen puolustusministeriön piirissä enemmän kuin puolustusvoimissa lukuun ottamatta Maanpuolustuskorkeakoulua. Siellä sitä tukee upseerikoulutuksen kehittyminen ja akatemisoituminen.

Sotilaalliset uhat ovat yhä puolustushallinnolle tärkeimpiä. Niitä voidaan käsitellä jonkin verran aikaisempaa avoimemmin, mutta edelleenkin tiukasti sääntöjen ohjaamina. Julkisuudessa voi nousta esille erilaisia ja voimakkaitakin Venäjä-kantoja. Hallinnossa pidetään keskusteluun mukaan menemistä kuitenkin ristiriitoja aiheuttavana, vaikka ei enää samalla tavalla hankalana kuin kylmän sodan aikana. Osallistumista vaikeuttanevat myös käytännölliset syyt kuten kasvanut työpaine. Kuitenkin puolustushallinnon on turvattava organisaationsa ja voimavaransa.

Venäjän muutos vaikuttaa hallinnon keskustelusääntöihin länsisuuntautuneisuuden vahvistumisen, puolustuksen kansainvälistymisen ja turvallisuuden laaja-alaistumisen ohella. Uusi Venäjä tuottaa puolustushallinnolle uuden ongelman. Vanhaa Venäjää ei voida enää käyttää samalla tavalla perusteena länsiyhteistyössä kuin uutta. Sitä taas ei voida vielä liittää luontevasti Suomen puolustuksen peruspilareihin. Uuden Venäjän taloudellinen nousu, yhteiskuntamuutos ja vähemmän länsimaita myötäilevä politiikka näyttävätkin kutsuvan eräänlaisia helpotusreaktioita: tuttuun peruskuvioon voidaan vielä sittenkin nojata. Samalla saadaan lännestä uutta ymmärrystä Suomen puolustuspolitiikan jatkuvuuksille. Pitemmällä aikavälillä puolustushallinto sen sijaan ehtii mukauttaa politiikkansa uuden Venäjän kohtamiseen.

Venäjää voi kuitenkin pitää puolustushallinnolle myös eräänlaisena valttikorttina turvallisuuspolitiikan tekemisessä. Institutionaaliselle Venäjä-diskurssille on avautunut uutta käyttöä, jos esimerkiksi kansainvälisen osallistumisen paineet kasvaisivat liian suuriksi. Puolustushallinto voi aina Venäjä-perusteluiden avulla muistuttaa siitä, että Suomella on yhä kansallinen turvallisuus, jonka vaatimukset poikkeavat muusta, entistä kansainvälisemmästä turvallisuudesta.

Sotilaallisesti selkeä vaikka vahva keskusjohtoinen Venäjä näyttäytyy puolustushallinnolle parempana kuin vaikeasti ennakoitava ja hajautuva, ellei vallan hajautuminen sitten tarkoittaisi länsimaista demokratiaa. Puolustushallinnossa ei siis pidetä vahvaa johtoa Venäjän vakauden edellytyksenä: vaihtoehto on olemassa, mutta sen näkymät ovat vielä liian epävarmoja.

Puolustushallinnon asema ja toimintamahdollisuudet suomalaisessa turvallisuus- ja puolustuspolitiikassa ovat tähän asti merkittävästi ohjautuneet Venäjään liittyvistä käytännöistä. Laitos ei voinut kylmän sodan aikana esiintyä samalla tavalla turvallisuus- ja puolustuspoliittisena toimijana kuin

nykyisin, vaikka se kulissien takana vaikutti suurestikin esimerkiksi liian läheisen itäyhteistyön torjumiseen. Muutokset Suomen EU-jäsenyyden aikana ovat vahvistaneet niin puolustusministeriön kuin puolustusvoimienkin roolia turvallisuuspoliittisena vaikuttajana. Hallinnon kiinnostus suuntautuu kuitenkin vahvasti länteen, jolloin Venäjä-asiat koetaan erityisasioina. Tämä ohjaa Venäjän käsitteellistä ja pragmaattista sisällyttämistä institutionaaliseen tietovarantoon ja toimintaan. Se voi johtaa Venäjän aseman heikkenemiseen niissä.

Puolustushallinnon luulisi voivan käsitellä itänaapuria nykyistä avoimemmin ja sitä koskevaa asiantuntijuuttaan kansainvälisessä yhteistyössään vahvistaen. Ilmeisesti Venäjää koskevan tiedon ja tutkimuksen muutos muualla ei tue tätä ainakaan vielä. Niukkojen voimavarojen kanssa kamppailevan hallinnon ei ole helppoa myöskään kasata sellaista tietoa, joka horjuttaisi kokemustiedon asemaa vahvasti professionaalisessa instituutiossa.

11

EPILOGI: VENÄJÄ-KÄSITYKSET NATO-PAINEISSA

Tämän tutkimuksen mukaan puolustushallinto arvostaa turvallisuus- ja puolustuspoliittista selontekomenettelyä suuresti ja kritiikki sitä kohtaan oli vielä haastattelujen aikaan toissijaista keskittyen lähinnä puolustusministeriön piiriin. Uusimman, vuoden 2009 selonteon julkistamiseen mennessä menettelyn uudistamistarpeita on kuitenkin tuotu esille niin hallinnon piirissä kuin sen ulkopuolella. Tutkimus osoittaa, miten puolustus tavoittelee toimintapolitiikkaa, jossa Venäjä esitetään niin, että mahdollisimman laaja tuki ja jatkuvuus turvataan puolustusvalmisteluille.

Vuoden 2009 selonteossa Venäjän sotilaallisen suorituskyvyn esitetään kokonaisuutena paranevan ja maan pyrkivän vastaamaan asevoimiensa ylläpitämisellä muun muassa Yhdysvaltain hegemoniapyrkimysten, lännen läsnäolon sekä Naton laajenemisen aiheuttamiin uhkiin. Suomen puolustukseen ja sen kehittämiseen Venäjä kytetään entistä pelkistetympin ja käytännössä kokonaan ilman suunnittelun kriisi- ja tilannemallien käsittelyä, mikä on linjassa tässä tutkimuksessa todettujen diskursiivisten haasteiden kanssa. Samalla puolustuksen kansainvälistyminen ja Nato-liittoutumisen mahdollisuus on nostettu aikaisempaa selvemmin esille. Sotilaallisena yhteistyökumppanina Venäjä esitetään vain yhtenä Itämeren alueen maista ja mainittuna yhteistyöalueena merenkulun turvallisuus.¹ Näitä linjauksia voidaan pitää olennaisesti puolustushallinnon aikaansaamina.

Alkavan 2010-luvun kynnyksellä näkyy ainakin kolme puolustushallinnon Venäjä-toimintapolitiikkaa koskettavaa muutosta. Niistä ensimmäinen on hallinnon oman tutkimuksen piristyminen entisestään. Se on liittynyt selonteon valmisteluun, mutta myös tämän tutkimuksen kaltaisilla väliintuloilla on voinut olla jotakin yhteyttä. Puolustusministeriö esimerkiksi toteutti vuonna 2007 hankkeen ”Arvio Suomen lähialueturvallisuudesta - Vakaa Venäjä”.² Siinä eri tutkimusalojen ja -laitosten edustajat arvioivat Venäjän kehittymistä kymmenen vuoden aikavälillä. Hankkeeseen kutsutut saattoivat eri tavoin nojata tutkimuksiinsa tai ainakin asiantuntemukseensa. Myös Maanpuolustuskorkeakoulun piirissä on merkkejä Venäjä-tutkimuksen vahvistumisesta ja yhteistyön lisääntymisestä eri tutkimuslaitosten, etenkin

¹ Jos ei korosteta sitä, että Venäjäkin on Naton rauhankumppani. - Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009, 16-17, 38-42, 54-56, 66-67, 79-80, 104-113..

² Smith 2008.

Ulkopoliittisen instituutin ja Aleksanteri-instituutin kanssa.³ Korkeakouluun on perustettu myös Venäjän turvallisuuspolitiikan professuuri.⁴

Toinen muutostekijä on Venäjän aikaisempaa itsevarmemman ulko- ja turvallisuuspolitiikan vakiintuminen liittyneenä energiainfrastruktuurin korostumiseen erityisesti Itämeren piirissä. Suomessa puolustushallinto ei ole halunnut korostaa sen poliittisia ja sotilaallisia merkityksiä. Venäjän ja lännen suhteiden viileneminen saattaa myös jäädä lyhytaikaiseksi kummankin osapuolen tunnustaessa keskinäisriippuvuutensa erityisesti maailmantalouden paineessa.⁵ Kuitenkin puolustushallinto on saanut muutoksen myötä mahdollisuuden palauttaa haluamaansa sotilasstrategiaa ja geopolitiikkaa mukaan keskusteluun varsinkin silloin, kun laitoksen normaalissa tulevaisuusarvioinnissa maalataan todennäköistä huonompia vaihtoehtoja.⁶ Se ei kuitenkaan johda välttämättä avoimempaan keskusteluun Venäjän sotilaallisesta uhasta, vaan edustaa paluuta jo kylmän sodan ajalta periytyviin puhetapoihin.

Kolmas muutostekijä on yhä Suomen Nato-keskustelu. Kokoomuksen tulon ulko- ja puolustusministerin salkkujen haltijaksi ennakoitiin yleisesti merkitsevän Natoa ja Yhdysvaltoja korostavaa politiikkaa, jossa kuitenkin myös Venäjä voi saada uutta huomiota. Tämä onkin ilmennyt kummankin ministerin puheissa. Sittemmin kokoomuslainen pyrkimys Suomen Nato-jäsenyyteen on saanut lisäpontta lännen Venäjä-suhteiden muutoksesta. Hallituksen ministerien keskuudessa näkyi vuoden 2009 selonteon julkistamisen yhteydessä selvää erimielisyyttä siinä, onko selonteko askel kohti Nato-jäsenyyttä. Puolustuksen kehittämisen osalta tällaisen johtopäätöksen voi tehdä, kun selontekoa vertaa aikaisempiin.⁷ Puolustushallinnossa jäsenyyttä avoimesti suosittavat äänet voivat muutenkin voimistua, vaikka sitä ei edelleenkään haluta avoimesti perustella sotilaallisen turvan hakemisella Venäjän varalta. Toisaalta sotilasstrateginen ajattelu ei voi olla asettamatta Natoa ja Yhdysvaltoja ensisijalle, jos jostakin suunnasta on haettava Suomen puolustusta vahventavia kykyjä. Suuri yleisö ei vielä heti

³ Ks. Uusia yhteistyöhankkeita. - Yhteistyön tiivistymistä osoittaa myös se, että puolustusministeriön tutkimusjohtaja Juha Martelius on valittu Aleksanteri-instituutin johtokuntaan kaudeksi 2007-11. Maanpuolustuskorkeakoulun rehtori Pertti Salminen puolestaan on Ulkopoliittisen instituutin neuvottelukunnan jäsen.

⁴ Helsingin Sanomat 4.1.2009.

⁵ Esimerkiksi Nato päätti 5.3.2009 aloittaa Georgian sodan vuoksi katkaistun yhteistyön uudelleen Venäjän kanssa. Helsingin Sanomat 6.3.2009.

⁶ Tästä orastavana esimerkkinä Juntunen & Mäkelä 2007.

⁷ Vuoden 2009 selontekoon on päätyneet esimerkiksi lausuma kansallisten voimavarojen riittävytyden arvioinnista Suomen sotilaallisessa puolustamisessa ”jo normaalioloissa” ja tiiviistä kansainvälisestä yhteistyöstä tai liittoutumisesta, jos voimavarat osoittautuvat riittämättömiksi. Lisäksi puolustuksen kehittämisessä varmistetaan, ettei mahdolliselle sotilaalliselle liittoutumiselle synny käytännön esteitä. Ks. Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009, 77-79, 106-107, 111..

Georgian kriisinkään jälkeen näyttänyt kannattavan Suomen liittoutumista.⁸ Kuitenkin esimerkiksi upseerien⁹ ja maanpuolustuskurssien käyneiden¹⁰ enemmistö on jo aikaisemmin tukenut sitä.¹¹

Puolustus on ollut Nato-lähentymisen edelläkävijä. Suomi on tiiviisti mukana Naton kriisinhallinnassa ja on pyrkinyt mukaan liiton nopean toiminnan joukkoja täydentävään toimintaan.¹² Samoin on käsitelty kytkeytymistä liiton ilmavalvontajärjestelmään pohjoismaista puolustusyhteistyötä tiivistettäessä.¹³ Tälle yhteistyölle ei kuitenkaan haluta antaa minkäänlaista turvallisuuden alueellistamisen leimaa.¹⁴ Sen välttäminen korostaa sekin Natoa Suomen tulevaisuuden liittoutumISRatkaisuna, jos oman alueen puolustaminen ja sotilaallinen puolustus pysyvät nykyisessä vahvassa asemassa laaja-alaisessa turvallisuudessa ja kokonaismaanpuolustuksessa eikä Euroopan unioni kehity sotilasliitoksi, mitä laajalti pidetään epätodennäköisenä.

Puolustushallinnon edustajat eivät ole pidättäytyneet Nato-keskustelusta, ja heidän käsityksensä sotilasliitosta voivat olla poliittisesti erittäin vaikuttavia. Hallinnon piirissä onkin lukuisissa puheenvuoroissa avoimesti ennakoitu Suomen Nato-jäsenyyttä 2010-luvulla. Hallinnon edustajat ovat 2000-luvun puolella myös suositelleet sitä julkisesti selvästi yleisemmin kuin vielä 1990-luvulla, vaikka ylin sotilasjohto onkin pitäytynyt hallituk-

⁸ Helsingin Sanomat 18.9.2008, jossa selostus Suomen Gallupin 2.-11.9. tekemästä tutkimuksesta. Sen mukaan 57 % vastaajista on sitä mieltä, ettei Suomen pidä liittyä Naton jäseneksi. Samassa tutkimuksessa enemmistö eli 81 % vastaajista ei pidä Venäjää joko minkäänlaisena tai kovinkaan suurena uhkana.

⁹ Ks. Sotilasaikakauslehti 3/2007, 29; vrt. Linnell & Moberg 2008. Heidän tutkimuksensa mukaan noin puolet nuorista upseereista pitää Venäjän mahdollista uhkaa Suomen Nato-jäsenyyden perusteena, mutta Venäjän kielteinen reaktio ja suhteiden heikkeneminen on toisaalta myös keskeinen Nato-jäsenyyden vastainen peruste. Suomen Nato-jäsenyyden kannalla on 48 % nuorista upseereista, 36 % sitä vastaan ja 16 % ei halunnut ottaa kantaa.

¹⁰ Ekholm 2006.

¹¹ Tässä yhteydessä vrt. Sirén 2008, joka toteaa Venäjän uhkasta suomalaisen strategisen kulttuurin yhteydessä seuraavasti: ”Narratiivin todellinen sisältö oli kuitenkin Neuvostoliiton uhka, mikä on jäänyt samankaltaisena jäljelle Venäjän suhteen. Venäjän uhka merkityksellistää edelleen koko suomalaisen Nato-diskurssin ’herkkyyden’. Venäjän uhka merkityksellistää myös tukeutumisen perinteiseen yleiseen asevelvollisuuteen ja alueelliseen puolustusjärjestelmään. Molemmat ovat varmasti kustannus-tehokkaita ja maanpuolustustahtoa lisääviä elementtejä, mutta funktionaalisesti tulkiten sekä Nato-jäsenyyden välttely sekä yleisen asevelvollisuuden ja alueellisen puolustusratkaisun jatkuva mantranomainen ylistäminen ovat itsessään esimerkkejä syvemmästä suomalaisesta uskomusmaailmasta; Venäjän uhkasta. Miksi turvallisuuspoliittisessa diskurssissamme muutoin esimerkiksi toistettaisiin, että Venäjä ei ole Suomelle uhka, jos se ei sitä ole?”

¹² NATO Response Force (NRF).

¹³ Pääesikunnan tiedote 18.6.2008.

¹⁴ Kaskeala 2009.

sen linjauksissa. Sitä merkittävämpää voi kuitenkin olla se, että virassa olevat sotilaat eivät enää juuri puhu jäsenyyden tarpeettomuudesta tai mahdollisista riskeistä. Näin he eivät myöskään anna vastakaikua yleiselle mielipiteelle, jossa käsitellään runsaasti myös jäsenyyden suomalaisille ehkä tuottamia kielteisiä seuraamuksia joko Venäjä-suhteessa tai esimerkiksi kriiseihin osallistumisena.

Suomen Nato-suhteen yksi jännite lienee kuitenkin siinä, että suomalainen puolustus ja käsitys sotilaallisesta turvallisuudesta poikkeavat entistä enemmän Nato-maista 2010-luvulla. Ne tuskin palaavat käytännössä kollektiiviseen aluepuolustukseen Venäjän uudesta ulkopolitiikasta huolimatta, vaikka esimerkiksi Baltian maiden puolustuksen suunnitteluun saatetaan tehdä joitakin muutoksia. Pian ainoana Euroopassa Suomi pitää myös kiinni asevelvollisuudesta, jossa runsaasti yli puolet miehistä koulutetaan varusmiespalveluksessa, vaikka sodan ajan joukkojen määrää supistettaisiinkin vielä nykyisestä 2010-luvulla.

Omintakeinen puolustusjärjestelmä aikaisempaa keskitetympänäkin ja oman alueen puolustamiseen kehitetty oppi läntisiä vaikutteita saaneenakin eroavat samankokoisten Nato-maiden ratkaisuista. Ne ohjautuvat ensisijaisesti kansainvälisen osallistumisen tai sitten epämääräisten uusien riskien aiheuttamista tarpeista käsin. Tosin eroa lieventää se, että Naton perussopimuksen 5.artiklan mukaisten ja muiden tehtävien välinen raja on hämärtynyt. Tämä muutos on pantu merkille Suomessakin esimerkiksi vuoden 2009 selonteossa.¹⁵ Suomessa eroa tasoittaa se, jos maan puolustamisen yhteydessä aletaan puhua yhä vähemmän omalla alueella tapahtuvasta ja samalla painotetaan enemmän kokonaisvaltaisuutta niin turvallisuudessa kuin asevoimien toimintanakin.

Suomessa Nato-jäsenyyden kannattajat ovat jo ajat sitten oppineet käyttämään puolustusdoktriinin ja -järjestelmän erityislaatuisuutta myös jäsenyyden perusteluna: mistään omasta ja arvokkaasta ei tarvitse luopua ja Suomi voi asemastaan ja osaamisestaan käsin olla liittosuhteessa antava osapuoli. Suurvaltasuhteiden aallonpohjat voivat vahvistaa puolustusammattilaistenkin käsityksiä siitä, että juuri Suomen malli sopii hyvin Nato-jäsenyyteen. Hallinto näyttää myös jatkavan menemistään mukaan yhä vaativampaan kriisinhallintaan, minkä toteuttamiselle pysyttely Naton ulkopuolella aiheuttaa kuitenkin kitkaa.

Suomi pääsee helposti halutessaan Naton jäseneksi eikä jäsenyys välttämättä muuttaisi suuresti puolustuksen ulospäin näkyviä käytäntöjä, jos lännen ja Venäjän suhteet eivät merkittävästi kylmene. Jäsenyydellä olisi kuitenkin sotilasstrategisia vaikutuksia, jotka realisoituisivat siinä tapauksessa,

¹⁵ Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009, 50-51.

että Naton tai jonkun sen lähellä olevan jäsenvaltion ja Venäjän välille kehittyisi sotilaallinen konflikti. Sellaisessa Suomi olisi Naton etulinjassa ja joutuisi jo normaaliolojen puolustussuunnittelussa ottamaan huomioon sen, että ainakin Venäjän sotilaat pysyivät institutionaalisista syistä ammatillisesti kiinnostuneina Naton sotilaskapasiteettien edustamasta hyökkäysuhkasta. Liittoon kuuluva Suomi olisi ainakin sotilasstrategisessa pohdinnassa eri asemassa kuin liiton ulkopuolella oleva, joskin asemien ero on voinut kaventua merkittävästikin kahden vuosikymmenen aikana. Venäläisessä sotilaskulttuurissa strategisen ajattelun radikaali muuttuminen lienee epätoimaisempää kuin läntisessä, koska asevoimalla ja alueen puolustamisella näyttää olevan laajemminkin kulttuurissa vahva asema.

Puolustushallinnon Venäjä-asiantuntijuutta ja Nato-jäsenyyden sotilaallisia seuraamuksia idänsuhteille tullaan melko varmasti kysymään, jos Nato-keskustelu uudestaan kiihtyy lähivuosina. Hallinto voi tuskin silti lähteä asettamaan Suomea ja Venäjää vastakkain ainakaan näkyvämmiin kuin läntiset kumppanit. Toisaalta julkinen sotilasstrateginen argumentointi ei välttämättä helpotu, etenkin jos sille ei ole kansainvälistä tai yhteiskunnallista diskursiivista vastakaikua. Jäsenyyden oloissa suomalaisten sotilaiden puheeseen saattaisi tulla jopa uutta varovaisuutta, joka juontuisi nykyistä tiukemmasta sitoutumisesta Naton piirissä vallitseviin sääntöihin. Yhteiskunnallisen kaikupohjan puute voi ilmetä siksi, että toinen maailmansota ja kylmä sota jäävät lähivuosisikymmeninä yhä etäämmälle suomalaisten taustasta ja kokemusmaailmasta. Sukupolvimuutos on omiaan vähitellen korostamaan toisenlaisia painotuksia turvallisuuden, puolustuksen ja voimankäytön käsittämässä ja luomaan edellytyksiä myös sotilaskulttuuriselle muutokselle.

Toisaalta puolustushallinto ei voine kotimaisen uskottavuutensa säilyttämiseksi aivan kokonaan luopua sotilasuhkien ja vaikeiden skenaarioiden esittämisestä, vaikka joutuukin säätelämään puhetta. Nato-jäsenyys muuttaisi myös merkittävästi Suomen puolustussuunnittelua, vaikka omaa aluepuolustusta painotettaisiinkin. Se puolestaan voisi virittää toisten Nato-maiden sotilaspiireissä maamme alueen strategista tarkastelua Venäjän toimien varalta, sikäli kuin liitto ylläpitää kollektiivisen puolustuksen suunnitelmia. Ainakin niistä vastaavien sotilaiden voi odottaa kuuntelevan suomalaisten käsityksiä nykyistä herkemmin, jos Suomi on Naton jäsen. Toisaalta myös sotilaalliselle yhteistyölle Venäjän kanssa saattaisi avautua jäsenyydessä uusia kanavia, joita Suomi ei tähän asti ole voinut käyttää. Näin Venäjä pysynee Suomen puolustushallinnolle sekä uhkana että kumppanina, ehkä jopa niin kauan kuin Nato sotilasliittona on olemassa eikä Venäjä ole sen jäsenmaa.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Ensisijaislähteet

Haastattelut¹

Aherto, Jorma, eversti, taktiikan laitoksen johtaja, Maanpuolustuskorkeakoulu, 8.6.2005.

Ahola, Matti, kansliapäällikkö, Puolustusministeriö, 3.5.2005.

Alafuzoff, Georgij, kommodori, Pääesikunta, 22.9.2005.

Helin, Janne, erityisasiantuntija, kansainvälisen puolustuspolitiikan yksikkö, Puolustusministeriö, 9.5.2005.

Holma, Heikki, kenraalimajuri, kansainvälisen osaston päällikkö, Pääesikunta, 28.4.2005.

Holmström, Hans, vara-amiraali, Merivoimien komentaja, 14.11.2005.

Jalonen, Olli-Pekka, kansainvälisen puolustuspolitiikan yksikön päällikkö, Puolustusministeriö, 19.4.2005.

Juntunen, Alpo, erikoistutkija, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, 19.4.2005.

Järvenpää, Pauli, puolustuspoliittisen osaston päällikkö, Puolustusministeriö, 13.5.2005.

Kaskeala, Juhani, amiraali, Puolustusvoimain komentaja, 23.11.2005.

Kuokkanen, Risto, toimialapäällikkö, Pääesikunta, Kansainvälinen osasto, 23.5.2005.

Martelius, Juha, tutkimusjohtaja, Puolustusministeriö, 28.4.2005.

Minkkinen, Aulis, kommodori, viestintäosaston apulaisosastopäällikkö, Pääesikunta, 13.12.2005.

Pennanen, Jukka, prikaatikenraali, Karjalan Prikaatin komentaja, 24.10.2005.

Pesonen, Seppo, eversti, Pohjois-Karjalan Sotilasläänin komentaja, 14.10.2005.

¹ Haastateltujen sotilasarvot, tehtävät ja organisaatiot ovat haastatteluajankohdan mukaiset.

Puheloinen, Ari, kenraaliluutnantti, Itäisen Maanpuolustusalueen komentaja, 18.10.2005.

Rimpi, Kari, kenraaliluutnantti, Pääesikunnan päällikkö, 9.11.2005.

Räty, Arto, prikaatikenraali, Kansallisen puolustuspolitiikan yksikön päällikkö, Puolustusministeriö, 18.4.2005.

Salminen, Pertti, prikaatikenraali, rehtori, Maanpuolustuskorkeakoulu, 8.6.2005.

Santala, Heli, pääsihteeri, Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta, Puolustusministeriö, 26.4.2005.

Tavaila, Arvi, komentajakapteeni, strategian opettaja, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, 4.4.2005.

Viitasalo, Mikko, tutkimusjohtaja, Maanpuolustuskorkeakoulu, 15.4.2005.

Keskustelut²

Iivonen, Jyrki, viestintäjohtaja, Puolustusministeriö, 3.11.2005.

Kivinen, Markku, johtaja, Aleksanteri-instituutti, Helsingin yliopisto, 4.1.2006.

Majuri, Pekka, toiminnanjohtaja, eversti evp., Maanpuolustuskoulutus ry., 4.11.2005.

Mäkelä, Juha, strategian opettaja, majuri, Strategian laitos, Maanpuolustuskorkeakoulu, 28.2.2007.

Möttölä, Kari, erikoistutkija, professori, Ulkoasiainministeriö, 21.2.2007.

Rapila, Pekka, pääsihteeri, eversti evp., Kadettikunta ry, 4.1.2006.

Sutela, Pekka, tutkimuspäällikkö, Siirtymätalouksien tutkimuslaitos, Suomen Pankki, 9.1.2006.

Vaahtoranta, Tapani, johtaja, Ulkopoliittinen instituutti, 15.11.2005.

Vesa, Unto, amanuenssi, Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus, Tampereen yliopisto, 17.5.2005.

² Keskustelukumppanien tehtävät, sotilasarvot ja organisaatiot ovat keskusteluajankohdan mukaiset.

Asiakirjalähteet

Eduskunnan aineisto. Eduskunnan kirjasto tai [<http://www.eduskunta.fi>].

Eduskunnan täysistuntojen protokollat 2005

Puolustusvaliokunnalle annetut kirjalliset asiantuntijalausunnot 1994-2004

Nvm Jyrki Iivosen lausunto eduskunnan puolustusvaliokunnalle Valtioneuvoston turvallisuuspoliittista selontekoa ja Venäjää koskien 7.9.1995.

Puolustusministeriön kansliapäällikön lausunto eduskunnan puolelle 22.10.2004 VNS 6/2004 vp: PuVP 42/2004 vp: asiakirja A 5 §.

Puolustusministeriön tutkimusjohtajan Juha Marteliuksen muistio eduskunnan puolustusvaliokunnalle: 26.10.2004. VNS 6/2004: asiakirja F 3 §.

Pääesikunnan operatiivisen osaston muistio 21.10.2004/n:otta/ VNS 6/2004 vp: PuVP 41/2004: asiakirja C 3 §.

Pääesikunnan operatiivisen osaston muistio 22.10.2004/n:otta/ VNS 6/2004 vp: PuVP 42/2004 vp: asiakirja B 5 §.

Suomen maanpuolustukseen vaikuttavat perustekijät – kriisi- ja uhkamallit. Pääesikunnan päällikkö, kenraaliluutnantti Ilkka Hollon lausunto eduskunnan puolustusvaliokunnassa 12.10.2001.

Tiedustelupäällikön, prikaatikenraali Jarmo Peltolan lausunto eduskunnan puolustusvaliokunnassa 12.10.2001, Liite B 3 §.

Puolustusvaliokunnan mietinnöt ja lausunnot 1998-2005

Ulkoasiainvaliokunnalle annetut asiantuntijalausunnot liittyen vuosi-
en 1995, 1997 ja 2001 turvallisuus- ja poliittisiin selontekoihin

UAV 13/1997. Everstiluutnantti Esa Pulkkisen lausunto eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle vuoden 1997 selonteon käsittelyn yhteydessä (21.3.1997, Liite B 6).

Ulkoasiainvaliokunnan mietinnöt ja lausunnot 1998-2005

Hyöty maanpuolustukselle. Kriisinhallintakokemukset kansalliseen käyttöön. [<http://www.mil.fi/rauhanturvaaja/perustietoa/hyoty.dsp>].

Kenttäohjesääntö. 2007. Yleinen osa. Puolustusjärjestelmän toiminnan perusteet. Suunnitteluosasto. Helsinki: Pääesikunta.

Maanpuolustuskorkeakoulun viestintästrategia 2006. [<http://www.mppk.fi/fi/esittely/viestinta>].

Mahdollisen sotilaallisen liittoutumisen vaikutukset Suomen puolustusjärjestelmän kehittämiseksi ja puolustushallinnolle 27.2.2004. [[www.defmin.fi/chapter_images/1866_selvitysty03 - Loppuraportti2.pdf](http://www.defmin.fi/chapter_images/1866_selvitysty03_Loppuraportti2.pdf)].

Puolustushallinnon viestintästrategia. 2006. Helsinki: Puolustusministeriö.

Puolustusministeriön esittelysivut. Puolustussuunnittelu, Puolustushallinnon strategiaprosessi. <http://www.defmin.fi/index.phtml?s=72> sekä 73

Puolustusministeriön strateginen suunnittelu ja Venäjä. Eversti Aapo Cederbergin esitelmä puolustusministeriön tutkimus- ja kehityksikön järjestämässä tutkijaseminaarissa ”Arvio lähialueurvallisuudesta – Vakaan Venäjän tekijät”, kalvot: Uhkaako Venäjä?; Venäjän painopistealueet Suomen lähialueella; Lopuksi. 13.3.2007 Helsinki.

Puolustusministeriön tulevaisuuskatsaus. 2006. [http://www.defmin.fi/files/693/Tulevaisuuskatsaus_PLM.pdf].

Puolustusvaliokunnan mietintö 2/2001 vp. [<http://www.eduskunta.fi/thwfakta/tmp/uta30883.htm>].

Puolustusvaliokunnan mietintö 1/2004 vp.

Puolustusvoimien tulostavoitteiden toteutuminen 2005 (sisältää julkiset tiedot) PE:n suunnitteluosaston numeroimattoman asiakirjan (luonnos) /11.11./D/I/31.8.2005 liite1.2, <http://www.mil.fi>.

Suomen strateginen asema. 92.kadettikurssille pidetty luento. Luentokalvot. Strategian laitos. Maanpuolustuskorkeakoulu.

Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2001. VNS 2/2001 vp. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle 13.6.2001.

Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2004. Valtioneuvoston selonteko VNS 6/2004. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 16/2004.

Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009. Valtioneuvoston selonteko. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 11/2009.

Tietoja kokonaismaanpuolustuksesta 2006. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. [<http://www.mil.fi/perustietoa/julkaisut/kokonaismaanpuolustus>].

Turvallisesti tulevaisuuteen. Puolustusministeriön strategia 2025. [http://www.defmin.fi/files/673/PLM_-_Strategia_2025.pdf].

Turvallisuuspoliittisen seurantaryhmän raportti. 9.3.2004. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 9/2004.

Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia 2003. Valtioneuvoston periaatepäätös 27.11.2003. [http://www.defmin.fi/files/248/2515_1687_Yhteiskunnan_elintArkeiden_toimintojen_turvaamisen_strategia_1_.pdf].

Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia 2006. Valtioneuvoston periaatepäätös 23.11.2006. [www.defmin.fi/files/815/YETT_2006.pdf].

Muut ensisijaislähteet

Aamulehti 4.4.2004, 3.12.2007.

Ahola, Matti. 2007. Seuraavaa selontekoa silmälläpitäen. Sotilasaikakauslehti n:o 3/2007, 9-15.

Alafuzoff, Georgij. 2001. Venäjän strategia ja sotilaspolitiikka. Teoksessa Visuri, Pekka (toim.): Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan linjaukset. Helsinki, Otava, 160-189.

Alafuzoff, Georgij. 2007. Suomen sotilaspoliittinen asema. Lähialueen maiden puolustusjärjestelyt. Luento 180.valtakunnallisella maanpuolustuskurssilla 23.1. Opetuskalvot: Putinin Venäjän (sotilas-)politiikka; Venäjän sotilaspolitiikka 2003-; Asevoimat Venäjän länsiosassa (Suomi).

Cederberg, Aapo. 2006. Puolustusministeriön strategia 2025. Sotilasaikakauslehti n:o 10, 22-28.

Enestam, Jan-Erik. 2001. Suomen kansallisen puolustuspolitiikan kehitys alkaneella vuosikymmenellä. Puolustusministerin esitelmä Paasikivi-seuran vuosikokouksessa 27.11. [<http://www.paasikivi-seura.fi/enestam.htm>].

Etelä-Hämeen Ilves n:o 1 / 2005.

Forsström, Pentti. 2002. Venäjä vuonna 2020: Arvioita sotilaspolitiikasta ja sen perusteista. Julkaisusarja 2, no. 15, Strategian laitos. Helsinki, Maanpuolustuskorkeakoulu.

Harjula, Juha. 2002. Pohjois-Euroopan ja Itämeren alueen turvallisuus- ja puolustuspoliittinen tilanne. Luku 2.1 teoksessa Tietoja maanpuolustuksesta 2002. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 45-47.

Hägglund, Gustav. 1998. Kylmän sodan taisteluhaidoista 2000-luvulle. Tiede ja ase n:o 56, 10-18.

Hägglund Gustav. 2003. Euroopan turvallisuus- ja puolustuspolitiikka muuttuvassa ympäristössä. EU:n sotilaskomitean puheenjohtajan puhe Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan seminaarissa 16.1. Moniste.

Johansson, Jan, Jämsä, Markku, Kiikka, Jarmo & Pärnänen, Marko. 2004. Puolustushallinnon tulevaisuus. Teoksessa Kiikka, Jarmo (toim.): Näkökulmia Suomen turvallisuuspoliittiseen ratkaisuun sekä maanpuolustuksen käsitteeseen ja järjestelyihin. Julkaisusarja 12 n:o 13, Johtamisen laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 11 - .

Juntunen, Alpo. 2003. Itään vai länteen? Venäjän vaihtoehdot. Helsinki: Ajatus.

Juntunen, Alpo & Mäkelä, Juha. 2007. Venäjä, Valko-Venäjä ja Ukraina, teoksessa Sivonen, Pekka & Heikka, Henrikki (toim.): Kansainvälisen järjestelmän toimijoiden ennakointia vuoteen 2030. Helsinki: Puolustusministeriö, 39-46.

Kaleva 6.4.2003.

Kantakoski, Pekka. 2006. Maanpuolustusta vai strategisia virheitä? Suomen puolustus 2000-luvulla. Hämeenlinna: Ilves-Paino.

Kaskeala, Juhani. 2001. Turvallisuusympäristö muuttuu – puolustusvoimien kehittäminen jatkuu. Puolustusvoimain komentajan esitelmä Maanpuolustuskursseyhdistyksen syyskokouksessa Helsingissä 1.11.
[<http://www.mil.fi/puolustusvoimainkomentaja/163.dsp>].

Kaskeala, Juhani. 2002. Sodan ajan joukot pienenevät – puolustuskyvystä ei tingitä. Puolustusvoimain komentajan esitelmä Oulun Maanpuolustuseyhdistyksessä 22.10. [<http://www.mil.fi/puolustusvoimainkomentaja/138.dsp>].

Kaskeala, Juhani. 2004. Onko Suomella tarve muuttaa omintakeista puolustusjärjestelmäänsä? Puhe 171.maanpuolustuskurssin avajaisissa 8.3. Maanpuolustus n:o 76, 38-43.

Kaskeala, Juhani. 2005a. Puolustusvoimat on yhteiskunnan turvallisuusreservi. Puolustusvoimain komentajan puhe 174.maanpuolustuskurssin avajaisissa 19.9. [<http://www.puolustusvoimat.fi/puolustusvoimainkomentaja/1492.dsp>].

Kaskeala, Juhani. 2005b. Suomalaisten turvallisuutta kohennetaan koetuin keinoin. Puolustusvoimain komentajan puhe 172.maanpuolustuskurssin avajaisissa 24.1. [<http://www.mil.fi/paaesikunta/tiedotteet/983.dsp?printable=1&>].

Kaskeala, Juhani. 2006a. Puolustusvoimain komentajan puhe Tampereella rauhanturvaamisen 50-vuotisjuhlassa 4.12.

[<http://www.mil.fi/puolustusvoimainkomentaja/2605.dsp>].

Kaskeala, Juhani. 2006b. Uskottava puolustus ei ole vain tahdon asia – tarvitaan myös todellisia voimavaroja. Puolustusvoimain komentajan puhe 176. maanpuolustuskurssin avajaisissa 23.1.

[<http://www.mil.fi/paaesikunta/tiedotteet/1813.dsp?printable=1&>].

Kaskeala, Juhani 2008. Puolustusvoimain komentajan puhe Mikkelissä maavoimien perustamisjuhlassa 3.1.2008.

[<http://www.mil.fi/puolustusvoimainkomentaja/3675.dsp>].

Kiiianlinna, Lauri. 2004. Tarvitaanko sotilaallista uhkaa? Länsi-Savo 20.8.2004.

Koli, Markku. 2006. Puolustusvoimat muutoksessa. Esitelmä Kadettikunnan ja Suomen Reserviupseeriliiton ja Kadettikunnan järjestämässä seminaarissa Kylmästä sodasta uuteen maailmanjärjestykseen Helsingissä 30.3. Tutkijan muistiinpanot.

Kuusi, Osmo, Smith, Hanna & Tiihonen, Paula (toim.). 2007. Venäjä 2017: kolme skenaariota. Tulevaisuusvaliokunta. Eduskunta.

Kylkirauta, 1995-2007.

Kylkirauta n:o 2/2005. Puolustusvoimain komentajan amiraali Juhani Kaskealan haastattelu, 6-11.

Kylkirauta n:o 3/2006. Kenraalimajuri Juhani Ruudun haastattelu.

Laari, Jouni & Koli, Markku. 2000. Suomen puolustus 2020-luvulla. Tiede ja ase n:o 58, 165-202.

Laari, Jouni & Rantapelkonen, Jari. 2005. Euroopan selustassa vai etuvartiossa? Sotilasaikakauslehti no. 2, 60-65.

Lehto, Martti. 2007. Suurvalta Venäjä. 1.pääkirjoitus. Sotilasaikakauslehti n:o 3/2007, 5.

Limnell, Jarno. 2008. Toimiiko turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selontekomenettely? Työpapereita No. 26. Strategian laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Maanpuolustus, 1997-2007.

MTS. 2005. Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta. Tiedotteita ja katsauksia no. 1. Marraskuu. Helsinki: Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta.

MTS. 2006. Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta. Tiedotteita ja katsauksia no. 1. Marraskuu. Helsinki: Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta.

MTS 2007. Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta. Tiedotteita ja katsauksia no. 1. Joulukuu. Helsinki: Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta.

MTS 2008. Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta. Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta. [http://www.defmin.fi/files/1320/raportti_08_netiversiosuomi.pdf].

MTV 3, Huomenta Suomi 21.12.2006. Prikaatikenraali Georgij Alafuzoffin haastattelu. Haastattelijana Lauri Karhuvaara.

MTV 3, Uutiset 29.12.2005. Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksen johtajan eversti Juha Pyykösen haastattelu.

Nevalainen, Petri (toim.) 2004. Gustav Hägglund: Euroopan puolustus. Helsinki: Ajatus Kirjat.

Nordberg, Erkki. 2003. Arvio ja ennuste Venäjän sotilaspolitiikasta Suomen suunnalla. Helsinki, Art House.

Nordberg, Erkki. 2004. Suomi, EU, Nato ja Venäjä. Helsinki: Art House.

Puheloinen, Ari. 2007. Pääesikunnan päällikön kenraaliluutnantti Ari Puheloisen puhe 183. Maanpuolustuskurssin avajaisissa Helsingissä 4.11. [<http://www.mil.fi/paaesikunta/3478.dsp?printable=1&>].

Puolustusvoimain komentajan puheita 2001-2007
[<http://www.mil.fi>].

Puolustusvoimien kenraalien ja muiden johtohenkilöiden puheita 2001-2007
[<http://www.google.fi>: <http://www.turunSanomat.fi>; <http://www.yle.fi>].

Puolustusvoimien lehdistökatsaukset 2000-2004.

Rantapelkonen, Jari. 2002. Strategiset valinnat ja Suomen puolustusratkaisu 2020. Teoksessa Huhtinen, Aki-Mauri (toim.): Länsimaisen yhteiskunnan kriisinsietokyky. Julkaisusarja 2, no. 7, Johtamisen laitos. Helsinki, Maanpuolustuskorkeakoulu, 217-240.

Ruhala, Kalevi, Sivonen, Pekka, Tiilikainen, Teija & Järvenpää, Pauli. 2003. Suomen turvallisuuspolitiikan vaihtoehdot. Julkaisusarja 2 n:o 22. Strategian laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Ruotuväki 8.12.2003. Verkkolehti. Puolustusvoimilla on kyky sopeutua turvallisuuspoliittisiin muutoksiin. Amiraali Juhani Kaskealan haastattelu. [<http://www.mil.fi/ruotuvaki/index-dsp?aid=187&printable=1&aid=187>].

Ruotuväki n:o 10/2004. Amiraali Juhani Kaskealan haastattelu.

Sirén, Torsti, Puistola, Juha-Antero, Raitasalo, Jyri, Takamaa, Kari & Tavaila, Arvi. 2004. Turvallisuuspoliittisten vaihtoehtojen Suomen puolustusjärjestelmälle aiheuttamia vaikutuksia. Julkaisusarja 2 n:o 26. Strategian laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Sotilasaikakauslehti, 1995-2007.

Suomen Kuvalehti n:o 7 / 1996. Asevelvollisuudesta ei saa luopua. Puolustusvoimain komentaja Gustav Hägglund ei kaipaa komiteaparlamentarismia. 16.2., 26-29.

Suomen Kuvalehti n:o 12 / 1997. Armeija tietoaikaan, 18-20.

Suomen Kuvalehti n:o 38 / 2004: Nato heikkenee, Venäjä voimistuu. Kansainvälinen sotilaspolitiikka muuttuu lähivuosina dramaattisesti, sanoo eversti Erkki Nordberg, 16-17.

Suomen strateginen asema. Luento 92. ja 75. kadettikurssille. Opetuskalvot. Strategian laitos: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Suomen turvallisuusympäristö 2000-luvun alussa. 2001. Julkaisusarja 2, no. 10, Strategian laitos. Helsinki, Maanpuolustuskorkeakoulu.

Tavaila, Arvi, Forsström, Pentti, Inkinen, Pertti, Puistola, Juha-Antero & Sirén, Torsti. 2004. Venäjän asevoimat ja sotilasstrategia. Julkaisusarja 2 No 28. Strategian laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Tiede ja ase, n:ot 45-64, 1987-2006.

Tuhatkunta 1/2004. Porin Prikaatin komentaja Aherto: NATO-keskustelussa syytä selventää käsitteitä, 8-9.

Turun Sanomat 9.9.2004, 31.1.2007.

Uutispäivä Demari 23.1.2003, 19.9.2003.

Visuri, Pekka (toim.): Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan linjaukset. Helsinki: Otava.

Westerlund, Harri. 2007. Upseerit Naton kannalla. 2.pääkirjoitus. Sotilasaikakauslehti n:o 3, 7.

YLE TV 1. A-talk 19.4.2006. Eversti evp. Heikki Hultin haastattelu.

YLE TV 1. Uutiset 7.3.2006 klo 8.00. Puolustusvoimain komentajan amiraali Juhani Kaskealan haastattelu.

Tutkimuskirjallisuus ja -artikkelit

Adler, Emanuel. 2001. Constructivism and International Relations. Teoksessa Carlsnaes, Walter ym.: Handbook of International Relations. London: Sage, 95-118.

Agar, Michael. 1985. Institutional discourse. Text vol. 5, no. 3, 147-68.

Agrell, Wilhelm. 1985. Alliansfrihet och atombomber. Kontinuitet och förändring i den svenska försvarsdoktrinen från 1945 till 1982. Stockholm: Liber.

Airio, Pentti. 2007. Yrjö Keinonen – uudistajaksi asetettu. Julkaisusarja 1, n:o 10. Sotahistorian laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Alasuutari, Pertti. 2007. Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus. Helsinki: Gaudeamus.

Allison, Roy. 1985. Finland's Relations with the Soviet Union. London: Macmillan.

Andersen, N. Å. & Kjær, P. 1996. Institutional Construction and Change. An Analytical Strategy of Institutional History. Research paper no. 5, Copenhagen: Center for Offentlig Organisation og Styling.

Apunen, Osmo. 1977. Paasikiven-Kekkosen linja. Helsinki: Tammi.

Aradau, Claudia. 2006. Limits of security, limits of politics? A Response. Journal of International Relations and Development, vol. 9, 81-90.

Austin, J. L. 1997 [1955] How to do things with Words. Cambridge: Harvard University Press.

Barthes, Roland. 1972. Critical Essays. Evanston: Northwestern University Press.

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas. 1995 [1966]. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. 2.p. Suom. Vesa Raiskila. Helsinki: Gaudeamus.

Best, Joel. 1989. Images of Issues. Typifying Contemporary Social Problems. New York: de Gruyter.

Bigo, Didier. 1994. Great Debates in a Small World. A paper presented for the ISA Convention 28 March – 1 April.

Bigo, Didier. 2002. Security and Immigration: Toward a critique of the governmentality of uneasy. *Alternatives*, vol. 27. Special Issue, 63-92.

Boella, Guido & van der Torre, Leendert. 2004. An Agent Oriented Ontology of Social Reality. A paper published in *Proceedings of International Conference on Formal Ontology in Information Systems 2004*, Torino, Italy.
[<http://www.di.unito.it/~guido/PS/Boella-vanderTorre-fois04.pdf>].

Bohman, James. 2002. How to Make a Social Science Practical: Pragmatism, Critical Social Science and Multiperspectival Theory. *Millennium*, vol. 31, no. 3.

Bourdieu, Pierre. 1991. *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Harvard University Press.

Brodin, Katarina. 1975. Hot och försvar – några centrala frågeställningar in Finlands säkerhetspolitik. Stockholm: Folk och försvar.

Buzan, Barry, Wæver, Ole & Wilde Jaap de. 1998. *Security. A New Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner.

Crotty, Michael. 1998. *The Foundations of Social Research*. London: Sage.

Dandeker, Christopher. 2000. The Military in Democratic Societies: New Times and New Patterns of Civil-Military Relations. Teoksessa Kuhlmann, Jürgen & Callaghan, Jean (toim.): *Military and Society in the 21st Century Europe: A Comparative Analysis*. New Brunswick and London: Transaction Publishers.

Dhawan, Nikita. 2005. The power of silence and the silence of power. *Philosophy East and West*, vol. 51, no. 1, 83-99.
[<http://www.atopia.tk/index.php?option=comcontent&task=view&id=26&Itemid=54>].

Eemeren, Frans H. van & Grootendorst, Rob. 2004. *A Systematic Theory of Argumentation. The pragma-dialectical approach*. Cambridge: Cambridge University Press.

Fairclough, Norman. 2001. The Discourse of New Labour: Critical Discourse Analysis. Teoksessa Wetherell, Margaret, Taylor, Stephanie & Yates, Simeon J.: *Discourse as Data. A Guide for Analysis*. London: Sage in association with the Open University, 229-266.

Foucault, Michel. 1990. *The History of Sexuality. Vol I: An Introduction*. New York: Vintage Books.

- Gergen, Kenneth J. 2001. *Social Construction in Context*. London: Sage.
- Gibbs, David N. 1995. Secrecy and International Relations. *Journal of Peace Research*, vol. 32, no. 2, 213-228.
- Goffman, Erving. 1961. *Asylums. Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*. New York: Doubleday Anchor.
- Gunnarsson, B-L, Linell, P & Nordberg, Bengt (toim.) 1997. *The Construction of Professional Discourse*. New York: Longman.
- Haas, Peter M. & Haas, Ernst B. 2002. Pragmatic Constructivism and the Study of International Institutions. *Millennium*, vol. 31, no. 3, 573-601.
- Halonen, Pekka. 2007. Puolustusvoimien koulutuskulttuurin rakentuminen. *Julkaisusarja 2*, n:o 18. Koulutustaidon laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Harle, Vilho & Moisio, Sami. 2000. *Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipoliittikan historia ja geopolitiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Hellmann, Gunther. 2002. *Creative Intelligence. Pragmatism as a Theory of Thought and Action*. A paper prepared for "Millennium" Special Issue Conference on "Pragmatism and International Relations Theory", London, 12 October 2002. [http://www.soz.uni-frankfurt.de/hellmann/mat/millennium_ww.pdf].
- Heritage, J. 1997. *Conversation analysis and institutional talk: analysing data*. Teoksessa Silverman, D. (toim.): *Qualitative Research: Theory, Method and Practice*. London: Sage.
- Hoppe, Robert. 1999. Policy analysis, science and politics: from 'speaking truth to power' to 'making sense together'. *Science and Public Policy*, vol. 26, no. 3, 201-210.
- Huntington, Samuel. 1957. *Soldier and State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.
- Husa, Sari. 1995. "Foucaultlainen metodi". *Niin & Näin*, no. 3.
- Huysmans, Jef. 2006. *The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU*. London: Routledge.
- Jenkins, Richard. 2004. *Social Identity*. 2.painos. London: Routledge.
- Joenniemi, Pertti (toim.) 2006. *The Changing Face of European Conscription*. Aldershot: Ashgate.

Juhila, Kirsi. 1999. Kulttuurin jatkuvasti rakentuvat kehät. Teoksessa Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (toim.): Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.

Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2002) *Discourse Analysis as Theory and Method*. London: Sage.

Katzenstein, Peter J. 1996. Introduction: Alternative Perspectives on National Security. Teoksessa Katzenstein, Peter J. (toim.): *The Culture of National Security. Norms and Identity in World Politics*. New York: Columbia University Press, 1-32.

Keller, Rainer. 2005. Analyzing Discourse. An Approach From the Sociology of Knowledge. *Forum: Qualitative Social Research (On-line Journal)*, n:o 3, Art. 32. [<http://www.qualitative-research-net/fqs-texte/3-05/05-3-32-e.htm>].

Kratochwil, Friedrich. 2007. Of false promises and good bets: a plea for a pragmatic approach to theory building (the Tartu lecture). *Journal of International Relations and Development*, vol. 10, no. 1, 1-15.

Krogars, Marco. 1998. Sotilasorganisaatio muutoksessa. Peruskartoitus tulevaisuuskehityksen vaikutuksesta puolustusvoimien organisointiin ja johtamiseen. *Julkaisusarja 1*, n:o 7. Johtamisen laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Laaksonen, Lasse. 1999. Todellisuus ja harhat. Kannaksen taistelut ja suomalaisten joukkojen tila talvisodan lopussa 1940. Helsinki: Yliopistopaino.

Lagerspetz, Eerik. 2004. How to Establish an Institutional Fact. A paper for the Conference on Collective Intentionality IV, Siena 13-15 October 2004, [<http://www.istc.cnr.it/collintIV/authors/Lagerspetz.htm>].

Lagerstam, Kaarle. 2005. Naton muutos. Tutkimus Naton sotilaallisen rakenteen kehittämiseen vaikuttaneista tekijöistä kylmän sodan jälkeen. *Julkaisusarja 1*, n:o 22. Strategian laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Laitinen, Kari. 2006. National or International? Contending Discourses on Finnish Conscription. Teoksessa Joenniemi, Pertti (toim.): *The Changing Face of European Conscription*. Aldershot: Ashgate, 39-58.

Lindberg, Steve. 1994. *Hotbilder för Finland. Säkerhetspolitisk förändring och kontinuitet*. Åbo: Åbo Akademis Förlag.

Lindblom, Charles E. & Cohen, David K. 1979. *Usable Knowledge. Social Science and Social Problem Solving*. New Haven and London: Yale University Press.

Linde, Charlotte. 2003. Narratives in Institutions. Teoksessa Schiffirin, Deborah, Tannen, Deborah & Hamilton, Heidi E. (toim.): *The Handbook of Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell, 518-535.

Linjakumpu, Aini. 1999. *Poliittinen islam*. Helsinki: Like.

March, James G. & Olsen, Johan P. 1989. *Rediscovering Institutions. The Organizational Basis of Politics*. New York: The Free Press.

McGowan, Rosemary A. 2002. *Organizational Discourse: Sounds of Silence*. [<http://www.ngt.waikato.ac.nz/ejrot/cmsconference/2003/proceedings/silenceandvoice/McGowan.pdf>].

Mills, C. Wright. 1956. *The Power Elite*. New York: Oxford University Press.

Munster, Rens van. 2007. Security on a Shoestring: A Hitchhiker's Guide to Critical Schools of Security in Europe. Review Essay. *Cooperation and Conflict*, vol. 42, no. 2, 235-243.

Mykkänen, Juri. 2001. Eliittihaastattelu. *Politiikka* n:o 2, 108-127.

Neubert, Stefan. 2001. Pragmatism and Constructivism in Contemporary Philosophical Discourse. [<http://www.uni-koeln.de/ewfak/paedagogik/dewe/texte/texte/pragmatism%20constructivism.pdf>].

Neubert, Stefan & Reich, Kersten. 2002. Toward a Constructivist Theory of Discourse. *Rethinking the Boundaries of Discourse Philosophy*. [<http://www.uni-koeln.de/ewfak/konstrukt/texte/download/constructivism%20discourse.pdf>].

Neumann, Iver B. 2002. Returning Practice to the Linguistic Turn: The Case of Diplomacy. *Millennium*, vol. 31, no. 3, 627-651.

Nokkala, Arto. 2001. Laajeneva sotilaspolitiikka. Strategia ja turvallisuus suomalaisen asevoiman rakentamisessa. *Tutkimuksia* n:o 94. Tampere: Rauhan- ja konfliktitutkimuskeskus.

Nokkala, Arto. 2005. Suomalainen asevelvollisuus ja puolustusvoimien henkilöstörakenne kansainvälisissä muutospaineissa. Teoksessa Laitinen, Kari & Nokkala, Arto: *Suomalainen asevelvollisuus – historiaa, haasteita ja tulevaisuutta*. Julkaisu n:o 1, Helsinki: Puolustusministeriö, 119-237.

Nokkala, Arto. 2008a. Ammattilaisten sota – länsimaisen sodasta vieraantumisen tulos? Teoksessa Raitasalo, Jyri & Sipilä, Joonas (toim.): *Sota – teoria ja todellisuus. Näkökulmia sodan muutokseen*. Strategian tutkimuksia No. 24, Strategian laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 135-161.

Nokkala, Arto. 2008b. Being Interested in a Big Neighbour: Russia and the Finnish Defence Establishment. Teoksessa Rytövuori-Apunen, Helena (toim.): Russia Forever? Towards Pragmatism in Finnish/Russian Relations. Aleksanteri Series 1/2008. Helsinki: Aleksanteri Institute, 73-120.

Ott, J. Steven. 1989. The Organizational Culture Perspective. Pacific Grove: Brooks/Cole.

Palonen, Kari. 2007 [2003]. Four Times of Politics, Polity, Politicking and Politization. Teoksessa Palonen, Kari, Re-thinking Politics. Essays from a quarter-century. Jyväskylä: The Finnish Political Science Association, 55-70.

Peltoniemi, Rainer. 2007. Suomen puolustusjärjestelmän ydinosaamisalueet ja niiden muutoshaasteet mahdollisessa Nato-jäsenyydessä. Julkaisusarja 2 n:o 17. Koulutustaidon laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Penttilä, Risto E.J. 1988. Puolustuslinjat. Puolustuspolitiikka Suomen kansainvälisen aseman vakauttamisessa. Helsinki: Otava.

Puukka, Ilkka. 2005. Valtapelit hallinnossa. Tapaustutkimus sotilaskulttuurin puolustuksesta puolustushallinnon uudistamisessa. Helsinki: Kustannus Oy Suomen Mies.

Rahkonen, Juho. 2006. Journalismi taistelukenttänä. Suomen Nato-jäsenyydestä käyty julkinen keskustelu 2003-2004. [<http://acta.uta.fi/pdf/951-44-6706-X.pdf>].

Ries, Tomas. 1988. Cold Will. The Defence of Finland. Exeter: Brassey's.

Rytövuori-Apunen, Helena. 2005. Forget 'Post-Positivist' IR! The Legacy of IR Theory as the Locus for a Pragmatist Turn. Cooperation and Conflict, vol. 40, no. 2, 147-177.

Salminen, Pertti. 1992. The Impact of Arms Technology on Military Doctrines. Finnish Defence Studies no. 5. Helsinki: War College.

Salminen, Pertti. 1995. Puolueettomuuden nimeen. Sotilasjohto Kekkonen linjalla ja sen sivussa 1961-1966. Helsinki: Kustannus Oy Suomen Mies.

Searle, John R. 1995. The Construction of Social Reality. New York: The Free Press.

Sirén, Torsti. 2008. Suomalainen strateginen kulttuuri ja päätöksenteon rationaalisuus. Tiede ja ase n:o 66, 105-119.

Sivonen, Pekka. 1993. Institutionalisoitu yhteistyö eurooppalaisen turvallisuuden vahvistamisessa. Julkaisusarja 1 n:o 1. Strategian laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Smith, Barry. 2003. John Searle: From speech acts to social reality. [<http://ontology.buffalo.edu/smith/articles/searleintro.pdf>].

Sunderland, Naomi. 2002. Silence, silencing, and the silenced. A paper for the Biotechnology Ethics Interest Group (BEING) Seminar held at QUT Gardens Point Campus, Brisbane, QLD, Australia, 20 June 2002. [http://www.uq.edu.au/gsm/Confpapers/Sunderland_silence.doc].

Thornborrow, Joanna. 2001. *Power Talk: Language and Interaction in Institutional Discourse*. London: Longman.

Tunander, Ola. 1989. *Cold Water Politics. The Maritime Strategy and Geopolitics of the Northern Front*. Worcester: Sage & PRIO.

Tynkkynen, Vesa. 2006. Puolustusjärjestelyt. Teoksessa Syrjö, Veli-Matti, Karjalainen, Mikko & Elfvengren, Eero (toim.): *Suomen puolustusvoimat 1944-1974. Puolustusvoimien rauhan ajan historia, osa 2, luku 7.2*. Sotahistorian laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu ja WSOY, 434-465.

Tynkkynen, Vesa & Jouko, Petteri. 2005. Kahden rintaman välissä – operatiiviset suunnitelmat Suomen puolustamiseksi 1950-luvulla, osat 1 ja 2. *Sotilasajakauslehti* n:o 1, 20-23 ja n:o 2, 50-53.

Törnudd, Klaus. 2001. The Makers of Finnish Security Policy. Teoksessa Hultdt, B., Tiilikainen, T., Vaahtoranta T. & Helkama-Rågård, A. (toim.): *Finnish and Swedish Security. Comparing National Policies*. Helsinki & Stockholm: Swedish National Defence College and the Programme on the Northern Dimension of the CFSP conducted by the Finnish Institute of International Affairs and the Institut für Europäische Politik, 259-281.

Visuri, Pekka. 1989. *Totaalisesta sodasta kriisinhallintaan. Puolustusperiaatteiden kehitys läntisessä Keski-Euroopassa ja Suomessa vuosina 1945-85*. Keuruu: Otava.

Visuri, Pekka. 2006. *Suomi kylmässä sodassa*. Helsinki: Otava.

Välimäki, Pasi. 2000. *Intelligence in Peace Support Operations*. Finnish Defence Studies No. 14. Helsinki: National Defence College.

Väyrynen, Paavo. 1988. *Finlands utrikespolitik – den nationella doktrinen och framtidens mänskligspolitik*. Juva: Söderström & C:O Förlag AB.

Väyrynen, Raimo. 1982. *Stability and Change in Finnish Foreign Policy*. Yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia, sarja A, n:o 60. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Wendt, Alexander. 1999. *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Widmayer, Wesley M. 2004. Theory as a Factor and the Theorist as an Actor: The "Pragmatist Constructivist" Lessons of John Dewey and John Kenneth Galbraith, *International Studies Review*, vol. 6, no. 3, 427-445.

Williams, Michael C. 1997. The Institutions of Security. Elements of a Theory of Security Organizations. *Cooperation & Conflict*, vol. 32, n:o 3, 287-307.

Williams, M. J. 2008. (In)Security Studies, Reflexive Modernization and the Risk Society. *Cooperation & Conflict*, vol. 43, n:o 1, 57-79.

Muut lähteet

Aaltonen, Markus. 1998. Puolustuspolitiikka on eduskunnan asia. *Helsingin Sanomat* 8.4.1998.

Aamulehti 19.1.1992, 2.11.1992.

Aamuposti 3.10.2007.

Ainola, Olli. 2002. Solmiosotilaiden salaiset keskustelut. [[http://lotta.yle.fi/motweb.nsf/fabf9f16f4685faf4225688700639112/e4cd66ab34467f5042256b920048e7eb/\\$FILE/Puolustusneuvostosta.html](http://lotta.yle.fi/motweb.nsf/fabf9f16f4685faf4225688700639112/e4cd66ab34467f5042256b920048e7eb/$FILE/Puolustusneuvostosta.html)]. Ensi kerran ruotsiksi *Hufvudstadsbladet*issa 7.4. ilmestynyt kirjoitus.

Bitzinger, Richard A. 1989. Finnish defense today. *International Defense Review* no. 11, 1477-1480.

Common Security 1982. A Programme for Disarmament. The Report of the Independent Commission on Disarmament and Security Issues under the Chairmanship of Olof Palme. London: Pan Books.

Etelä-Suomen Sanomat 13.11.2003. Kaikuja menneisyydestä.

Forss, Stefan. 2000. Laskelmoitu turvallisuus. *Helsingin Sanomat*. Verkkoliite. 5.1.2000. [www2.helsinginsanomat.fi/hakukone/arkisto.asp?artid=20000105aj00]

Haapavaara, Heikki. 1997. Jos sota syttyisi. Suomi Natossa vai Suomi yksin? *Iltä-Sanomat* 15.2.1997 B (Viikonvaihte), 14-17.

Halonen, Ilkka. 1989. Puolustusvoimiemme kehittämisestä sotilaallisen doktriinimme ja siihen vaikuttavien tekijöiden näkökulmasta. *Ulkopolitiikka* n:o 2, 14-19.

Hautamäki, Jussi. 1996. Suomen puolustusoppi, puolustusvoimien suorituskyky ja kehittämistarpeet Euroopan unionin jäsenenä. Teoksessa Kekäle, Petri (toim.): *Euroopan unionin ja Suomen turvallisuus*. MTS:n tutkimus- ja seminaariseloste-

ta n:o 6. Helsingin yliopiston suuri juhlasali 3.4.1995. Helsinki: Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta, 67-78.

Heiskanen, Raimo. 1993. Noottikriisi ja yhteiset sotaharjoitukset. Otava: Helsinki.

Hellenberg, Timo & Pursiainen, Christer. 2003. Terrori-iskut Yhdysvalloissa 2001. Teoksessa Forsberg, Tuomas, Pursiainen, Christer, Lintonen, Raimo & Visuri, Pekka (toim.): Suomi ja kriisit. Vaaran vuosista terrori-iskuihin. Helsinki: Gaudeamus, 283-313.

Helsingin Sanomat 26.11.1992, 27.11.2004, 18.9.2008, 4.1.2009, 6.3.2009.

Hentilä, Jorma. 1996. Kommentti kenraalimajuri Jussi Hautamäen alustukseen ”Suomen puolustusoppi, puolustusvoimien suorituskyky ja kehittämistarpeet Euroopan unionin jäsenenä”. Teoksessa Kekäle, Petri (toim.): Euroopan unionin ja Suomen turvallisuus. MTS:n tutkimus- ja seminaariselosteita n:o 6. Helsingin yliopiston suuri juhlasali 3.4.1995. Helsinki: Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta, 79-82.

Holopainen, Pekka, Liesinen, Kalle & Paukkunen, Erkki. 2004. Amiraalin aika 1994. Amiraali Jan Klenberg Puolustusvoimain komentajana 1990-1994. Helsinki: Puolustusvoimain tukisäätiö.

Honkanen, Karoliina & Kuusela, Janne. 2003. Mikä se Nato oikein on?. 22.10. Helsinki: EVA.

Huhtinen, Aki-Mauri. 2005. Sanasota. Johdatus sodan ja sodan johtamisen filosofiaan. Helsinki: Elan Vital.

Hyvärinen, Risto. 1998. Yya-sopimus 1960- ja 1970-luvuilla. Henkilökohtaisia muistoja. Teoksessa Vesa, Unto (toim.): YYA. Aika ja sopimus. Tutkimuksia n:o 81. Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus. Tampere: Tampereen yliopisto, 65-76.

Hägglund, Gustav. 1983. Puolustuspolitiikan tehtävät ja mahdollisuudet. Ulkopolitiikka no. 4, 42-47.

Hägglund, Gustav. 1991. Pääesikunnan päällikön tervehdyspuhe Sotakorkeakoulun vuosipäivän päiväjuhlassa 1.11. Moniste.

Hägglund, Gustav. 1992a. Suomen puolustuksen uudet haasteet. Ulkopolitiikka n:o 3, 7-13.

Hägglund, Gustav. 1992b. Yhteisöistä unioniin. Suomen Sotatieteellisen Seuran vuosikokouksessa 13.4. pidetty esitelmä. Tiede ja ase n:o 50, 11-25.

Hägglund, Gustav. 1993. Finlands neutralitetspolitik och europeisk integration och samarbete med Sverige. Föredrag vid svensk-finsk handelskammaren i Stockholm den 11 februari. Pääesikunnan jakama teksti (moniste).

Hägglund, Gustav. 1994. Puolustuspolitiikan näkymiä. Puolustusvoimain komentajan esitelmä Maanpuolustuskurssiyhdistyksen syyskokouksessa 14.11. Pääesikunnan jakama teksti (moniste).

Illi, Esko. 1993. Suomi, Itämeri ja Euroopan sotilaallinen muutos. Suomen Kuva-lehti n:o 1, 4-5.

Ilta-Sanomat 23.1.1992, 16.4.1992, 5.10.1993, 11.9.1996.

Jokinen, Raimo. 1994. Pääkaupunkiseudun sotilaallinen puolustaminen. Esitelmä Maanpuolustuskurssiyhdistyksen Turvallisuuspolitiikan iltapäivässä 13.9. Helsingissä (moniste).

Jouko, Petteri. 2006. Periaatteista toteutukseen. Alueellisen puolustusjärjestelmän kehittäminen. Kylkirauta n:o 3, 4-7.

Julkaisut ja oppimateriaalit. Maanpuolustuskorkeakoulu.
[<http://www.mpkk.fi/fu/tutkimus-opetus/julkaisut>].

Kangasmäki, Vesa, eversti, Puolustusvoimien Kansainvälisen Keskuksen johtaja. Suullinen tiedonanto 27.5.2005.

Kanninen, Ermei. 1996a. Kommentti kenraalimajuri Jussi Hautamäen alustukseen ”Suomen puolustusoppi, puolustusvoimien suorituskyky ja kehittämistarpeet Euroopan unionin jäsenenä”. Teoksessa Kekäle, Petri (toim.): Euroopan unionin ja Suomen turvallisuus. MTS:n tutkimus- ja seminaariselosteita n:o 6. Helsingin yliopiston suuri juhlasali 3.4.1995. Helsinki: Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta, 83-86.

Kanninen, Ermei. 1996b. Vuodet myrskyn varjossa. Muistelmat. Helsinki: Otava.

Kanninen Ermei. 2001. Kokemuksia alueellisen puolustuksen kehittämisestä. Puheenvuoro Maanpuolustusseminaarissa 31.5.2001.
[http://www.suomensotilas.fi/Symp2001_ErmeiKannine.html].

Kaskeala, Juhani. 2009. Ömsesidigt förstärkande strukturer – ett finskt perspektiv. Anförande inför Oslo Militära Samfund, den 12. januari.
[<http://www.mil.fi/puolustusvoimainkomentaja/4760.dsp>].

Kekäle, Petri (toim.) 1998. MTS Tutkimukset 1990-1997. Helsinki: Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta.

Kivinen, Olli. 1998. Roottorit pyörivät sekaisin. Helsingin Sanomat 19.3.1998.

Klenberg, Jan. 1987. Vastaako sotalaitosjärjestelmämme uhkakuvaa? Teoksessa Friberg, Ralf (toim.): Suomen turvallisuuden haasteet 1990-luvulla. Jyväskylä: Kirjasuomi, 112-122.

Klenberg, Jan. 1988. Kriisien mahdollisuuksista ja todennäköisyyksistä. Tietoja maanpuolustuksesta 1988. Helsinki: Pääesikunta, 19-22.

Klenberg, Jan. 1992a. Puolustuspolitiikkamme ajankohtaisia näkymiä. Esitelmä Tampereen Paasikivi-seuran kokouksessa 14.4. Pääesikunnan jakama teksti (moniste).

Klenberg, Jan. 1992b. Puolustusvoimain komentajan puhe 122. maanpuolustuskurssin avajaisissa 13.1. Pääesikunnan jakama teksti (moniste).

Klenberg, Jan. 1992c. Puolustusvoimain komentajan puhe 125. maanpuolustuskurssin avajaisissa 9.11. Pääesikunnan jakama teksti (moniste).

Klenberg, Jan. 1992d. Sotilaspoliittinen kehityskulku ja Suomi. Esitelmä Lapin läänin maanpuolustusyhdistyksen kokouksessa 26.5. Pääesikunnan jakama teksti (moniste).

Klenberg, Jan. 1993a. Puolustusvoimien tulevaisuuden haasteita. Esitelmä Suomen Sotatieteellisen Seuran vuosikokouksessa 26.4. Pääesikunnan jakama teksti (moniste).

Klenberg, Jan. 1993b. Yhdentyvä Eurooppa – yhdentyvä puolustuspolitiikka. Alustus Pohjois-Suomen opettajapäivillä Oulussa 30.1.1993. Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja 1993, Helsinki: Ulkoasiainministeriö, 342-349.

Koivisto, Mauno. 1986. Meristrategia ja Pohjolan turvallisuus. Tasavallan presidentin esitelmä Paasikivi-seurassa 15.10. Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja 1986, Helsinki: Ulkoasiainministeriö, 44-60.

Komiteanmietintö 1981:1. Kolmannen parlamentaarisen puolustuskomitean mietintö.

Komiteanmietintö 1986:23. Parlamentaarisen puolustustoimikunnan lausunto puolustusministeriön hallinnonalan toiminta- ja taloussuunnitelmasta vuosille 1987–1991.

Krogars, Marco. 2006. Kehittämistyön kulmakivet – paluu perusasioihin. Sotilasaikakauslehti n:o 6-7, 17-20.

YLE TV 1 27.11.2000, MOT-ohjelma. Kun vihollinen tulikin lännestä, Sotilaallisia uhkakuvia rähmällään olon ajoilta. Toimittaja Olli Ainola.

Kymen Sanomat 24.9.2003.

Laki puolustusvoimista, 551/2007. Annettu 11.5.2007.
[<http://www.finlex.fi/laki/alkup/2007/20070551>].

Lapin Kansa 2.2.1992.

Limnell, Jarno & Moberg, Michael. 2008. Ulkomaanpalveluksen säilyttävä va-
paaehtoisena. Sotilasaikakauslehti n:o 4, 40-44.

Militära underrättelse- och säkerhetstjänsten (MUST)
[<http://www.hkv.mil.se/article.php?id=35>].

New and Old Russia in the Transition Discourses of Finnish-Russian Relation-
ships. Tutkimusprojektin esittely.
[http://www.aka.fi/modules/page/show_page.asp?id=A13B6E4906294AC48EB38A16B9CD5306&itemtype=00308B78788645].

Pajunen, Aimo. 1980. Suomen sotilaspoliittisen aseman taustaa ja piirteitä 1980-
luvulle siirryttäessä. Teoksessa Suomi, Juhani (toim.): Näkökulmia Suomen tur-
vallisuuspolitiikkaan. Otava: Helsinki, 151-174.

Palokangas, Marko & Jouko, Petteri. 2006. Alueellisen puolustuksen arkkiteh-
tuuria. Kenraalimajuri Juhani Ruudun haastattelu. Kylkirauta n:o 3, 8-12.

Palokangas, Marko & Säämänen, Juuso. 2007. Kaappaushyökkäyksestä strategi-
seen iskuun, osa 1. Sotilasaikakauslehti n:o 9, 25-28.

Paul, Jan-Peter. 2005. Tiedustelu 2000-luvulla. Tammi: Helsinki.

Penttilä, Risto E.J. 1992. Moskovasta Brysseliin. Suomen muuttuva ulko- ja tur-
vallisuuspolitiikka. Helsinki: VAPK-kustannus.

Puolustusvoimat ja siviilikriisinhallinta. Projektikuvaus.
[http://www.helsinki.fi/aleksanteri/hankkeet/selvityshankkeet/puolustusvoimat_ja_siviilikriisinhallinta.htm].

Pääesikunnan tiedote 30.3.2006.

Pääesikunnan tiedote 18.6.2008. Raportti pohjoismaisesta puolustusyhteistyöstä
valmistunut. [<http://www.mil.fi/paaesikunta/tiedotteet/4189.dsp>]. Main Report.
[http://www.mil.fi/norsu/080612_Main_report_final-1-pdf].

Rahkonen, Juho. 2007. Talvisodan henki muuttaa muotoaan. Ruotu. Veteraanien
erikoisnumero 2007. Ruotuväki, 28-29.

Raitasalo, Jyri. 2008. (Why on Earth) Should Small States Do Expeditionary Op-
erations? Teoksessa Eskola, Susanna (toim.): Crisis Management in Crisis? Se-
ries 2 No 40. Department of Strategic and Defence Studies. Helsinki: National
Defence University, 87-103.

Raitasalo, Jyri & Sipilä, Joonas. 2007. Mikä Suomea uhkaa? Laaja turvallisuus-käsitys ja uhkakuvapolitiikka näkökulmina Suomen turvallisuuspolitiikkaan. Julkaisusarja 4, No. 23. Strategian laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Raunio, Ari. 2002. Suomen sotilaallinen uhkakuva 1944-1990. Teoksessa Raunio, Ari (toim.) Suursotien vuosisata. Julkaisusarja 2 n:o 8, Sotahistorian laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 217-235.

Rehn, Elisabeth. 1990. Kansallinen turvallisuutemme muuttuvassa maailmassa. Puolustusministerin puhe maanpuolustusjuhlassa Lahdessa 22.11. Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja 1990, Helsinki: Ulkoasiainministeriö 277-280.

Rehn, Elisabeth. 1992a. Finland in the New Europe. Remarks in Washington D.C. Suomen Yhdysvaltain suurlähetystön jakama teksti (moniste).

Rehn, Elisabeth. 1992b. Puolustusministerin puhe 125.maanpuolustuskurssin avajaisissa. Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja 1992, Helsinki: Ulkoasiainministeriö, 236-238.

Rehn, Elisabeth. 1993a. Itämeri Suomen turvallisuuspolitiikassa. Puolustusministerin puhe Maanpuolustuskiltojen liiton seminaarissa Kadettikoululla 30.1. Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja 1993, Helsinki: Ulkoasiainministeriö, 337-341.

Rehn, Elisabeth. 1993b. Nordiska samarbete i försvarsfrågor. Puhe Tukholmassa 27.9. Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja 1993, Helsinki: Ulkoasiainministeriö, 102-105.

Ruotuväki n:o 18/1994, 6/2007.

Salonius-Pasternak, Charly (toim.) 2007. Joidenkin puolustamisesta monen turvaamiseen. UPI-Raportti n:o 17. Helsinki: Ulkopoliittinen instituutti.

Savon Sanomat 24.9.1994.

Simola, Heikki. 1994. Taistelukentän uhkakuvat tänään ja selviytyminen niistä. Ilmatorjunnan vuosikirja 1994–1995. Hyrylä: Ilmatorjuntaupseeriyhdistys, 204-223.

Smith, Hanna (toim.): Haasteiden Venäjä. Helsinki: Puolustusministeriö.

Sotilasaikakauslehti n:o 1/1992. Puolustusvoimain komentajan haastattelu, 6-13.

Sotilasaikakauslehti n:o 3/2007. Helsingin huippupoliitikot paneelissa, 28-29.

Sulkunen, Pekka. 2003. Johdatus sosiologiaan – käsitteitä ja näkökulmia. Helsinki: WSOY.

Suomenmaa. Uutisviikko 13.12.1991. Pääesikunnan päällikön kenraaliluutnantti Gustav Hägglundin haastattelu.

Suomen maanpuolustus 1989. Helsinki: Pääesikunnan tiedotusosasto.

Suomen maanpuolustus 1993. Helsinki: Pääesikunnan tiedotusosasto.

Suomen sosialidemokraatti 2.6.1988. Puolustusvoimain komentajan kenraali Jaakko Valtasen haastattelu.

Verkkouutiset, STT-IKK 23.4.2004. Suomella oli salaista yhteistyötä lännen tiedustelun kanssa. [<http://www.verkkouutiset.fi>].

Suomi ja Euroopan yhteisön jäsenyys 1992 ja sen taustaselvitys.

Suomi, Juhani & Suominen, Pertti, 2008. Jaakko Valtanen. Tammenlehväkenraali. Helsinki: Otava.

Suominen, Pertti. 2006. Tiedotustoiminta. Teoksessa Syrjö, Veli-Matti, Karjalainen, Mikko & Elfvengren, Eero (toim.): Suomen puolustusvoimat 1944-1974. Puolustusvoimien rauhan ajan historia, osa 2, luku 7.2. Sotahistorian laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu ja WSOY, 486-495.

Särkiö, Hannu. Yya-sopimus – sotilassopimus? Teoksessa Vesa, Unto (toim.): YYA. Aika ja sopimus. Tutkimuksia n:o 81. Tampere: Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus, 57-64.

Särkiö, Hannu & Hägglund, Gustav. 1975. Mitä tapahtuu jos.... Fennoskandian sotilaspoliittinen asema. Helsinki: Kirjayhtymä.

Tarkka, Jukka. 2002. Suomen kylmä sota: miten viattomuudesta tuli voima. Otava: Helsinki.

Tiedonantaja 8.6.1988. Pääesikunnan päällikön, vara-amiraali Jan Klenbergin haastattelu. Puolustusvoimien lehdistökatsaus no. 6.

Tilander, Heikki. 2006. Sotilaan vuosikymmenet. Muistikuvia noottikriisin ajasta EU-Suomeen. Helsinki: Kustannus Oy Suomen Mies.

Turun Sanomat 9.9.2004. Suomalaisasiantuntijat varoittavat ylitulkinnasta: lausunto ennaltaehkäisevistä iskuista ei tuo uutta tietoa Venäjän aikeista.

Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja 1985-1986, 1990, 1992-1993. Helsinki: Ulkoasiainministeriö.

Uusia yhteistyöhankkeita. Tiedote 11.5.2007. [http://www.mppk.fi/ajankohtaista/uusia_yhteistyohankkeita.html].

Valtanen, Jaakko. 1985. Puolustusvoimain komentajan tervehdyspuhe 94. maanpuolustuskurssin avajaisissa 14.1.1985. Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja 1985, Helsinki: Ulkoasiainministeriö, 17-20.

Valtanen, Jaakko. 1989. Puolustusvoimain komentajan puhe 113. maanpuolustuskurssin avajaisissa 6.11. Pääesikunnan jakama teksti (moniste).

Vesterinen, Sami. 2006. Tulevaisuuden vaatimuksia meripuolustuksen taktiselle kenttäradiolle. Sotilasaikakauslehti n:o 12, 53-60.

Vesterinen, Veikko. 1997. Suoraan sanoen puolustusvoimien puolesta. Helsinki: Gummerus.

Viitasaari, Yrjö. 2006. Sotilastiedustelu. Teoksessa Syrjö, Veli-Matti, Karjalainen, Mikko & Elfvengren, Eero (toim.): Suomen puolustusvoimat 1944-1974. Puolustusvoimien rauhan ajan historia, osa 2, luku 7.2. Sotahistorian laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu ja WSOY, 422-433.

Westerlund, Harri. 2007. Upseerit Naton kannalla. 2.pääkirjoitus. Sotilasaikakauslehti n:o 3 / 2007, 7.

Yleinen palvelusohjesääntö. 2002. Pääesikunta/koulutusosasto. [<http://www.mil.fi/reservilainen/pdf/YIPalvO.pdf>].

YLE TV 1, 13.11.1992. Amiraali Jan Klenbergin haastattelu.

YLE Uutiset 9.4.2007. [<http://www.yle.fi/uutiset/24h/id57526.html>].

TIIVISTELMÄ

Uhka ja kumppani – Venäjä Suomen puolustushallinnossa

Venäjä on ollut perinteisesti Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan polttopisteessä. Nyt Suomi on Euroopan unionin jäsen ja myös Naton jäsenyys on jo kauan ollut turvallisuuspoliittisen keskustelun pääaihe. Maamme osallistuu kansainvälistyvään puolustukseen ja yhä vaativampiin sotilaallisiin toimiin maailmalla. Miten puolustushallinto näkee nyt Venäjän? Sitä käsitellään tässä kirjassa, joka perustuu tutkimukseen *Venäjä Suomen puolustushallinnon institutionaalisissa keskusteluissa*.

Kirjassa tarkastellaan puolustusministeriön ja puolustusvoimien tulkintoja ja puhetapoja Venäjästä. Ne ovat osa hallinnon toimintapolitiikan määrittelyä ja vaikuttamista päätöksentekoon. Tutkimus nojaa puolustusvoimien ja puolustusministeriön avainhenkilöiden haastatteluihin, keskusteluihin asiantuntijoiden kanssa sekä laajaan julkiseen keskustelu- ja tekstiaineistoon. Lähtökohtina ovat hallinnon erityispiirteet, kansainvälinen ja Suomen politiikan muutos sekä Neuvostoliiton ja Venäjän käsittely puolustushallinnossa kylmän sodan aikana ja sen jälkeisinä vuosina. Niistä käsin tutkitaan Venäjän esittämistä valtiona, yhteiskuntana, uhkana ja kumppanina Suomen turvallisuusympäristössä. Lisäksi selvitetään hallinnon käsityksiä itselleen sopivasta tiedosta ja rooleja Venäjä-asiantuntijana, joita sillä turvallisuuspolitiikassa on.

Puolustushallinto liittää Venäjään pysyvän epävarmuuden. Sitä pidetään suurvaltana ja erilaisena yhteiskuntana, johon pieni Suomi ei voi paljon vaikuttaa. Puolustusinstituutiolle ominainen puhetapa on sotilasstrateginen. Siinä Venäjää esitetään uhkana ja kumppanina epäyhtenäisesti, kun sitä samalla muissa puhetavoissa sopeutetaan puolustuksen kansainvälistymiseen ja integroidaan entistä enemmän Eurooppaan. Hallinnon tavat puhua Venäjästä ovat monipuolistuneet Suomen EU-jäsenyyden aikana. Silti uusi Venäjä on yhä puolustushallinnolle erityinen ongelma, jonka käsittelyyn vaikuttaa kylmän sodan aikana omaksuttu kaksoispuhunnan perintö. Sen myötä puolustushallintoon juurtui kestäviä sääntöjä siitä, miten itänaapuri ja toisaalta Suomen puolustus on esitettävä.

Nyt 2000-luvulla hallinnon Venäjä-toimintapolitiikassa voidaan erottaa kolme linjaa. Niistä ensimmäisessä Venäjää pidetään yhä ennen muuta sotilaallisena uhkana puolustussuunnittelua varten. Tärkeimmät kamppailut oikeista ja sopivista käsityksistä hallinto käy kuitenkin joko hallituksen ja eduskunnan kanssa tai laajassa kansalaiskeskustelussa. Niissä se joutuu eri-

tyisesti ottamaan huomioon kansainvälistä muutosta ja turvaamaan Venäjän varalta tekemiensä valmistelujen edellytyksiä. Puolustushallinto ei voi enää luottaa siihen, että sotilasstrategiaa helpottava turvallisuus- ja puolustuspoliittinen yksimielisyys Suomessa säilyy ja Venäjän asema ymmärretään puolustuksen yhteydessä sanomattakin.

Puolustushallinnon voimavarana on asiantuntemus. Laitoksen Venäjä-asiantuntijuus rakentuu neljästä roolista: tiedonkontrolloija, keskustelija, analyytikko ja muutosagentti. Itsekin Venäjä-tietoa käsittelevät hallinnon sidosryhmät tunnistavat sille kaksi ensimmäistä näistä rooleista. Tutkimustoiminnan asema puolustushallinnon Venäjä-tiedon muodostuksessa on vahvistumassa. Suomen EU-jäsenyyden aikana hallinto on myös vahvistunut entisestään turvallisuus- ja puolustuspoliittisena vaikuttajana, mikä asettaa ammattisotilaille kasvavia vaateita. Venäjälle osoitetaan huomiota sen ulkopolitiikan terävöidyttä, mutta samalla Suomen Nato-jäsenyys houkuttelee entistä enemmän puolustushallintoa.

ENGLISH ABSTRACT

Threat and Partner: Russia in the Institutional Discourse of the Finnish Defence Establishment

Russia has traditionally been a special focus in Finland's security and defence policies. Today, Finland participates in the internationalising defence and in the ever more challenging military action in the world, is a member of the European Union, and an eventual member in NATO. The NATO membership has been, in fact, a main topic in public security-political discussions for quite some time. But how is Russia perceived within the Finnish defence establishment today? This is the subject of this book, which is based on a study conducted within the wider project *New and Old Russia in the Transition Discourses of Finnish-Russian Relationships*.

This book focuses on the institutional discourse and expert identity of the Finnish Defence Forces and the Ministry of Defence as part of their policy definition and influence on decision-making. The study is based on focused interviews of the key personnel of the establishment, intensive discussions with experts and broad document material. The starting points of the study are the specifics of the establishment, change in the national and international context of its discussions, as well as its representations of the Soviet Union and Russia during the Cold War and thereafter. The recent history of the establishment and re-articulations of Russia as a state, society and security actor are analysed from the perspective of consensual knowledge creation of the institution.

The study concludes that the establishment attaches a permanent uncertainty to Russia, which is seen as a different society and a great power that can only in a limited way be influenced by the small Finland. The comprehension of Russia as a threat and as a partner shows incoherence in the military-strategic discourse when, in the other discourses, Russia is seen to be adapted to the internationalisation of defence and to be in the process of becoming more integrated in Europe. Discourses of the establishment have become more multifaceted during Finland's EU membership, but the Cold War legacy of 'double-talk' still bears an effect. With it the establishment adopted long-standing rules about the proper representations of the eastern neighbour in the context of the Finnish defence.

Expertise on Russia is a vital resource for the Finnish defence establishment. The expert identity is constructed around four roles: information controller, debater, analyst and agent of change. The first two are verified by the most important interest groups of the establishment in the field of in-

formation exchange on Russia. Scientific research is becoming more important for the establishment in the creation of knowledge on Russia. The establishment has also reinforced its position as a security and defence political player. Russia is given special attention because of its assertive foreign and security policy, but at the same time the institution is increasingly drawn to the idea of Finland's NATO membership.

LIITE

TUTKIMUSSELOSTE

1 Tutkimusstrategia

Kirjan pohjana olevan tutkimuksen *Venäjä Suomen puolustushallinnon institutionaalisissa keskusteluissa* (Russia in the Institutional Discourse of the Finnish Defence Establishment) päämääränä oli selvittää, miten puolustushallinto tulee toimeen muuttuvan Venäjän kanssa turvallisuuspolitiikassa ja omassa toiminnassaan Suomen EU-jäsenyyden aikana, erityisesti 2000-luvun alussa. Erityisenä tavoitteena oli selvittää, miten puolustusinstituutio esittää Venäjään liittyviä intressejään omissa käytännöissään. Toisena tavoitteena oli tutkia, millaisena Venäjä-asiantuntijana puolustushallinto näyttäytyy ja miten se käyttää asiantuntijuuttaan suomalaisessa turvallisuus- ja puolustuspolitiikassa.

Tutkimuksessa pyrittiin puolustushallinnon Venäjään liittyvän konsensuaalisen tiedonmuodostuksen tulkitsevaan rekonstruointiin. Tiedonmuodostusta tarkasteltiin hallinnon omaan institutionaaliseen taustaan ja suomalaiseen turvallisuus- ja puolustuspoliittiseen keskusteluun liittyvässä arkipäiväisessä yhteydessä. Hallinnon Venäjä-representaatioita ja artikulaatioita tutkittiin aluksi liittyen Suomen yleisiin turvallisuus- ja puolustuspoliittisiin intresseihin ja kansainvälistymisen esiin työntymiseen niissä. Puolustushallinto otti tällä tavoin haltuunsa Venäjä-käsityksiä laajimmalla käytännöllisellä kentällä ja arvioi perustavanlaatuisia kysymyksiä kuten Suomen tilannetta toimintaympäristössään, tavoiteasetteluja ja keinoja sekä niiden ryhmittämistä 'kansallisiksi' ja 'kansainvälisiksi'. Tämän jälkeen Venäjää ryhdyttiin katselemaan lähempää puolustushallintoa itseään, aluksi valtiona ja yhteiskuntana ja sitten turvallisuusympäristön tekijänä. Tuolloin tultiin lähelle hallinnon toiminnallisia pääprosesseja ja samalla asia-alueelle, jossa myös aiheeseen ehkä liittyvä herkkyys saattoi erityisesti tulla tiedonvaihdon osaksi.

Tällaisen useampivaiheisen ”sisäistämisen prosessin” rekonstruointi vaati kuitenkin samaa ”ulkoistamiselta”. Sen ensimmäisenä vaiheena ajateltiin olevan esitettyjen Venäjä-käsitysten reflektointi, jossa diskursiivisuuteen kuuluvat kielipelit vakautuvat. Tämän tutkimisen arvioitiin antavan lisää mahdollisuuksia tarkastella myös sitä, millaisena Venäjä-asioita hallitsevana toimijana hallinto uskoo ja haluaa itseään pidettävän. Huomion kääntäminen Venäjän ja Suomen ja niiden suhteiden esittämisestä yksinomaan puo-

lustushallintoon ja sen hallussa olevaan tietoon sisälsi myös etäisyydenottoon kuuluvan rekisterinvaihdoksen mahdollisuuden.¹ Siihen kuului myös tutkijan ja puolustushallintoa edustavan haastateltavan keskinäisen aseman muutosmahdollisuus, jonka katsottiin edistävän käytäntöjen taustana olevien tekijöiden tulkintaa ja rakentavan osaltaan yhteyttä diskurssien ja niiden ei-diskursiivisten tuotantoehtoien välille.

2 Aineisto ja menetelmä

Tutkimus tehtiin ennen muuta haastatteluihin ja keskusteluihin pohjaavana laadullisena tutkimuksena. Se edellytti tutkimuslupien hankintaa niin puolustusministeriöltä kuin Pääesikunnasta. Jälkimmäisessä luvan käsittely kesti noin kaksi kuukautta. Haastattelut toivottiin myös keskitettävän Maanpuolustuskorkeakouluun ja Pääesikunnan kansainväliselle osastolle, mitä toivomusta tutkija ei kuitenkaan voinut tutkimuksen kattavuuden ja luotettavuuden tavoittelun varmistamiseksi noudattaa.²

Tutkimuksen tärkein aineisto koostui puolustushallinnon keskeisten henkilöiden teemahaastatteluista, joita tehtiin yhteensä 22. Lisäksi käytiin yhdeksän niitä vapaampaa keskustelua hallinnon tärkeimpiin sidosryhmiin kuuluvien ja siinä sisällä työskentelevien kanssa.

Teemahaastattelujen aineisto oli ensisijaista puhetapojen erottamiseksi toisistaan. Puolustushallinnon asiakirjat, puheet, esitelmät sekä muu tekstiaineisto täsmensivät ja täydensivät näitä erotteluja ja antoivat mahdollisuuden tekstien vertailuun. Vapaamuotoiset keskustelut eri henkilöiden kanssa palvelivat myös näitä tarkoituksia, mutta antoivat lisäksi etenkin taustoittavaa ja yhteyksiä selventävää tietoa.

Haastateltaviksi valittiin harkinnanvaraisesti puolustusministeriössä ja puolustusvoimissa keskeisissä johto- ja tutkimustehtävissä olevia henkilöitä, joiden voitiin olettaa merkittävästi vaikuttavan Venäjä-tiedon hallintaan instituutiossa. Lisäksi pyrittiin siihen, että haastateltavat edustaisivat niin laitoksen ylintä johtoa, puolustushaaroja kuin muitakin ylempiä organisaatiotasoja sekä myös erityisesti puolustusvoimien tutkimusta tai sen johta-

¹ Ks. ja vrt. Gergen 2001, 19-20.

² Puolustusministeriössä tutkimuksen kohdentamiseen ei puututtu. Tutkimuslupia koskevien havaintojen merkitys on siinä, että ne liittyvät itse tutkimuksen kohteenakin oleviin puolustushallinnon ja tutkimusmaailman välisiin tiedonvaihtokäytäntöihin. – Myöhemmin toisenlaisessa tutkimuksessa Pääesikunta oli suoraviivaisesti rajannut haastattelut enintään osastopäällikkötasolle ja luvan antaessaan ohjeistanut lisäksi aineiston käsittelyä tietoturvallisuuden kannalta. Tuossa väitöstutkimuksessa tutkijana oli puolustusvoimien palveluksessa oleva upseeri, joka on itse ollut mukana tutkimassaan prosessissa. Ks. Peltoniemi 2007, 31.

mista. Puolustusministeriä ei pyydetty haastateltavaksi, koska häntä voi pitää eri tavalla politiikkaan sitoutuneena kuin virkamieskuntaa.

Alkuvaiheessa tavoiteltiin 26 haastattelua. Kuusi henkilöä kieltäytyi haastattelusta tai ei vastannut haastattelupyyntöön. Heidän tilalleen pyydettiin kaksi. Kieltäytymisten perusteluiksi esitettiin esimerkiksi, ettei asiasta tiedetä tarpeeksi, osattaisi puhua tutkimuksen edellyttämällä julkisella tasolla tai että tietyssä tehtävässä ei ole ollut ”tapana antaa lausuntoja”. Näin haastateltujen määräksi muodostui 22. Heistä 13 työskenteli haastatteluajankohtana upseerinvirassa ja yhdeksän siviilivirassa. Haastateltavista seitsemän toimi puolustusministeriössä ja viisitoista puolustusvoimissa.

Haastattelujen teema-alueet valittiin siten, että saatiin edustava kokoelma lausumia, jotka mahdollistaisivat teemaan liittyvän merkityksenmuodostuksen tarkastelun ja antaisivat pohjaa myös tiedonmuodostusta ohjaavien sosiaalisten tekijöiden tutkimiselle. Alueet rajattiin väljähkösti, jotta haastateltavat voisivat mahdollisimman vapaasti käsitellä ja painottaa asioita kunkin alueen sisällä. Tyypillinen haastattelu kesti noin tunnin.

Haastateltaville ennalta ilmoitetut teema-alueet olivat:

- 1 Suomen ulko-, turvallisuus- ja puolustuspoliittiset intressit ja niiden muuttuminen erityisesti kylmän sodan päätyttyä
- 2 Suomen ja Venäjän suhteiden menneisyys, nykytila ja tulevaisuuden näkymät Suomen kansainvälisten suhteiden kokonaisuudessa
- 3 Puolustushallinnon erityiset Venäjään, sen politiikkaan ja asevoimiin, liittyvät intressit sekä mahdolliset konflikti- ja yhteistyöulottuvuudet
- 4 Venäjää, sen politiikkaa ja asevoimia koskevan tiedon tarve ja laatu sekä tiedon hankkiminen Suomessa ja puolustushallinnossa. Venäjä-asiantuntemus
- 5 Suomessa ja ulkopuolella vallitsevat käsitykset Venäjästä ja Suomesta

Näistä neljäs ja viides teema-alue oli ajateltu kolmea ensimmäistä selvemmin tuottamaan erityisesti refleктоivaa tietoa.

Haastateltaville lähetettiin kirje, jossa kerrottiin tutkimuksesta, teema-alueista ja menettelytavoista luottamuksellisuuden varmistamiseksi. Lisäksi toivottiin haastattelun nauhoittamista, johon kaikki haastateltavat suos-

tuivatkin. Heille annettiin mahdollisuus valita, haluavatko he esiintyä lausumiensa suorissa lainauksissa omalla nimellään vai häivytetäänkö heidän henkilöllisyytensä.³ Kaikki, nimettöminäkin julkaistaviksi ajatellut lainaukset esitettiin haastatelluille. Näin toivottiin saatavan myös tulkintoja vahventavaa tietoa siitä, miten haastateltavat suhtautuisivat keskimäärin noin puolitoista vuotta aikaisemmin tekemiinsä lausumiin. Heidän tekemänsä muutamat huomautukset ja muutosehdotukset koskivat kuitenkin yksinomaan lainausten editointia: tekstiä haluttiin muuttaa kirjakieliseksi.

Tutkija esitti tässä vaiheessa lisäksi tavallisesti, että haastateltavan henkilöllisyys häivytettäisiin lainausten yhteydestä kokonaan. Muutamissa edustavissa lausumissa henkilöllisyyttä ei kuitenkaan olisi voinut kätkeä. Niiden yhteydessä pyydettiin lupa sen julkistamiseen, mikä aina hyväksyttiin.

Teemahaastatteluja vapaammilla keskusteluilla haettiin ennen kaikkea tietoa puolustushallinnon vuorovaikutuksesta sidosryhmien kanssa. Samalla koetettiin selvittää, millaisena asiantuntijana puolustushallinto niissä nähdään. Tutkimuksen kuluessa osoittautui hyödyllisimmäksi keskittyä tutkimus- ja järjestötahoihin, joiden piirissä Venäjä-asiantuntemus ja -tutkimus korostuvat tai joilla muuten on läheinen yhteys puolustushallintoon. Valikoinnissa käytettiin apuna puolustushallinnon henkilöstön haastatteluissa esiintyneitä mainintoja. Puolustushallinnon kahden erityisen organisaation, puolustusministeriön ja Maanpuolustuskorkeakoulun, tiedonmuodostuksen täsmentämiseksi keskusteltiin lisäksi kahden henkilön kanssa, jotka kumpikin osallistuvat hallinnon sisällä läheisesti tutkittavaan tiedonvaihtoon ja samalla omaavat erityistä Venäjä-tuntemusta.⁴

Myös keskustelukumppaneita lähestyttiin aluksi kirjeitse. Kustakin keskustelusta laadittiin nauhoitukseen perustuva referaatti, jonka sisältö esitettiin keskustelukumppanin hyväksyttäväksi ja pyydettiin julkistamislupa.

Asiakirjoja, puheita, esitelmiä ja muuta tekstiaineistoa keräämällä oli tarkoitus saada täydentävää ja vertailumahdollisuuksia antavaa tietoa, joka asettaa haastatteluja ja keskusteluja taustaansa ja yhteyksiinsä. Samalla ta-

³ Tarkoitus oli aluksi tuoda esille vain, onko haastateltava upseeri vai siviili, hänen organisaationsa yleisellä tarkkuudella sekä onko hän työssään tekemisissä tutkimustoiminnan kanssa vai ei. Tämä erottelu osoittautui kuitenkin pian epäolennaiseksi ja siitä luovuttiin myös, jotta haastateltavien anonymiteetti tulisi vieläkin vahvemmin turvatuksi. Sen sijaan pidettiin välttämättömänä, että eri haastattelut erotetaan kuitenkin toisistaan niistä poimituissa sitaateissa sattumanvaraisilla koodeilla (H 1, H 2 jne.). Koodilista on tutkimuksen tekijän hallussa.

⁴ Kullekin keskustelukumppanille esitettiin hänen kanssaan käydystä keskustelusta tehty referaatti ja pyydettiin lupa sen käyttämiseen julkaistavassa tutkimuksessa henkilöllisyyttä kätkemättä.

voiteltiin lisävalaistusta Venäjä-puheen yleisösuhteeseen. Tätä varten luettiin tutkimuskirjallisuutta ja käytiin läpi muun muassa puolustusministeriön julkista arkistoaineistoa ja puolustusvoimien lehdistöseurantaa. Samoin tutkittiin suomalaisten ja eräiden ulkomaisten lehtien artikkeleita, erityisesti sotilaslehdistöä, uutisointia ja mielipidekirjoituksia, eduskunnan puolustus- ja ulkoasiainvaliokunnissa annettuja lausuntoja sekä hallinnon piirissä julkaistuja tutkimuksia ja opetusmateriaalia. Lisäksi analysoitiin uudelleen tutkijan hallussa ennestään ollutta Suomen turvallisuuspolitiikkaan liittyvää aineistoa kylmän sodan ajalta lähtien ja taltioitiin puolustushallinnon edustajien radio- ja televisioesiintymisiä.

Myös erossa vakinaisesta palveluksesta olevien upseereiden teoksia, esitelmiä, artikkeleita ja muita julkisia puheenvuoroja pidettiin tärkeinä. Evp-upseerit kuuluvat usein puolustushallinnon merkittävimpiin sidosryhmiin. Heillä on erityinen kiinnostus puolustusvoimien toimintaa kohtaan, ja heidän voi olettaa pitkälti sisäistäneen sotilaskulttuurin. Juuri institutionaalisen diskurssin selville saamista ajatellen heidän Venäjä-käsityksensä ja -asiantuntemuksensa on tarpeellinen vertailukohde virassa olevien upseerien käsityksiä selvitettäessä.

Tutkimuksessa ei voitu luonnollisesti tavoitella muuta kuin julkista kirjallista aineistoa. Osoittautui, että puolustusministeriön julkisessa arkistossa vuosilta 2002–2005 oli erittäin vähän tutkimukselle merkityksellistä selalaista. Siksi havaittiin tarpeettomaksi ryhtyä hankkimaan vastaavanlaista aineistoa puolustusvoimistakaan lukuun ottamatta Maanpuolustuskorkeakoulua. Useimmiten puolustushallinnossa suhtauduttiin aineistopyyntöihin hyvin auliisti. Muutamissa harvoissa poikkeuksissa joko epäiltiin tutkijan oikeutta julkiseenkin aineistoon tai sitten esitettyyn pyyntöön ei tullut vastausta.

Juri Mykkänen on tarkastellut teemahaastattelujen haasteita. Hänen mukaansa statusero haastateltavan ja haastattelijan välillä tekee tilanteen alttiiksi yksisuuntaiselle viestinnälle. Lisäksi eliittihaastattelun riskialttius painottaa tutkijan omia taustatietoja ja muiden lähteiden rinnakkaista käyttöä. Tutkijan on muotoiltava tutkimusongelmansa huolellisesti itsensä ja tutkimuksensa ”myymiseksi” haastateltaville, joilla sinänsä ei ole velvollisuutta antaa tällaisia haastatteluja. Mykkäsen mukaan myös tutkijan taustaorganisaation vakuuttavuus painaa jo siksi, että eliitit ovat tottuneet ihmisten edustavan pelkän itsensä sijasta jotakin kollektiivia. Hän viittaa myös siihen, että akateeminen tutkimus voidaan kokea tutkimuskohteelle hyödyttömänä ja voi siksi tuottaa vastustusta. Tutkimusta voidaan pitää jopa uhkaavana, koska tutkija koetaan riippumattomaksi ja sen vuoksi vaikeasti kontrolloitavaksi.⁵

⁵ Mykkänen 2001.

Monet Mykkäsen mainitsevat eliittihaastattelun piirteet näyttivät toteutuvan tässä tutkimuksessa. Haastateltavina olivat lähes 20 000 palkattua henkilöä sisältävän organisaation ylimmillä johtopaikoilla olevat ihmiset. Heidän voi katsoa kuuluvan kiistatta suomalaisen puolustuspolitiikan institutionaaliseen eliittiin asemansa, asiantuntemuksensa, koulutuksensa ja kokemuksensa puolesta.⁶ Haastatteluihin vaikuttava olennainen käytännöllinen tekijä oli yleensä sopivan ajan löytäminen virkamiehen täydestä kalenterista. Joissakin tapauksissa vastausta kirjalliseen haastattelupyyntöön sai myös odottaa melko pitkään. Lähes kaikki haastattelut kuitenkin toteutuivat ensiksi sovittuna aikana, ja yhtä lukuun ottamatta ne myös tehtiin haastateltavan virkahuoneessa. Ulkopuolisia häiriötekijöitä ei ollut missään haastattelussa lukuun ottamatta paria puhelimesta aiheutunutta keskeytystä.

Itse haastattelutilanteessa vaikuttaneeksi seikaksi voi olettaa sen, että haastattelija ja haastateltava tunsivat toisensa aikaisemmasta yhteydestä. Monilla haastateltavilla oli myös runsaasti tietoa tutkijan aikaisemmasta toiminnasta puolustusvoimissa. Näin he saattoivat myös odottaa, että viitekehyyksessä on paljon yhteistä. Toisaalta asetelma on voinut vaikuttaa kumpaankin osapuoleen: mitä saa tai ei saa kysyä tai millaisia vastauksia voi olla odotettavissa. Myös mahdollinen pyrkimys kontrolloida haastattelijaa esimerkiksi ennen upseerin virassa olleena oli pidettävä mielessä. Tällaisten seikkojen vaikutusta koettiin kuitenkin vähentää sillä, että haastateltavien annettiin puhua mahdollisimman vapaasti teema-alueiden puitteissa. Lausumia lähdettiin myös tarkastelemaan niiden tekstisisällön perusteella aivan sellaisina kuin ne on esitetty, mille analyysitapa myös antoi oikeutusta.

Muutamit haastateltavat tuntuivat puhuvan ikään kuin asiat olisivat tutkijalle täysin uusia. Toisaalta tällainen ei kuitenkaan ole ongelma, sillä diskursiivisten käytäntöjen selville saannin kannalta voitiin pitäytyä ns. vakavan puhetapahtuman⁷ ehtojen täyttymiseen. Tutkijan ei ole syytä asettaa ennakkoehdotuksia sille, miltä tasolta asiaa ryhdytään käsittelemään. Aloitusta saattoi myös toimia johtolankana johonkin institutionaalisen diskurssin piirteeseen. Niitä tavoiteltaessa tutkija pystyi myös odottamaan, että hänelle ei tietenkään puhuta täysin avoimesti, vaan puhe on sääntöjen ohjaamaa, mihin osapuolten asemat ja persoonat vaikuttavat. Joskus kävi ilmi se, että haastateltavat ovat usein kohdanneet toimittajia, joiden perustietoja puolustusvoimista he ovat pitäneet kovin vaatimattomina. Myös tällä on saattanut olla yhteyttä myös tutkimushaastattelutilanteeseen.

⁶ Mills 1956, Mykkänen 2001.

⁷ Austin 1997 [1955], 9. – Pelkistetysti tämä merkitsee sitä, ettei tutkijan ei tarvinnut odottaa, että hänelle puhuttaisiin totta jonkin kriteerin mukaan. Olennaista oli, että puhuttiin vilpittömästi ja puhuja uskoi itse puhumaansa eli lausuma vastasi hänen aiettaan.

Haastateltavat olivat valmistautuneet hyvin. Muutamat heistä pyrkivät ilmaisemaan asioita mahdollisimman lyhyesti, televisiohaastattelun tapaan. Tuolloin ajatuksia ei myöskään lähdetty työstämään pitemmälle, ellei haastattelija esittänyt lisäkysymyksiä. Jotkut haastateltavat olettivat, että tutkijalla olisi jokin hallitseva ennakkokäsitys ”Venäjä-kysymyksestä”, johon hän sitten olisi tutkimuksella hakemassa vahvistusta.⁸ Ainoastaan yhdessä tapauksessa haastattelutilanteeseen syntyi kokon haastattelun kulkuun ja sisältöön vaikuttanut särö. Se johtui tutkijan aikaisemmasta tutkimuksesta, jonka tulos ei ollut haastateltavaa miellyttänyt.

Tutkimuksen menetelmä kehittyi työn kuluessa. Sitä voi pitää moninäkökulmaisen⁹ diskurssianalyysin sovellutuksena. Tällainen lähestymistapa nojaa väljästi Norman Fairclough’n ajatuksiin kriittisestä ja Juhilan realistisesta diskurssianalyysistä.¹⁰ Diskurssi ymmärretään siinä ennen muuta rajalliseksi lausumien järjestelmäksi, joka kuitenkin edellyttää viime kädessä tutkijan tulkintaa eikä sellaisenaan löydy todellisuudesta.¹¹ Diskurssin käsitettä ei kuitenkaan haluttu rajata niin, etteikö sen voitaisi nähdä tulkinnallisesti avautuvan kattavammille tasoille ja ottavan joka tapauksessa huomioon, että diskurssin kehikkona on aina tulkitseva yhteisö.¹² Tässä tutkimuksessa sen voi ymmärtää painottavan teorian ja käytännön erottamattomuutta ja sitä, että tutkija on itse lopun perin mukana tuossa yhteisössä.

Tutkimuksen kulku oli seuraava. Aluksi teemahaastattelut litteroitiin¹³ ja litteroidut tekstit pelkistettiin. Pariin ensimmäiseen lukukertaan pohjautuen koostettiin ensin sisällönanalyttisesti kokonaishahmo, jota käytettiin tulkintahypoteesina. Se vastaa tavallaan alustavasti kysymykseen siitä, miten Venäjä näytetään esitettävän. Tämän analyysivaiheen tuloksia pidettiin mahdollisina mutta tarkempaa selvitystä ja tulkintaa vaativina diskurssien elementteinä.

Toisessa vaiheessa ryhdyttiin aineistolähtöisesti etsimään sitä, miten Venäjä, Suomi, kummankin asevoimat ja Suomen ja Venäjän ja niiden asevoimien suhteet artikuloituvat eri teemojen yhteydessä. Erityinen huomio kiinnitettiin tällöin argumentteihin ja tekstin sisäisiin ristiriitaisuuksiin. Samalla selvitettiin, miten teksti kuvaa ja arvottaa eri toimijoita, koettaa vakuuttaa jotakin yleisöä ja tunnistaa puolustushallintoa suhteessa muihin tiedonmuodostajiin ja turvallisuus- ja puolustuspoliittisiin toimijoihin.

⁸ Yhtenä esimerkkinä on haastattelu, jossa haastateltava ihmetteli, että onko tässä Venäjä-asiassa jokin ongelma, kun hänen mielestään siinä ei ole mitään sellaista.

⁹ Moninäkökulmaisuuudesta vrt. esim. Jørgensen & Phillips 2002, 153-171.

¹⁰ Fairclough 2001, Juhila 1999, 164-165.

¹¹ Jørgensen & Phillips, emt, 143-144.

¹² Tämänkaltaisesta ajattelusta ks. Neubert & Reich 2002.

¹³ Litteroitua tekstiä kertyi 287 A4-sivua rivivälillä 1.

Kolmannessa vaiheessa tarkastelua laajennettiin intertekstuaalisuuteen ja varsinaiseen diskurssien analyysiin, jolloin haastattelutekstejä verrattiin toisissa yhteyksissä esitettyihin teksteihin. Tällöin pyrittiin selville siitä, miten tekstit eroavat toisistaan, mitä niissä painotetaan, mitä otetaan annettuina ja mitä ei tunnusteta. Alustavia johtopäätöksiä tarkasteltiin suhteessa laajemmassa yhteydessä oleviin lausumiin. Näin koetettiin päästä nimeämään erilaisia Venäjä-diskursseja, vaikka se olikin vielä tässä vaiheessa ehdollista. Analyyseja yhdessä tulkittaessa päästiin lopulta neljännessä vaiheessa pohtimaan diskurssien järjestystä ja siten institutionaalisen diskurssin kokonaisuutta, piirteitä ja hallinnon toimintapolitiikkahahmotelmia.

Keskeisintä oli tunnistaa hallitseva ja toissijainen diskurssi eri teemojen yhteydessä. Tutkimuksen raportoinnissa on pyritty kautta linjan tuomaan nämä voimakkaasti esille. On myös syytä painottaa sitä, että tutkimuksen huomio on nimenomaan näissä institutionaalisissa puhetavoissa, ei lausumien esittäjissä henkilöinä silloinkaan, kun heidän henkilöllisyyttään ei ole tarvinnut kätkeä. Haastattelujen sitaatit on tarkoitettu kuvaamaan noiden puhetapojen ilmenemisen keskeisiä piirteitä, elävöittämään kuvausta sekä antamaan lukijalle mahdollisuus seurata tutkijan päätymistä tulkintoihinsa, jotka on erityisesti koottu kirjan 10.luvussa. Jos sitaatissa on ollut kysymys erillisestä puhetapojen tunnistamisesta marginaalisesta puheenvuorosta, mutta lausuma on muuten ollut kiinnostava, tämä on pyritty esittämään.

Tutkimus alkoi 1.1.2005, joskin valmisteluja tehtiin jo vuoden 2004 kuluessa. Tutkimuksen haastattelut tehtiin 4.4. ja 13.12.2005 välisenä aikana ja luvat lausumien julkaisemiseen pyydettiin pääasiassa maaliskuussa 2007. Haastatteluja vapaammat keskustelut tutkija kävi 17.5.2005 - 28.2.2007. Kirjallinen aineisto kerättiin pääosin vuosina 2005–2006, mutta viimeiset lähteet saatiin tammikuun lopulla ja maaliskuun 2009 alussa. (Vuoden 2009 turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko ilmestyi 23.1.2009). Tutkimuksesta on aiemmin julkaistu englanninkielinen artikkeli tutkimusprojektin kokoomateoksessa.¹⁴ Suomenkielisen monografian ensimmäinen käsikirjoitus valmistui vuoden 2007 alkupuolella, jonka jälkeen sitä on päivitetty useamman kerran 6.3.2009 asti.

¹⁴ Nokkala 2008b.

Previously published in this series:

SERIES 1: Strategic Research

No 27, 2009

Mika Kerttunen: 'A Responsible Nuclear Weapons Power' – Nuclear Weapons and Indian Foreign Policy

No 26, 2009

Torsti Sirén: State Agent, Identity and the “New World Order”.
Reconstructing Polish Defence Identity after the Cold War era.

No 25, 2009

Alpo Juntunen: Venäjän imperiumin paluu

No 24, 2008

Jyri Raitasalo & Joonas Sipilä (toim.): Sota – teoria ja todellisuus.
Näkökulmia sodan muutokseen

No 23, 2008

Jyri Raitasalo: Turvallisuusympäristön muutos ja Suomen puolustus

No 22, 2005

Kaarle Lagerstam: Naton muutos. Tutkimus Naton sotilaallisen rakenteen kehittämiseen vaikuttaneista tekijöistä kylmän sodan jälkeen

No 21, 2005

Jyri Raitasalo: Constructing War and Military Power after the Cold War.
The Role of the United States in the Shared Western Understandings of War and Military Power in the Post-Cold War Era.

No 20, 2002

Jon von Weissenberg: Strategic Sea Lift Capacity in the Common European Security and Defence Policy

No 19, 2002

Sami Nurmi: Combined Joint Task Force (CJTF) -järjestely kriisinhallinta- ja rauhankumppanuusyhteistyön välineenä

No 18, 2001

Petteri Kurkinen: Siviili-sotilasyhteistyö kriisinhallintaoperaatiossa

No 17, 2000

Jari Rantapelkonen: Konfliktin, konfliktinhallinnan ja turvallisuuden käsitteet kylmän sodan jälkeen

No 16, 2000

Lea Ahoniemi: Taistelu helikoptereista. Eduskunnan ja puolustushallinnon välisen asiantuntijavallan tarkastelu, esimerkkitapauksena maavoimien tilausvaltuuskysymys 1998

No 15, 1999

Tomas Ries: Finland and NATO

No 14, 1999

Pasi Välimäki: Tiedustelu rauhaa tukevissa operaatioissa

No 13, 1999

Juha Martelius: Neuvostoliiton/Venäjän sotilaspolitiikka, globaalista suurvallasta alueelliseksi hegemoniksi

No 12, 1999

Vesa Virtanen: Suomen ja Itävallan turvallisuuspolitiikka

No 11, 1998

Pekka Sivonen: Tulevaisuuden ennakointi kansainvälisen turvallisuuden tutkimuksen kohteena

No 10, 1998

Pentti Forsström: Itsenäisten valtioiden yhteisön sotilaallinen integraatio

No 9, 1996

Raimo Lintonen: Johdatus kansainvälisen politiikan tutkimukseen

No 8, 1996

Marko Ekström: Rauhaanpakotustoimia koskenut poliittinen kehitys ja analyysi rauhaan pakotuksen menestyksen edellytyksistä

No 7, 1996

Erik Erroll: Vertailu Suomen ja Ruotsin suhtautumisesta Euroopan unionin yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan

No 6, 1996

Mika Soinen: Etykin konfliktinesto ja kriisinhallinta

No 5, 1995

Bo Österlund - Mikko Viitasalo: Muutosten Itämeri

No 4, 1995

Pekka Sivonen: Liittoutumisen uudet olosuhteet ja Suomen valinnat.
Toinen uudistettu painos

No 3, 1994

Pekka Sivonen: Liittoutumisen uudet olosuhteet ja Suomen valinnat

No 2, 1993

Erkki Nordberg: Baltia: Strateginen perusselvitys

No 1, 1993

Pekka Sivonen: Institutionalisoitu yhteistyö eurooppalaisen turvallisuuden
vahvistamisessa

Strategian laitos
Maanpuolustuskorkeakoulu
PL 266
00171 HELSINKI

Department of Strategic and Defence Studies
National Defence University
POB 266
FIN - 00171 HELSINKI
FINLAND

Tel: +358 299 800
E-mail: strategian.laitos@mil.fi
Internet: <http://www.mpkk.fi/>